

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK POLITOLOGIJA

**IMPLIKACIJE POLITIKE FEDERALIZMA U
SUVRMENIM DRŽAVAMA: OGRANIČENJA,
MOGUĆNOSTI I CILJEVI**

-master rad-

Kandidat:

Marko Jukić

Broj indeksa: 43/II

Mentor:

prof. dr. Elvis Fejzić

Žepče, ožujak 2020. godine

Marko Jukić

Implikacije
politike
federalizma u
svremenim
državama:
ograničenja,
mogućnosti i
ciljevi

2018

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK POLITOLOGIJA

**IMPLIKACIJE POLITIKE FEDERALIZMA U
SUVREMENIM DRŽAVAMA: OGRANIČENJA
MOGUĆNOSTI I CILJEVI**

-master rad-

Kandidat:
Marko Jukić
UPD 43/II

Mentor:
prof. dr. Elvis Fejzić

Žepče, ožujak 2020. godine

SADRŽAJ

Uvod.....	4
1. Teorijsko-metodološki okvir istraživanja.....	5
1.1. Problem i predmet istraživanja.....	5
1.2. Kategorijalno-pojmovni sustav.....	6
1.3. Ciljevi istraživanja.....	8
1.4. Sustav hipoteza.....	9
1.5. Metode i postupci istraživanja.....	9
1.6. Vremensko prostorni okvir istraživanja.....	10
2. Teorijsko poimanje države i tipova državnog uredenja.....	11
2.1. Koncepcijska poimanja države u politologiji.....	14
2.2. Teorijske koncepcije federalizma, unitarizma i regionalizma.....	28
3. Politika federalizma u suvremenim državama.....	36
3.1. Politika federalizma u nacionalnim državama.....	40
3.2. Politika federalizma u multinacionalnim i etnički heterogenim državama.....	50
4. Politika federalizma, republikanizam i demokracija.....	60
4.1. Federalizam i republikanska vladavina.....	60
4.2. Politika federalizma i konsocijacijska demokracija.....	71
5. Politika federalizma u teorijama kozmopolitiske politike.....	88
5.1. Kozmopolitska Europa: mogućnost ili iluzija?.....	94
5.2. Da li kozmopolitska politika realizira federalizam u transnacionalnoj sferi?.....	104
Zaključak.....	116
Bibliografija.....	120

UVOD

Postmoderni svijet suočen je s egzistiranjem različitih aktera u svjetskoj političkoj areni, pluralnošću identiteta i različitih razina političkog bistvovanja. Različitost postmodernih aktera ogleda se u postojanju demosa kao osnovnih nositelja demokratskog prava i onih koji će svojim pravom glasa legitimirati idućeg aktera, državu. Sam postmoderni demos unutar suverenih država diverzificiran je na osnovu etničke pripadnosti, što je jedna od osnovnih odrednica koje će iznjedriti zahtjeve za višerazinskim upravljanjem unutar država. Između demosa i države pojavljuje se posebno u složenim višenacionalnim državama potreba kreiranja dodatne razine vlasti koju također možemo promatrati kao političkog aktera. Takav međurazinski akter unutar federalnih država često se uobličava kroz „regionalne“ organe vlasti, a svoju egzistenciju može zahvaliti kroz potrebe stanovništva za zadovoljavanjem individualnih interesa za koje smatraju da ne mogu biti relevantno projicirani na državnoj razini. Zbog postojanja zahtjeva za uspostavom federalnog državnog uređenja unutar suverenih država koji u sve većim mjerama dolaze na dnevni red političkih agendi u brojnim državama svijeta osigurava opravdanost istraživanja takvih zahtjeva i samog koncepta federalnog uređenja kako bi se stekli uvidi o mogućim ograničenjima ili mogućnostima koje ovakvo državno uređenje može iznjedriti. Uz određene nacionalne i multinacionalne države koje već baštine federalno državno uređenje istražit će benefite i ograničenja koja takvo uređenje ima na konkretne nacionalne i etničke zajednice, te budući da u političkoj sferi koja egzistira unutar složene države kao što je Bosna i Hercegovina postoje zahtjevi za uvođenjem federalnog uređenja države, stvara dodatni razlog opravdanosti ovakvog istraživanja. Nakon deskripcije državnih aktera smjer istraživanja nastavlja se prema onoj sferi koja se percipira kao transnacionalna sfera u kojoj pored aktera uobličenih u suverenoj državi egzistiraju i akteri kao što su nadnacionalne organizacije. Takve nadnacionalne ili transnacionalne organizacije također mogu biti koncipirane na načelima federalizma i sve glasniji su zahtjevi za takav način uređenja nadnacionalnih organizacija uz zalaganje u teorijskim konceptima primjene kozmopolitskih načela. Da bi se stekli kvalitetni uvidi i izvršila točna provjera hipoteza, prije istraživanja konkretnih primjera primjene federalnog uređenja potrebno je napraviti teorijsku analizu tipova državnog uređenja kako bi se egzaktno odredilo što je to doista federalizam u svojoj biti kako bi se izbjegle eventualne pogreške ili idealiziranje jednog od tipova državnog uređenja.

1. Teorijsko-metodološki okvir istraživanja

Naučno istraživanje implikacija politike federalizma u suvremenim državama kroz prizmu njegovih ograničenja, mogućnosti i ciljeva zahtjeva interdisciplinarni pristup kako bi se egzaktno sagledali svi činitelji na osnovu kojih će se vršiti analiza. Budući da federalno državno uređenje utječe i na političko uređenje država, ali i na svakog pojedinca koji živi unutar zajednice, bila ona na državnoj ili transnacionalnoj razini, stoga se mora vršiti interdisciplinarno istraživanje kako bi se mogao istražiti utjecaj na različite aktere. Discipline koje će biti potrebno konzumirati za ovakvo istraživanje ogledat će se u oblastima: politologije, sociologije, filozofije, povijesti i prava. Kroz ovaj dio istraživanja bit će egzempliran problem i predmet istraživanja, kategorijalno pojmovni sustav, ciljevi istraživanja, sustav hipoteza, metode istraživanja i vremensko određenje izrade rada. Problem i predmet istraživanja predstavljaju samu bit ovog rada, dok problemsko pitanje predstavlja polaznu osnovu na temelju koje će se sačinjavati cjelokupni rad. Kategorijalno pojmovni sustav dio je rada gdje će vršiti definiranje glavnih pojmova koji sačinjavaju ovo istraživanje, te čija će se analiza i suodnosi istraživati kroz cijeli rad. Nakon definiranja glavnih pojmova vezanih za ovaj rad pristupit će definiranju važnosti i opravdanosti ovakvog istraživanja, te ciljeva istraživanja koji su definirani kako bi jasno odredili sve konzekvene politike federalizma. Hipoteze u radu predstavljaju svojevrsni odgovor na problemsko pitanje te će biti detaljno objašnjene, a u radu propitivane, bez pribjegavanja u puko dokazivanje. Metode koje će se koristiti u ovom radu definirane su kroz: metodu prikupljanja podataka, metodu kritičke analize sadržaja, metodu deskripcije, komparativnu metodu, historijsku metodu, te će svaka od njih biti eksplanirana.

1.1. Problem i predmet istraživanja

Problem ovog istraživanja predstavlja pitanje da li federalizam kao državno uređenje može zadovoljiti demokratske potrebe i povećane zahtjeve za političkom autonomijom određenih društvenih grupa unutar suvremene države. Pored ovoga, problem istraživanja predstavlja i pitanje da li federalizam kao državno uređenje posjeduje mehanizme i mogućnosti da odgovori na određene secesionističke politike u suvremenim državama. Predmet istraživanja biti će proučavanje državnih uređenja sa posebnim osvrtom na federalizam. Federalizam kao državno uređenje biti će teorijski i empirijski doveden u vezu sa ostalim oblicima državnog uređenja. Način na koji federalizam egzistira u suvremenim državama prikazat će se kroz analiziranje njegove primjene u nacionalnim, multinacionalnim i etnički heterogenim državama. Nadalje problematizirat će se odnos federalizma sa politikom

konsocijacijske demokracije i moćnost rješavanja gorućih političkih problema u državama sa širokim političkim koalicijama. Europska unija poslužit će kao poseban predmet eksperimenta zagovaranja federalnog uređanja i ispitavanje mogućnosti uspostavljanja kozmopolitskog modela Europe.

1.2. Kategorijalno-pojmovni sustav

Suvremene države svijeta koje danas egzistiraju dijele se po svom državnom uređenju na nekoliko oblika, dok su najzastupljeniji od njih svakako federalizam, unitarizam i regionalna država. ”Nakon što je sve rečeno i urađeno, federalizam uključuje kombinaciju samovladavine i zajedničke vladavine, uređenje u kojem dvije ili više skupina ili država smatraju nužnim i poželjnim živjeti zajedno unutar neke vrste ustavnog okvira koji omogućava stranama da sačuvaju svoje vlastite integrите uz istovremeno osiguranje mira i stabilnosti raspodjelom vlasti u onim sferama gdje je to potrebno” (Elazar, 1987: 8). Definiciju federalizma kao nosećeg i glavnog pojma ovoga rada za egzemplaciju njegove biti koja će biti protkana kroz cjelokupni rad analiziram u uvidima autora Daniela Elazar koji federalizam promišlja na osi samovladavine i zajedničke vladavine. Ove dvije važne odrednice federalizma sačinjavaju pomenuti koncept federalizma budući da je federalizam uvjetovan postojanjem više razina vlasti gdje se susreće odlučivanje na federalnoj razini i samoodlučivanje kada su u pitanju niže instance vlasti. Više razinsko upravljanje strogo je definirano Ustavom države u kojoj je primjenjeno takvo uređenje, kako bi se definirao status jedinica države koje mogu biti uobličene kroz povjesne rergije, kantonizaciju ili čak postojanje političko teritorijalnih zajednica koje se nazivaju države, no važno je naglasiti da to nisu egzaktne suverene države nego dijelovi neke postojeće države koji se samo tako nazivaju, što je u konačnici samo posljedica povjesnih zasebnosti. Koji od pomenutih oblika državnog uređenja je primjenjen u određenoj državi ovisi također od nekoliko faktora, a oni se ogledaju kroz povijest, kulturu, tradiciju pa čak i religiju. Svi ovi faktori kao zbroj ili posmatrani pojedinačno utječu na oblik državnog uređenja. Suvremena država kroz povijest je profilirala svoje unutrašnje uređenje te se zbog određenih povjesnih situacija često pristupalo određenom državnom uređenju. Određene unutrašnjo državne turbulencije ili one van države također su utjecale na državno uređenje. Federalizam koji je primarno u fokusu ovog rada kao oblika državnog uređenja počeo se primjenjivati kako bi zadovoljio želje i aspiracije različitih skupina diferenciranih na osnovu od nekih identitetskih obilježja. Pored želje za zadovoljavanjem osnovnih političkih sloboda i većim stupnjem autonomije, federalizaciji se pristupalo u okviru velikih država s ciljem uspješnije kontrole nad velikim brojem

stanovništva. Federalizam može biti poiman kao državno uređenje, ali može se promatrati i kao svojevrsna ideologija. Svojevrstan odgovor na politike secesionizma i separatizma koji je sve prisutniji u suvremenim državama može biti u politici federalizma, no i sam federalizam može ukoliko ga se negativno iskorištava završiti u separatizmu. Državno uređenje u vidu federalizma egzistira kako u multinacionalnim državama tako i u nacionalnim državama. Prema tradicionalnoj podeli, dva osnovna tipa državnog uređenja su unitarna država, gde državna vlast ima jedinstvenog nosioca, i federacija, gde je državna vlast raspoređena na više centara. Regionalna država kao treći oblik državnog uređenja javlja se kao „nešto između“. Ako je unitarno uređenje jednostavno i racionalno, ako obezbeđuje unutrašnje jedinstvo delova, ono može da znači koncentraciju vlasti u centru, bez odgovarajućeg učešća područnih jedinica u njenom vršenju. Na drugoj strani ako federalno uređenje obezbeđuje izvestan stepen autonomije delova zemlje, ono je često veoma skupo, komplikovano i neefikasno, a može da vodi i sukobima federalnih jedinica i time slabljenjem državne zajednice. Regionalna država po svojim karakteristikama, a koje se najviše ispoljavaju u Španiji, spaja dobre strane unitarnog i federalnog uređenja i istovremeno otklanja njihove osnovne slabosti. I za nju bi se moglo reći da obezbeđuje jedinstvo različitosti, s tim što je to jedinstvo jače naglašeno nego u federaciji, dok se različitosti ispoljavaju na umerenije izražen način. Regioni, kao teritorijalne celine regionalne države, nikako ne mogu imati elemente državnosti kakve srećemo u slučaju federalnih jedinica. Oni ne raspolažu ustavotvornom vlašću niti imaju onako značajna prava na samoorganizovanje kao federalne jedinice. Ali ono što regije uzdiže iznad jedinica lokalne samouprave je činjenica da oni imaju sopstvene izborne i izvršne organe, značajna normativna ovlašćenja kao i nadležnosti u izvršnoupravnoj sferi.“ (Perović, 2010: 490) Prema uvidima autorice Perović Bojane nalazimo jasnu liniju distinkcije između unitarizma, federalizma i regionalizma kao oblika državnog uređenja koje je najčešće unutar suvremenih država. Nacionalna država nastala je prvenstveno na tlu Europe, te je svoju egzistenciju započela od naroda koji je sebe percipirao kao naciju. „Nacionalna država je po definiciji suverena, utjelovljenje «kolektivne volje» nacije i jedini legitimni zastupnik njezinih prava i interesa.“ (Matić, 2005 :85) Nacionalna država po svom uređenju također može biti federalno uređena. Pored nacionalne države u postmodernom svijetu egzistiraju i države koje poimamo kao multinacionalne ili višenacionalne države, čije je stanovništvo na nacionalnoj ili etničkoj dimenziji diverzificirano, te se u ovakvim državama federalizam javlja kao zahtjev koji dolazi od različitih etničkih zajednica koje svoje političke interese žele profilirati unutar u određenoj mjeri autonomnih političkih institucija. Osnovni motiv uvođenja federalizma kao državnog uređenja nameće se odgovor prevelikoj koncentraciji vlasti koja se ogleda u vidu unitarizma. Odgovor prevelikoj koncentraciji vlasti koncipiran je na način postojanja najmanje dvije

razine suverene demokratske vlasti. Federalizam u svom čistom obliku zastavljen je samo u nekolicini suvremenih država kao što su npr. SAD, Njemačka, Austrija, Kanada i Belgija itd... Pored prisutnosti u državnim uređenjima federalizam je u vremenu današnjice zastavljen i u transnacionalnim organizacijama gdje se pojavio kao jedan vid odgovora na probleme suvremenog svijeta. „Višenacionalna federacija stiče sve elemente konsocijacije početkom sedamdesetih: veliku koaliciju predstavnika segmenata pluralnog društva, uzajamni veto, proporcionalno predstavljanje i teritorijalnu autonomiju.“ (Lijphart, 1977: 41) Koncepti konsocijacijske politike ogledaju se kroz primjenu politike uvažavanja partikularnih interesa diverzificiranih grupa koje svoju životnu egzistenciju provode unutar multinacionalnih država. Politike konsocijalizma temelje se na načelima uvažavanja, dogovora, jednakе zastupljenosti te zaštite interesa onih za koje postoje mogućnost da neće moći efikasno projicirati svoju političku volju, a provjeru primjenjivosti takve politike vršit će na primjeru Bosne i Hercegovine, te Švicarske. Posljednja pojmovna odrednica koja je vrlo važna za ovaj rad jest teorija kozmopolitizma. „Kozmopolitizam jest ideologija ili odraz ideologija različitih razdoblja o načinima integracije u veće globalne društveno-političke entitete. Reaktualiziran je u savremenoj društvenoj i političkoj teoriji kao konstitutivni element procesa integracija svijeta simbolizirajući dijalog, komunikaciju, razumijevanje, mobilnost, migracije, osjetljivost i toleranciju na različitosti, autonomiju, transkulturnalne i transnacionalne stvarnosti.“ (Repovac – Nikšić, 2019: 40) Postomoderno vrijeme političke zbilje na političku agendu iznjedrilo je i pitanje načina uređenja nadnacionalnih organizacija kao što su Europska unija i Ujedinjeni narodi. Princip kozmopolitizma koji se temelji na odrednicama dijaloga, komunikacije i uvažavanja u nadnacionalnoj sferi prepostavio se kao noseći stup, te je zbog toga njihovo propitivanje u ovom radu vrlo značajno.

1.3. Ciljevi istraživanja

Cilj istraživanja sastozi se od teorijskog analiziranja državnog uređenja kroz pojmove federalizam, unitarizam, konfederalizam i decentralizirana država. Oblici državnog uređenja biti će analizirani kroz nekoliko segmenata, a svaki od segmenata sa kojim će biti federalizam doveden u korelaciju biti će analizirana njegova mogućnost i cilj koji je moguće postići ali i eventualni nedostatci i ograničenja primjene federalizma. Cilj istraživanja biti će i istaknuti mogućnosti koje federalizam pruža u suvremenim državama, te i njegova primjena u transnacionalnim oblicima udruživanja. Mogućnosti i ograničenja federalizma obuhvatit će i suvremenu državu i kozmopolitske načine udruživanja.

1.4. Sustav hipoteza

Generalna hipoteza: Politika federalizma kao tip državnog uređenja u suvremenim državama nudi rješenje za povećanje političkih prava društvenim grupama koje egzistiraju u tim državama.

Pomoćne hipoteze: Federalizam kao tip državnog uređena nije identično primjenjen u svim suvremenim državama koje ga prakticiraju, te se pojavljuje u različitim oblicima što je posljedica povjesne evolucije samog federalizma.

Politika federalizma u etnički heterogenim suvremenim državama smanjuje centralizaciju i gomilanje političke moći u jednom centru, doprinosi decentralizaciji vlasti, ali i ostavlja prostor za secesionizam koji bi mogao biti retrogradan i uništavajući za suvremenu već postojeću državu.

Konsocijacijska demokracija predstavlja mogućnost za uvođenje federalizma kao državnog uređenja kroz naklonost k političkoj suradnji različitih društvenih grupa.

Kozmopolitska politika koja figurira u globaliziranom svijetu stvara plodno tlo za ustrojstvo transnacionalnih sfera na načelima federalizma. Koncept kozmopolitske politike ukoliko ne bi bio utemeljen na osnovnim principima federalizma mogao bi dovesti do dokidanja suvereniteta nacionalnih država. Poštivanje autonomije političkih jedinica unutar nacionalnih država na principima federalizma inoperativ je postupanju politikama federalizma u transnacionalnoj sferi.

1.5. Metode i postupci istraživanja

U radu će se koristit standardne metode za prikupljanje podataka uključujući: metodu prikupljanja podataka, metodu analize sadržaja, metodu deskripcije, komparativnu metodu i historijsku metodu. Metoda prikupljanja podataka osnovna je metoda koja će se koristiti u radu kako bi se prikupile egzaktne i relevantne informacije za izradu magistarskog rada. Ova metoda pomoći će da se dođe do točnije provjere hipoteza i kvalitetnijeg rada u cijelosti. Metoda kritičke analize sadržaja pomoći će nam da se kritički postavimo spram prikupljene literature koja je konzumirana s ciljem izrade rada. Ova metoda dovest će nas do provjere podataka i provjere hipoteza kako bi se hipoteze mogle kvalitetno provjeriti te kako bi se izveo kvalitetan zaključak. Metoda deskripcije koristiti će se kako bi se što kvalitetnije definirali osnovni pojmovi za izradu rada kao što su suvremena država, federalizam, unitarizam, konfederalizam, republikanizam i kozmopolitizam. Pored definiranja ova je

metoda iznimno važna da bi se mogao na što bolji način prikazati odnos u kojem se nalaze ovi fenomeni. Komparativna metoda svoju ulogu ima u komparaciji između temeljnih pojmove čije će se mogućnosti i nedostatci istraživati u radu kao i odnos u kojem se nalaze, kao i njihov utjecaj na one koji su sudionici ovih vidova uređenja ali i okruženja u kojem egzistiraju. Historijska metoda biti će korištena samo u mjeri da se može pokazati da li je određena povjesna situacija utjecala na primjenu federalizma u državnom ili transnacionalnom nivou.

1.6. Vremensko prostorni okvir istraživanja

Istraživanje je koncipirano tako da se analizira i istražuje državno uređenje suvremenih država današnjice, uređenje transnacionalnih organizacija i probleme koji su aktualne prirode te se neće detaljno zadirati u povijest određenih problematika. Vrijeme planirano za izradu rada iznosi 12 mjeseci.

2. TEORIJSKO POIMANJE DRŽAVE I TIPOVA DRŽAVNOG UREĐENJA

Budući da će se ovaj magisterski rad baviti konceptima državnog uređenja, svrsihodno je krenuti u pojmovnu analizu od samog pojmovnog temelja ovoga rada, a to je termin ili pojam države. Pojam država provlači se kroz dugu političku povijest te svoje korijene vuče od latinskog pojma *status*. Ova riječ nije imala točno određeno značenje, nego ga stječe u 16. stoljeću, prema riječima autora Marcela Prelota, koji u svom dijelu „Političke institucije“ argumentira kako pomenuti termin svoje današnje značenje stječe u dijelu „Vladar“ autora Niccolo Machiavelija koje je nastalo 1515. godine. Ovaj pojam proživljava lingvističke prilagodbe te se kroz povijest utemeljuje i postupno poprima današnje značenje. Kada bismo pojam države pokušali raščlaniti na nekoliko faktora koji bi zajedno činili pojam države onda bi smo mogli govoriti o određenoj teritoriji, odnosno o dijelu zemljine površine koja je omeđena određenim granicama, bilo prirodnim ili zamišljenim, stanovništvu koje egzistira na tom području, te vladu koja će projicirati svoju vlast na pomenuto stanovništvo.¹ Ovakav deskriptiran pojam države, shvaćen politički suvremeno, nije postojao u većem dijelu povijesti čovječanstva. Prvobitne ljudske zajednice koje su egzistirale grupno, na određenom teritoriju u samim začecima uspostave zajednica nisu imale hijerarhiju, niti upravu u nekom od primitivnih oblika. Ljudske zajednice su se postupno razvijale i nadograđivale prolazeći dug povjesni put k suvremenoj državi. „Tokom većeg dela istorije, a posebno u praistoriji, postojala je vlast, ali ne i države; štaviše, sama ideja države kao korporacije (nasuprot običnoj grupi, skupu ili zajednici ljudi koji su se okupili i žive zajedno poštujući zajedničke zakone) bila je nepoznata.“ (Kreveld, 2012: 9) Kao što je navedeno, određene grupe možemo promatrati kao grupe koje su prakticirale neku vrstu određene vlasti kao što je npr. poglavar nekog plemena, no politički koncepcionalno takve organizacije i dalje nemaju sve potrebne elemente države. Kroz konzumiranje povjesne literature vidljivo je kako se država kontinuirano formirala na tlu Europe. U suvremenom svijetu još uvijek egzistiraju određena plemena koja ne poznaju koncept suvremene države, te nam takva plemena mogu poslužiti kao orijentacija u pogledu na početke političkog organiziranja, budući da te zajednice imaju nekog određenog vođu realiziranog u jednoj osobi koja upravlja tim plemenom, a naravno sve se to događa u 21. stoljeću. Promatrajući takve zajednice primjećujemo kako one egzistiraju bez države, naravno egzistiraju i bez kojeg drugog civiliziranog segmenta života, no to nam

¹ Država kao pojam može se percipirati preko pojma moći ili sile. Država kao takva može projicirati svoju silu i na stanovništvo bez obzira na volju stanovništva, ukoliko država ne može svoju silu projicirati na stanovništvo samim time ugrožena je njezina egzistencija. Kada se razmatra pojam države kao moći treba naglasiti kako država nije samo moć, te ukoliko se moć previše koristi država se pretvara u ugnjetavačku i policijsku državu. Država se može promatrati i preko pojma vlast. Država postoji onda kada se preko njezinih institucija vrši vlast, ali ta vlast definirana je zakonskim okvirima, najčešće ustavom. Država je postajana ukliko posjeduje i legitimitet. Legitimitet dolazi od naroda, a on će svoju pošlusnost državi temeljiti na percepciji pravednosti njezine vlasti, što državi osigurava postojanost i stabilnost.

nije fokus zanimanja, nego istraživačka orijentacija k povijesnom razvitučku suvremene države. Spomenuti razvitak jedan je kontinijum argumentiran činjenicom da su prvotno organizirane grupe birale svog poglavicu ili prvoga među sobom. Tako oformljena zajednica počela je donositi grupne odluke, formirati obranu od potencijalnih neprijatelja, kako bi se došlo i do zajedničke akumulacije dobara, te kako bi se prevazišli određeni egzistencijalni problemi kao što su oni vezani za hranu i preživljavanje. Na ovaj način, formirana organizacija usavršavala je svoju prostu upravu, te je kroz politički i upravni razvitak prešla povijesni put k cilju suvremene države.² „Naziv *država* valja, dakle, rezervirati za stvaranje kvalificirani, usavršeni, eminentni oblik političke zajednice, za ostvarenje ljudske volje i razuma, koji svoje napore i razmišljanja usmjeravaju k problemima građanske orijentacije.“ (Prelot, 2002: 13) Jedan od autora koji se također svrstava na stranu mišljenja da je država ipak vezana za kasnije usavršenije političke organizacije, također je i Marcel Prelot. Ovdje treba обратити pažnju na termin *usavršeni* oblik političke zajednice, jer sve ono što je egzistiralo prije savršeno organizirane, hijerarhizirane, legalne i legitimne političke zajednice, jesu primitivne organizacije sa šturom političkom organizacijom, a ne države. Tako koncipirane organizacije su prethodile suvremenoj državi. Slične političke organizacije koje su postojale u obliku grčkih polisa imaju određene karakteristike države, no diskutabilno je kako su to doista države. Na tragu odgovora na problematiku sličnosti prvoobitnih organizacija sa suvremenom državom, pojavljuje se koncept različitosti u stupnju državnosti. „Danas se kadšto postavlja pitanje treba li antički grad smatrati državom, ili pak treba, ako moderna civilizacija pripisuje državi posebna obilježja, suprostaviti polis i državu. Zapravo između to dvoje postoji samo razlika u stupnju, a ne u naravi. U antičkom se polisu već nailazi na veliki broj značajki koje će obilježavati suvremenu državu. A od starih, napose Grka i Rimljana, potječe naš politički rječnik, naše pravne kategorije i brojne koncepcije na kojima se stoljećima temelji naš javni život.“ (Prelot, 2002: 14) Razlika u stupnju, odnosi se na stupanj upravne razvijenosti pomenute društvene organizacije odnosno polisa. Polisi su sadržavali veći broj karakteristika države, no oni se ne mogu klasificirati kao suvremene države budući da nemaju dovoljan stupanj političke i institucionalne zrelosti i razvijenosti. Unatoč tome, u svojoj naravi posjeduju određene karakteristike koje sadrži i današnja suvremena država. Kao primjer možemo navesti zajednice koje su prethodile i polisima u svojoj društvenoj organizaciji i koje imaju odnose temeljene na društvenim normama. Takve zajednice svoje izvorište imaju u običajima ili vjerovanjima, te je njihovo kršenje sankcionirano izgonom iz grupe. U takvim grupama nije bilo individualne svijesti, nego je cijela grupa radila na zajedničkom dobru i prosperitetu.

---

² Državu politički suvremenu možemo okarakterizirati onda kada je politička moć ili suverena vlast stavljena pod kontrolu pravno definiranih zakona sa ciljem sveopće zaštite osnovnih prava stanovništva.

Također, kod ovakvih grupa nije postojala institucija prinude koja bi na točno određeni način sankcionirala prijestupnike. Polisi u svojoj organizaciji imaju točno definirane instrumente prinude, pravne norme po kojima se postupa, kao i pojedince koji djeluju individualno. Ovom problematikom bavile su se brojne teorije, no ovdje je svrsihodno citirati teoriju države i prava koja na egzaktan način sublimira već rečeno o razvoju države. „Očigledno je, naime, da država i pravo nisu nastali kao rezultat neke mistične metafizične ili teološke pojave, niti kao akt umne, spekulativne, racionalne ili čiste etičke spoznaje, niti pak kao otjelotvorene svjetskog duha ili natprirodno shvaćenog razuma, nacionalne duše ili naprsto sudsbine. Oni su se naprotiv, pojavili kao tvorevina jednog vrlo dugog društveno istorijskog procesa, čije tipično trajanje nije uspjela da odredi ni moderna nauka, a koje sigurno nije manje od nekoliko desetina hiljada godina.“ (Muhić, 1999: 47) Jedan od oblika povijesno procesnog nastanka država mimo tla Europskog kontinenta, jest svakako i proces kolonizacije odnosno preciznije rečeno proces dekolonizacije. Dekolonizacijom okupiranih područja započeo je proces formiranja suvremenih država mimo tla Europe. „Klasična država koloniziranjem uvodi više ili manje potpun državni aparat u zemljama u kojima nikada nije postojao ili je propao.“ (Prelot, 2002: 15) Donošenjem iskustva upravljanja stanovništvom i uspostavljanjem institucija formirani su obrisi elemenata budućih suvremenih država. Kolonizirana država kako sam ju već pomenuo nije suvremena, slobodna država nego je ona politički subjekt kojim se upravlja iz druge države i drugog političkog centra moći, druge suvremene, suverene države, kolonizirana država kao takva nije imala svoj suverenitet. Svoj suverenitet kolonizirane države stjecale su na različite načine, ali većinom nakon povlačenja kolonizatorske države i prepuštanjem upravljačkih prava novoformiranim političkim institucijama i elitama.³ Pored povlačenja kolonizatora iz koloniziranih teritorija, suvremene države iz kolonija su nastajale i podizanjem ustanaka i pobuna protiv kolonizatorskih država. „Na taj su način rođene Sjedinjene Američke Države, proistekle iz trinaest pobunjenih kolonija. Potom je propadanje Španjolskog carstva zapadne Indije stvorilo sedam država Središnje i dvanaest država Južne Amerike, a da ne govorimo o onima u Karibskom moru. Nedavno je francusku zapadnu i ekvatorijalnu Afriku zamjenilo jedanaest neovisnih država, dok su bivši engleski i holandski posjedi u Aziji i Africi doživjeli istu sudbinu“. (Prelot, 2002: 16) Nastanak suvremenih država kroz proces dekolonizacije, pridonio je povećanju

³ Termin suverena država označava političko priznato bivstvovanje države na razini globalne politike, priznato od strane drugih država kroz priznavanje državne autonomije u odnosu na druge države. Kada je država priznata od strane drugih država stekla je uvjet kako bi postala jednaka ostalim državama na međunarodnoj sceni. Potrebno je da država koja traži svoje priznanje ograniči svoju moć na svoj teritorij i narod kroz zakonski okvir o ljudskim pravima kojega prihvaćaju i ostale suverene države.

broja suvremenih i suverenih država, no nastanak država može dovesti i do smanjenja broja egzistentnih država kroz proces spajanja nekoliko država u jednu novu državu.

2.1. Koncepcijska poimanja države u politologiji

Uloga države u suvremenom svijetu je teško mjerljiva, svaka individua svjesna je njezine bitnosti budući da baštini državne blagodati, te državnu funkcionalnost kroz cijeli svoj životni vijek. Danas je nezamislivo da pojedinac može egzistirati u svijetu, a da nije pripadnik jedne od država svijeta. Takva mogućnost nije sasvim nemoguća jer smo već spomenuli izolirana plemea koja žive mimo svjetske civilizacije, no kada govorimo u modernom čovjeku gotovo je nezamislivo da živi bez države. Svaki pojedinac, ukoliko zaželi i dobije mogućnost istupiti iz određene države svoje daljnje postojanje mora nastaviti u nekoj drugoj državi. O državama je teorijski puno toga rečeno, toliko toga da postoje grane politologije koje se bave izučavanjem države. Ovdje možemo govoriti o statologiji. Politologija kao znanost, u svojoj srži zanimanja ima upravo državu⁴. Da bismo egzaktnije razumjeli značenje pojma država trebamo napraviti distinkciju između pojma država i vlada zbog pojmovne točnosti. „Osnovne razlike između vlade i države su sljedeće: ...Dražava je šira od vlade. Ona je široka asocijacija koja obuhvata sve ustanove javnog domena i sve članove zajednice (u svojstvu građana). Vlada je deo države ... Država je entitet koji traje, moglo bi se reći večni entitet. Vlada je privremena: vlade dolaze i odlaze, a sistemi vlasti mogu biti promjenjeni i preoblikovani“ (Hejvud, 2004: 172) Vremenska odrednica trajanja države i vlade projicira glavnu razliku između ova dva pojma. Dražava je upravo ono što je vremenski trajnije, dugovječnije ali i korjenitije te stabilnije od vlade. Vlade su podložnije promjenama dok je suverenu državu vrlo teško mijenjati u bilo kojem obliku. Prema riječima Dragutina Lalovića koji se referira na poznate autore poput Hobessa, država je termin koji se postupno razvijao da bi stekao današnje značenje.. „Tek s Hobbesom, a prije njega i Bodinom, Suarezom i Grotiusom, probija se napokon moderno shvaćanje da mora postojati neki impersonalni oblik političke vlasti, koji se mora jasno razlikovati kako od vladajućih tako i od cjeline građana. Iako svjesni da je riječ o novom obliku političke vlasti, klasični ga autori najprije, dakako, imenuju starim terminima. Poput Bodina, koji novi pojam još izražava starim imenom respublica, iako se jasno probija i novi, primjereniji termin država kojim on označuje ujedno i oblik vlasti koji je neovisan o posebnom tipu vladavine i koji je sjedište nedjeljive i

⁴ Suvremeni pojam države koji egzistira u današnjem političkom rječniku opisuje modernu suverenu državu. Takva država nastala je u vremenu moderne tek nakon što je kreirano građansko društvo. Građansko društvo u početku je bilo nositelj, kroz svoj ekonomski poduzetnički podvig razvitka suvremene države. Suvremena država svoj temelj ima upravo u građanskom društvu te uspostavljanju državne impersonalne vlasti.

neprenosive suverenosti.“ (Lalović, 2005; 47) Lalović je ovdje percipirao kako je nositelj suverenosti upravo ono što se u teoriji naziva država. Pored državnog suvereniteta, potrebno je spomenuti da u suverenitetu sudjeluje i narod određene države, a takav se suverenitet ogleda u mogućnosti projiciranja narodne volje na rad njihove vlade.. „Smatra se da je u jednoj državi suveren narod, ako u toj državi državna vlast vrši volju većine stanovništva, većine naroda.“ (Muharemović, 2016; 193) Država kao trajniji element u svojoj postojanosti postala je jednim od najvažnijih sudionika svjetskog postojanja, no kao takva može prolaziti kroz različite promjene. Jedna od najčešćih promjena država jest raspad postojeće, te nastanak i kreiranje nove države odnosno više njih.⁵ Raspad države i nastajanje novih smatra se jednim od načina nastanka novih država, a pored ovoga oblika mogućeg nastanka egzistentan je i način spajanja nekoliko suverenih država u jednu novu. „Stvaranje neke države može proizići iz unutarnjeg zakona (dalje stvaranje američkih država i britanskih dominiona), iz međunarodnog ugovora ili iz odluke nekog međunarodnog organa.“ (Prelot, 2002; 180) Kreiranje ili promjena država moguća je i nasilnim putem, što nije rijetka pojava u povijesti državne postojanosti. Kada govorimo o nasilnim promjenama države, tada je najrelevantnije govoriti o osvajanjima dijela državnog teritorija ili cijele jedne države pod okupaciju druge države. Iz takvog slijeda događaja možemo govoriti o kreiranju jedne nove, veće države koja će u svoju ukupnost apsorbirati i osvojene teritorije. Nakon što je država kreirana i u njoj uspostavljena vlast na cijelokupnom teritoriju, da bi postala punopravnim sudionikom međunarodne politike, država mora dobiti suvereno priznanje većine ostalih država svijeta. Po promeni vlasti na cijelokupnom teritoriju eksplanirati će proces kreiranja vlasti u državi nakon što je uspostavljena. Grupa moćnika, većinom ekonomski moćne klase, koja iznosi teret kreiranja države, nameće se kao onaj koji će biti osnivač i kreator vlasti tzv. vladajuća klasa. Navedena klasa ljudi imala je na raspolaganju monopol prisile, te je stoga sudjelovala kao glavni akter u očuvanju klasnih odnosa te načina proizvodnje koji je uvijek bio u korist vladajuće klase. Budući da je pomenuta klasa sudjelovala u kreiranju volje koja će biti proicirana na ostale klasne grupe, znači da je takva navedena volja egzistentna na vrhu države zapravo postala politička volja koja se mora prihvati, te tako postala vlast. Kada se vlast formirala mogla je biti i promjenjena, a promjene su se događale na raznolike načine, no ustaljena shema svakako je bila ta da će se provoditi ona politika koju zagovara najdominantnija grupa ili egzaktnije, klasa koja je izasla kao pobjednik iz društveno političkih

⁵ Primjer nastanka novih suverenih država raspadom već postojeće države možemo naći kod bivše Čehoslovačke koja je relativno mirnim putem doživjela raspad i formiranje dvije nove suverene države, Češke i Slovačke. Pored raspada Čehoslovačke imamo i primjer raspada bivše SFRJ koji je za posljedicu imao dugogodišnji krvavi rat. Posljedica raspada SFRJ jest nastanak novih suverenih država: Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Makedonija (promjenjen naziv države u Republika Sjeverna Makedonija), Srbija, Crna Gora i Kosovo.

previranja. Formiranjem države i njezine unutrašnje vlasti prelazi se na ono što nas dovodi do fokusa ovog poglavlja, a to su koncepti poimanja države u politologiji. Oblike države se podrobno propituje kako bi se stekao uvid u diferencijaciju vlasti te kako bi se propitali i provjerili svi koncepti države. Počet će od oblika vladavine unutar države. Oblici vladavine unutar suvremene države dijele se na: a) monarhiju i b) republiku. Razlika između ova dva koncepta državne vladavine jest način na koji poglavar dolazi na funkciju onoga koji će upravljati državom. Ukoliko vladar svoj položaj zauzima na poštenim legitimnim i legalnim izborima onda govorimo o obliku republikanske vladavine, dok drugi način dolaska na vlast odnosno nasljeđivanjem, vežemo uz monarhijski oblik vladavine. Monarhiju kao stariji oblik vladavine vežemo za period feudalizma, te najkoncizniji opis pomenute vrste vladavine koncipiramo tako da ona predstavlja vlast jedne osobe. „Monarhija je dakle u epohi feudalizma sistem vladavine kojim dominira jedna ličnost (doslovno znači vladavina jedne osobe) Međutim, obično se koristi za označavanje institucije kojom se položaj šefa države popunjava dinastičkim nasljeđivanjem.“ (Hejvud, 2004: 632) Monarh ili šef države posjeduje svojevrsne privilegije koje konzumira za vrijeme svoje vladavine, dok njegovi podanici nemaju takvu razinu privilegiranog života, što dovodi do situacije da je monarh svojim statusom iznad ostalih sudionika monarhijskog života.⁶ „Za tradicionalno, monarhijsko, etatističko shvaćanje karakteristično je da su ne-državne djelatnosti instrumentalizirane u korist monarhijske javnosti i podvrgnute monarhijskom upravljanju.“ (Posavec, 2003; 24) Budući da monarh baštini veću privilegiranost, to ga dovodi na razinu na kojoj ne može biti zakonski terećen i osuđen. Budući da se odluke monarha ne propituju, tako niti definicije onoga što je javno dobro ili onoga što se kroz djelovanje vlasti odnosi na ljudi nije i ne može biti u monarhiji predmet propitivanja javnosti. „U monarhijskoj državi javni interes uvijek bio prema pravu i zakonu “sam sebi dovoljan”, jer nije trebao, niti je zahtijevao, javnost kao prostor svojega određivanja.“ (Posavec, 2003; 29) Iduća „razina“ monarhije poima čitavu državu kao privatno vlasništvo vladara. Ovdje govorimo o patrimonijalnoj monarhiji u kojoj vladar čitavu državu ili kraljevstvo smatra svojim dobrom koje ima pravo eksplorirati. Ovako primjenjen oblik vladavine omogućavao je vladaru da za osobne interese koristi kako teritorij tako i ostale sudionike života koji su bili njegovo vlasništvo. „Druga se bitna karakteristika patrimonijalne vlasti pokazuje u tome što se u njima vlast, kao što je već naznačeno vrši na osnovu potpuno ličnog prava... vlast se služi direktnim naredbama koje

---

⁶ Monarh svoj izvor prava nalazi upravo u državi kojoj je on poglavar. Društvo koje egzistira u državi koja ima monarhijski oblik vladavine ima skučen obujam prava, a pogotovo onih koja se tiču političkog odlučivanja. Država se percipira kao Božanska datost. Da bi monarh vršio i projicirao svoju vlast njemu nije potrebna nikakva svjetovna legitimacija, jer monarhova vlast jest iznad naroda tako da ona ne može biti predmet sudskog sporenja.

izdaje kralj i njegovi dvorski službenici... Kod patrimonijalne vlasti naglasak je na poštivanju autoriteta i sprovodenju njegovih naredbi u jednom gazdinstvu koje može biti različitog obima, ali se shvata kao isključivi posjed jednog gospodara“ (Zbodić, 2014: 256) U patrimonijalnoj monarhiji kao obliku vladavine čitava jedna zajednica i država svedene su na puko posjedovanje od strane jedne osobe odnosno vladara. Ovakav način funkcioniranja oblika vladavine možemo pripisati vremenu u kojem je egzistirala, a govorimo o feudalizmu gdje je postajala tanka i nejasna crta između onoga što bi bilo državno javno pravo, a što privatno pravo. Percipiranjem državne imovine kao svoje vlastite od strane vladara, monarha, došlo je do negodovanja i svojevrsnog udruživanja staleža koji su se smatrali zanemareni i obespravljeni u raspodjeli vlasti u cilju stvaranja protuteže patrimonijalnoj monarhiji. Patrimonijalna monarhija kao oblik vladavine promovirala je interes vladara nad cjelokupnom državnom imovinom, a udruživanjem staleža u protutežu monarhu imalo je za cilj da se podjeli vlast nad teritorijem ali i ograniči samog monarha, te govorimo o uvođenju staleške monarhije. Kao primjer uvođenja staleške monarhije uzima se Engleska zbog koncepta parlamenta koji je formiran na način da u zakonodavnoj vlasti sudjeluju i staleži kroz dom lordova i predstavnički dom. „Nije, međutim, Engleska bila jedina staleška monarhija: poredak zasnovan na podjeli vlasti između kralja i plemstva kao bitno obilježje staleške monarhije oblikovan je u periodu od 13. do 15. vijeka i u drugim europskim državama“. (Zgodić, 2014: 258) Pojavom apsolutizma, prvenstveno na tlu Europe, događa se svojevrstan zaokret u shvaćanju javnog i privatnog prava na državnom teritoriju. Uvođenje apsolutizma odrazilo se na monarhijski oblik vladavine tako što je onaj koji je u patrimonijalnoj monarhiji teritorij smatrao za svoj vlastiti posjed, sada doveden do situacije da gubi pravo nad teritorijem i da ono počinje pripadati državi a ne pojedincu. „... apsolutna monarhija počela se razvijati u 13. stoljeću, a svoj dovršeni lik ima u 18. stoljeću...“ (Zgodić, 2014: 259) Potrebno je naglasiti da u spomenutom razdoblju nije u potpunosti ukinuta privatna svojina nego je vladar bio onaj koji je lišen uživanja državnog dobra kao privatne svojine, dok je u početcima uspostave feudalizma raspolagao znatnim pravima. Vladar je bio nositelj suvereniteta, a svoj legitimitet crpio je iz shvaćanja sebe kao božanske vlasti, da je legitiman od strane Boga.⁷ „Država apsolutna monarhija jeste, dakle, država svetog-božanskog kralja, a njegova vlast je jedna, jedinstvena nedjeljiva, neprocjenjiva, neprenosiva, neotuđiva – a to znači da je ona apsolutna. Monarh je, prema tome, u sebi objedinio svu zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast...“ (Zgodić 2014: 260) Vladar je, kako je već rečeno u

⁷ Vrhunac apsolutizma u Francuskoj bio je pod Lujem XIV., koji se poistovjetio s državom: "Država, to sam ja." Apsolutizam je doveo u Francuskoj do savršenstva Luj XIV., koji je državu usmjerio na svoju osobu: "sve niti stjecale su se u njegovoj ruci." (Milardović, 1996: 97)

apsolutnoj monarhiji onaj koji je u državi sve što je u suvremenoj državi trodioba vlasti, no povjesni procesi su kretali u smjeru smanjenja vladarevih božanskih percepcija koje su svedene na razinu, kada se dospjelo do prosvjećenog apslutizma, onoga koji je prvi sluga u državi. Vladar u prosvjećenom apsolutizmu više ne baštini božansku legitimizaciju nego svoj suverenitet crpi iz zakona koji je rezultat društvenog ugovora. Ovakvi povjesni procesi doveli su do sve većeg smanjenja bitnosti samog vladara. Vladarevo zastranjivanje u samovolju, a uporedo takvim situacijama, pa čak i vremenski združeno, buđenje otpora i nezodovoljstva vladarevim odnosom naspram svojih podanika dovelo je do zahtjeva za smanjenje vladareve moći odnosno njezino ograničavanje. Uz zahtjev za smanjenje vladarave moći, tražilo se uvođenje parlamenta koji će biti nositelj suvereniteta ali i biti vrhovno zakonodavno tijelo, no ne i da zakonodavna vlast bude uobličena u liku samovolje vladara. „ Na tim osnovama konstituirala se parlamentarna monarhija u kojoj je parlament postao vrhovno zakonodavno tijelo, s pretenzijom da izvršava narodnu volju , a ne više volju pojedinca. Monarh je, istina i dalje zadržao učešće u zakonodavnoj vlasti čiji je intenzitet zavisio od odnosa snaga u datoj državi.“ (Muhić 1999: 86) Društvene prilike i sve veće prosvjećenje nižih staleža doveli su do znatne redukcije uloge monarha, gdje u suvremenom svijetu njegova uloga ima čisto reprezentativan karakter. „ U brojnim zemljama monarhova vlast je bila ograničena ustavom koji je taksativno naveo njegova ovlaštenja, te se takve monarhije nazivaju i ustavnim.“ (Muhić, 1999: 86) Ustavna monarhija kao najevolutivniji oblik egzistentne monarhije zastupljen je u Engleskoj. Dok je čitava priča u monarhiji bazirana na osobi koja na vlast dolazi nasleđivanjem, u republici govorimo o predsjedniku koji svoju funkciju vođe ili poglavara ne nasljeđuje nego ju osvaja na izborima. Prelazak sa monarhijskog oblika vladavine na republikanizam bio je uvjetovan društvenim procesima koji su se ogledali u obiku građanskih ratova kako bi se smanjio utjecaj kralja, a povećao utjecaj parlamenta⁸. „Nasuprot Peltonenu, većina povjesničara tog perioda slaže se da su upravo građanski ratovi bili prekretnica koja je tek otvorila prostor za pojavu republikanske teorije u Engleskoj“ (Ribarević, 2012: 130) Uloga predsjednika u republici kao drugom vidu oblika državne vlasti ograničena je zakonima. Svakako, važno je naglasiti kako ona nije nasljedna, što nas dovodi u konačnici do onoga važnoga, a to je da svaki pojedinac koji zadovoljava minimalne kriterije koji su definirani izbornim zakonom, teoretski može postati vođa odnosno predsjednik države. Budući da se u mnogobrojnim literaturama stavlja naglasak na predsjednika kao šefa država kada je riječ o republici kao tipu državne vladavine, smatram da je bitno naglasiti kako

⁸ Potrebno je nagasiti kako se ovdje spominje Engleski republikanizam samo u kontekstu primjera načina evolucije monarhizma ka republikanizmu, dok je danas Velika Britanija u svom obliku vlasti ustrojena kao ustavna monarhija. Unutar ustavne monarhije kao oblika vlasti egzistenatan je parlament kao zakonodavno tijelo, dok je funkcija monarha ipak samo ceremonijalna uz određene ovlasti koje su daleko manje nego li u prošlosti.

šef države kada govorimo o republici nije samo predsjednik nego može biti i predsjednik vlade, ovisno o političkom sustavu koji je primjenjen u nekoj od republika. No, ukoliko je republika ona koja primjenjuje predsjednički sustav, sam predsjednik na vlast može doći na dva načina, a to je da ga se ili bira direktno na izborima ili se na izborima bira parlament koji će kasnije donijeti odluku kojom će imenovati predsjednika države. Prema riječima autora Esada Zgodića razlikujemo tri tipa republika kao oblika vladavine, a oni su: „govori se o demokratskoj republici ako se u njoj vlast temelji na slobodnoj volji naroda, o aristokratskoj republici – u takvoj državi na vlast izborima, ili bez njih, dolaze i vladaju oni koji se smatraju najboljim i parlamentarnoj republici - to je država u kojoj sva vlast dolazi iz parlamenta.“ (Zgodić, 2014: 268) Sličnog mišljenja o klasifikaciji republika govori i Andelko Milardović koji se osvrće na riječi i uvide političkog filozofa Motesquiea, koji je republiku podjelio na demokratsku i aristokratsku. „Drugi novovjekovni mislilac politike Montesquie, u Duhu zakona republiku odnosno republikansku vladavinu određuje kao tip vladavine u kojem cijeli narod, ili samo jedan njegov dio, ima suverenu vlast“. Tako se može govoriti o demokratskoj i aristokratskoj republici. Ako je narod suveren, na djelu je demokracija; u njoj su zakoni temelj svega. Ako je narod suveren, u granicama svojih mogućnosti mora sam učiniti što može, ako pak ne može, kako ističe Montesquie, "treba činiti preko svojih ministara". Narod imenuje ministre, odnosno magistrate, savjete i senate i donosi zakone. Republika se prepoznaje po tome kome daje pravo glasa.“ (Milardović, 1996: 101) Politička povijest svijeta bilježi egzistenciju obje vrste državne vladavine kao i prelaženje iz jednog u drugi oblik vladavine. Primjer takvog prelaženja nalazim u slučaju Španjolske gdje se država kreće iz republike u monarhiju. „...na primjer današnja Španija, koja je iz fašizirane republike frankovog tipa polovicom 70-tih godina prerasla u parlamentarnu monarhiju sa višepartijskim sistemom“ (Muhić, 1999: 86) Nešto češći primjeri su primjeri prelaska iz monarhijskog oblika vlasti u republički, budući da su se i političko povjesni trendovi kretali u ovom smjeru, a primjera je mnogo više samo kada se sagleda situacija na Europskom tlu, te tu možemo svakako svrstati prelazak iz monarhija u vidu Francuske i Njemačke kao najistaknutijih europskih država. Za klasifikaciju država potrebno je i pojmovno i teorijski razlučiti što su to politički režimi ili politički sustavi kako bi se prodrlo do same biti države. Politički sustavi kroz širok spektar literature sublimirano zaključeno definirani su kao svojevrstan skup institucija i organa koji u svojoj zadaći imaju za cilj da kreiraju državničke politike te da ih kao takve dalje provode. „Pojam političkog sustava ne odnosi se samo na vlast već i na sve elemente onoga što jest politički život, ili, najkraće rečeno, politiku u svome osnovnom značenju. Politički sustav zapravo uokviruje područje političkog u jednom konkretnom društvu, u jednoj određenoj društvenoj makrozajednici, koja je prostorno definirana

granicama države. Politički sustav, na jednoj strani, uključuje državu, ili preciznije govoreći političku vlast, dakle sve ono što se podrazumijeva pod pojmom vlasti, monopola legitimne upotrebe sile, autorativnom alokacijom vrijednosti, donošenjem i implementacijom za društvo obvezujućih odluka.,, (Caratan, 1997; 134) Politički sustavi se također mogu klasificirati na dvije glavne grupe: a) demokratske i b) autokratske.⁹ Temeljna razlika između ove dvije pomenute vrste političkih sustava ogleda se u načinu konstituiranja ustanova državne vlasti. Autokracija kao politički sustav temelji se na principu samovladanja odnosno na konceptu vladanja jednoga ili nekolicine po načelima strogosti, prinude i samovolje, a bez uključivanja volje širokih masa u procese kreiranja politike ali i sam način izbora političkog rukovodstva.¹⁰ Demokraciju percipiramo kao politički sustav koji se temelji na slobodi izbora, ljudskim participativnim slobodama pri izboru političkih predstavnika, a u dalnjem društveno političkom životu i kao sustav koji omogućuje direktno ili pak posredno sudjelovanje građanstva u kreiranju političkih odluka. Slojevitija klasifikacija ova dva tipa političkih sustava dovodi nas do preciznije diferencijacije političkih sustava što će biti važno za točniju klasifikaciju samih država. „... na toj se osi i demokracija i autokracija opet mogu podjeliti na podtipove: autokracija na autoritarne i totalitarne režime, s jedne, a demokracija na poliarhiju i defektnu demokraciju s druge strane. Idealna demokracija ostaje utopijski idelan tip, kao uostalom i potpuni totalitarizam“ (Merkel, 2011: 11) Država, budući kako nam je ona primat u istraživanju definira se odnosno klasificira se kao monokratska onda kada se režim koji egzistira unutar nje može opisati kao monokratski. Monokratski režim predstavlja simbiozu vlasti i ideologije koje su prezentirane narodnim masama u vidu jedne osobe. Takva jedna osoba, koristi sve svoje resurse moći koje je objedinila u svom liku kako bi projicirala svoju volju na narod koji je lišen političke moći odlučivanja. Odluke koje je donio vladar shvaćene su kao nepogriješive i one se ne propituju.¹¹ Pored nepropitivanja odluka koje vladar doneće, također monokracija zabranjuje ili sabotira propitivanje ideologije koja propagira monokraciju kako bi ta ideologija zadržala tron glavne i jedine ispravne. Budući da monokracija u svojoj biti ima volju za gušenjem slobodnog političkog odlučivanja kao i

⁹ Pojedini autori prave razliku između pojma politički sustav i pojma politički režim. Razlika između dva pomenuta pojma ogleda se u obujmu onoga što se pod njima podrazumjeva. Za politički sustav smatra se da je širi pojam od političkog režima. Politički režim smatra se za vremenski trenutniji, da je to ona konkretno povjesna konfiguracija države.

¹⁰ Autokraciju можемо promatrati kao formalnu onda kada u takvom sustavu ni formalno ne postoje nikakve institucije predstavljanja, a koje bi makar asocirale na demokratske, narod je potpuno lišen odlučivanja te su takvi oblici bili zastupljeni u starim robovlasničkim državama.. Pored formalnog pogleda na autokraciju postoji i onaj „stvarni“ kako ga se pominje u literaturi, a stvarna se autokracija odnosi na noviju povijest i režime koji su koncipirani na način da imaju neku instituciju političkog predstavljanja i kvazi politička prava sudjelovanja, a koja su naravno samo prividna, takvi sustavi su poput onih fašističkih.

¹¹ Jedan od konkretnijih primjera monokracije jest svakako vlast Adolfa Hitlera u Njemačkoj koju je on projicirao na narod kroz kvazi pravnu državu, dok u svojoj biti svaka njegova odluka koja bi se propitivala završila bi smaknućem.

političkog propitivanja njoj suprotan oblik režima vidimo u demokraciji. „Monokratije i demokratije stoje u supstancialnoj opreci: demokratskim načelima slobode, jednakosti, univerzalnosti i većine suprostavljaju se monokratska načela autoriteta, osobnosti, ortodoksnosti i isključivosti. (Prelot, 2002: 115) Budući da govorimo o monokraciji kao vladavini jednoga možemo spomenuti i priču o autokraciji ili samovladavini ako bi se pojam autokracije preveo slobodnim stilom. Politički režim opisan kao autokratski ima nekoliko osnovnih razlika u odnosu na demokratski politički režim. Prva razlika koju autokracija kao politički režim ima u odnosu na demokraciju jest način na koji se politička vlast legitimira odnosno politička vlast nije legitimirana narodnom voljom, nego takva vlast zahtjeva poslušnost i nepropitivanje. Nepropitivanje vladinih političkih odluka seže do te mjere da se one donose bez pristanka naroda, te se moraju prihvati u narodu odmah nakon što ih politička vlast obznani.¹² Ovdje je potrebno naglasiti da u autokratskom režimu vlast ne mora nužno proizaći iz samo jedne osobe nego vlast može biti produkt volje čitave jedne grupe koja će svoju volju kanalizirati kroz jednu osobu. „Monopol na vlast imaju vođe, oligarsi il hunte, koji opće nisu demokratski legitimirani ili su nedostatno demokratski legitimirani.“ (Merkel, 2009: 16) Prihvaćanje projicirane političke volje pokušava se postići odnosno preciznije i točnije rečeno nametnuti kroz vjerske, medijske i represivne kanale.¹³ Vlast u svojoj tripartitnosti kakvom je danas poznajemo, nešto je drugačije koncipirana u autoritarnim sustavima, a najčešće je zakonodavna vlast lišena kontrole na izvršnom vlašću te je izvršna vlast najdominantniji dio vlasti. „O autokratskim režimima moramo govoriti kad nema ograničenja vlasti i uzajamne kontrola vlasti, te kad su vlasti monistički koncentrirane u izvršnoj vlasti. To napose vrijedi onda kada neovisni sudovi (ponajprije upravni sud, eventualno i ustavni sud) ne mogu preuzeti kontrolu nad državnom primjenom normi, te su sudovi prisiljeni izricati političke presude. Ograničenje i kontrola vlasti “autokratski” su ukinuti i onda kada je zakonodavnoj vlasti, de iure ili de facto, uskraćen odlučujući utjecaj na zakonodavstvo.“ (Merkel, 2009: 39) Budući da sam spomenuo kako je autokracija samovladanje, treba napraviti distinkciju između priče o pretjeranoj represiji kao totalitarizmu i autokraciji koja je također pojmljena kao represivni politički sistem. „Uz to, a na osnovu razlika između totalitarizma i autokratije, odnosno totalitarne i autokratske države, možemo

---

¹² Autokraciju karakterizira zapovjedni trenutak kojega vladari vrlo puno koriste, no te zapovjedi kod naroda nailaze na plodno tlo budući da se prihvaćanje vladarevih odluka ne temelji na propitivanju pa onda prihvaćanju, nego li u narodu postoji poštovanje prema nekoj određenoj vrijednosti na koju se vladar poziva kako bi njegova odluka bila prihvaćena.

¹³ Vrhunac slave autoritarni režimi doživjeli su između dva svjetska rata jer su u mnogim europskim državama politički procesi prelazili politički put od nekog drugog oblika političkog režima prema autoritarnom režimu. Takve promjene doživjele su među prvima Mađarska Španjolska, Albanijia, Portugal, Litva, Poljska, Jugoslavija i Italija, dok su nešto kasnije političke slobode svedene na minimum i u Rumunjskoj, Austriji, Bugarskoj, Estoniji, Letoniji, Grčkoj i Njemačkoj.

reći: u autokratskim državama vladar i u političkim borbama i u mirnodopskim stanjima ne mora ugrožavati privatni život svojih podanika, a u totalitarnim državama u svim okolnostima upravo se neograničeno nadzire i uništava sfera privatnog života građana.“ (Zgodić, 2015:174) Upravo se iz Zgodićevog konciznog obrazloženja vidi osnova razlike stupnja agresivnosti ova dva politička sustava na privatni život pojedinca, te se iz tog stupnjevitog razlikovanja pravi distinkcija između autokracije i tiranije. Autoritarni režimi svoju egzistenciju imali su unutar različitih tipova država, što znači da su svoju egzistenciju ostavarivali i unutar različitih oblika vlasništva nad proizvodnim snagama. Autokracije ne možemo samo vezati za robovlasnički ili feudalni period nego se autokratski režim pojavio i trajao u društvim ekonomijama koje su definirane kao kapitalističke, gdje možemo govoriti i vremenu fašističkih i nacističkih režima. U kapitalističkim državama također se politički sustav može definirati kao autokratski ukoliko se država nađe pod terorističkom prijetnjom, a politička elita tu prijetnju iskoriti za nametanje samovolje pod krinkom borbe za nacionalnu opstojnost. Različiti oblici vladavine također mogu biti humusno tlo za uvođenje autoritarnih režima, no ako se govor o monarhističkim oblicima vladavine onda je razumljivo da postoji egzistencija autokracije, no u republikanskom obliku vladavine autokracija bi trebala biti strani pojam koji se ne uklapa u taj koncept. U političkoj zbilji moguće su varijacije pa su se tako i autokracije u obliku vojnih pučeva koji bi se dogodili u etabliranoj republici pojatile kao oblik političkog sustava, a dok bi formalno etablirana republika zadržala svoj status republike. Naravno, uspostavljena vojna vlast nije ni demokratska ni legitimna ali formalno pravno država je ostala republika. „Ne dovodeći na primjer, kapitalistički tip države i republikanski oblik vladavine u pitanje, vojni diktatori utvrđuju zakone, propise i pravila reguliranja društvenih odnosa pod okolnostima kriznih stanja opasnih za opstanak nacije države.“ (Zgodić, 2015: 175) Autokratski politički sustav projiciran na državno uređenje bolje kotira u unitarnim državama nego li u složenim državama. Unitarne države zbog svoje jednostavnosti državnog uređenja i koncentracije vlasti u jednom središtu omogućava plodno tlo za uvođenje autokratskog političkog sustava. Složena federalna država je otpornija na uvođenje autokracija, ali i tu su moguća diferentna stanja budući da se npr. u složenoj federalnoj državi mogu javiti separatistički nacionalizmi koji se iz većinskog nacionalizma pokušavaju politički ugušiti i slomiti, te se takvim procesom popločava put autokraciji. Brojni autori uključujući i Esada Zgodić, smatraju da se politički sustavi dijele na autokracije i demokracije, te da se autokracije dalje dijele na autoritarne i totalitarne režime. Razlika između autoritaritarnog i totalitarnog režima leži u stupnju političke i društvene represije. „U autoritarnim je sustavima politički pluralizam ograničen nasuprot načelno neograničenom pluralizmu u demokracijama i monizmu u totalitarnoj vladavini. Oni se ne legitimiraju

svjetonazorom koji obuhvaća sva područja života, kao totalitarni sustavi, nego posezanjem za pojedinim vrijednostima i „mentalitetima“ kao što su patriotizam, nacionalizam, unutarnja i vanjska nacionalna sigurnost ili društveno ekomska modernizacija.“ (Merkel, 2011: 13) Najpreciznije razlikovanje u klasifikaciji autoritarnog i totalitarnog političkog sustava jest u stupnju usurpiranja političkih prava. Autoritarizam je politički manje nasilan u odnosu na totalitarizma jer se autoritarizam karakterizira kao sustav koji ne provodi potpuno ideološko prosvjećivanje, a represija koja se provodi manjeg je intenziteta od one koja je na sceni u totalitarnim sustavima. Stranački sustav, u autoritarnim državama oblikovan je tako da većinom egzistira jedna stranka, no nije pravilo o jednoj stranci, te ta stranka jest ona koja u takvom sustavu provodi represiju i vrši svefunkcionalnu vlast. Kao i u demokratskim sustavima stranke služe regrutaciji političkih pristaša i sljedbenika ali i profiliranju volje nekolicine ili grupe koja zagovara određenu ideologiju u autoritarnom sustavu. Autoritarni sustavi u suvremenom svijetu egzistiraju kao najočitiji primjer u Saudijskoj Arabiji gdje se politički autoritarni sustav nametnuo kroz političku povijest, a svoju legitimaciju potkrepljuje ekonomskim bogatstvom. Politička i osobna sloboda je svedena na minimum postojanja, a javno protivljenje vlasti ili vjersko protivljenje dogmama mogu rezultirati smrću. Poznati su slučajevi smaknuća istaknutih političkih neistomišljenika, rodbine bliske prestolonasljedniku, ali svakako najpoznatiji slučaj koji je odjeknuo u suvremenom svijetu jest ubojstvo novinara Jamal Kashoggi koji je bio kritičar vladajuće elite. Stranke koje su profilirane na vlasti u autoritarnim sustavima dopuštaju izbornu nadmetanje ali ono je tako projektirano da minorne opozicione stranke nemaju šansu za osvajanje vlasti jer je dominantna stranka ta koja ima mnopol nad medijima i propagandom. Dodatni oblici autoritarnih režima pronalaze se u oblicima vjerskih autoritarnih sustava, te se u suvremenom svijetu država kao takva može primjerovati u obliku države Iran. Pored vjerskog autoritarizma u svijetu egzistiraju i određeni vojni režimi koji su po svojoj biti autoritarni i povremeno se pojavljuju na tlu Azije i Afrike kao proizvodi određenih političkih previranja i sukoba. Agresivniji i više politički tlačilački oblik političkog sustava, a koji je također vid autokratskih sustava jest totalitarni sustav. Totalitarizam je kao što sam prethodno spomenuo agresivan politički sustav prema onima na koje se odnosi, te takvo stajalište zagovara i politolog Endu Hejvud. „...sveobuhvatni sistem političke vladavine koji se obično uspostavlja svuda prisutnom ideološkom manipulacijom i otvorenim terorom i brutalnošću. Od autokratije, autoritarizma i tradicionalne diktature razlikuje se po tome što teži „totalnoj moći“ kroz politizaciju svakog spekta društvene i lične egzistencije.“ (Hejvud, 2005: 238) Hejvud također naglašava crtu političke brutalnosti kojom se karakterizira totalitarizam. Pored svoje brutalnosti okarakteriziran je i svojim sveprisutnim prodom i u najmanju poru društva, a jednom kada je došao do najnižih razina završio je

sveobuhvatni nametnički proces.¹⁴ Ideologija kao takva vrlo je važan dio u totalitarnom sustavu budući da se pristalice najviše pridobijaju ideološkom indoktrinacijom, a svaka kritika, ukoliko se pojavi, biva nasilno ugušena jer totalitarizam kao sustav ne trpi kritiku i različitost. Koncept vlasti u političkom sustavu u najvećem broju slučajeva kreiran je tako da se svim segmentima vlasti upravlja iz jednog centra čije se odluke ne propituju nego moraju biti prihvачene.¹⁵ Totalitarizam za razliku od autoritarizma ima pretenziju da pored samog nametanja političke volje upravlja i pojedincom, ali i mišljenjem pojedinca te se zbog toga i vrši ideološka indoktrinacija. Država sa totalitarnim sustavom vrši nadzor nad svim onim što se radi u državi, državni nadzor je takav da kontrolira sve od privatnog života, religije pa do umjetnosti.¹⁶ U državi gdje se primjenjuje totalitarni sustav većinom je primjenjen jednopartijski sustav gdje postoji jedna stranka koja ima najveće ovlasti koje su u rukama vođe stranke. Ta stranka je u svojoj političkoj moći toliko jaka da je većinom iznad čitavog državnog aparata i njime upravlja. Mediji koji bi trebali biti neovisni u totalitarnim režimima samo su u službi vladajuće stranke te služe kao sredstvo za ideologijsko obrazovanje i prosvjećenje. Što se tiče samog političkog uređenja država, uz totalitarni sustav nema mjesta federalizmu jer je svaki oblik političke slobode i želje za političkim pravima, ili autonomijom odbijen i ugušen. Uz totalitarni sustav države su većinom uređene unitaristički s jasnim centrom upravljanja, bez davanja bilo kakvih ovlasti i uopće postojanju regionalnih vlasti. U svojoj totalitarnoj naravi ovaj sustav može se podjeliti na nekoliko tipova kao što su: komunistički, fašistički i teokratski. Autor Hagen Schulze dao je ovakvu podjelu totitarizma te smatra da je u svim ovim oblicima sadržavao određene zajedničke crte. Kada se sagleda fašistički i komunistički oblik totalitarnog sustava vide se jasni obrisi zajedničkih crta, a oni se ogledaju u vladavini i nametanju ideologije svakom pojedincu, egzistiranju vladajuće partije čija je vladavina jedina i bez opozicije, a ekonomski sustav je do kraja također podređen volji vladajuće stranke. Pod oblikom države koja baštini totalitarna obilježja jest rasna država. Kao što sam naziv govori rasna država svoj totalitarni sustav temelji na

¹⁴ Proces nametanja totalitarne opcije u sebi sadrži i dokidanje sloboda. Većina autora smatra da su u totalitarnim sustavima slobode ukinute, a jedan od njih je i Wolfgang Merkel koji se poziva na Hannah Arendt i njen zaključak o slobodama u totalitarnim sustavima. „Hannah Arendt, zacijelo najvažnija filozofska utemeljiteljica teorije totalitarizma nakon Drugoga svjetskog rata, razlikovala je autoritarne sustave od totalitarnih prema različitom uništavanju osobne slobode: autoritarna vladavina, pisala je 1955, ograničuje slobodu, a totalitarna je vladavina ukida.“ (Merkel, 2009; 47)

¹⁵ Upravljanje iz jednog centra strukturirano je partijski da je većinom jedna stranka na vlasti koja ima monopol nad primjenom prisile, vojske, tajnih službi i medija. Vrlo često je ta jedna stranka ustrojena tako da na svom vrhu ima jednog totalitarnog vođu. Primjer jednog takvog totalitarnog sustava koji egzistira u suvremenom svijetu jest Sjeverna Koreja.

¹⁶ U praksi se može govoriti i o teokratskom ili vjerskom totalitarnom sustavu. Takve sustave bi mogli okarakterizirati tamo gdje je religija došla na razinu fundamentalizma. Nekolicina primjera govori o državama islamičkog svijeta, no nije pravilo da teokratski fundamentalizam ne postoji i u drugim religijskim zajednicama. Vjerski totalitarizam svoju legitimaciju crpi iz religijskog vjerovanja koje se pretvara u političku legitimaciju, a institucije vlasti mogu biti i vjerske institucije kako bi se proniklo do najnižih ljudskih zajednica.

vladavini rasno dominantne grupe koja podređuje rasno manjinsku grupu. Najčišći oblik ekstremne i opasne rasne države bila je fašistička Njemačka. Rasizam koji je u takvom tipu političkog sustava vladao išao je do te mjere da je vršio kastraciju roma kao rasno drugaćijih, te na drugoj strani do uspostavljanja posebnih radaonica gdje se stimulirala „producija“ arijevske rase. No, pored nacističke Njemačke, države koje su se definirale kao demokratske imale su rasistička obilježja te o sličnom primjeru možemo spomenuti eru robovlasičke europe kada se trgovalo crnom populacijom zbog ostavrenja profita. Određeni autori spore koncept totalitarne države jer smatraju da totalitarna država zbog svoje političke brutalnosti ne može biti država. „Totalitarni režim nije vrhunac jednog tipa države, nego napuštanje ideje države kao takve. Režim koji svoje državljane sustavno terorizira, pravno, politički i moralno desubjektivira, svodi na sužnjeve, može biti samo imperijalna formacija.“ (Lalović, 2005; 31) Druga glavna kategorija političkih sustava svakako su suvremenii demokratski sustavi koji se primjenjuju u većini suvremenih država. Da bi se određeni politički sustav mogao definirati kao demokratski potrebno je da on ispunjava nekoliko osnovnih uvjeta. Potrebni normativni uvjeti za definiranje demokratskog političkog sustava demokratskim su prije svega poštivanje osnovnih ljudskih prava kroz način da država ili njezine institucije ne zadiru u privatnost pojedinca niti utječu na njegovu volju, kao i izostanak ideološke indoktrinacije. Kada je pojedinac slobodan, demokratski sustav treba osigurati fer i poštene izbore odnosno osigurati svim pojedincima aktivno i pasivno biračko pravo kroz određene vremenske intervale.¹⁷ Sloboda demokratskog izbora jedna je od najvažnijih stavki demokratskog sustava, te se većinom u demokratskim sustavima primjenjuje višestramački sustav kako bi se osigurala kompetitivnost i sloboda izbora. Za demokratski sustav važna je postojanost državnih institucija koje su neovisne o političkoj eliti i njihovoj vlasti, kako bi nadzirale rad vlade. Institucije bi trebale provoditi zakon tako da se on za sve odnosi jednak bez poznavanja privilegiranih ili postojanja onih koji su iznad zakona. U demokratskoj državi struktura vlasti je u najvećem broju slučajeva tripartitna i dijeli se na: sudske, zakonodavne i izvršne vlasti, te su navedene vlasti uglavnom i kontrola ostalim granama vlasti. Demokratski sustav zahtjeva u svom napredovanju i razvitku etabliran srednji sloj koji je nositelj promjena i napretka zbog svoje razvijenosti i povoljnog položaja. Kada se govori o samom stanovništvu koje svoj život provodi pod okriljem demokratskog sustava ono mora biti obrazovano do određene mjere kao

¹⁷ Koliko je sam proces izbora članova predstavničkih organa važan za demokratski sustav govori i autorica Štefica Deren-Antoljak. Potrebno je staviti i naglasak kako država kroz svoje neovisne institucije treba osigurati strogo definiranim pravilima, provođenje upravo točne biračeve volje, kako bi njegovo demokratsko pravo bilo do kraja provedeno. „Glasanje kao izborni čin političke participacije, u kojem sudjeluje stanovništvo s biračkim pravom, neophodan je uvjet za demokratski sustav vlasti - ali ne i dovoljan. Glasanje prepostavlja, a zakon mora osigurati, zaštitu formaliziranih glasačkih postupaka na osnovi kojih se pripremaju i organiziraju kompetitivni izbori.“ (Deren-Antoljak, 1992; Zagreb)

i kulturno osviješteno kako bi se demokracija mogla razvijati. Stoga, ukoliko stanovništvo nije prihvatio osnovna ljudska prava i najviše demokratske standarde tada ni demokracija u svojoj biti ne može dosegnuti svoj puni potencijal. Ljudska prava u demokratskom režimu definirana su i naglašena poveljom o ljudskim pravima. „One povezuju tvorbu političkih odluka s poštovanjem subjektivnih političkih prava koja istodobno utvrđuju kako pojedinac treba participirati u tvorbi političkog mišljenja i volje.“ (Lohmann, 2004: 116) „U njegovim uvidima demokratski politički režim jeste onaj režim u kojem je pristup vlasti otvoren, struktura vlasti je pluralistička, pretenzija na opseg vlasti je ograničena, vlast se obavlja u skladu s pravnom državom, a pravo na vlast temelji se na načelu narodne suverenosti. Monopol na vlast imaju samo demokratski i ustavno legitimirane institucije“ (Zgodić, 2015: 217) Ukoliko se promisli o liberalnoj demokraciji gdje je pojedinac onaj koji je odgovoran za svoju sudbinu dolazimo do zaključka da su određene kategorije društva koje nemaju jednake šanse za sudjelovanje u privrednom životu ovakvim sustavom nezaštićene. Postoji određena kritika na račun demokratskih sustava pogotovo kada je država liberalno kapitalistička upravo zbog zanemarivanja osjetljivih skupina društva. Demokratskom političkom sustavu zamjera se to što se često biračko pravo oduzima određenim kategorijama društva, što dovodi do oskrnjivanja načela jednakosti biračkog prava¹⁸. Demokratski politički sustav koji egzistira u državi koja na svom čelu ima karizmatičnog predsjednika može biti potkopavan tako da dođe u političkim procesima do smanjenja važnosti zakonodavne vlasti koja je protuteža i kontrola izvršnoj vlasti. U takvim situacijama izvršna vlast dobiva na važnosti, te se smanjuje kontrola nad izvršnom vlašću. Prema konceptima zagovaratelja liberalne države, liberalna država bi trebala biti država promatrač budući da bi privatno vlasništvo, privatni život pojedinca i privatna porodica trebali biti sveti sakramenti u koje država ni na koji način ne bi smjela intervenirati nego samo promatrati. „Liberalni politički režim funkcionirao je unutar država sa različitim oblicima vladavine, on dakle može imati oblik ustavne monarhije kao u Britaniji, ili ustavne republike što je slučaj sa Sjedinjenim Državama, ali u svakom slučaju mora obuhvatiti ustavna ograničenja samovoljnog vršenja državne vlasti... Ključna karakteristika liberalne države u svim njenim varijetetima sastoji se u tome da su moć i vlast vlade ograničene jednim sistemom ustavnih prava i prakse, u kome se poštuju lična sloboda i jednakost prava pojedinca u okviru vladavine prava“ (Grej, 1999: 98) Vladavina prava ali i ograničenje zadiranja države u privatnu svojinu ograničeno je jasnim ustavnim ograničenjima.

---

¹⁸Jedan od primjera demoliranja prava određenih društvenih zajednica jest i ignoriranje volje manjinske skupine unutar šire državne zajednice. Takva ignorancija volje vrši se kroz preglasavanje malobrojnjih i nametanjem volje većine. „Većinske odluke mogu dovesti do posve proizvoljnoga ograničenja prava manjina. Protiv takvih pogrešnih odluka koje su formalno moguće u svakoj demokraciji, upravo je pozivanje na ljudska prava važna mogućnost kritike.“ (Lohmann, 2004; 119)

Provođenje takve jedne suspenzije državnog intervencionizma postiže se jakom birokracijom koja odgovara na potrebe građana. Posebno važna komponenta karakteriziranja liberalne države kao one koja baštini liberalni demokratski politički sustav jeste to da je ona u ekonomskom smislu kapitalistička država. Kapitalizam liberalne države temelji se na nečelima slobodne trgovine i masovne proizvodnje, kao i načelima privatnih proizvodnih snaga. Budući da su privatnici vlasnici proizvodnih snaga u liberalnoj državi, u takvom ambijentu tržišnog natjecanja liberalna država mora biti u ulozi arbitra ili sudije koji će osigurati rješavanje sporova kako bi privreda rasla i ne bi doživljavala padove zbog tržišnih previranja među ekonomskim akterima. Liberalno demokratska država nastaje nakon liberalne države budući da sam liberalizam nije osiguravao potpuna demokratska prava kao što su naprimjer pravo svih punoljetnih građana da izraze svoju glasačku volju. Budući da liberalne osobine državu ograničavaju u njezinoj izvršnoj vlasti kako ta vlast ne bi upala u samovolju tako demokratski kontekst demokratsko liberalne države štiti i zagovara prava kako većine tako i manjine. Liberalno demokratske države prema svom uređenu većinom su federativne države iz razloga kako bi se izbjegla prevelika koncentracija moći u jednom centru što bi moglo dovesti do zloupotrebe moći te tako na koncu dovesti do državnog intervencionizma što bi predstavljalo najveći problem liberalistima. Ukoliko se pristupi analizi demokratske liberalne države u njenim potencijalno negativnim osobinama, onda dolazimo do demokratske neliberalne države koja se karakterizira demokratskim izbornim procesom.¹⁹ Unatoč tome, problematika je u periodu nakon formiranja vlasti kada izvršna vlast poprima karakteristike autoritarizma i kreće ka samovolji i jačanju svoje pozicije u konstelaciji moći. Takva demokracija je u svojoj suštini neliberalna i dovodi do prevlasti većine nad manjinom, a ta prevlast može biti prividno demokratski osvojena na izborima, te se takvi izbori ne mogu definirati kao fer izbori. Još jedan tip države koji spada u sferu demokratskih političkih režima jest i neoliberalna država. Neoliberalna država odlikuje se glavnom karakteristikom kao država koja promiče politiku natjecanja preko svojih institucija, a ta politika natjecanja najviše je izražena u ekonomskom i gospodarskom natjecanju ali i u svim ostalim sferama života. Neoliberalna država usavršava svoje instucije kako bi se osigurala što bolja

---

¹⁹ Pretvaranje demokratske države u nedemokratsku nakon legalno osvojenih demokratskih izbor nalazimo u primjeru dolaska na vlast Adolfa Hitlera. „Isto se dogadalo i u novijoj povijesti, kada je Hitler demokratski osvojio vlast i potom srušio liberalnu Weimarsku republiku. Slične distrakcije moguće su i u uvjetima suvremene demokracije, u čijem krilu, kao i u antičkoj neposrednoj demokraciji, sve više caruju populizam i demagogija. Tako se suvremena demokracija izvrće u svoju suprotnost, što se naglašava neologizmom post-demokracija, čiji glavni akteri postaju spin-doktori, PR-menadžeri, kao i korumpirani mediji, koji u službi interesnih, mahom oligarhijskih skupina, proizvode jednu kvazistvarnost, njezinu virtualnu iluziju koju pretvaraju u spektakl.“ (Kukoč, 2018: 894)

kompetitivnost unutar njenih aktera ali i kako bi se od neoliberalne države kao takve napravio što jači sudionik u borbi s ostalim državama. Da bi se postigla globalna konkurentnost i ojačala globalna pozicija države ona se na tom putu pod pritiskom neoliberalnih ideja tržišnog natjecanja transformira iz nacionalne države u neoliberalnu internacionaliziranu državu. Neoliberalizam pored tržišnog natjecanja zahtjeva i odbacivanje svih ograničenja na kretanje roba ali i kapitala, te se zbog takve politike nacionalna država mora „otvoriti“ prema ostatku svijeta. Neoliberalna kompetitivnost pojavljuju se i na polju socijalne zaštite gdje se najbolje vidi razlika između liberalne i neoliberalne države. Neoliberalna država zahtjeva provođenje političke kompetencije i na polju socijalne zaštite, tako što se socijalna zaštita provlači kroz sve oblike ispitivanja rentabilnosti i isplativosti te se podređuje sva socijalna politika upravo politici profita. Socijalna politika u neoliberalnoj državi smatra kroz svoje institucije pojedinca odgovornog za sve što je on postigao ili nije postigao u životu, te pojedinac nema pravo na socijalne benefite ukoliko se on sam kroz svoj život nije profilirao kao „profitabilan pojedinac“.

2.2. Teorijske koncepcije federalizma, unitarizma i regionalizma

Kao što sam u uvodnom dijelu ovog poglavlja spomenuo oblike državnog uređenja djelimo na: centralističko ili unitarno, federativno i regionalno uređenje. Oblik državnog uređenja određujemo prema konceptu postojanja državne vlasti i to na način ukoliko u državi postoji samo jedan centar upravljanja ili političke moći onda govorimo o unitarnoj ili centraliziranoj državi ili ukoliko postoje dvije ili više političkih vlasti te njihovih centara političke moći onda govorim o decentraliziranoj federalnoj državi. Pored decentralizirane federalno uređenje države, postoji donekle slično državno uređenje, konfederalizam. Konfederalno uređena država bi bila država sa najvećim stupnjem decentralizacije, ali potrebno je naglasiti da u svojoj suštini kofederacija nije država nego savez država i predstavlja radikalni oblik federalizma. Treći oblik državnog uređanja jest regionalno uređena država koju možemo definirati kao državu u kojoj je načinjen prijenos dijela vršenja vlasti sa centralnog organa vlasti na regionalne institucije. Regionalne institucije nemaju svoj suverenitet, ali imaju znatne političke i pravne ovlasti za vršenje vlasti. Prvi segment državnog uređenja jest federalizam ili federalno uređena država.²⁰ Federalno uređene države

---

²⁰ Federalno uređenje države bile su predmetom razmatranja mnogobrojnih autora. Pored autora iz domena političke znanosti, o federalizmu su promišljali i državnici ali i najveći zločinci poput Adolfa Hitlera. Hitler je federalizam precipirao kao negativno državno uređenje koje bi moglo oslabiti njegovu državu. „Takav protivan stav vrlo je rano postao manifestnim u »Mein Kampf« Adolfa Hitlera, u kojem je jedno vrlo opsežno poglavje

nastajele su najčešće spajanjem nekoliko država u jednu, nakon što bi na svom čelu imale zajedničkog vladara, što je bilo moguće na način da bi jedan vladar npr. ženidbom stekao pravo uprave nad drugom državom. Takve zajednice nazivale su se inkorporirane unije. „Više država može izabrati istog predsjednika. Bolivar je istodobno bio predsjednik triju republika – Perua (1813), Kolumbije (1814) i Venezuele (1816).“ (Prelot, 2002: 260) „... potreba obrane i zajednički ekonomski interesi, ali i drugi potiču i razvijaju težnju za povezivanjem u šиру zajednicu, ali gdje istovremeno, pod utjecajem drugog niza objektivnih faktora, većina ne želi potpuno jedinstvo i u svemu. Dakle, gdje se nasuprot težnji za jedinstvom javlja i težnja za održavanjem svoje ranije samostalnosti, bar u određenom dijelu društvenih pitanja i poslova.“ (Baksa, 1975: 85) Ono što je važno percipirati u čitavoj priči oko federalno uređene države jest autonomija institucija vlasti. Figurirana autonomija više razina političkih institucija, što je glavna razlika između federalno uređene države i složene unitarne države. „Zakon autonomije je bitan, jer bez njega zajednice-članice ne bi imale državni karakter i federalna organizacija ne bi se više razlikovala od složene unitarne države. Federalizam prepostavlja individualizirane i posebne političke zajednice od kojih svaka ima svoj zakonodavni, upravni i pravosudni sustav.“ (Prelot, 2002; 220) U unitarno uređenim državama, njihove decentralizirane jedinice ne sudjeluju u kreiranju centralne vlasti. Kod federalno uređene države veoma je bitno da niže razine vlasti baštine upravo tu mogućnost utjecanja na kreiranje federalne vlasti kroz delegiranje svojih predstavnika. Precizna definicija federalne države nije usuglašena ali u svojoj biti već je elaborirana kroz primjere njene egzistencije u državama ali i kroz razlikovanje u odnosu na unitarnu državu. „Treba poći od toga da nema općenito priznate definicije pojma „federalizam“ nego da se pri tome prije radi o društvenome načelu poretku i oblikovanja utemeljenome na podjeli zadataka i suradnji između relativno samostalnih i ravnopravnih jedinica“ (Kicker, 1986; 15) Ustav u federalnoj državi ima koncept regulatora budući da su federalne države tako uređene da u njima postoje najmanje dva politička centra političkog odlučivanja i da svaki od njih ima svoja ustavom garantirana ovlaštenja. Iz pomenutog razloga federalno uređene države većinom imaju precizno definiran pisani ustav²¹. Važnost ustava ogleda se i u svojevrsnom ograničenju o promjenama ili ukidanjima prava nižim organima vlasti, budući da se eventualne promjene ne mogu provesti prostom odlukom federalnih zakonodavnih organa, te pored toga federalne centralne vlasti

---

naslovljeno Federalizam kao maska.“ (Laufer 1985: 38) Hitler je smatrao da se ne smije dozvoliti pokrajinama upotreba suvereniteta kako ne bi došlo do ispoljavanja partiularnih interesa Njemačkih pokrajina.

²¹ „Ta se država ne zasniva na međunarodnom ugovoru, nego na ustavu. To znači da odnosi između posebnih jedinica i federacije nisu regulirani propisima međunarodnog prava, nego propisima unutrašnjeg prava, propisima federalnog ustava“ (Baksa, 1975: 87) Ustav je vrhovni izvor rješenja za sve eventualne sporove koji bi mogli nastati između federalnih i nižih organa vlasti.

također nemaju pravo da preko svog zakonodavstva vrše prekrajanje regionalnih granica.²² Ukoliko se pojavi spor između regionalnih i federalnih vlasti sve sporove rješava ustavni sud koji svoje odluke temelji na relevanciji i bitnosti ustava. Po svom uređenju, a prema autoru Esadu Zgodiću federalne države mogu biti asimetrične federacije što bi značilo da njene federalne jedinice ne uživaju u istoj količini političkih prava i simetrične federacije u kojima političke zajednice uživaju istu količinu političkih prava. Budući da se federalno uređena država sastoji od više političkih entiteta, na međunarodnom planu pojavljuje se samo država bez nižih entiteta. Dakle, država je ta koja je sudionik međunarodne trgovine, te u eventualnim greškama koje bi počinili entiteti odgovara država pred sudom za ljudska prava. Državljanstvo je također u najvećem broju slučajeva dualističko i sastoji se od federalnog i entitetskog državljanstva. Većinom primat ima federalno državljanstvo i ono je uvijek relevantno kada se provjerava državljanstvo. Federalno uređena država podijeljena je samo administrativno, jer je teritorij federalne države kompaktna cjelina bez dijeljenja granicama. Kada se sagleda slika samo federalnog nivoa u federalno uređenoj državi vidimo da taj nivo ima svoj vlastiti ustav koji je produkt federalne vlasti. Federalno zakonodavstvo jest ono koje kreira državne zakone koji su svima zajednički. Što se tiče upravne vlasti na federalnoj razini ... “Federalna država ima upravne ovlasti koje koristi putem izravne uprave (Sjedinjene Države), bilo posredstvom upravnog aparata država članica koji ona nadzire i kontrolira (Njemačka), bilo kombiniranjem tih dvaju sustava (Austrija).“ (Prelot, 2002: 237). Niže instance vlasti u federalnoj državi također imaju svoj ustav prema kojemu imaju svoju autonomiju. Niži entiteti ukoliko bi došlo do scenarija raspada federalne države mogu praktički nastaviti svoje samostalno političko postojanje kao samostalne države budući da imaju sve potrebne institucije za funkcioniranje ali i suverenitet. Ustav članice federacije jest produkt njezine vlastite zakonodavne vlasti, te članica ga kao takvog ima samo pravo mjenjati ukoliko je ispunjen uvjet poštovanja federalnog ustava. Članice federacije osim izvršne vlasti imaju ustavom zagarantiranu zakonodavnu vlast odnosno pravo donošenja vlastitih zakona. Stanovništvo kao populacija naseljena u federalnoj državi i njenim entitetima ili državama članicama mogu biti diferencirani na etničkoj, vjerskoj, lingvističkoj ili nekoj drugoj osnovi. Diferencijacija između stanovništva može biti jedan od primarnih razloga za ukorjenjivanje federalnog uređenja države i ukoliko su te diferencijacije između stanovništva prostorno

²² „Federalnu distribuciju vlasti karakterizira ne-centralizirajuća priroda. Federalizam je antiteza centralizmu; obnašanje vlasti saveznih institucija ograničeno je garancijama koje su date središnima konstitutivnim djelova koji dijele obnašanje vlasti. Prema tome, federalizam se temelji na institucionalnim mehanizmima koji se mogu definirati kao “ograničavanje središta”; takvi mehanizmi ograničavaju sposobnost centra da djeluju centralistički.“ (Bačić, 2007: 166) Garancije koje su date nižim organima vlasti jesu ustvari ustavne odredbe kojima je definirana sloboda i autonomija nižih organa vlasti.

rastavljene, federalizam poprima kapacitet uspješnog rješavanja diferenciranih zahtjeva i potreba različitog stanovništva. Problem federalno uređenih država vrlo često se javlja kada razlike među stanovništvom nisu u jednakosti sa teritorijalnom raznolikošću, te takva situacija često dovodi do defektnosti federalnog uređenja što je bio primjer i bivše SFRJ. „Federalizam nije bio u stanju da se odupre opštem kretanju ka centralizaciji u dvadesetom veku. Bez obzira na to što se u federalnim sistemima državama i provincijama garantuju prava, ovlašćenja centralne vlasti su se povećala, u velikoj mjeri kao posljedica porasta ekonomskih i socijalnih intervencija i veće sposobnosti centralne vlade da skuplja prihode.“ (Hejvud, 2004: 315) Centralna vlada uz svoje intencije povećanja vlastitih prava i nametanja volje koja bi eventualno dovela do centrifugalnih sila koje će na takvu reakciju producirati lokalni nacionalizmi može biti pogubna za federalnu državu.²³ Bolest koja se može javiti unutar federalne države jest to što uvijek postoji mogućnost da države članice krenu putem zahtjeva neovisnosti zbog nekog od mogućih razloga nezadovoljstava koja mogu postojati među političkom elitom ali i stanovništvom. Federalno uređenje svoju punu funkcionalnost i blagodati postiže u državama koje su jednonacionalne za što imamo najbolji primjer uspješne države u obliku Njemačke. Federalizam je uspijevalo dati i odgovore na nerješive nacionalne tenzije kada niti jedan drugi oblik uređenja nije uspijevalo, s tim da je potrebno naglasiti kako su istraživanja pokazala da federalizam vrlo lako može pogodovati zahtjevima za separatizmom. „Mi smatramo da su maksimalistički zahtjevi poput unitarizma i separatizma bili, a i danas su prijetnja pluralitetu, te da se u federaciji može pronaći odgovarajuća koegzistencija pluralnih vrijednosti. Suštinski balans u osnovi znači odbacivanje maksimalističkih zahtjeva i mi smatramo da je upravo to konačni cilj“ (Djedović, 2017: 119) Iako federalizam sam po sebi stvara određene ustavne uslove za separatističkim težnjama, on također može biti i integrativni model koji će odgovoriti na separatističke zahtjeve, a s ciljem izbjegavanja teritorijalnog rasparčavanja suverene države. Teritorijalno i politički suverene države povezane određenim ugovorom, na kojega su svojevoljno pristale, te tako sjedinjene u novu organizaciju nazivaju se konfederalne države. Konfederalne države nastajale su većinom iz postojanja nekog zajedničkog interesa kojeg je dijelilo nekoliko suverenih samostalnih država.²⁴ Konfederalni savez država jest savez suverenih država u kojem suverene države

²³ „Zato su promjene koje ostvarujemo Ustavnim amandmanima u dogradivanju ekonomskog uređenja i demokratizaciji političkog sistema pravi put i osnovica da se dosljednije ostvaruje ustavna konцепција Federacije.“ (Ribičić, Tomac, 1989: 55) Jedan dio autora nije percipirao pogrešnost zanemarivanja nacionalnih identiteta. Autori Ribičić Ćiril i Zdravko Tomac zahtjevali su ustavne promjene kroz amandmanska rješenja kako bi se pristupilo procesu demokratizacije Jugoslavije kako bi se izbjegli konfliktni scenariji.

²⁴ „Prva konfederacija počela se stvarati na području današnje Švicarske. Bio je to dugotrajan proces. Tri slobodna šumska kantona (Waldstattaen) - Uri, Schwyz i Unterwalden nastojala su se krajem 13. stoljeća zajednički branili od vlasti habsburških grofova, koji su na njih polagali feudalna prava.“ (Degan, 1991: 10)

svoje članstvo mogu jednostrano prekinuti i pritupiti secesiji. „Tvrdim da nacije-države imaju pravo same odlučiti koja suverena prava trebaju zadržati a koja mogu prenijeti na neku konfederalnu ili međunarodnu agenciju.“ (Miller, 1994: 163) Konfederalne zajednice većinom imaju jedan zajednički reprezentativni organ u kojemu suverene države projiciraju svoju volju koja se kasnije uobličena u zajedničkoj odluci (dogovoru) kanalizira prema ostalim državama ili međunarodnim organizacijama, a zajednički organ ili organi imaju samo one nadležnosti koje su im prenijele države članice. Konfederalni principi najčešće svoju primjenu nalaze u odnosima na međunarodnoj sceni npr. između vlada u zajedničkim udruženjima kao što to može biti slučaj sa Organizacijom sjevernoatlanskog pakta ili Ujedinjenih nacija. Unitarna država ili još poznatija kao jednostavna ili prosta država jest država koja je uređena tako da se njome upravlja iz jednog središnjeg centra moći. Unitarna država se karakterizira kao jednostavna zbog jednostavnosti donošenja i provođenja političkih odluka. Unitarne države su zbog svojih političkih potreba u čestim slučajevima koncipirane sa određenim stupnjem decentralizacije²⁵ vlasti. „... kao jedna po strukturi: politička je organizacija kao takva jedinstvena i ima samo jedan upravni aparat. Sam po sebi potpun, on zadovoljava sve funkcije države. Postoji samo jedno ustavno uređenje.“ (Prelot, 2002: 224) Kao što francuski autor Prelot govori unitarna država svoju jednostavnost i efikasnost crpi upravo iz svoje institucionalne jednostavnosti, a centralizacija državne vlasti jest proces koji je postupno nastajao. Nadalje govoreći o nastanku unitarnih država smatra se da su one svoje plodno tlo pronašle u državama gdje su na vlasti bili monarsi, a što se tiče veličine teritorija samih država, unitarizam plodno tlo nalazi u teritorijalno malim državama kao što su recimo skandinavske zemlje, te je potrebno naglasiti kako su te države oslobođene od nacionalnih konfliktova što dodatno poboljšava izglede za uspostavu unitarističkog uređenja. Unitarističko uređenje države po svojoj institucionalnoj strukturi vrlo je jedinstveno, preciznije rečeno postoji samo jedan upravni aparat koji je institucionalno dovoljan za realizaciju svih politika u državi.²⁶ Pored upravne jedinstvenosti u unitarno uređenim državama postoji i jedinstvo

---

²⁵ Unitarna država može postojati u dvije varijante, kao centralizirana ili kao decentralizirana unitarna država. Razlika između ove dvije opcije sagleda se u tome da u centraliziranoj unitarnoj državi određeni administrativni centri ne sudjeluju u vlasti na bilo koji način i ne djeluju nezavisno od centralnih organa, dok kod unitarne decentralizirane države lokalni administrativni organi imaju određeni stupanj mogućnosti za projiciranje svoje volje. Slično stajalište zagovara i autor Berislav Perić „Centralizirana je kad između centralnih i lokalnih organa postoji odnos nadređenosti i podređenosti, te sve one posljedice koje iz toga odnosa proistječu. Decentralizirana je kada u njoj između centralnih i lokalnih organa ne vlada odnos podređenosti i nadređenosti, nego lokalni organi imaju stupanj samostalnosti.“ (Perić, 1994: 152)

²⁶ Govoreći o institucionalnom konceptu centralizirane unitarne države možemo reći da je centralni institucionalni aparat dovoljan da pokriva sve potrebe građana unutar države. Pored centralnih institucija, njene podređene regionalne institucije mogu vršiti određene povjerene zadaće. „Decentralizirana država postoji kada pored centralnih organa državne poslove istovremeno obavljaju više decentralizovanih organa. Oni samostalno (ali ne i

ustavnosti kao i suverenosti. Centralna vlast ili njeni organi jedini su nositelji suvereniteta u državi, dok ukoliko i postoje neki oblici decentralizacije kroz eventualne niže razinske institucije one ne sudjeluju u suverenitetu, te ih centralni organi mogu preoblikovati ili poništiti bilo koju njihovu odluku. Najpoznatiji primjeri unitarnih država na tlu Europe svakako su Velika Britanija i Francuska. Ovdje će se referirati na Britaniju budući da će kasnije nešto više riječi biti o Francuskoj. U velikoj britaniji parlament jest zakonodavni, centralni organ vlasti koji ima supremaciju nad svim ostalim regionalnim organima vlasti. Svoju moć britanski parlament crpi iz ustava. Autor Andelko Milardović smatra kako je Velika Britanija unitarno centralizirana država. „Po obliku organizacije države, Velika Britanija je unitarna i relativno centralizirana država. Sustav nije samoo unitaran, nego visoko centraliziran. Za opis sustava Peter Madgwick rabi izraz: Unitarna konstitucija – centralizacija s fragmentacijom. Tu strukturu tvore središnja vlast, državni departmani – Škotska, Wales, Sjeverna Irska“ (Milardović 2004: 136) Britanski unitarizam najvidljiviji je upravo iz toga što je jedan centralni politički organ zakonodavne vlasti najdominantniji i iz toga da su njegovi zakoni iznad svih drugih zakona čime dokazuje svoju političku dominantnost, ali i podređenost svih ostalih političkih organa upavo njemu. Pored prisutne centralizacije vlasti u novijoj povjesti Britanije dolazi do procesa devolucije vlasti. „Premda formalno unitarna država, danas je o UK prikladnije govoriti kao o državi koja primjenjuje višerazinsko upravljanje. Nekada vrlo visoku razinu centralizacije zamijenili su obrasci kompleksnoga i višerazinskog sustava donošenja odluka i upravljanja. Tzv. devolvirane uprave u tri povijesne pokrajine Škotskoj, Walesu i Sjevernoj Irskoj... Odnos između središnje države i devolviranih uprava uređen je tako da postoji sfera tzv. rezerviranih ovlasti – ovlasti središnje države i ovlasti prenesene devolviranim teritorijima.“ (Đurman, 2015: 77) Društveno politički trendovi vezani za državno uređenje kreću se ka politici decentralizacije i prenošenju ovlasti sa centralne vlade na lokalne razine.²⁷ Idealno koncipirana država u kojoj bi unitarno uređenje imalo takav karakter da ne postoji apsolutno nikakvo lokalno tijelo ili organ vlast jest fikcija osim u izuzetno teritorijalno malim državama gdje ne postoji potreba za lokalnim tijelima vlasti. Zbog postojanja potrebe za osnivanjem dodatnih lokalnih organa vlasti javljaju se procesi decentralizacije i dekoncentracije. Proces dekoncentracije jest proces prelaska državnih službenika iz centralnih organa vlasti na niže razine vlasti kroz upravnu

---

nezavisno od centralnih organa) obavljaju izvjesne državne poslove unutar poverenog im delokruga nadležnosti.“ (Gasmi, 2010: 17)

²⁷ Španjolska kao europska država po svom državnom uređenju jest unitarna država gdje se ustavom naglašava jedinstvo španjolske nacije. U svom unitarnom konceptu Španjolska ima 17 autonomnih regija koje svoje posebnosti temelje na posebnim regionalnim identitetima. Španjolska država nam može poslužiti kao primjer budući da se unutar Španjolske odvija proces odnosno pokušaj osamostaljenja Katalonske regije. Državni vrhovni sud osudio je katalonske političare na zatvorske kazne koji su u regiji katalonija proveli referendum o nezavisnosti što nam predstavlja argument za dokazivanje supremacije državnih institucija nad regionalnim.

strukturu. „Dekoncentracija ne stvara neovisne državne administrativne službenike. Ona samo premješta sjedište moći odlučivanja“ (Prelot, 2002: 228) U dekoncentriranim unitarizmima pomenuti službenici centralne vlasti koji su prešli na lokalne nivoe imaju određene vlastite ovlasti, ali vrlo je važno naglasiti da i dalje ostaju hijerahiski potčinjeni centralnoj vlasti. Decentralizacija je takav proces čiji se koncept sastoji od prenošenja izvšavanja vlasti lokalnim tijelima. Decentralizirana unitarna država ima više centara odlučivanja ali je odlučivanje takve vrste da je uvijek podložno kontroli centralne vlasti. „Decentralizacija je proces kojim se javne ovlasti prenose sa širih teritorijalnih jedinica, najčešće središnje države, u samoupravni djelokrug užih jedinica teritorijalne samouprave, u pravilu na jedinice lokalne i regionalne samouprave. Pri tome, teritorijalna samouprava preuzima financiranje tih ovlasti, a nadzor je ograničen na nadzor zakonitosti i ustavnosti. Poseban oblik političke decentralizacije je i devolucija, koncept koji se razvio u britanskome sustavu teritorijalne samouprave i koji se koristio kao sinonim za političku decentralizaciju, da bi danas uglavnom označavao prijenos ovlasti i širenje autonomije pojedinih dijelova Ujedinjenoga Kraljevstva, primarno Škotske, Walesa i Sjeverne Irske“ (Đulabić, 2018; 3) Prilikom analize procesa decentralizacije važno je naglasiti da regionalni organi vlasti ne mogu donositi normativne odluke. Ukoliko se sagleda i ekonomski aspekt decentraliziranih institucija, one su finansijski ovisne o centralnoj instituciji vlasti. Treći stupanj sa najvećom decentralizacijom jest devolucija vlasti. Devolucija je u svojoj biti dosta slična federalnom konceptu jer se devolucijom ustanovljavaju posredničke institucije između centralne i lokalne vlasti, a imaju određenu moć odlučivanja. Razlika između devolucije u unitarnim državama i federalno uređene države jest to što institucije nastale devolucijom ne sudjeluju u suverenitetu. Unitarno uređena država pored svojih varijacija kroz stupnjeve decentralizacije može poprimiti i oblik inkorporirane unije. Inkorporirana unija jest jedan od oblika decentralizirane unitarne države i satkana je od političkog centra koji je glavni u doноšenju zakona dok se ti zakoni ne moraju jednakodobno odnositi na sve dijelove zemlje. Bitno je naglasiti kako u unitarno uređenim državama u kojima postoje institucije lokalnih vlasti, te iste institucije ne sudjeluju u kreiranju zakonodavnih ili izvršnih politika centralnih vlasti. U političkom pojmovniku neki autori prave razliku između ovoga što sam do sada spomenuo o unitarnoj državi i onoga što se naziva unitarističkom državom. Unitaristička država je u političkoj zbilji dosta radikalnija i pledira procesu smanjivanja bilo kakvih regionalnih ili lokalnih intencija k uspostavi svoje vlasti, te su niže jedinice „vlasti“ ukoliko postoje čisto administrativnog karaktera te nemaju nikakav oblik vlasti. Unitaristička država teži odbijanju bilo kakvog oblika višenacionalizma, te manjine svodi na puka manjinska prava, a pokušaj nacionalne manjine ka političkoj bitnosti i participaciji smatra se neloyalnim odnosom prema državi. Srednji oblik državnog uređenja

koji se nalazi između unitarne i federalne države jest regionalna država koja svoj koncept uređenja temelji na uspostavi posebnih političkih regija sa određenom autonomijom u donošenju zakona ali i njihovog izvršavanja. Regionalizacija je jedna vrsta ideologije koja svoje htijenje projicira kroz uspostavu državnih regija koje dalje mogu biti produkt različitih interesa. „Prema tome, regionalizam se može shvatiti kao pojam koji označava neku vrstu pokreta za političko – pravno priznanje veće ili manje autonomije specifičnih zajednica i njihovih teritorijalnih jedinica vlasti“ (Sadiković, 2014: 21) Regionalizam je nastao kao odgovor na unitističke koncepte uređenja države, te proces regionalizacije teži da regije imaju takve ovlasti da one budu veće od općenitih administrativnih ovlasti, ali u svom djelovanju da su nešto ograničenije i bez posjedovanja suvereniteta. Razlozi koji dovode do afirmacije regionalnih identiteta, a kasnije i zahtjeva za regionalizacijom raznovrsne su prirode te se mogu kretati od nacionalno etničkih, jezičkih, trdiocionalno kulturnih, rasnih pa do ekonomskih.²⁸ „Ta svijest o zasebnom regionalnom identitetu temelj je regionalizmu koji se iskazuje u političkom djelovanju regionalističkih pokreta i stranaka. U tom smislu, regionalizam označava oporbeno djelovanje političkih predstavnika nekoga subdržavnog teritorija prema državnoj cjelini kao referentnom političkom i teritorijalnom okviru. Regionalizam, kao moderni politički fenomen, dolazi nakon nacionalizma, u uvjetima već stvorenih i konsolidiranih nacionalnih država.“ (Maldini, 2014: 131) Budući da je regionalno uređena država svoje mjesto pronašla između regija u federalno uređenim državama i regija u unitarno decentraliziranim državama, svrshodno je definirati i razliku oblika između njih. „Za razliku od regija u federalnim državama, regije u regionalnim državama su više podređene utjecaju centralnih vlasti. Centralne vlasti mogu povećavati ili smanjivati stepen autonomije regionalnih vlasti bez njihovih saglasnosti. U Španiji regije (autonomne zajednice) mogu mijenjati svoje statute (najviše pravne akte) samo u dogовору i uz saglasnost centralne državne vlasti. ... Sa druge strane, regije u regionalnim državama su u snažnijoj poziciji u odnosu na subnacionalne entitete u unitarnim decentraliziranim državama koje također imaju neposredno izabrana predstavnička tijela, ali i znatno ograničenu zakonodavnu, upravnu i financijsku autonomiju.“ (Sadiković, 2014: 59) Nakon uspostave Europske unije određeni broj država pristupio je kreiranju regija unutar svog državnog uređenja kako bi ispunile preduslov za sudjelovanje u korištenju novca iz fondova koji su namjenjeni regionalnom razvoju. „Prije svega, procesu regionalizacije znatno je pridonijelo osnivanje Europskog fonda za regionalni razvoj (ERDF) 1975. godine. Njegovim je osnivanjem

---

²⁸ „Neki su regionalizmi isticali eksploraciju centra na svim razinama (Katalonija, Baskija), neki su istaknuli ekonomsku eksploraciju (poput Lege Nord, prema kojim je zagovarateljima jug Italije “kriv” što razvoj sjevera Italije nije snažniji i dinamičniji, neki kulturnu (Valonija, Škotska), a nekima je, izgleda, primarni cilj oživljavanje i valorizacija vlastitoga autohtonog jezika (kao npr. velškom pokretu).“ (Vukelić, 2005: 81)

naglašena je regionalna dimenzija razvojne politike EU te je taj potez bio važan doprinos jačanju ideje o regionalnoj razini upravljanja javnim poslovima.“ (Đulabić, 2006: 158) Regije kao afirmirani subnacionalni organi vlasti imaju volju korištenja svojih ovlasti koje im je putem supsidijarnosti dodjelila centralna vlast, ali i pored konzumiranja vlasti regije mogu ostvarivati kontakte sa nadnacionalnim organizacijama kao što je npr. EU, što se u određenoj mjeri i potiče. Svoj kontakt regije sa Europskom unijom mogu ostvarivati najčešće kroz Odbor regija Europske unije.²⁹ Europa kao naddržavni entitet pospješuje uspostavu regionalizacije, te se zbog toga smatra da će u budućnosti globaliziranog svijeta doći i do afirmacije subdržavnih entiteta, regija. „Kao što je nacija načinjena od lokalnih zajednica, Europa će u budućnosti biti sastavljena od regionalnih zajednica. Uza sve veću učestalost pobornici globalne integracije primjećuju da je osim strategije međunarodnog funkcionalizma (nadnacionalizma) potrebno razviti regionalističke, (subnacionalne) strukture. Riječ je o tome da se konstruiraju djelotvorni socijalni sustavi čije se funkcije razlikuju od onih državnih zbog toga što ističu zadovoljavanje ljudskih potreba, dobrobiti i suživota unutar regije, između regija, u državi i šire.“ (Šifranić, 1996: 59) Regionalizam iako je funkcionalistički bliže građanima i zadovoljavanju njihovih potreba može poslužiti i kao uvertira u proces oformljavanja federalizma kao državnog uređenja.

3. POLITIKA FEDERALIZMA U SVREMENIM DRŽAVAMA

Federalizam kao politički proces i kao jedan od oblika državnog uređenja posebno je elaboriran u prehodnom poglavlju. Bit federalnog uređenja država ogleda se u postojanju decentraliziranih organa vlasti, odvojenih od centralne vlasti, koji posjeduju vlastite organe vlasti kao što je zakonodavna, izvršna i sudska. Pored decentralizacije, decentralizirani organi baštine i suverenitet što im predstavlja i glavnu razliku u odnosu na decentralizirane složene unitarne države. Kao uvodna riječ ovog poglavlja biti će deskribiran pojam suvremene države. „Država je u suvremenim uvjetima nastala u Europi u doba Reformacije u 16. i 17. stoljeću. Tada je napokon bio odbačen nikad ostvaren ideal jedinstvenoga Carstva Božjeg s papom i carem na čelu.“ (Degan, 2002: 126) Nastanak i razvoj suvremene države smatra se da je počeo procesom odvajanja crkvene od političke vlasti. Proces odvajanja i nastanka suvremenih država tekao je postupno zbog crkvenog otpora prema sekularizaciji države i

²⁹ „Nekadašnji separatizam u europskim zemljama zamijenjen je novom strategijom – zaobilaznjem svojih nacionalnih vlada i izravnim obraćanjem Bruxellesu pomoću dviju institucija: Odbora regija, u kojoj participiraju samo države članice Europske Unije i preko Skupštine europskih regija, u kojoj mogu participirati regije iz svih europskih zemalja, a ne samo iz zemalja članica Europske Unije.“ (Vukelić, 2005: 81)

politike. Proces sekularizacije bio je „kamen temeljac“ suvremene države. Nakon što se državna politička vlast odvojila od crkvene vlasti stvoreni su uvjeti kako bi se formirao i drugi stup suvremene države, a to je dakako suvremeno građansko društvo.³⁰ Ustoličenjem građanskog društva kao osnovne i polazne odrednice onih koji svojom voljom stvaraju kolektivnu volju uobličenu kroz proces izbora u političku vlast, stekli su se uvjeti za definiranje države, suvremenom državom. Pored ova dva stuba, emancipacije i stvaranja građanskog društva za suvremenu državu veže se i uspostavljanje te jačanje birokratskog aparata. „Za razvoj moderne države znakovit je i izvanredan porast državnoga aparata. Taj je porast bio upravo nužno prilagodivanje državne strukture sve većoj, za državu relevantnoj složenosti njezina okruženja, prilagođavanje modernome industrijskom društvu.,, (Pusić, 2002: 76) Birokratski aparat u suvremenoj državi popunio je dio slagalice osnovnih, ali ne i potpunih, osobina koje je država „dobila“ kada je stekla status suvremene države. Da bi slika moderne države bila donekle cjelovita potrebno je naglasiti da je moderna država profilirana kao kapitalistička država bez obzira na njen oblik. Potrebno je naglasiti da je za prijelaz k modernoj državi bilo potrebno formirati i aparat prinude. Sama atmosfera sukoba koja je vladala prije absolutne monarhije bila je rješavana kroz stavljanje različitih centara moći pod kontrolu vladara. Takav način smanjivanja sukoba popločao je put uvođenju modernog državnog aparata prinude. „Moderna država nastala je, ne treba to izgubiti iz vida, s jačanjem državne moći, a temelj ili osnovica državne moći bila je svagda centralizirana vlast, dakle središtu poslušna oružana organizacija – vojska ili ratna mornarica ili oboje – koja se razlikovala od prije uobičajenih oružanih sljedbi pojedinih feudalaca.“ (Pusić, 2002: 74) Uvođenje sistema prinude dovelo je i do uspostave pravičnosti među pukom, te minimiziranju unutrašnjih sukoba, ali i sigurnosti novih modernih država u odnosu na susjede budući da su tek sa uspostavom modernih država granice države postale čvrste, prepoznatljive i postojarane. „Osim obrambenih zadaća, usmjerениh na zaštitu postojećih prava, država ima, prema modernoj državnoj ideji, također zadaću da pomoći svrhovitim ustanova i uporabom raspoloživih sredstava cjeline pozitivno promiče dobrobit svih svojih državljana, a osobito slabih i potrebitih.“ (Voigt, 2002: 31) Vrijeme u kojem se uobličavala moderna država u svojoj posebnosti i osobnosti odlikuje nekoliko posebnih karakteristika, a njih precizno navedene nalazimo kod autora Jacques Bideta: „Ali se u sistemima djelovanja i institucijama

³⁰ "Građani se (samo oni slobodni pojedinci koji su gospodari svojih uvjeta života) slobodno organiziraju u građansko društvo s drugim, sebi jednakim građanima, na temelju prava kojim su njihovi međusobni odnosi uređeni.“ (Maldini, 2002: 131) Ovako definiran pojam građanskog društva relevantan je za period osnivanja suvremene države, no u modernom i postmodernom vremenu pojam građanskog društva ipak odnosi se na građane koji baštine jednakom osnovna ljudska prava i svojevoljno odlučuju o svojoj političkoj i svakoj drugoj sudbini. Sloboda i jednakost dva su osnovna segmenta grđanskog društva.

ona nameće tek u moderna vremena, koja obilježuju: kapitalističko poduzeće, građansko privatno pravo, formalna demokracija, racionalno, prirodno pravo i razdvajanje legitimnosti i moralnosti.“ (Bidet, 2009: 25) Savremena moderna država u svojoj egzistenciji posjeduje i izražen suverenitet kako unutar granica tako i prema svojim susjedima. Suverenitet modernih država dovodi se u pitanje na način da je zbog globalizacijskih tendencija uspostave internacionalizacije došlo do podrivanja suverenita. Određeni autori smatraju da je jedan od vidova podrivanja suvereniteta moderne države i stupanje država u određene političke zajednice i unije. Konkretnije, tako što određene odluke donesene na razini zajednice mogu direktno utjecati na događaje unutar suverene i moderne države. Većina ovoga što je do sada rečeno o modernoj državi, precizno i zakonski definirano nalazi se u Ustavima modernih država. „Ustavna država je danas zajedničko djelo stoljetnog razvijenja europskih i zapadnoameričkih naroda. Ona je bila, jest i ostat će historijski i europsko-atlantski projekt, ali principi njezine organizacije proširili su se posvuda u svijetu. Postoje temeljni principi na kojima počiva moderna ustavna država, a to su: ljudska prava, dioba vlasti i demokracija, socijalna državnost, nacionalni suverenitet itd.“ (Posavec, 2002: 8) Nakon modernih država koje se u literaturi blisko vezuju uz nacionalne države³¹, počinje doba kako neki smatraju postmodernih država. Postmodernu državu odnosno državu u prijelazu, prije svega percipiramo kao kapitalističku državu, koja je još uvijek u prijelaznom periodu iz moderne u postmodernu³². Razliku između modernih i postmodernih država vidimo u definiciji kod Georga Sorensena koji smatra da se moderna država temelji na „1) nacionalnoj ekonomiji, pri čemu se najveći dio ekonske proizvodnje zbiva kod kuće; 2) nacionalnoj vlasti, centraliziranom sustavu demokratske vladavine na određenom teritoriju; 3) naciji, ljudima na određenom teritoriju koji zajednicu osjeća i zajednicu građana... dok su postmoderne države manje nacionalne u svakom pogledu: 1) najveći je dio ekonomske aktivnosti usidren u prekogranične mreže, 2) nacionalnu vlast zamjenjuje višerazinsko upravljanje u nekoliko međusobno povezanih arena, 3) identiteti su manje isključivo nacionalni...“ (Sorenson, 2013: 459) Kao članice neke imaginarne zajednice postmodernih država mogu se smatrati države

³¹ „To je onaj tip države koji su iznedrile dve velike moderne političke revolucije, Francuska i Američka, i koja je usidrena u temeljnim vrednostima zrelog prosvjetiteljstva. Ovu tendenciju dodatno ojačava generička povezanost između nacionalne države i poliarhije (ustavne demokratije) kako to argumentovano pokazuje Robert Dahl (Dahl), pa njegovu tezu, da su sve moderne države poliarhije ili to teže da postanu, možemo čitati u ključu koji je odlučujući za našu argumentaciju: sve su moderne države nacionalne države ili to nastoje da postanu“ (Podunavac, 2007: 83)

³² „Već od 1980-ih, a posebice značajnije od početka 1990-ih godina, društvene znanosti počinju prepoznavati i akceptirati da suvremeniji svijet počinje prelaziti iz moderne u postmodernu. Prijelaz je to koji u svojoj prijelaznosti praktički predstavlja kontinuitet, budući da traje već nekoliko desetljeća i trajat će još desetljećima. U postmoderni, mijenjaju se funkcije i percepcija o funkcijama i važnosti teritorijalnosti i suverenosti, kao temeljnih značajki sustava modernih teritorijalnih država.“ (Kurečić, 2014: 1)

koje su članice EU, države Latinske Amerike, zatim Japan ali i sve one države koje su postindustrijske, potencijalno su postmoderne, smatra Robert Cooper. Vjeran Katunarić također u svojim istraživanjima o europskoj postmoderni percipira kako u postmodernoj državi dolazi do uspostave višerazinskog upravljanja koje on vidi u obliku uspostave regionalizma, ali i tvrdi da regionalizam nije previše poljuljao temelje unitarizma i federlizma. „Ocertava se realan postmoderni mozaik, predvođen regionalizmom, kao najdinamičnijom i uistinu novom silom. Pa ipak, taj znak novog vremena ne udara žestoko po snagama kulturnopolitičke matice i njihovim starim formalnim okvirima (unitarizam i federacija).“ (Katunarić, 1992: 11) „Međunarodne odnose u postmodernom ambijentu karakteriše delovanje velikog broja tradicionalnih i savremenih učesnika, gde nacionalni subjekti, pre svega država, imaju esencijalni značaj. Aktuelni naučni poslenici temeljna obeležja države u klasičnom smislu veoma često relativizuju i osporavaju favorizujući nove društvene karakteristike. Tako se stanovništvu, teritoriji i suverenosti prepostavlja uloga ekonomskih resursa i nacionalne privrede u svetu delovanja multinacionalnih korporacija, odnosno vojnih resursa sa vojnoindustrijskim kompleksom. Posebnu važnost preuzimaju secesionistički pokreti povezani sa zločudnom eskalacijom terorizma i organizovanog kriminala.“ (Nešković, 2019: 86) Slobodan Nešković u svom radu ima određenih stvari koje su prihvatljive kao opisi postmodernog svijeta i država koje u njemu egzistiraju. Neškovićevi uvidi da je suverenitet u postmodernoj državi reduciran svakako je prihvatljiv, a najbolji primjer i nama najbliži jest Europska Unija koja na svoje članice nesumnjivo politički utječe i zadire u unutrašnje stvari svojih članica. Uplitanjem u razvoj političkih događaja u postmodernoj državi dolazi do smanjenja nezinog suvereniteta i monopolja na političke odluke. Da u postmodernoj državi dolazi do raslojavanja u upravljanju stanovništvom dokazao sam i uvidima Vjerana Katunarića. Sporna je konstatacija da se stanovništvu, teritoriju i suverenitetu prepostavlja uloga multinacionalnih korporacija sa vojnoindustrijskim kompleksom. Istina da multinacionalna proizvodnja zauzima primat nad nacionalnom proizvodnjom zbog olakšanog kretanja roba i kapitala, kao i veće povezanosti između država, no vojna proizvodnja i korištenje iste u postmodernom vremenu prelazi u drugi plan što spominje i Rober Cooper. „Veliki broj najmoćnijih država više ne želi ratovati ili pokoravati druge, što je i omogućilo pojavu predmodernog i postmodernog svijeta. Francuska više ne razmišlja o napadu na Njemačku ili Italiju, iako posjeduje nuklearno oružje, što bi je, barem u teorijskom smislu moglo postaviti u poziciju ukupne superiornosti. Stjecanje teritorija više nije zanimljivo, a podjarmljivanje stanovništva bi za većinu država bila noćna mora.“ (Cooper, 2009: 48) Pored smanjenja vojnih pretenzija u postmodernom svijetu opet valja naglasiti kako su neke države poput Sjedinjenih Američkih Država nastavile svoju praksu oslanjanja na vojnu premoć. Iako

opterećena smanjenjem suvereniteta, prisustvom u mnogobrojnim globalnim organizacijama, povećanjem broja centara političkog odlučivanja, povećanjem pluralnosti stanovništva, država je ipak zadržala ulogu glavnog aktera i u modernom i postmodernom vremenu.

3.1. Politika federalizma u nacionalnim državama

Već sam ranije akcentirao kako je centraliziranje političke moći pomoglo procesu stvaranja moderne države, a takva država se usputno tim tokom profilirala kao nacionalna država. Nakon sloma dinastičke vladavine i uspostave centralne vlasti među pukom koji je egzistirao na područjima pod kontrolom centralne vlasti, došlo je do uspostave moderne države i moderne nacije. „Konstituisanje nacionalnih država do kojih je prvo došlo u zapadnoj Europi i sjevernoj Americi, ovisilo je od dva uslova. Prvi uslov je bio razvoj moderne, centralizirane uprave, koja se stvarala u vremenu apsolutizma od XVI do XVIII stoljeća. Drugi uslov je pojava nacionalne svijesti, kao ideje o političkom samoodređenju društvene grupe koja zauzima određen prostor, svjesne svog posebnog etničkog i kulturnog identiteta i koja je kroz borbu srušila dinastičku vladavinu i ostvarila narodnu suverenost.“ (Sadiković, 2014: 22) Tako uspostavljena nacija bila je usko vezana za državu stoga se pojавilo i tumačenje „jedna država jedna nacija“. „Jedna država jedna nacija“, politika je koja ima i svoju tamnu stranu, a ona se uobičava kroz nacionalizam³³ koji može biti retrogradan i tlačiteljski prema nacionalnim manjinama. No prije priče o negativnim konotacijama nacionalizma, treba naglasiti njegovu pozitivnu stranu djelovanja, a to je doprinos uspostavi nacionalne države, a onda i građanskog društva. Prilikom ove analize nameće se pitanje što je dalo uzrok čemu, da li je država doprinijela u formiranju određene nacije ili je pak nacija svojim htjenjem učestovala u kreiranju vlastite države. Odgovor na ovakvo pitanje nalazimo u uvidima Esada Zgodića koji se još i referira i na Dragutina Lalovića pa tvrdi „treba nadalje, imati na umu da su u mnogim slučajevima države prethodile oblikovanju i ustoličenju nacija: one su i oblikovale nacije. S njihovom izgradnjom mnoge moderne države legitimaraju se kao države određenih nacija. No u nekim slučajevima nacija prethodi državi, kao prirodna i povjesna tvorba, koja u sebi samoj ima zakon vlastitog opstanka. Nacija kao društveno preegzistentna je politička zajednica, kojoj je država samo instrument održavanja i jačanja

³³ „Nacionalna se država misli isključivo kao etnokraciju, kao samodređenje naroda u etničkom smislu, kao vladavina naroda (etnosa) nad samim sobom. Stvaranje nacionalne države etnonacionalizmom očito je povijesna pretpostavka za nastanak stabilnih država, koje tek omogućuju gospodarski i kulturni razvoj građanskog društva i razvoj demokratskih struktura.“ (Egbert, 1992: 48) Pored negativnih osobina etnonacionalizma koje se ogledaju u odnosu prema manjinama, prisutni su i značajni benefiti koje je nacionalizam imao za modernu državu.

ljubavi prema domovini.“ (Zgodić, 2014: 292) Iz priloženoga, možemo zaključiti da su moguća oba scenarija kreiranja nacionalne države. Ono što je esencijalno za nacionalnu državu svakako jest njen narod. Potrebno je percipirati i naglasiti kako je u vremenu nastanka nacionalnih država narod ipak bio onaj koji je sebe proglašio nacijom iz nekoliko razloga, a oni se ogledaju u potrebi konkretne razlike u odnosu na druge nacije te osiguravanja vlastite sigurnosti itd. Narod kao nacija pojedine države, tako se razlikuje od naroda iz neke druge države. „Nacionalna država ima, međutim, od samoga početka i drugu dimenziju. Narod nije čovječanstvo, već je jedan narod odvojen od drugih naroda, i to najprije i uglavnom državnim granicama i pravom na državljanstvo. Narodna suverenost nije samo (unutarnja) suverenost naroda kao takvoga (za razliku od vladareve suvenosti), već i (izvanska) suverenost jednoga naroda (za razliku od suverenosti nekoga drugog). Ona znači, dakle, također slobodu od tuđe vladavine, što pretpostavlja razlikovanje vlastite od tuđe vladavine, dakle pretpostavlja razlikovanje kolektivnoga tuđeg i kolektivnoga vlastitog. Narod je stalno nastanjeno pučanstvo s državljačkim pravima. Nacionalna je država, dakle, također država jedne nacije, za razliku od države neke druge nacije. Na tome se temelji državni nacionalizam, koji bio on demokratski, nedemokratski ili čak antidemokratski - polazi od toga da građani jedne države tvore naciju.“ (Jahn, 1992: 60) Percipiranjem naroda koji živi u nacionalnoj državi kao nacije dobijamo osnovnu sliku izgleda nacionalne države. Treba napraviti razliku između nacije određene države i države nacija, budući da ovdje govorimo samo o državama sa homogenim stanovništvom, a ne o višenacionalnim državama.³⁴ Iako se u nacionalnim državama težilo stvaranju država sa karakterom jedna država jedna nacija, takvo stanje stvari vrlo je teško ostvarivo jer su države u većini slučajeva ipak višenacionalne, stoga je proces uvođena jedna država jedna nacija većinom nailazio na otpor onih koji se nisu mogli poistovjetiti sa konceptom jedne državne nacije. Države koje bi mogle poslužiti provjeravanju postojanosti, korisnosti ili negativnih osobina federalizma u nacionalnim državama su prije svega SAD, a zatim Austrija i Njemačka. Deskripciju federalizma u nacionalnim državama počet će sa

---

³⁴ „Značajnom postaje, dakle, uskoro nakon revolucije ne samo druga, vanjska dimenzija nacionalne države, već posve drugaćiji pojам nacionalne države, naime, nacionalna država kao suprotan pojам državi nacionalnosti ili mnogonarodnoj državi i maloj državi (s podijeljenom nacijom). Tu se pod nacijom razumijeva ne nacija državljana, već narodna nacija, etnička nacija. Etnonacionalizmom se, dakle, nastoje razbiti mnogonarodne države i ujediniti male države s podijeljenim nacijama, oboje radi uspostavljanja etničke nacionalne države.,“ (Jahn, 1992: 60) Uspostavom etničke nacionalne države popločan je put kreiranju nacionalizma kojega sam već spominjao, tako kreiran nacionalizam pretvara se u svojevrsnu religiju odnosno vjerovanje u naciju kao religiju. Procesi nošeni nacionalizmom mogu i, često i dovode do ustoličenja na vlasti osobe od koje se stvori kult osobnosti, a odnos prema manjinskim zajednicama biva većinom retrogradan i tlačiteljski. Na djelu je u nacionalnoj državi i uspostavljanje unificiranih kulturnih obrazaca i to onih koji su prihvataljivi državnoj naciji. Pod kulturnom unifikacijom možemo tvrditi prisilno korištenje i nametanje u školama, te javnom prostru jezika dominantne nacije.

primjerom Sjedinjenih Američkih Država u kojima je izuzetno visoko etablirano poimanje državne nacije. „Federacija kao institucionalni dizajn, doduše, nije nastala kako bi akomodirala multinacionalne političke sustave jer je njezin izvor bio u SAD-u koji je u biti nacionalna (iako višesatnica) država.“ (Čepo, 2014: 616) Sjedinjene Američke Države od svog osnivanja prešle su kroz dug put prilagođavanja i varijacija federalizma. „Jer trebao je proći Građanski rat, industrijska revolucija, teško razdoblje depresije, dva svjetska rata i još mnogo toga da bi se "pravi federalizam" utkao u povjesno tkivo američke ustavne vlasti.“ (Bačić, 2015: 60) Od prvobitnih američkih kolonija morao je proći znatan vremenski period kako bi kolonije prešle u države, a bitno je napomenuti da su nakon osnivanja država te države bile udružene u konfederalni savez država. Konfederalni savez američkih država suočavao se sa ozbiljnim problemima kao što su bili rat između država ili ekonomsko slabljenje pojedinih država. Ovakvi problemi iznjedrili su potrebu uspostave vlasti koja će biti objedinjena u jakom centru ali ostala je i potreba za zadržavanjem velikih ovlasti prema saveznim državama kao i zahtjev koji je dolazio od strane država za zadržavanjem suvereniteta. Uvođenje državnog uređenja kakav je npr. unitarizam za sjedinje države, pokazao se nekompetentnim budući da su države zahtjevale zadržavanje suvereniteta i političkih ovlasti. Proces uvođenja novog državnog uređenja, smatraju mnogobrojni autori, počeo je usvajanjem ustava. Sjedinjene države imaju ustav koji spada u kategoriju ustava sa jasno i detaljno definiranim ovlastima svih grana i razina vlasti. Ustav u SAD-u početni je i osnovni zakon iz kojega proizlaze i svi ostali zakoni, a nama je važno percipirati vrhovnost ustavnog zakona budući da je ustavom i definiran odnos snaga između razina upravljanja, tj. definiran je odnos između federalne vlasti i vlasti država.³⁵ Ovdje dolazimo do onoga krucijalnoga za američki federalizam, a to je postojanje tri nivoa vlasti: federalni nivo, državni nivo i lokalni nivo vlasti. „Način strukturalne disperzije vlasti, odnosno podjela poslova i ovlaštenja između federacije i federalnih jedinica središnje je pitanje federalativnog oblika državnog uređenja u američkome političkom sistemu. Ustavnim odredbama iz 1787. propisana je organizacija federacije, dok u pogledu federalnih jedinica Ustav propisuje da one moraju imati republikanski oblik vladavine. Raspodjela ovlasti između federacije i federalnih

³⁵ „Klauzula o supremaciji američkog federalnog Ustava (1787.) prije svega određuje da je pisani Ustav Sjedinjenih Američkih Država iznad svih ostalih pisanih izvora prava u saveznoj državi, a to znači iznad ustava država članica, saveznih zakona i prava država članica.“ (Bačić, 2015: 65) Budući da su Sjedinjene Američke Države korisnik federalnog tipa državnog uređenja, (autori smatraju da je federalni tip uređenja u Americi uveden upravo ovim ustavom), to znači da postoji i više razina političke vlasti, a ustav je izvor prava za rješavanje potencijalnih sukoba između različitih nivoa vlasti. Američki ustav je kreiran na poseban način da zahtjeva od donositelja odluka da zakonodavni akti moraju proći više koraka kroz zakonodavne organe kako bi postali legalni i bili proslijeđeni na izvršavanje, a s razlogom kao bi se izbjegle prevelike promjene političkog sustava.

jedinica izvršena je tako da u domenu federacije ulaze samo oni poslovi i funkcije koji su joj eksplisично delegirani Ustavom. Najvažniju grupu poslova koje Ustav delegira organima federacije čine oni koji su čl. I, odjeljkom 8. stavljeni u nadležnost Kongresa i koji zajedno s Ustavom predviđenim zadacima i funkcijama drugih organa federacije tj. Predsjednika i Vrhovnog suda čine osnovnu grupu tzv. delegiranih ovlaštenja.“ (Deren-Antoljak, 1985: 50) Vidimo da je ustav federalnoj razini dodijelio točno određene poslove, dok su svi ostali poslovi u nadležnosti saveznih država. Ovakvom ustavnom definicijom pristupilo se kompromisu između zahtjeva za jakom centralnom vladom kojoj je vidimo dodijeljeno vršenje poslova koji su krucijalni za državu, dok su i države opet zadržale velika prava zakonodavnog upravljanja nad poslovima koji nisu izričito dodijeljeni državi. Nakon građanskog rata koji je izbio između američkih država stvorila se potreba za još većom centralizacijom ovlasti što se u konačnici i dogodilo. „Sve ove mere doprinele su koncentraciji moći na nacionalnom nivou. Drugo, Građanski rat razrešio je pitanje prirode Unije. Koncept nacionalnocentričnog federalizma jasno je odneo prevagu, kao i shvatanje da su građani, a ne države, formirali Uniju. Ovaj rat takođe je potvrdio shvatanje o nedeljivosti Unije: države nisu imale pravo na secesiju.“ (Vujačić, 2013: 12) Pored rata koji je pridonio povećanju nadležnosti federalnog nivoa i sam ustavni sud je vrlo često donosio odluke o tumačenja ustava kako bi se djelatnosti koje prije nisu bile u domenu federalne vlasti prenjele upravo na federalnu razinu.³⁶ Prijenos ovlasti sa država članica na federalnu razinu doprinio je smanjenju suverenosti država članica. Smanjenje suverenosti izvedeno je kroz proces ukidanja vojske koje su bile u ingerenciji država članica tako da bi se izbjegli potencijalni sukobi poput građanskog rata. Vrhovni sud koji je krajnji tumač ustava u SAD-u svojim tumačenjem koristio je široko definirane određene odredbe ustava kako bi se povećale nadležnosti federalnog nivoa. „Od formiranja Vrhovnog suda proglašeno je preko 1400 neustavnih zakona od čega preko 150 federalnih i preko 1300 državnih.“ (Golijan, 2019: 70) Iz primjera proglašavanja nekih zakona neustavnima, vidimo da je daleko veći broj odbijenih zakona oni koji su inicirani od strane federalnih jedinica tj. država. Kontinuirano se radilo na povećavanju ovlasti federalnog nivoa u odnosu na države članice, no postoje i mišljenja gdje se tvrdi da povećanje ovlasti federalnog nivoa nije u velikoj mjeri dovelo do skrnavljenja suvereniteta država članica, a svoje mišljenje potkrijepljuju činjenicom da je nakon drugog svjetskog rata došlo do porasta ovlasti država članica, a najviše kroz financijske beneficije. Činjenica je, a i dalje ostaje da su ovlasti federalne razine znatno veće u odnosu na ovlasti

³⁶ „No bez obzira na to mnogo je važnija činjenica da su sudovi, donoseći odluke o ustavnosti zakona često pružali mogućnost organima federacije da u svoju domenu uključe mnoge poslove koji su im ranije bili osporavani, a to je s druge strane pridonosilo mijenjanju ustavnih odredbi o raspodjeli vlasti između federacije i federalnih jedinica (država).“ (Deren-Antoljak, 1985: 53)

država članica. „Međutim , ekspanzija federalnih organa vlasti ipak ograničuje ovlaštenja federalnih jedinica na nekoliko načina. Prvo, u slučaju da federalni organi donesu detaljan i opsežan zakon, Vrhovni sud, polazeći od doktrine prvenstva smatra da federalno zakonodavstvo ima prvenstvo u regulaciji neke oblasti, ne ostavljujući prostora državama da svojim propisima reguliraju isto pitanje. Drugo, u izvanrednim prilikama, prema mišljenju Vrhovnog suda, ovlaštenje da se regulira neko naročito pitanje pripada federativnim organima vlasti. Treće, u slučaju da zakon federalne jedinice dolazi u sukob sa saveznim zakonom, vrijedi načelo supremacije saveznog zakona.“ (Deren- Antoljak, 1985: 57) Vidljivo je da postoje mnogostuki uslovi koji dovode do ustoličenja federalne razine vlasti, a federalne jedinice sa ukupnošću svojih ovlasti stavlju u drugi plan, odnosno postaju institucije sekundarnog značaja. Ipak građanima na raspolaganju ostaje mogućnost podnošenja građanskih inicijativa za javno glasanje o određenom zakonodavnom rješenju ili ustavnom amandmanu, a s ciljem izražavanja neslaganja s pomenutom odlukom.³⁷ „Slom na Volstritu 29. oktobra 1929. (Crni petak) i Velika depresija koja je usledila, doneli su najveći pojedinačni rast nadležnosti nacionalne vlade u istoriji SAD. Mnogi autori slažu se da je ovo bila završna faza transformacije ka modernom federalizmu. Transformacija u američkom federalizmu koja je proizvela moderan sistem rođena je tokom Novog dogovora (New Deal). Ekonomski kriza koja je usledila nakon sloma na berzi bila je zapanjujuća i bez presedana. Juriš na banke uzrokovao je zatvaranje 5.500 banaka, od 1929. do 1932. fabrike su smanjile proizvodnju jer su narudžbine prestale; to je sve prouzrokovalo velika otpuštanja i porast nezaposlenosti s oko pet na preko 20%.“ (Vujačić, 2013: 15) Događaji poput ovoga doprinjeli su afirmaciji federalnog nivoa vlasti kao onoga koji je učinkovitiji u rješavanju većih problema, njegovo djelovanje u odlučivanju je brže i efikasnije, dok je federalni nivo vlasti svojim novčanim dotacijama državama članicama pokušao kompenzirati osjećaj otuđenosti određenih funkcija od vlasti država članica. Uzmemo li u obzir sve činjenice vidljivo je da postoji koncentracija povećanih ovlasti na nivou federalne vlade. Potrebno je spomenuti da važnu ulugu ima i institucija predsjednika budući da predsjednikovo pravo veta utječe na mnogobrojne zakonodavne inicijative. Svojevrsno ograničenje jednom teorijskom modelu federalizma svakako predstavlja smanjenje suverenosti federalnih jedinica na već prezentirane načine. Cilj američkih država kao teritorijalnih jedinica kroz federalizam ogleda se kroz

³⁷ „Američki Initiative & Referendum Institute određuje inicijativu kao takav oblik neposredne demokracije gdje građani - autori prijedloga - mogu, ako prikupe peticijom određen broj potpisa prema ustavom određenom postotku birackog tijela, tražiti neposredno narodno odlučivanje o određenom pitanju ili donošenje zakona ili ustavnog amandmana.“ (Kostadinov, 2007: 300) Ovakva mogućnost građana da neposredno odluče o nekom ustavnom amandmanu može biti iskorištena kako bi se zaštitile određene ovlasti razina vlasti koje su bliže građanima od sebičnog prisvajanja tih ovlasti od strane viših razina.

proces pokušaja vraćanja nekih od svojih prava i ovlaštenja koja su prenešena na državu. Mogućnost koju nudi iskustvo američkog federalizma, a prezentno kroz proces povećavanja ovlasti federalnog nivoa ogleda se u efikasnijem načinu donešenja i provođenja odluka što može biti važno za državu kakva je Amerika, a uzmemu li u obzir ugroze sa kojim se suačava, brzina i efikasnost donošenja odluka može biti često od krucijalnog značaja.³⁸ „U Sjedinjenim Državama, može se mirno reći, federalizam je bio od odlučujućeg značenja za održanje pluralizma. Federalizam je prema potrebi djelovao u oba smjera, jedanput bi omogućio saveznim državama da se odupru zloupotrebama federalne vlade, a drugi put federalnoj vladu da napadne pokušaje zloupotrebe zakonitog pluralizma od strane saveznih država. U federativnim uređenjima nije bitno samo pitanje raspodjele vlasti već i mnogo složenije pitanje zajedničke vlasti koja osigurava zakonsku zaštitu onima koji su oštećeni, kao i onima koji se žele od zloupotrebe zaštiti. To je Grodzins nazvao sistemom multiple crack u dvostrukom smislu mogućnosti da sistem primi mnoštvo udaraca (cracks), all da ih zahvaljujući postojanju mnoštva napuklina (cracks), i uvrati.“ (Elazar, 1986: 27) Budući da su SAD jednonacionalna država, nema komplikiranih zahtjeva za povećavanjem određenih različitih nacionalnih prava, stoga je izazov nadoknađivanja smanjenih ovlasti država kompenziran kroz povećane novčane dotacije sa federalne razine vlasti kao i zastupljenost država u federalnom zakonodavnom tijelu, te i pored toga federalni način uređenja je u svojevrsnom smislu kao što tvrdi i autor Elazar Daniel često poslužio kao tampon zona i sredstvo sprječavanja izražavanja političke sile prema drugoj razini vlasti. Na europskom kontinentu države koje sam spomenuo kao nacionalne a uz to i federalno uređene su Austrija i Njemačka. Potrebno je naglasiti kako je pojam nacionalne države u vremenu 21. stoljeća i kontekstu društvenih migracija dosta diskutabilan pojam, no držat će se teorijskih definicija o nacionalnoj državi kako sam ih već i definirao. Austrija posjeduje Nacionalni Ustav koji je vrhovni zakon u državi, a to dalje implicira da je federalno državno uređenje proizašlo upravo iz tog Ustava. „To je načelo bilo 1920. godine, unatoč unutarnjem uvjerenju socijaldemokrata, s velikim manjkavostima, uneseno u austrijski Savezni ustav.“ (Kicker, 1986: 16) Uvođenjem načela federalizma i organizacije uređenja države uspostavljene su instucije savezne države kao i „zemalja“ poznatih kao Länder, te organi lokalne samouprave. „Pojam “federalizam” u Austriji obuhvaća sljedeće elemente:

- (1) ustavnu diobu državnih funkcija između savezne države i zemalja (Länder),

---

³⁸ „U tom smislu, američki je federalizam definitivno uspio u svojim temeljnim ciljevima, uspostavljajući snažnu državu koja stoljećima ima vodeći politički, ekonomski i gospodarski utjecaj u svijetu.“ (Nedić, 2014: 101) Kada se sagledaju svi aspekti uz uvažavanje ograničenja koja ima američki federalizam, vidimo da sloboda građana nije ugrožena, kao ni status moćne i jake države.

(2) mogućnost sudjelovanja Länder u saveznom zakonodavstvu i

(3) autonomiju Länder, uključujući njihovu relativnu ustavnu autonomiju.“ (Jakab, 2010: 144)

Ovako formirano federalno uređenja zadovoljava kriterij od minimalno dva centra političkog odlučivanja. No u Austriji je na političkoj pozornici sličan politički proces kao i u slučaju Američkog federalizma budući da se politički procesi kreću ka jačanju savezne države nauštrb zemalja. No prije analize kretanja i tendencija politika federalizma, treba naglasiti da je autrijski federalizam ipak onaj funkcionalnog tipa koji teži zadovoljiti političke, a ne nacionalne potrebe.³⁹ „Federalističko se načelo realizira ravnopravno u koncepciji savezne države, jer se u saveznoj državi zadaci dijele između cjelokupne države (federacije) i istorednih država-članica (pokrajina). U Austriji je federalističko načelo ustrojstveno, odnosno temeljno načelo saveznog ustava (čl. 2 st. 1 Saveznoga ustavnog zakona), s većom garancijom važnosti, jer se jedino referendumom može ukinuti ili izmijeniti.“ (Kicker, 1986: 16) Odrećeni politički centri moći koji su zagovarali veće nadležnosti i političke ovlasti prema federalnoj razini pristupili su projektu usvajanja mnogobrjnih amandmana na ustav sa ciljem da povećaju nadležnost federalne razine, a s druge strane izbjegnu potrebu iznošenja takvih pitanja na referendum. U svojoj zakonitosti ustav nudi mogućnost zemljama odnosno pokrajinama da obavljaju sve poslove koji nisu izričito dodjeljeni federalnoj vladni. „Austrijska je federacija tradicionalno dosta centralizirana. Prema ustavu, savezna vlada ima široke ovlasti u donošenju zakona i njihovoj implementaciji u svim važnim pitanjima: od nacionalnih izbora i referenduma, vanjske politike, imigracije i emigracije, financija i monetarne politike pa do populacijske politike. Pokrajine su pak nadležne za provođenje ili implementaciju politike stanovanja, socijalne i zdravstvene politike, zemljišne reforme, radnih odnosa, sastavljanje i organiziranje pokrajinskih kolegija, obvezno osnovno školovanje i dječje vrtiće te proceduru i predstavljanje tipičnih austrijskih komora ili korporacija.“ (Katanarić, 1992: 3) Ovdje vidimo iako je načelno pokrajinama dodjeljena većina poslova na odlučivanje i izvršavanje, oni najvažniji su ostali na federalnoj razini, što ipak daje dredenu dozu centralizacije sustava budući da su najvažnije ovlasti skoncentrirane na federalnoj razini vlasti. Što se tiče same finansijske politike, pokrajine su u podređenom pložaju jer porezi i nameti koje imaju pravo ubirati, ne mogu pokriti troškove financiranja njihove

---

³⁹ „Kao primjere možemo izdvojiti Austriju i Njemačku u kojima je razvijen poseban oblik funkcionalnog i administrativnog federalizma zasnovanog na načelu podjele funkcija koji zahtijeva visok stepen saradnje i koordinacije između regionalnih i centralne vlasti.“ (Sadiković, 2019: 12) Kod Austrijskog tipa federalizma potrebno je naglasiti da njegova funkcionalnost proizlazi iz važne činjenice da ne postoje etnonacionalni zahtjevi za autonomijom neke regije, te da se građani Austrije u visokom stupnju identificiraju sa državom.

funkcionalnosti i egzistencije te su stoga ekonomski ovisne o federalnom nivou. „Kada je u pitanju zastupljenost federalnih jedinica u gornjem domu federalnog parlamenta, u najvećem broju federativno uređenih država postoji jednakost zastupljenosti svih federalnih jedinica. Ta, paritetna zastupljenost, predstavlja izraz pravne jednakosti svih federalnih jedinica, budući da one, bez obzira na faktičke razlike koje postoje između njih, imaju jednak broj predstavnika u gornjem domu. Samo manji broj federacija (Njemačka, Austrija, Kanada i Indija) karakteriše neravnomjerna zastupljenost u gornjem domu.“ (Vranješ – Desančić, 2014: 413) Austrijske pokrajine su neravnomjerno zastupljene u Bundesratu domu federalnog parlamenta, a zastupljene su proporcionalno broju stanovnika. Federalni parlament je dvodomno tijelo i zakon biva usvojen nakon što ga prihvate oba doma i potvrdi predsjednik. Kroz ovakav način usvanja političkih odluka pokrajine preko svojih predstavnika u saveznom vijeću federalnog parlamenta trebale bi imati mogućnosti projiciranja svojih interesa, no stvari su drugačije posložene. Savezno vijeće ima tek pravo davanja prigovora, nešto poput veta, no za takav prigovor potrebno je da glasanju pristupi dvije trećine zastupnika, što je često vrlo teško postići zbog različitih interesa. Vidimo da je federalna vlada u dosta povoljnijem političkom položaju, te se i kroz ustav⁴⁰ i kroz novousvojene zakone na federalnom nivou skrnavi političko pravo pokrajina. Da bi se zaštitila prava pokrajina, pokrajine su često donosile zajedničke zahtjeve pred federalni parlament, a pokušaj usuglašavanja ciljeva između federalne razine i pokrajina učinjen je kroz opciju kooperativnog federalizma.⁴¹ Uvođenje kooperativnog federalizma pruža svojevrsnu mogućnost za profiliranje i ostvarenje zahtjeva koje imaju pokrajine u odnosu na federalnu vladu, npr. pokrajine su koristile ovaj vid suradnje kako bi sklopile odnose sa regijama susjednih država, a regionalna politika europske unije dala je dodatni poticaj za korištenje takvoga i sličnih prava. Ograničenje koje austrijski tip federalno uređene države ima jest to što postoji jedan federalni ustavni sud i čije su odluke u većini slučajeva poslužile za smanjenje kompetencija pokrajina, kao i nepostojanje finansijske

---

⁴⁰ „Jedini izuzetak u odnosu na ova dva oblika federalnog sudstva postoji u Austriji koja ima samo sistem saveznih sudova, dok federalne jedinice nemaju svoje sudove.“ (Vranješ – Desančić, 2014: 418) Dodatni problem koji opterećuje pokrajine jest to što nemaju svoje sudove, nego li jedan federalni ustavni sud koji je većinom donosio takve zakonske akte koji su išli uvijek u pravcu povećavanja kompetencija federalnog nivoa vlasti.

⁴¹ „Kooperativni federalizam, kako ga je razradio Alexander Hamilton u Federalističkim spisima, nudi zanimljivo gledanje na razvoj europskog političkog sustava. Elementi kooperativnog federalizma su: a) zajedničko upravljanje određenim službama; b) suradnja na području prikupljanja i raspodjele poreza; te c) aktivna suradnja u preklapajućim područjima djelovanja. Njime se izbjegava stvaranje centralizirane birokracije na saveznoj razini koja bi gušila interes saveznih jedinica i onemogućivala aktivno djelovanje nižih razina vlasti.“ (Čepo, 2013: 625) Naravno ovakvo idealističko načelo promatranja kooperativnog federalizma nešto odstupa od stvarnog stanja stvari budući da federalna razina vlasti posebice u Austriji zadržava u svojoj nadležnosti većinu kompetencija.

autonomije pokrajina. Cilj Austrijskog federalizam i političkih aktera koji ga zagovaraju jest što bolje iskorištavanje kooperativnog federalizma kako bi kroz vidove suradnje ova dva nivoa vlasti smanjila političke tenzije i osigurala funkcionalnost. Treći primjer nacionalne države koja je uređena na principima federalizma jest savezna republika Njemačka koja u svom organizacijskom uređenju ima dvije razine vlasti. „Ustavom iz 1949. uređena je kao savezna država u kojoj je vlast organizirana na dvije razine, saveznoj i zemaljskoj, dok su općine (Gemeinden) i okruzi (Kreise) konstitutivni dijelovi zemalja. Na saveznoj razini kreiraju se javne politike i zakonodavstvo, dok se provedba tih politika odvija na razini zemalja, a osobito na razini lokalne samouprave.“ (Marketić, Giljević, 2010: 68) No prije priče o suvremenom njemačkom federalizmu treba naglasiti da je u svojim začetcima dok je nosila naziv carstva baštinila određene elemente konfederalizma budući da su zemlje koje su se udružile zadržale svoja prava i funkcionirale gotovo samostalno.⁴² „Tri najstarije federativne države - Sjedinjene Američke Države, Švicarska i Njemačka - započele su proces razvitka svoje federativne zajednice najprije u obliku konfederacija, da bi kasnije, na određenom stupnju razvitka i međusobne povezanosti razvile čvršći oblik federativne zajednice- federativni oblik državnog uređenja tj. postale federativne države.“ (Baksa, 1975: 85) Prelaženje ka federalnom uređenju događalo se kroz proces uspostavljanja za sve države članice jednog zajedničkog parlementa Reichstag. Jedna od država koja se posebno isticala u procesu kreiranja njemačke federacije bila je Prusija čiji su zvaničnici poput kancelara ili ministara u početku obavljali te iste funkcije i na razini zajedničkih institucija.⁴³ Dalnjim razvijanjem formirana je i javna uprava koja je umjesto službe vladaru služila narodu. Nakon ukidanja carstva i gubitka u prvom svjetkom ratu formirana je Weimarsk Republika čiji je period okarakteriziran velikim nestabilnostima i previranjima na razini savezne vlade. Nakon dolaska Adolfa Hitlera na vlast uslijedio je period mračne političke ideologije. Političke posljedice na uredenje Njemačke države za vrijeme Hitlerove vladavine ogledaju se kroz

⁴² „Iako je nosila formalni naziv Carstva, bila je zapravo riječ o većem broju međusobno povezanih, ali ipak potpuno samostalnih zemalja (Länder) od kojih je svaka imala vlastitu (rudimentarnu) upravu.“ (Manojlović, 2015: 142) Zbog zadržavanja državnih prava i djelovanja samostalno, kao i zadržavanja vlastitog zakonodavnog djelovanja možemo reći da je njemačka u to vrijeme bila uređena kao konfederacija koja će kroz povijesno političke procese preći u federalnu državu.

⁴³ „U američkoj situaciji društvena klasa i vodeća elita išle su za stvaranjem centralnih federalnih institucija vlasti koje će biti potpuno neovisne o svim federalnim jedinicama podjednako, dok je u Njemačkoj federalizam rezultat nastojanja Prusije kao najjače njemačke države u prošlom stoljeću da osigura dominaciju u Ujedinjenoj Njemačkoj. Njemački obrazac ne odvaja, tako strogo kao američki, vlast između federacije i federalnih jedinica. 1871. Bismarck nije imao namjeru stvoriti takav federalni centar koji bi stajao neovisan iznad svih federalnih jedinica, već je želio iza ustavne fasade osigurati premoć Prusije.“ (Lerotic, 1976: 33) Ovakva praksa i cilj federalizma ustoličeni su kroz praksu donošenja zakona na saveznoj razini dok je saveznim državama ostalo izvršavanje donošenih odluka.

ukidanje i zabranu rada svih stranaka osim Nacional socijalističke stranke, a ukinuti su i parlamenti republika. Politička vlast najjednostavnije rečeno otuđena je od naroda, a sam Hitler nije blagonaklono gledao na federalno uređenje jer je smarao da koči razvitak Svetе njemačke države i da samo vlast iz centra nudi rješenja i prosperitet. Nakon pada Trećeg Rajha i sloma Hitlerove nacističke politike, a i države, uslijedio je period formiranja moderne Njemačke savezne države. Njemačka posjeduje ustav tzv. Temeljni zakon kojim su definirane političke ovlasti ali ono što je za nas važno je federalno uređenje države. „Savezna Republika Njemačka je federalna država sastavljena od 13 saveznih zemalja (Länder) i tri grada koja imaju i status saveznih zemalja (Berlin, Hamburg, Bremen). Zakonodavnu vlast na saveznoj razini predstavljaju prvi dom Parlamenta (Bundestag) i predstavništvo saveznih zemalja (Bundesrat) koje ima funkciju drugog, gornjeg doma Parlamenta. Bundesrat predstavlja predstavništvo saveznih zemalja. Sastoji se od predstavnika saveznih zemalja, a broj zastupnika na koje ima pravo pojedina zemlja zavisi od broja njezinih stanovnika. Ukupan broj zastupnika je 69, no oni nisu neposredno birani, već ih delegira vlada svake zemlje.“ (Manojlović, 2015: 145) Zastupljenost u gornjem domu njemačkog parlamenta a koji je rezerviran za pokrajine prema pojedinoj pokrajini definirana je proporcionalno broju stanovnika pojedine pokrajine. Pokrajinski dom odnosno Bundersrat ima dosta važnu ulogu u kreiranju zakona budući da u zakonskoj proceduri zakon prvo mora biti odobren u Bundesratu pa da onda ide u zakonsku proceduru na Bundestag. Ukoliko bundesrat odbaci zakonski prijedlog Bundestag ga mora usvojiti apsolutnom većinom čime je data određena politička moć federalnim jedinicama te ovdje vidimo svojevrsnu koncentraciju konkretnе političke moći u rukama federalnih jedinica. No, postoji i ona druga strana medalje jer se gotovo sve važne odluke donose na federalnoj razini saveznog zakonodavstva, a saveznim državama ostaje samo njihovo izvršavanje.⁴⁴ „Zakonodavna vlast uvelike prepuštena je organima federacije, dok je izvršna, sudska i administrativna vlast pretežno zadržana u federalnim jedinicama. Razumljivo, izuzetak je bilo područje vanjskih poslova, osiguranje kontrole provođenja zakona federalnih organa od strane izvršne vlasti unije, obrana i financije.“ (Lerotic, 1976: 6) Njemačko državno uređenje iz priloženog ima određeno ograničenje a ono se ogleda kroz preveliku koncentraciju zakonodavne vlasti na saveznoj razini.⁴⁵ „Pokrajinsko

---

⁴⁴ „To vrijedi utoliko više što pokrajinske vlade na saveznoj razini preko Saveznoga vijeća, kao što je poznato, imaju mnogo jače težište nego pokrajinski parlamenti.“ (Hesse, 2003: 46) Pokrajinski parlamenti su na određeni način lišeni participiranju u donošenju krucijalnih političkih odluka.

⁴⁵ „Zatim, delokrug federalnog centra je proširen veoma značajnim nadležnostima, kao što su recimo donošenje propisa u oblastima atomske energije i zaštite čovekove okoline. Osim toga, federacija je počela sve više da finansira vršenje određenih funkcija zemalja, vršeći posredan uticaj na njih. Konačno, i zemlje su počele da zaključuju međusobne sporazume o usklađivanju zakonodavstava i administraciju, a najbolji primer njihove saradnje bila su prosvetna pitanja. Svi navedeni faktori doveli su do postepene centralizacije nemačkog

je zakonodavstvo kvantitativno svedeno na minimum, a polako se sumnja u to da li pokrajinski parlamenti još uopće mogu zakonodavno djelovati. Oni su, nadalje, ograničeni na tumačenje ili detaljno reguliranje saveznih zakona.“ (Laufer, 1985: 44) Izazov s kojim će se njemačka politička vlast morati nositi ukoliko ne želi zapasti u unitarizam biti će način na koji pored izvršnih ovlasti koje već koriste savezne države, dodjeliti i određene važne zakonodavne ovlasti, a da ostane ispunjen uvjet funkcionalnosti države kako ne bi došlo do slabljenja prosperiteta budući da je Njemačka jedna od ekonomsko najjačih zemalja Europe. Mogućnost koju je prožio ovakav vid federalnog uređenja jest prema lokalnim zajednicama budući da su one najbliže građanima, a zadužene su upravo za izvršavanje najvećeg broja poslova. Pored lokalnih zajednica treba naglasiti da je federalno uređenje države doprinjelo razvoju manje razvijenih regija istočne njemačke kroz proces financiranja siromašnih regija od strane bogatijih.

3.2. Politika federalizma u multinacionalnim i etnički heterogenim državama

Pojam nacije kao i države već je definiran, no ipak je svrsihodno naglasiti razliku između nacije i države. Shodno tome nacija⁴⁶ je zajednica i posebnost koja je vezana uz određeni društveni, jezični i kulturni identitet koji se profilirao kroz povijest, dok je država administrativni pojam. Kao što i sam pojam multinacionalna država govori, radi se o državi sa pluralnom strukturu stanovništva koje se nacionalno ili etnički međusobno diferencira. „Moderna migracijska kretanja vode do miješanja pojedinih “naroda države”. Ljudi su postupno postali mobilniji, bilo zbog vlastitih potreba ili putem državnih ili internacionalnih nadzora. Nijedan narod nije više “sam sa sobom”, mnogi su izgubili u etničkim kretanjima svoj “zavičaj”, te država kao i prije “raspolaze” narodom, ali ne više jednim određenim, ograničenim narodom, ne više odlikovanim i jedinstvenim narodom. Narodi pojedinih država Europe postali su do određenog stupnja izmjenjivima.“ (Posavec, 2002: 10) Globalizacijski proces, pojednostavljen način kretanja stanovništva, migracije sve su to čimbenici koji su omogućili kretanje stanovništva iz jedne države u drugu. Pored modernih migracija koje dovode do pluralne etničke strukture stanovništva, takva struktura stanovništva može biti u

---

federalizma, što je bilo potpuno u skladu sa tadašnjim trendom jačanja funkcija federacije, odnosno „slabljenja federalnog načela po sadržaju“. (Jovičić, 1973: 2015) Autor naglašava kako se u Njemačkoj koncepciji federalizma pristupilo povećanju ovlasti federalne razne, čime je u određenoj mjeri ruinirano načelo federalizma kao takvoga.

⁴⁶ „Pri čemu termin nacija znači istorijsku zajednicu, manje ili više institucionalno dovršenu, koja zauzima datu teritoriju i koja ima osobeni jezik i kulturu.“ (Kimlika, 2004: 22)

određenoj državi kroz dugu povjest egzistentna, dosta primjera nalazimo na prostoru Balkana gdje je većina država multietnička. Multinacionalna država za razliku od primjera koji sam objašnjavao, države nacije, ima u svojoj nacionalnoj strukturi pluralnost identiteta. Za razliku od države nacije, u multinacionalnoj državi ne dolazi do prisilne asimilacije nacionalnih identiteta u jednu državnu naciju, nego li nacionalni identiteti imaju zagarantirane mehanizme zaštite svog opstanka. Posebnost i specifičnost svakog zasebnog nacionalnog identiteta jest ono što bi se u višenacionalnoj državi trebalo njegovati i razvijati kroz institucije države kako bi se stvorio osjećaj pripadanja državi kod nacionalnih zajednica. Pozitivan primjer multinacionalne države u kojoj je razvijen osjećaj pripadanja državi jest Švicarska.⁴⁷ „Istiće da nepriznavanje partikularnih kultura ugrožava mogućnost neometanog razvoja njihovih identiteta jer se naš identitet djelimice oblikuje priznanjem ili nepriznanjem. Osoba ili grupa može biti značajno deformirana ako je njihova slika u društvu ograničena, ponižavajuća ili prezrena.“ (Taylor, 1994: 25) Charles Taylor također je autor koji smatra kako je potrebno voditi politiku koja će doprinjeti razvoju multikulturalizma. „Puna participacija i samoodređenje vidi se kao sposobnost da se bude dio vladajućeg konsenzusa koji je područje identifikacije s drugima. Vladati i biti objekt vladanja znači u konačnici da su upravljači uvijek dio „nas“, a ne „njih“.“ (Taylor, 1989: 178-179). Ovdje Taylor na jedan egzaktniji način govori o potrebi sudjelovanja grupa, a odnosi se na grupe različitog nacionalnog opredjeljenja unutar države, u vlasti kako ne bi došlo do otuđivanja tih etničkih zajednica od države u kojoj egzistiraju. Važna je dimenzija postajanja grupe kao „nas“ i to na način da ta zajednica u državi nije percipirana kao „oni“. Multinacionalna država na bolji način, korektniji može pružiti šansu za političko profiliranje etničke zajednice. „Nacionalna država nije sposobna da demonstrira jednak poštovanje za sve svoje podanike. Verna svom utemeljenju, nacionalna država nužno povlači razliku između podanika koji pripadaju većinskoj naciji i pripadnika nacionalnih manjina.“ (Dimitrijević, 2001: 51) Nacionalna država smatra se, dovodi do nemogućnosti profiliranja ravnopravnog statusa svim grupama koje su nacionalno različito orijentirane od većinske nacije, pa bile to čak i nacionalne manjine budući da je osnovni smisao nacionalne države pružiti satisfakciju većinskoj naciji. Da bi se kroz teritorijalno uređenje države ispunili zahtjevi nacionalnih zajednica unutar države većina je mišljenja da je takvo što najizvodivije kroz federalno uređenje države. „Subjektivizacija

⁴⁷ Kada Kimlika govori o nacionalnoj egzistenciji unutar multinacionalnih država naglašava i kako suvremene države moraju njegovati zasebne nacionalne identitete unutar svojih granica kako bi osigurale svoju državnu egzistenciju ali i respektiranje od strane nacionalnih zajednica. Stoga navodi primjer Švicarske: „najbolje posmatrati kao multinacionalnu državu i osećanje lojalnosti koje ona izaziva izraz je zajedničkog patriotizma, a ne zajedničkog nacionalnog identiteta“ (Kimlika, 2004: 26-7).

nacionalnih volja zasniva se, dakle, na principima eksteritorijalnog federalizma. A to pretpostavlja, između ostalog, da se nacionalne volje mogu objektivirati i unutar države kao složene države regionalne autonomije. Načelo ravnopravnosti, ravnoteže i suegzistencije, načela adekvatnog pariteta, racionalne proporcionalnosti i razumno određenog konsenzusa, načela koja, dakle, eliminiraju iz političkog života pojam titularne nacije i totalitarne volje većine čine bespredmetnom politiku nasilne teritorijalizacije nacije i prostorne geotizacije njenog suvereniteta. (Zgodić, 2015: 311) Iz uvida u razmatranja teme multinacionalne države uređene na nečelima federalizma i autor Esad Zgodić smatra da federalizam u multinacionalnim državama pruža mogućnost za ispunjavanje zahtjeva nacionalnih zajednica za političkim pravima, kroz priznanje i koegzistenciju, ali vidi mogućnost smanjenja želje secenističkih grupa za izdvajanjem iz već postojeće države kroz akumulaciju prava u rukama nacionalnih zajednica. „Drugim riječima, federalizam omogućuje »široku samoupravu« nacionalnim manjinama i to na takav način što jamči mogućnost donošenja odluke u određenim za njih vitalnim oblastima, to jest omogućuje im da ni na kakav način ne budu nadglasane o tim pitanjima.“ (Žigmanov, 2004: 161) Federalno uređene države kroz svoju decentralizaciju odlučivanja, te i s druge strane nuđenja autonomije nižjoj razini vlasti osiguravaju adekvatan okvir za profiliranje nacionalnih htjenja različitih zajednica. Bez obzira na benefite koje federalno uređenje u multinacionalnim državama nudi, potrebno je naglasiti da takvo stanje stvari vrlo lako može stvoriti produkt zvan secesionizam. Neki od primjera federalnih država koje su svoj kraj dočekale uređene kao federalne jest i bivša Jugoslavija u kojoj je federalno uređenje stvorilo otvorena vrata izlasku država iz te zajednice, no naravno federalizam nije jedini faktor koji je na taj proces utjecao, nego li je bio okvirni početak i mogućnost za takav proces.⁴⁸ Kroz konkretne primjere uređenja Belgije i Kanade propitat će utjecaj federalnog uređenja na nacionalne zajednice koje žive u te dvije države. Provjeru utjecaja federalnog uređenja u multinacionalnim državama započet će sa analiziranjem konkretnog primjera federalnog uređenja Belgije. „Belgija je bila unitarna država sve do 70-ih godina XX-og vijeka, jer su od tada, pet uzastopnih institucionalnih reformi države pretvorile zemlju u federalnu državu koja se sastoji od zajednica, regionalnih i federalnih nivoa vlasti. Federacija kao oblik državnog uređenja je nastala u procesu koji je nudio odgovor na različita pitanja proizašla iz teškoće funkcionisanja etnički heterogene unitarne države.“ (Djedović,

⁴⁸ „Indija, najuspješnija postkolonijalna federacija, već je desetljećima suočena sa secesionističkim pokretima u nekoliko svojih saveznih država: Mizoram, Nagaland, Kašmir i donedavna Punjab.“ (Singh 1993: 97). Pored Jugoslavije koja je već postala bivša država, i neke postojeće suverene države susreću se sa problemima secesionizma a ovdje vidimo i primjer Indije. Naravno nije federalizam jedino državno uređenje u kojem dolazi do secesionističkih težnji nacionalnih zajednica, takve težnje mogu se pojaviti i u unutar unitarnih država.

2017: 99) Država Belgija suočavala se sa problemom rješavanja političkih sukoba između dvije etničke zajednice, Valonaca i Flamanaca, a čija se diverzifikacija najviše izražavala prema jeziku govora.⁴⁹ Razlika između ove dvije nacionalne zajednice najkarakterističnija je kao što sam već rekao po jeziku kojim se služe nacije, Flamanci flamanskim, Valonci francuskim. „Slično kao u Španjolskoj, od 1980-ih nadalje započinje intenzivniji proces decentralizacije putem ustavne revizije 1980. te ponovno 1988. Predstojeća nova ustavna revizija još će više decentralizirati moć države.“ (Čičak-Chand, 1995: 30) Belgijansko političko vodstvo pokušalo je etničke sukobe riješiti putem uvođenja federalnog državnog uređenja kako bi regioni dobili što veći stupanj autonomije.⁵⁰ Prije analize uređenja Belgije i utjecaja na nacionalne grupe, potrebno je naglasiti da je Belgija poprilično kompleksna država. Pored dvije etničke zajednice koje sam već pomenuo postoji i manjinska njemačka zajednica, država je podjeljena teritorijalno na tri regiona Flandriju, Valoniju i Brisel. Jezično je diverzificirana kako sam već pomenuo, a pored toga postoji i njemačko govorno područje, te na kraju u Belgiji egzistiraju i dvije konfesionalno različite grupe Katolici i Protestantni, kao i neke manjinske religije. Iz ovoga vidimo da je Belgija kao država poprilično diverzificirana na raznim osnovama. Iako podjeljena po raznim osnovama, glavna „crta razdvajanja“ jest jezik kojim se stanovnici Belgije služe. Da bi se izbjegli i minimizirali etnički konflikti, politika koja se vodi unutar Belgije temelji se na konsocijacijskim principima. O konsocijacijskim politikama i odnosu na federalizam više riječi biti će u idućem poglavlju. Konsocijacijska politika uvedena je na belgijsku političku pozornicu s ciljem da bi se zašitili različiti etno-kulturno jezični identiteti, a ta promjena uvođena je postepenom reformom, a ne revolucijom i rušenjem.⁵¹ Postepena reforma odnosila se prvenstveno na mjenjanje belgijskog Ustava kojim je uveden federalizam kao državno uređenje, definicija oba jezika kao ravnopravna u svojim entitetima, te davanje suvereniteta regionima. „U Ustav Belgije su

⁴⁹ „Valonci, iako manje brojni, ali ekonomski snažniji, uspeli su nametnuti francuski kao dominantniji jezik u državi. Flamanski jezik postao je ravnopravan sa francuskim tek između dva svetska rata (1932) kada je dvojezičnost na nacionalnom nivou zvanično ukinuta, odnosno flamanski postao zvanični jezik u Flandriji, francuski u Valoniji, a dvojezičnost u Briselu.“ (Raduški, 2008: 75) Uvođenjem flamanskog jezika, neki ga poistovjećuju sa holandskim jezikom, učinjen je iskorak ka postizanju ravnopravnosti između dvije najveće nacionalne zajednice. Potrebno je naglasiti da je francuski jezik bio službeni jezik u Belgiji iako većina stanovništva govori holandskim tj. flamanskim jezikom.

⁵⁰ „Preustroj unitarne države u federaciju radi održavanja na okupu podijeljenog društva najbolje pokazuje primjer Belgije koja je 1993. godine postala federacijom, kako bi federalnim ustrojem spriječila raspad države.“ (Bušić, 2013: 82) Konačno je 1993 godine formalno u Belgiji uveden federalni način uređenja države.

⁵¹ „Jezični je sukob u određenoj mjeri pacificiran primjenom različitih obrazaca upravljanja konfliktom, koji se ubrajaju u institucionalne aranžmane konsocijacijske demokracije. Ukratko, to je obrazac izbjegavanja konfliktata tako što se sukobljenim skupinama daje, među ostalim, visok stupanj autonomije u upravljanju vlastitim poslovima.“ (Dumančić, 2010: 49) Konsocijacijska politika dogovaranja i povećavanja ovlasti regiona vođena je s ciljem smanjenja političkog konflikta, ali i zbog pokušaja očuvanja cjelevitosti Belgije kao države.

ugrađeni konsocijacijski mehanizmi zaštite kolektiviteta i to: zastupljenost jezičnih grupa u Parlamentu, gdje je posebno bitno naglasiti da je predstavljanje jezičnih kolektiviteta u Gornjem domu Parlamenta osigurano na način da su zastupljeni pripadnici svih jezičnih skupina (kolektiviteta), francuske, holandske i njemačke jezične skupine. Njemačka jezična skupina ima najmanje jednog predstavnika od 60 članova Gornjeg doma, što znači da je zastupljena u skladu sa svojim brojem (cca 1 % stanovnika).“ (Djedović, 2017: 101) Federalne jedinice su u federalnom zakonodavnom organu predstavljene neparitetno, ali bez obzira na nejednak broj zastupnika u zakonodavnom federalnom organu, jezičnim zajednicama ipak ostaje mogućnost zaštite svojih nacionalnih interesa na način da ukoliko se određena zajednica ne slaže s nekim zakonom, glasovima $\frac{3}{4}$ svojih poslanika može odbaciti zakon. Još jedan mehanizam zaštite nacionalnih htjenja nalazi se i u brojčanosti članova federalne vlade, a tako što vladu čine uz predsjednika i jednak broj članova flamanaca i valonaca. Budući da je jednak broj članova nacionalnih jedinica onih koji tvore vladu, nema provedbe zakona dok se ne usuglase stavovi obje dominantne nacije. Da bi se postigla dodatna razina ravnopravnosti i Ustavni sud u Belgiji sačinjen je na istom principu jednakog boja članova kao i vlada na federalnom nivou.⁵² Ustav Belgije dorađivan je nekoliko puta, te se većina odredbi odnosila na devoluciju vasti prema federalnim jedinicama. „Dosta govori o kooperativnom karakteru belgijskog federalizma, gde između federalne države, s jedne i federalnih entiteta (zajednica i regionala), s druge strane, nema nadređenosti i podređenosti, već svi nivoi vlasti zajednički i ravnopravno deluju u ostvarivanju zajedničkog cilja – miroljubive koegzistencije svih građana Belgije u specifičnom federalnom okviru.“ (Stanković, 2014: 2) Ovdje je definirana jedna vrlo važna stvar koja govori o belgijskom federalizmu da je on kooperativan, da u odnosu političke moći i nadležnosti svaki nivo vlasti ima svoje političke ovlasti i ne djeli ih u većini slučajeva, nema podređenih a niti nadređenih institucija. „Regije Flandrija, Brisel i Valonija imaju ovlasti koje se odnose na ekonomiju, zapošljavanje, poljoprivredu, politiku voda, stanovanje, javne radove, energiju, transport (osim belgijskih željeznica koje su na federalnom nivou), životne sredine, urbanizam i prostorno planiranje i očuvanje prirode. Zajednice (kao kulturne zajednice za očuvanje jezika) imaju nadležnosti u oblastima kulture, obrazovanja i upotrebe jezika.“ (Djedović, 2017: 103) Iz priloženoga vidimo da regije unutar Belgije imaju dosta široke nadležnosti, primjerice ukoliko

⁵² „Taj sukob Belgija je pokušala da reši dupliranjem administracije, odnosno otvaranjem sudova na flamanskom i francuskom jeziku, što je učinilo Belgiju jednom od najskupljih zapadnoevropskih država, a drugi način je internacionalizacijom, što je dovelo do velike koncentracije značajnih međunarodnih organizacija (sedište NATO-a, EU i mnogih drugih), čiji kapital je značajno podigao standard belgijske nacije i donekle umanjio netrpeljivost između Flamanaca i Valonaca.“ (Raduški, 2008: 76) Već sam istaknuo da je Ustavni sud sačinjen od jednakog broja sudaca iz oba govorna područja ili etničke zajednice, a vidimo da su i niži sudovi pokušani prilagoditi zahtjevima etničkih zajednica tako što su osnivani i na francuskom i flamanskom jeziku.

multietničku Belgiju usporedimo sa nacionalnim državama koje sam analizirao, vidimo da regije u Belgiji upravljaju svojom ekonomijom, pitanjima vezano za energiju i poljoprivredu dok su takva „krupnja pitanja“ u nacionalnim federalnim državama većinom bila kao ovlast federalnog nivoa vlasti. Kada govorimo o Belgijskom federalizmu za njega autori tvrde da je asimetrični federalizam iz razloga jer male regije kao ona npr. njemačkog govornog područja ima manja politička ovlaštenja od Flamanske i Valonske regije, a njemačka govorna regija iako ima određenu autonomiju, ne sudjeluje u suverenitetu odnosno nema vlastiti suverenitet i nije federalna jedinica. Belgija je od svog osnutka prošla kroz šest značajnijih ustavnih reformi. Navedene reforme dovele su Belgiju od unitarno uređene države do federalno uređene države, koja je devolucijom skoncentrirala više moći u dva najveća regiona, nego li je ima federalni nivo vlasti.⁵³ Ustavne reforme još uvijek nisu u potpunosti ugasile etničke političke nesuglasice koje i dalje tinjaju u političkoj arenici. Teme poput jezika ukoliko bi on postao tema zakonskim promjenama, etnička grupa ima na raspolaganju mogućnost korištenja svog „veta“ kojeg sam već pojasnio kako ga etničke zajednice na federalnom nivou vlasti mogu koristiti. Pored jezično uzrokovanih previranja, nesuglasje između Flamanaca i Valonaca nastaje i na tragu onoga kako bi Belgija trebala biti ustavno definirana, da li na osnovu teritorijalnih principa čiji su zagovornici Flamanci koji baštine i uživaju velik stupanj autonomije, ili pak na osobnom principu koji je bliži ovoj Valonskoj zajednici.⁵⁴ Belgiji kao multinacionalnoj državi ograničenja koja stvara federalno uređenje svakako jest političko nesuglasje koje se ogleda u načinu percepcije budućeg uređenja države. „Belgia ovih dana ‘slavi’ godinu dana bez vlade. Belgija funkcioniра dobro i bez vlade, a središnji problem nedostatka vlade u Belgiji je politički spor oko organizacije države i statusa frankofonskih Belgijanaca u flamanskim predgrađima Brisela. Nije sigurno da li ove stalne svade blokiraju formiranje državne vlasti, ili neke stranke žele konfrontaciju kako se ne bi

⁵³ „Ustavne promjene slijedile su logiku separacije tako što su regijama i zajednicama dodjeljivane ovlasti središnje države. Zahtjevi flamanske većine da se nastavi federalizacija zemlje vode k prestrukturiranju postojećega federalnog u konfederalni model s vrlo velikom autonomijom regija i zajednica.“ (Dumančić, 2010: 50) Određeni autori poput Dražena Dumančića smatraju kako proces prenošenja ovlasti s države na belgijske regije pridonosi i stvara okvir za separatizam ili prelazak Belgije u konfederaciju. S ovakvim stajalištem se ne bih složio jer federalno uređenje Belgije, iako manjkavo i nesavršeno pružilo je prije svega funkcionalan okvir za postojanje Belgije kao države.

⁵⁴ „Paritet u izboru sudija Ustavnog suda i po teritorijalnom i po personalnom principu znači da se izabire po šest sudija iz holandskog i francuskog jezičnog kolektiviteta. Međutim, po trenutnom teritorijalnom principu sudija iz holandske jezične zajednice dolazi u obzir samo ako je nastanjen na teritoriji Flandrije, dok bi personalni princip u tom slučaju omogućavao pripadnicima holandske jezične grupe iz svih dijelova Belgije izbor na tu funkciju.“ (Djedović, 2017: 108) Primjer izbora sudija u Ustavni sud Belgije pokazuje mehanizam izbora po teritorijalnom principu, ovaj princip služi Flamancima da zaokruže svoju borbu koju su vodili godinama za veći stupanj autonomije i očuvanja svojih prava. Treba biti krajnje oprezan kada se govorci o teritorijalnom ili perosnalnom principu jer bi se u teoriji primjene perosnalnog principa izbor nekog Flamanca sa teritorije Valonije mogao zloupotrijebiti.

formirala vlast.“ (Abazović, Mujkić, 2015: 193) Svi ovi konflikti ograničavaju mogućnost za uspostavljanje vlasti na federalnom nivou, te se država nakon svakih novih izbora nalazi u dugom veremenskom periodu bez vlasti budući da najjače stranke u Valoniji i Flandriji ne mogu postići konsenzus. Periodi bez vlasti produbljuju političku krizu, doveđe do porasta nacionalizma te ekonomski nanose štetu belgijskoj privredi budući da je dolazilo u periodima bez vlasti do značajnog pada vrijednosti dionica belgijskih kompanija. Kroz uvide u nove političke zahtjeve koji dolaze od strane Flamanaca za još većom decentralizacijom evidentno je da nije došlo do percepcije o potrebi gradnje zajedničkog belgijskog nacionalnog identiteta, nego li se politike kreću u pravcu jačanja flamanske regije. Federalizam je kao oblik prenosa ovlasti sa centra na regionalne jedinice u određenoj mjeri doprinio nemogućnosti ili smanjenju mogućnosti izgradnje zajedničkog identiteta. Onu mogućnost koju belgijski federalizam pruža svojim državljanima jest zadovoljavanje i osigurano poštivanje političke volje birača, a to osiguranje izvedeno je kroz posebni oblik veta kojeg imaju jezične zajednice na federalnom nivou kao i jednaka zastupljenost jezičnih zajednica u vlasti Belgije. Cilj belgijskog federalnog uređenj od samog uvođenja bio je osigurati jednak politička prava za Flamance i Valonce. U određenoj mjeri taj cilj je i ispunjen, no prevelika količina ovlasti koje su prenesene na regije, i novi ciljevi flamanaca za još veće povećanje tih ovlasti zabrinjavaju jer bi moža mogli imati pogubne posljedice po državu Belgiju. No ipak treba uzeti u obzir da je Belgija država u kojoj su smještene neke od najznačajnijih svjetskih i međunarodnih institucija, da je Belgija država uz pomoć federalizma preživjela i da je jedna od perspektivnijih europskih država, te je stoga nerealno očekivati da će samo tako nestati ili da će zbog federalnog uređenja doživjeti sudbinu raspalih država poput Jugoslavije. Nakon analize Belgijskog federalnog uređenja, kao još jedna država koja se definira kao multietnička, a oblik državnog uređenja kojeg posjeduje federalizam, jest Kanda.⁵⁵ Za razliku od susjedne države Amerike koju sam analizirao kao nacionalnu federalnu državu, Kanada je država u kojoj nije došlo do izgrađivanja zajedničkog identiteta te se smatra da u Kanadi egzistira čak trinaest etničkih zajednica koje po broju stanovništva prelaze milijun. Jezična diferencijacija je prisutna budući da stanovništvo Kanade govori u određenim djelovima zemlje engleskim ili francuskim jezikom,⁵⁶ a pored jezične postojana je i vjerska

⁵⁵ „Westminsterskim statutom iz 1931. godine formalno je priznata neovisnost dominiona (samoupravnih područja poput Kanade i Australije) te je proglašena jednakost država članica Commonwealtha s Velikom Britanijom.“ (Bačić, 2009: 102) Nakon stjecanja nezavisnosti od Velike Britanije, Kanada je zadržala nekoliko političkih iskustava koju su slični britanskom, a najistaknutiji je ustav koji se karakterizira kao meki ili nepisani ustav.

⁵⁶ „Frankofoni stanovnici (njih oko 65 000) udružili su se u borbi za jedan jedini cilj zadržati svoj jezik, tradiciju i kulturu, a 1774. donesen je "Quebec Act" - prema kojem je Francuzima dano pravo religijskog i

divezifikacija na katolike zatim protestante i muslimane. Iz ovoga vidimo da je Kanada multietnička država i da je po velikom broju odrednica diverzificirana država slično kao i Belgija. „Kanada kao federacija se sastoji od 10 provincija (federalnih jedinica) i tri teritorije. Provincije imaju status federalnih jedinica. Njihov status i nadležnost je zasnovan na Ustavnom aktu iz 1867. godine. Po savremenoj kanadskoj ustavnoj teoriji, provincije se smatraju suverenima, jer svaka provincija ima svog vladara odnosno predstavnika britanske krune. Teritorije sa druge strane nemaju taj status nego samo ovlaštenja koja im daje federacija“. (Djedović, 2018: 112) Državno uređenje Kanade izvedeno je na temeljima federalizma, a preciznije govoreći na način da se država sastoji od centralne vlasti te nižih nivoa vlasti koji se zovu provincije, obje razine vlasti baštine autonomiju. „Kanada kao federativna država je bilo jedino moguće rešenje za buduću državu, između dve veoma suprotstavljeni različite grupacije i to sa jedne strane anglofonaca i protestanata koji su bili u velikoj većini, i sa druge strane frankofonaca i katolika koji su bili većina jedino u provinciji Kvebek.“ (Nikolić, 2015: 52) Sličan scenario uvođenja federalnog državnog uređenja kao i kod Belgije kako bi se kroz federalno uređenje pokušalo ukloniti antagonizam koji je vladio među pripadnicima provincija. Političko previranje ima svoj izvor u nastojanjima stanovnika provincije Kvebek da se izbore za svoju teritorijalnu zasebnost, jezičnu postojanost u obliku uvođenja francuskog jezika kao službenog i profiliranje te poštivanje zasebnosti nacionalnog identiteta. Da bi projicirali svoje političke interese političke stranke koje baštine kulturu separatizma u Kanadi nekoliko su puta pokušavale referendumom izboriti neovisnost i otcjepljenje od Kanade.⁵⁷ Kvebek je jedina provincija koja ima realnu mogućnost otcjepljenja budući da je to jedina provincija čiji je teritorij grupirano nastanjen frankofonom stanovništvom, dok su ostale pokrajine većinom etnički mješovite što gotovo pa onemogućava secesionizam. „Kanadski Parlament je dvodom i sastoji se od Doma komuna i Senata. „Dom komuna trenutno broji 338 zastupnika i proporcionalno predstavlja gradane svake provincije i teritorije, dok Senat broji 105 članova i predstavlja regije, provincije,

---

jezičnog izbora te priznanje njihove kulture kao takve.“ (Jakšić, 2001: 7) Ova dva glavna jezika engleski i francuski ostali su u Kanadi zbog prisutnosti obje kolonijalne sile na tlu Kanade. Stjecanjem nezavisnosti u Kanadi engleski se profilirao kao glavni jezik, dok su Kvebečani govori francuski jezik, te se kroz povijest izborili za jezičku, etičku i kulturnu postojanost i priznatost.

⁵⁷ „Savezna vlada se ubrzo nakon održanog referendumu u Kvebeku obratila Vrhovnom суду Kanade da protumači pravna pravila za eventualnu secesiju ove pokrajine u budućnosti. U svojoj odluci, donetoj 1998. godine, Sud je prihvatio mogućnost da se svaka kanadska pokrajina otcepi, ali samo putem temeljnih i blagovremenih ustavnih promena. Tako, ako građani Kvebeka odluče na referendumu, sa očiglednom većinom na jasno postavljeno pitanje da se otcepe iz Kanade, ovo bi stvorilo obavezu saveznoj vlasti, kao i vladama drugih provincija da pokrenu pregovore oko istupanja Kvebeka iz federacije Kanade..“ (Nikolić, 2015: 60) Provincija Kvebek je ipak ona u kojoj postoji najizraženiji separatistički duh te je s ciljem separatizma nekoliko puta pokušala referendumom izboriti neovisnost.

teritorije i manjinske zajednice, kako bi svaki region imao jednak broj predstavnika.“ (Djedović, 2017: 113) Članove Doma komuna na izborima biraju građani provincija iz kojih kandidati dolaze, dok članove senata imenuje monarh.⁵⁸ „U Kanadi, vlada nema ni paritetan ni proporcionalan sastav, kad je riječ o predstavljenosti anglofonske i frankofonske zajednice, mada se vodi računa o tome da obje budu predstavljene. To je implicitna primjena jednog od načela konsocijativne demokratije, iako ne postoji izričita ustavna norma o tome. Štoviše, nije formiran ni ustavni običaj o tome koliko članova vlade treba da pripada anglofonskoj, a koliko frankofonskoj zajednici. To je stvar dogovora političkih stranaka, ili političke kulture i ideologije koju prihvata stranka koja formira vladu. Ipak, činjenica da se vodi računa o tome da se u vradi nađu i ministri iz Kvebek, tj. oni koji pripadaju frankofonskoj zajednici, govori o tome da se društveni rascjep na ove dvije zajednice ipak priznaje.“ (Marković, 2019: 8) Za razliku od multietničkog federalizma u Belgiji, ovaj model u Kanadi ipak ne zastupa proporcionalno predstavljanje provincija. Zastavljenost provincijskih ministara trebala bi biti rezultat dogovora između pobjedničkih stranaka, što implicira potrebu konsezualnih donošenja odluka. Još jedna razlika u odnosu na Belgiju jest ta što pokrajine nemaju definiran način kako bi mogle korisiti veto, kao što to imaju jezične zajednice u Belgiji. Da bi se razumjela bit kanadskog federlizma, ali i multikulturalizma potrebno je naglasiti da se najveći prijepori na političkoj pozornici događaju upravo zbog političkih zahtjeva koji dolaze od strane političkih predstavnika Kvebek, dok je pomenuta regija jedina u Kanadi koja govori francuskim jezikom. Stanovnici ove regije su se preko svojih predstavnika uspjeli izboriti za upotrebu francuskog jezika u institucijama provincije Kvebek, ali i u općinama gdje čine preko 50% stanovništva. Jedna vrlo važna činjenica koja implicira na puno toga jest da je upravo provincija Kvebek najbogatija provincija u Kanadi. Političke opcije su nekoliko puta pokrećale referendume za nezavisnost Kvebeka, no ti su referendumi oba puta odbijeni. Na primjeru Kanade vidimo da je federalizam okupljujuća opcija, a ne ona koja je temelj za devoluciju, budući da oni koji zagovaraju cjelovitost kanade, bez secesionizma, sebe nazivaju i federalistima. Kada se započelo s uvođenjem federalizma kao načina uređenja države cilj je bio da se osigura zasebnost i profiliranje posebnih prava provincija a prvenstveno Kvebeka. Politički prijepor izraz je neslaganja oko viđenja uređena države, populacijska većina anglofonaca državu želi vidjeti uređenu na centraliziranom federalizmu gdje bi veće ovlasti imao centar i sve pokrajine jednake ovlasti, a dok frankofoni stanovnici zahtjevaju veće ovlasti svoje pokrajine u odnosu na ostale pokrajine, prvenstveno kroz priznavanje posebne

---

⁵⁸ Političke stranke u Kanadi ne postoje na državnom nivou nego li su one prije svega orijentirane i dolaze sa provincijske razine vlasti, kada budu izabrane u federalni parlament, zastupaju interes provincije iz koje dolaze.

nacionalne pripadnosti. „Provincija ne može blokirati usvajanje amandmana poželjnog u najmanje sedam provincija, no može spriječiti primjenu amandmana u njoj. Uz financijsku kompenzaciju za troškove *per capita* u provinciji cijene programa za reguliranje područja prebačenog na federaciju, sama nastavlja uređivati to područje.“ (Ostoja, 1991: 150) Već sam naglasio kako provincije nemaju mogućnost klasičnog veta, nego li im stoji na raspolaganju da odluče o neprimjenjivanju odredbi (pravo povlačenja) koje u zakonodavnom postupku usvoju federalni parlament. Kvebečka provincija je na način nepotpisivanja ustavnih promjena koje su se odnosile na ovlasti federalnog parlamenta da bude nadležan za mjenjanje ustava odbacila mogućnost federalnog uplitanja u svoja provincijska pitanja i nadležnosti. Uz nepotpisivanje, povlačenje nudi mogućnost federalnim pokrajinama provincijama mogućnost zaštite svojih interesa, jer vrlo je važno percipirati, federalni nivo vlasti nema mogućnost povlačenja, nego li se mora pridržavati ustavnih i zakonskih ovlasti. Još jedan važan element zaštite interesa provincija ogleda se u načinu izbora sudaca vrhovnog suda i senatora. „Suce suda najviše instance u federaciji, Vrhovnog suda Kanade i senatore imenovala je u cjelokupnoj povijesti zemlje federalna vlada. Sporazum na jezeru Meech (1987) jača federalativni karakter Senata i Vrhovnog suda, dodjeljujući provincijama pravo predlaganja sudaca Vrhovnog suda i senatora.“ (Ostoja, 1991: 152) Ovakvim načinom imenovanja sudaca postignut je dvostruki benefit koji se ogleda u mogućnosti projiciranja volje provincija, ali se i povećava sama legitimnost i prihvatljivost odluka suda budući da se u njemu ogleda i volja provincija. Mogućnost koju je federalizam u kanadi ponudio svakako jest profiliranje pokarajine Kvebek u svojim htjenjima nacionalne zasebnosti, lingvističke primjenjivosti i ekonomski donekle autonomnosti. Secesionističke težnje koje su vladale među političarima u provinciji Kvebek dva puta su odbijene na referendumima što je dalo legitimitet federalno uređenoj državi. Smatram da je federalizam ipak ispunio očekivanja populacije u Kvebeku u nekoj određenoj pozitivnoj mjeri, jer ipak Kvebek nije odlučio napustiti Kanadu na referendumima. Cilj federalno uređene Kanade jest svakako osiguravanje jedinstva države i iskorištanje integrativne strane federalnog uređenja kako bi se sprječio raspodjeljenje države.⁵⁹ Tako govoriće sa određenog državnog gledišta dok treba uzeti u obzir ciljeve provincija budući da se oni dijametalno razilaze. Cilj provincija, a posebno provincije Kvebek svakako jest što veće povećanje nadležnosti vlasti pokrije kroz zadržavanje statusa posebnosti regije.

⁵⁹ Doduše, jednom kad su je kanadske vlasti donijele, politika multikulturalizma odjednom je viđena i kao način da se izgradi svojstven kanadski identitet, koji bi trebao za razliku od jedinstvenog nacionalnog mita SAD-a, počivati na kulturnoj heterogenosti i dijeljenju (sharing) kulturnih tekovina - dakle na vrednovanju etničkog mozaika. (Heršak, Čičak-Chand, 1991: 22) Iako su postojali zagovornici unizacije i unifikacije nacionalnog državnog identiteta, takva politika nije naišla na odobravanje i plodno tlo, te je Kanada i do danas ostala profilirana kao multietnička država.

Smatram da je federalno uređenje ipak pružilo odgovarajući okvir za preživljavanje Kanade kao države i suzbijaje secesionizma, ali ipak i dalje su na političkoj pozornici i akteri koji zagovaraju otcjepljenje od države ali za sada nemaju dovoljnu podršku među stanovništvom provincija. Analizom primjera federalnih multinacionalnih država i komparacijom sa federalnim nacionalnim državama evidentno je da je u multinacionim državama u svim zahtjevima za povećavanjem pokrajinskih ovlasti postojan argument o nacionalnoj zasebnosti neke etničke zajednice dok su u nacionalnoj državi takve težnje ipak funkcionalističke prirode.

4. POLITIKA FEDERALIZMA, REPUBLIKANIZAM I DEMOKRACIJA

Budući da sam pojmove federalizma, republikanizma i demokracije već objasnio u prethodnim poglavljima smatram da nije potrebno vršiti njihovu ponovnu deskripciju. Odnos između republikanizma i demokracije, u vrijeme nakon francuske i američke revolucije, bio je smatraju određeni autori, suprostavljen. Suprostavljenost se percipirala iz razloga budući da je plebiscitarna demokracija, kakvom su je do tada poznavali uključivala javno i masovno sudjelovanje građana s pravom glasa, dok se republika kao oblik vladavine pojavio u obliku procesa koji zahtjeva indirektno predstavništvo i određene izborne procese. Stav da su ova dva oblika vlasti bili u određenoj suprotnosti nestao je uvođenjem predstavničke demokracije. Jedna od činjenica vezana za uvođenje republikanizma, pa i demokracije kao oblika vladavine jest da su se profilirali i masovno pojavili tek nakon drugog svjetskog rata. U tom vremenu dogodio se mnogobrojan prijelaz iz monarhijskog oblika vladavine u republikanski oblik vladavine.⁶⁰

4.1 Federalizam i republikanska vladavina

Republikanizam kao oblik vladavine pridonio je povećanju demokratičnosti budući da su se politički predstavnici birali od strane naroda, dok je oblik vladavine koji je prethodio

⁶⁰ Bivstvuju na prostoru Europe i danas oblici koji sadrže elemente monarhizma, mada su takvi oblici vlasti koji imaju poziciju monarha do kraja takvu ulogu reducirali. Ova činjenica je važna iz razloga što se republikanizam vremenski široko utemelji na tlu Europe tek nakon sloma monarhijskih oblika vladavine ili njihove devalvacije u ceremonijalne uloge. Ovo je važno i iz razloga jer danas države koje su utemeljene kao republike imaju monarha kao instituciju koja je simbol nekadašnjeg monarhijskog oblika vlasti. „Ustav priznaje nasljednog monarha, ali sada se vlast monarha ustavom ograničava i obavezuje se on u proceduri donošenja zakona na kooperaciju sa parlamentom. Uz zadržavanje načela nasljeđivanja, uvode se, dakle, ustavni limiti u integracijama šefa države da bi, na koncu, u modernim evropskim ustavnim monarhijama – status monarha bio do kraja formaliziran i simboličan.“ (Zgodić, 2014: 267) Primjer nasljednog monarha nalazimo u Velikoj Britniji, gdje monarh ima čiste ceremonijalne dužnosti, dok je na djelu poluparlamentarni sustav sa određenim konotacijama i republikanizma.

republici, monarhija, kao način dolaska na vlast ili ostavajanja vlasti nudila princip nasljeđivanja. „Republikanizam je politički poredak koji počiva na krepsti građana, a cilj mu je osiguranje participacije građana u životu zajednice. Riječ je dakle o borbenom pojmu koji je usmjeren i protiv monarhije i protiv despocije, a narod kao cjelina građana izvor je svake legitimne vlasti. Narod je politički subjekt, u smislu republikanizma, ako si daje normu, zakon ili ustav svojega djelovanja. Stoga republikanizam u materijalnom smislu znači vladavina zakona, uspostava službi koje djeluju prema ideji općenitosti i dioba vlasti.“ (Posavec, 2012: 20) Kroz uvođenje republikanskog oblika vladavine građani su stekli mogućnost korištenja svog prava glasa i projiciranja svoje biračke volje kako bi na vlasti bili oni koje oni smatraju za najbolje. Republike kao svoj glavni izvor legitimacije imaju upravo građansku volju pomoću koje neka vlast i obnaša svoju dužnost u određenoj republici. Uvođenjem republikanizma narod dobiva na političkoj važnosti, budući da se položaj političkog vođe, bio to premijer ili predsjednik, ne može osvojiti nasljedstvom nego li je narod taj koji će nekome dati priliku da upravlja političkim životom zajednice, narod je onaj koji je profitirao na političkoj važnosti ili kako kaže autor Zvonko Posavec narod je postao politički subjekt. Republikanizam je kao oblik vladavine doprinio i glorifikaciji zakonom određenih procesa i postupaka, budući da izbori prilikom održavanja moraju slijediti točno određene zakonske forme kako bi bili legalni, ali i izbjegli mogućnost poništavanja. Veliki broj autora smatra kako je upravo republikanski oblik vladavine doprinio većoj razini prihvatanja države od strane naroda. „Republika je tako za mladog Hegela⁶¹ jedini poredak koji odgovara prirodi čovjeka kao slobodnog bića, njegovu pravu da se podvrgava onim zakonima i institucijama koje je sam stvorio i u kojima se uvijek može prepoznati. Ona nije samo nedostizni ideal koji pripada povijesti, nego njenu obnovu Hegel smatra središnjom zadaćom svoga vremena.“ (Vujeva, 2012: 146) Prihvatanje državnih institucija ali i državne vlasti kroz pokoravanje izraz je upravo slobodne volje pojedinca da kroz mogućnost svojevoljnog odlučivanja pridonese stvaranju vlasti ili institucija. „Suvremenim je republikanizam atrofirao u etatističku ideologiju. Kao etatistička ideologija republikanizam se ponajprije suprotstavlja liberalističkom individualizmu i voluntarizmu.,, (Rodin, 2007: 13) Politička teorija apostrofira terijski sukob između republikanizma i liberalizma na način da se liberalizam kao svojevrsna ideologija utemlji na prepostavci utemeljenja države i društva na individui, kao slobodnom pojedincu. Liberalizam zahtjeva od države da u svojim političkim operacijama i postupcima percipira volju pojedinca kao ono supstancialno u politici, te da u svoja uplitana i utjecaj na

---

⁶¹ Potrebno je naglasiti kako Hegelovi uvidi u teriju republikanizma mjenjaju njegovo stajalište prema republici. Smatra se da Hegelova promišljanja o republici doživljavaju svojevrsnu preobrazbu kroz kretanje misli od prihvatanja i glorificiranja republikanskog oblika vladavine pa do njenog odbijanja i davanja kvalitativne prednosti monarhijskim oblicima vladavine.

život pojedinca što više minimizira. Ovdje se susreću upravo dvije glavne razlike između reublikanizma i liberalizma, a ogledaju se kroz suprotnost percepcije kolektiviteta i individualiteta. Bez obzira na različite poglede prema republikanizmu ono što je za nas supstancialno i bitno za propitivanje odnosa federalizma i republikanizma jest ono htjenje republikanizma za uvođenjem trodiobe vlasti. Postojanje trodiobe vlasti kao ključna odrednica republikanizma, glavna je i crta razdjelnica između oblika vlasti kojeg je republika zamjenila, a razlika je u monarhističkom utjelovljenju trodiobene vlasti u vidu jedne osobe, monarha. Nakon definiranja odnosa federalizma sa individualističkim liberalnim konceptom, dovest će u vezu federalno državno uredenje i način legitimiranja vlasti, a kroz promišljanje o republikanskim stavovima. Budući da sam već akcentirao da je republikanizam oblik vlasti u kojemu se politička vlast osvaja izbornim procesom, a ne nasljeđivanjem i da se suverenitet tako izabrane vlasti crpi iz narodne volje, ispitat će tko u federalnom uređenju ima suverenitet i koliko je federalizam u odnosu na republikansku vladavinu legitimiran narodnom voljom.⁶²

„U modernom konstitucionalizmu pitanje suvereniteta je uvijek povezano s pitanjem narodnog suvereniteta, a njegova konstrukcija o samoj suštini modeliranja demokratskog načela. U tom smislu način rješavanja pitanja suvereniteta u sustavu federalne integracije zavisiće od modela osiguravanja demokratskog legitimiteata. Ako netko misli u unitarnim kategorijama, težit će se konstrukciji suvereniteta federacije, naspram sustava ‘podjeljenog’ suvereniteta. Međutim, ako se prihvati da su subjekti narodnog suvereniteta jedino individualni narodi država članica koje formiraju konfederaciju, suverenitet će se atribuirati ekskluzivno državama članicama.“ (Bačić, 2007, 171) Ovdje je autor Arsen Bačić napravio svojevrsnu distinkciju na dva načina i pogleda prema suverenitetu,⁶³ jedan je kako on kaže

---

⁶² Postojali su i oni autori koji su republikanski obli vladavine smatrali nešto što nije proizašlo iz volje naroda, nego li je stvoreno i služi interesima određene manje grupe ljudi. Takvo razmišljanje nalazimo u djelu Friedrich Engelsa koji za republikanizam smatra da je proizvod buržoaske klase ljudi i da je neminovno odvojen od interesa proleterijata. „Demokratska republika ostaje zauvek poslednji oblik buržoaske vlasti: onaj oblik u kome će ona propasti.“ (Engels, 1978: 119) Ovakvo poimanje propadanja republikanskog oblika vladavine, na konkretnim primjerima pokazat će da je neutemeljeno i neostvareno.

⁶³ „Treba posebno napomenuti da je suverenitet kao karakteristika moderne države tjesno povezana s legitimitetom. Dok suverenitet omogućuje provođenje državne sile, dotle legitimitet opravdava upotrebu sile. Dakle, pitanja suvereniteta i legitimiteata nerazdvojno su povezana. Naime, državna vlast može tako dugo provoditi silu dok posjeduje legitimitet. Gubitkom legitimiteata državna sila gubi moć, a gubitkom moći državna sila postaje nasilje. U tom slučaju dolazi do otpora građana koji mogu uzdrmati ili čak srušiti vlast, ali isto tako vlast može potencirati svoje nasilje. Pojmovi suvereniteta i legitimiteata su, dakle, nerazdvojni. Dok se vlast u slučaju suvereniteta suverena najčešće legitimira tradicionalno, s jakim osloncem na svoje božansko porijeklo, suverenost suverene države legitimira se voljom naroda.“ (Posavec, 1993: 153) Ovdje se najviše govori o suverenitetu vlasti, na koji način će vlast biti prihvaćena i njezini mehanizmi prisile, ali treba konstantirati da je suverenitet moguće crpiti iz nekoliko izvora. Ono što je nama važno jest način legitimiranja suvremenih država koje se ukoliko se radi o republikama crpi iz naroda. „Suverenitet predstavlja pojam kojim se označava vrhovna i konačna politička vlast iznad koje nema više vlasti u pogledu donošenja te provođenja političkih odluka. Uz stanovništvo, teritorij i pravni poredak, suverenitet je jedno od bitnih obilježja države.“ (Mihaljević, 2019: 3)

„unitaristički“, gdje bi se prilikom obrazovanje neke buduće federacije, mada on govori u kontekstu Europske unije, a suverenitet bi tada trebao biti na razini federalne zajednice. Ovakva konstrukcija po meni više je etatističke prirode nego li unitarističke, no bez obazira na sam naziv načina prijenosa suvereniteta njegova bit je da je jedini nositelj u ovakvom pogledu državni nivo vlasti. Drugu opciju koju Bačić razmatra jest suverenitet naroda federalnih jedinica, ali ovdje u kontekstu konfederacije, te smatra da će države članice biti te koje će zadržati suverenitet budući da on i proizilazi iz narodne volje ili volje naroda republika članica. Kada se govori o narodnom suverenitetu iz kojega će se crpiti legitimnost vlasti onda se podrazumjeva privola svake idividue ponaosob. „Stoga i narodni suverenitet ne bi trebalo izvoditi iz organskog jedinstva uvijek opstojećeg naroda, nego iz volje individualnog pristanka građana. Samo ako sustav vlasti na taj način dobiva svoj legitimitet, moći će suvereno obnašati vlast.“ (Posavec, 1993: 154) Da bi se konciznije propitao odnos između federalno uređene države, republikanskog oblika vladavine ali i stanje demokratičnosti tj. kolika je predstavljenost građanja i njihov odlučivački potencijal kroz sudjelovanje u kreiranju institucija, smatram za svrsishodno to činiti kroz konkretne primjere.⁶⁴ Puno je primjera egzistiranja država sa republikanskim oblikom vladavine, a konkretni primjer nudi i autor Esad Zgodić koji percipira republikanske oblike vladavine od Atene do suvremene Njemačke. „I sama historija je poznavala brojne države – republike. Atena je povremeno bila demokratska i aristokratska republika, Sparta je bila država – aristokratska republika, Rimska Imperija je bila i Rimska republika, postojali su i gradovi-republike u Italiji, poznata je i Dubrovačka republika. Krajem 18. Stoljeća Sjedinjene Američke Države su ustavom sebe definirale kao složenu konfederalnu državu koja je po obliku vladavine – republika, a 1782. godine konvent je ukinuo monarhiju i Francusku konstituirao kao državu – republiku (republikanski oblik vladavine u Francuskoj je povremeno ukidan pa je obnovljen, te se otuda govori o Prvoj, Drugoj, Trećoj i napokon, Četvrtoj, Francuskoj republici koja traje od II svjetskog rata.) I Njemačka se nakon destrukcije Drugog njemačkog carstva oblikovala 1919. godine kao republikanska država – kao Wimarska republika, a nakon poraza nacističke Njemačke, kada je srušen njen republikanski oblik, obnovila se kao Savezna Republika – ostala je to i nakon ujedinjenja s

⁶⁴ Prilikom procesa propitivanja demokratičnosti federalno uređenih republika naglasit ću što točno ovdje predstavlja pomenuti pojam. „Identificira Juan Linz i proceduralne i institucionalne minimume koje demokratski politički sistem ozbiljuje ukoliko stvarno jest demokratski: politički režim jeste, dakle, demokratski onda kada dopušta slobodno oblikovanje političkih preferenciјa, korištenjem temeljnih sloboda na udruživanje, informiranje i komuniciranje, u svrhu slobodnog natjecanja lidera kako bi oni u redovitim razmacima i nenasilnim sredstvima potvrdili svoj zahtjev za vlašću ... a da se iz tog natjecanja ne isključuje nijedan djelatni politički položaj ili da se ni jednom članu političke zajednice ne zabrani izražavanje njegovih političkih preferenciјa.“ (Merkel: 1999: 125) Načelno ovih nekoliko uvijeta koje režim mora ispuniti da bi bio demokratski primjeri koje ću koristiti, a to su Njemačka i SAD, ispunjavaju, samo pažnja će biti posvećana u kojoj mjeri je prisutna demokratičnost republike, a promatrano kroz državno uređenje tih dviju država.

Istočnom Njemačkom koja se bila konstituirala kao zasebna država, kao Njemačka Demokratska Republika. Socijalističke države svojim ustavima konstituirale su se kao države – republike.“ (Zgodić, 2014: 267-268) Autor Esad Zgodić ovdje pokazuje povezanosti demokratskih principa sa republikanskim oblikom vladavine kroz konkretne primjere primjene republikanskog oblika vladavine. Budući da su spomenuti načini uvođenja republikanskog oblika vladavine u Sjedinjene Američke Države i Njemačku, kao dvije najmoćnije države na svojim kontinentima, i moje istraživanje bit će bazirano na suodnos republikanskog oblika vladavine i federalnog državnog uređenja kojeg primjenjuju a, pored toga sam i analizu odnosa federalizma sa nacionalnim državama počeo sa primjerom Sjedinjenih Američkih Država, tako ču učiniti i na ovom primjeru.⁶⁵ Uvođenje federalnog načina uređenja u Sjedinjene Američke Države bilo je rezultat pokušaja da se okončaju problemi koji su proizilazili iz konfederalnog uređenja države, a unitarističko uređenje je odbačeno zbog zahtjeva država članica za zadržavanjem suvereniteta. „Iz toga proizlazi da se osnovno pitanje slobode sastoji u povlačenju jasne granice između individualne i političke sfere, što se može postići samo adekvatnim organizacionim ustrojstvom vlasti i njenim podvođenjem pod norme objektivnog prava kao sredstvima koja treba da spreče vlasti imanentnu težnju ka zloupotrebama. Zato su vodeći mislioci američke revolucije svojim najvažnijim zadatkom proglašili pronalaženje recepta za mudru i pravednu vladu u kojoj će pojedine vlasti biti uravnotežene, tako da ne mogu da se nadređuju jedna drugoj, i kontrolisane, tako da ne mogu dovoditi u pitanje ljudsku slobodu.“ (Dimitrijević, 1987: 105) Glavni način za sprječavanje zloupotreba ovlaštenja koje spominje Dimitrijević jest Ustav Sjedinjenih Američkih Država koji je propisao na točan i egzaktan način ustrojavanje ali i konstituiranje svih razina vlasti u državi. Propitivanje onoga što sam spomenuo vršit će kroz pozivanje na Ustav Sjedinjenih Država a počet će od državne ili federalne razine vlasti. „Zakonodavni organ na saveznom nivou je Kongres, koji se sastoji od Senata i Predstavničkog doma. Senat se sastoji od po dva predstavnika (senatora) iz svake države-članice, izabralih na šest godina, od čega se jedna trećina menja svake dve godine. Funkcioniše uglavnom kroz veći broj stalnih odbora. Predstavnički dom je sačinjen od

⁶⁵ Amerika se posebno ističe zbog svoje relativne jednakosti nacionalnog identite kao primjer nacionalne države, budući da na njenom teritoriju iako je bila satkana od različitih država na početku svog ujedinjenja, izabrala put unificirane američke nacije, bez etnicizma. Samim time federalizam je uveden kao državno uređenje zbog zahtjeva država, a ne zbog zahtjeva etničkih zajednica koje žive unutar te države. „Na drugoj strani, politička nacija se može odrediti kao državljanska nacija: nacija jest dinamička ukupnost državljanina koji bivstvuju unutar ove ili one državne teorije, djelaju po univerzalnim i jedinstvenim zakonima države, podvrgavaju se logici i praktičnim moćima njene institucionalne arhitekture, manifestiraju lojalnost svojoj političkoj zajednici, prihvacaјu i prakticiraju ustavotvorni patriotizam i sl. Nalazimo egzistenciju nacije kao političke nacije u starim demokracijama Zapada, Britaniji, Francuskoj i SAD-u.“ (Zgodić, 2009: 142) Iz uvida u djelo Multiverzum vlasti autora Esada Zgodića percipiramo američku naciju i kao političku naciju, lišenu etničkih tendencija i htijenja.

predstavnika izabralih na neposrednim izborima na period od dve godine, pri čemu je broj predstavnika svake države baziran na njenom broju stanovnika.“ (Ćirić, 2008: 18) Počevši od članova Zastupničkog doma Senata koji se svake dvije godine biraju od strane građana ali točno određene države. Broj članova predstavničkog doma srazmjeran je broju stanovnika svake od država članica federacije. Svaka od država članica mora da ima minimalno jednog zastupnika kojeg će birati građani. Ukoliko se uprazni mjesto zastupnika u predstavničkom domu, izvršna vlast države iz koje je bio zastupnik raspisuje izbore za upotpunjavanje njegovog mesta. Iz ustrojstva Predstavničkog doma Senata, a prema uvidima u ustav SAD-a, jasno je da kroz mogućnost posredničke demokracije pokušan postupak legitimiranja zakonodavne vlasti, ali i primjena izbornih načela republikanizma. Građani država članica na izborima biraju svoje predstavnike kako bi mogli projicirati svoju političku volju preko svojih izabralih predstavnika. Članstvo u ovom domu proporcionalno je brojčanosti stanovnika država što predstavlja kompromis prema velikim državama i projiciranju njihove političke moći. Potrebno je percipirati da je ovdje prisutan i svojevrstan hendikep zbog federalno uređene države, a to je da birači određene države mogu birati samo predstavnike koji su mogućnost njihove države, a ovakvim procesom nije u potpunosti zadovoljen standard demokratskog predstavništva kakav bi se ostvario da građani mogu proizvoljno glasati za bilo kojeg kandidata bez obzira iz koje države dolazili. Ispunjeni su određeni kriteriji republikanizma jer se pomenuti dom konstituira na političkim izborima i predstavlja suverenu volju građana, uz ograničenja koja sam pomenuo. Gornji dom ili Senat sastoji se od po dva senatora iz svake države. Po dva senatora bira zakonodavna vlast države iz koje su delegirani na mandat od 6 godina. Gornji dom predstavlja zaštitu interesa država članica i način na koji je koncipiran pruža mogućnost zaštite interesa manjeljudnih država koje su po broju zastupnika na određeni već opisani način „zakinute“ za predstavnike u predstavničkom domu. Konstituiranje američkog senata ne odgovara praksi republikanske vladavine jer poslanici odnosno senatori ne osvajaju svoje političko mjesto na izborima nego li ih delegira zakonodavna vlast države koju predstavljaju. Način federalnog predstavljanja država članica federacije u gornjem domu američkog kongresa vidno smanjuje narodni suverenitet jer su u senatu predstavljene države i njihovi interesi, a ne prvenstveno interesi cjelokupnog američkog naroda. Da bi se na određeni način ispravio nedostatak demokratske legitimacije prilikom izbora senatora, pristupilo se amandmanskom uređenu načinu izbora.⁶⁶ Proces izbora

---

⁶⁶ „U početku, senatore je birala zakonodavna skupština savezne države. Početkom XX vijeka zakonodavna tijela 29 država su uspostavila popularno (narodno) glasanje za senatore putem referendumu. Popularno glasanje za senatore je formalnopravno uspostavljeno XVII. amandmanom od 1913 godine.“ (Mehić, 2019: 20)

Američkog predsjednika vrši se putem elektora.⁶⁷ „Izvršna vlast povjerena je predsjedniku Sjedinjenih Država koji je istovremeno šef države, predsjednik vlade i vrhovni komandant oružanih snaga (vojska, mornarica i policija pojedinih federalnih jedinica)“ (Halpić, 2012: 235) Pored uloge koju obanaša za ovaj dio istraživanja važna je odrednica njegovog izbora, što je definirano ustavom sjedinjenih država pod članom 2 ustava. „Ustav predviđa sistem posrednih izbora za predsjednika republike. Građani biraju drugostepene birače takozvane elektore, koji zatim treba da izvrše izbor. Bilo je zamišljeno da će se elektori sastati i kao neki trust mozgova izabrati najboljeg kandidata. U svakoj posebnoj jedinici se bira unaprijed određeni broj elektora i to onoliko koliko predstavnika ima dotična jedinica u Kongresu, to jest u oba doma. Ako npr. neka federalna jedinica ima 6 predstavnika koji su birani na njenoj teritoriji u Predstavnički dom, onda će ona birati 8 elektora (broju 6 dodaju se i 2 mjesta koja pripadaju senatorima posebne jedinice u Senatu). Elektori se biraju prema propisima izbornih zakona posebnih jedinica. To znači da izborni sistem nije jednak u svih 50 jedinicama. Međutim, ipak, većina posebnih jedinica propisuje gotovo isti način izbora. Primjenjuje se sistem liste i velike izborne jedinice. Ako npr. posebna jedinica bira 10 elektora onda će politička stranka postaviti listu sa 10 kandidata. Građani će moći glasati odjednom za listu sa 10 kandidata jedne ili druge stranke, odnosno eventualno i treće ako bi ova sudjelovala u predsjedničkim izborima.⁶⁸ Zanimljivo je da se mandati redovito ne dijele po sistemu srazmernog predstavništva, nego po sistemu većine. Prema tome ona lista koja je dobila više glasova od bilo koje druge je u cijelosti izabrana. U našem slučaju svih 10 elektora pripadaju pobjedničkoj stranci.“ (Đanković, 1964: 23-24) Autor Dan Đanković analizirao je član 2. Američkog Ustava gdje se točno definira elektorski način izbora predsjednika SAD-a. Sam proces po mom mišljenju devalvira vrijednost glasa glasača jer građani ne odlučuju direktno o svom predsjedniku. Izborom predsjednika kroz pomenuti američki primjer predstavlja popriličnu devalvaciju pluralističke demokracije. Za američki politički sustav ili oblik vladavine postoji specifičan izraz „republikanska monarhija“, a konstituira je oblik izvršne

⁶⁷ „U ovome slučaju aristokrati su podržavali ideju indirektnog izbora predsjednika, a pojedini su predlagali i doživotni izbor, dok su demokrati insistirali na direktnom izboru predsjednika s ograničenim mandatom. Kompromisom je odlučeno da predsjednika bira posebno tijelo tj. kolegijum elektora na period od četiri godine.“ (Halpić, 2012: 233) Između htijenja ove dvije dominantne političke grupe ili stranke unutar Sjedinjenih država pronađen je kompromis u izboru predsjednika kroz elektorsko tijelo.

⁶⁸ Američki stranački sustav koncipiran je kao dvostranački sustav uobičen kroz Republikansku i Demokratsku stranku. Iz elektorskog načina glasanja vidimo važnost stranačkih listi koje kreiraju same stranke pri izboru američkog predsjednika. Egzistiraju u teorijskim konceptima i oni koji smatraju da je u Americi minimizirana uloga stranaka. „Istina, u na primjer suvremenoj Americi političke partije nemaju stvarni značaj. Partije su tokom posljednje generacije postale toliko otvorene i decentralizirane da ih više nitko ne kontroliše. Partija je u najbolju ruku, sredstvo za prikupljanje novca za telegeničnog kandidata.“ (Zakarija, 2004: 167) S ovakvim stajalištem se ne bih složio jer su stranke u Americi one koje će delegirati i iznjedriti dva glavna kandidata za predsjedničke izbore, ali i prilikom elektorskog glasanja kao što sam već pomenuo imaju svojevrsnu ulogu.

vlasti koncipiran u obliku ne kolektivnog tijela, nego li jedne osobe.⁶⁹ Iz analize američkog ustava jasno je da postoje razna ograničenja predstavničke demokracije budući da volja građana može biti u određenoj mjeri i iskrivljena.⁷⁰ Samo federalno uređenje amerike pridonijelo je efikasnosti funkcioniranja velike države jer Amerika je najjača država svijeta po većini pokazatelja, ali je dvorazinska vlast i predstavljenost država umjesto građana dovela do smanjenja demokratskih standarda u određenoj mjeri.⁷¹ Mogućnost i benefiti koje pruža američki politički sustav naklonjene su efikasnosti države tj. efikasnosti središnje vlasti kako sam to opisao u prethodnom poglavlju, ali ograničio je mogućnosti predstavničke demokracije. Ukoliko usporedimo moćnu i federalnu nacionalnu državu kao što je SAD, sa malom i unitarnom nacionalnom državom kao što je Hrvatska kroz način konstituiranja zakonodavne vlasti vidljivo je da se zakonodavna vlast u Hrvatskoj bira na izborima koji su uobličeni kroz proporcionalno predstavništvo i mogućnosti izbora bilo kojeg kandidata određene liste bez posebnih ograničenja na teritorijalno porijeklo. Ovakav način izbora u velikoj mjeri pridonosi pozitivnoj evaluaciji republikanskih načela, ali potrebno je naglasiti da

---

⁶⁹ „U SAD-u je ustavom nove republike već bila ustanovljena republikanska monarhija. Oslobođena bilo kakve vjere u legitimitet naslijedstva, tvorci ovoga ustava stvaraju rješenja po kojima dvije političke vlasti leglislativu i egzekutivu također bira narod. Umjesto da kolektivnu vlast dadu kolegijalnom organu opredjelili su se da nositelji te vlasti bude jedan čovjek.“ (Bačić, 1997: 34) Republikanska monarhija kao svojevrstan hibrid fedinativno odbacuje načelo naslijedivanja, ali izvršnu vlast koncipira u obliku jedne osobe, a ovdje se konkretno radi o predsjedniku države. Terijski ali i suštinski u parlamentarnim republikama predsjednik države ili monarh ukoliko je nastavljeno njegovo postojanje kroz ceremonijske uloge, nemaju konkretnе političke ovlasti, a ovo čini glavnu razliku između parlamentarnih i republikanskih monarhija. Nadalje apostrofirao je autor Arsen Bačić što doista predstavlja „izabrani monarh“ aludirajući na izabranog predsjednika kao predstavnika izvršne vlasti. „Riječ je o monarhu kojega je vladavina ograničena vremenom; monarhu čija se vlast nalazi pod stanovitom kontrolom; monarhu čije odluke pripremaju više manje kompleksne administrativne i političke tehnosstrukture; u savkom slučaju, riječ je o monarhu za čije odluke u vođenju poslova zemlje nije odgovoran nitko drugi do on sam“ (Bačić, 1997: 34)

⁷⁰ Najpoznatiji primjer u današnjem svijetu koji pokazuje koliko je izbor predsjednika u Sjedinjenim Američkim Državama diskutabilan ako ga se želi smatrati demokratskim, jest izbor Donalda Trumpa za predsjednika koji je za razliku od svoje protivnice Hillary Clinton imao 200 000 manje glasova građana, ali je zahvaljujući većem broju elektorskih glasova pobjedio na izborima.

⁷¹ Sjedinjene države po svom načinu privređivanja smatraju se kapitalističkom državom. Određeni autori smatraju da kapitalizam kao način akumuliranja kapitala i dobara proža polaznu mogućnost za afirmiranje osnovnih ljudskih prava kao i za upotpunjavanje onoga što se kvalificira kao posjedovanje slobode. „A kapitalistički sistem u svom čistom stanju oslonjen na paleoliberalno pojmljenu državu počiva na slobodnom tržištu: ono utvrđuje i raspoređuje vrijednost, afirmira odgovornost svake individue za sopstveni život, promovira racionalno mišljenje-djelovanje, utvrđuje ekonomsku vrijednost i smisao ljudskog rada, i sl. Bogatstvo nije anonimnog porijekla nego ga stvaraju individue na slobodnom tržištu. Ovako zamišljeni, dakle, čisti ili idealni kapitalizam u stvarnoj historiji napadnut je, ugrožen je i deformiran u formi ideologije i praksi intervencionističke države – socijalne države, države blagostanja, države socijalne tržišne ekonomije, i sl.“ (Zgodić, 2014: 153) Iz ovoga uvida važna je percepcija kapitalizma kao oblika privređivanja u kojem pojedinac maksimizira korištenje svojih sposobnosti kroz odgovornost svake individue za sopstveni život i promoviranje racionalnog mišljenje. Kako je pojedinac u republikanskom obliku vlasti odgovoran za svoj politički ambijent i političku sudbinu, tako je i u kapitalističkoj državi odgovoran za svoje ekonomsko stanje. Kapitalističke države u svom državnom uređenju pretežno su republike, dok je oblik državnog uređenja varijabilan. Potrebno je naglasiti i kako se ovdje radi o teorijski pojmljenom kapitalizmu, dok u praksi bivstvuju razna ograničenja, poput nepostojanja šanse oboljelih i teško bolesnih za profiliranje svojih mogućnosti u svijetu kapitalističke privrede.

je ovakav način izbora produkt unitarističkog i jednonacionalnog koncepta države, a koji bi nacionalne manjine mogao svesti na marginе političke zbilje i učinkovitosti. Savezna republika Njemačka, kao što i sam naziv države govori, oblik vladavine koji je prisutan u političkom sustavu jest republika. Njemačka se karakterizira kao visoko demokratično društvo tj. država. Pored republikanskog oblika vladavine Njemačka je uređena kao federalna država sa više nivoa vlasti. Politička vlast uspostavljena je kroz postojanje savezne državne razine vlasti, te niže razine vlasti uobličene kroz pokrajine. Pored pomenutih razina vlasti u Njemačkoj su prisutne općine i okruzi koji su konstitutivni dijelovi pokrajina. Odnos naspram razina vlasti ovdje neću posebno objašnjavati jer je u prethodnom poglavlju ispitan odnos razina vlasti kroz federalno uređenje, ono što će propitati u ovom dijelu rada, a kroz primjer republike Njemačke jest u koliko mjeri je prisutna demokratičnost kroz način biranja i konstituiranja članstva zakonodavne vlasti, te da li je federalno uređenje doprinijelo devalvaciji republikanizma.⁷² Analizu ustrojavanja zakonodavne vlasti na državnoj razini počet će prema uvidima u istraživanje autorice Manojlović Romea-e koja je analizirala način izbora poslanika u zakonodavne organe saveznog nivoa vlasti Njemačke. Savezna zakonodavna vlast sastoji se od dvodomnog parlamenta Bundestaga i Bundesrata. „Bundestag je glavno zakonodavno tijelo, zaduženo za donošenje saveznih zakona. Ima minimalno 598 zastupnika koji se biraju svake četiri godine primjenom specifičnog izbornog sustava koji predstavlja osebujan sustav razmjernog predstavnštva tj. mješavinu većinskog i proporcionalnog izbornog sustava. Polovina zastupnika (299) bira se primjenom većinskog izbornog sustava, dok se drugih najmanje 299 zastupnika bira primjenom razmjernog sustava. U praksi to znači da birači na svome biračkom mjestu dobivaju dva izborna listića, na jednome biraju samo jednog kandidata, a na drugome biraju stranku. Izborni sustav je dorađen 2013. kada je uvedena nova, kompleksna metoda raspodjele zastupničkih mjesta (nazvana Sainte-Laguë/Schepers metoda) kojom se želi osigurati da stvaran broj glasova koji neka stranka dobije u što većoj mjeri odgovara broju zastupnika koje će u konačnici imati u Bundestagu.“ (Manojlović, 2015: 145) Ustrojstvo Bundestaga na način kako ga je eksplanirala pomenuta autorica ima određene tendencije zadovoljavanja načela predstavničke demokracije, jer se pristupalo i dorađivanju ovog modela kako bi se povećala

⁷² Republika Njemačka u svom zakonodavnom izbornom organu ima članstvo koje je ujedno i članstvo različitih stranaka koje tvore vlastodržačku koaliciju. Prema tome Njemačku možemo percipirati kao višestranački sustav koji svojim pluralitetom osigurava i u određenoj mjeri pluralnost politika i mišljenja. „Imaju partie u evroatlanskim državama najbitniju ulogu iako njihova uloga nije jedina i one nisu jedini nosioci procesa obrazovanja političke volje, one su ipak te, koje određene partikularne potrebe i interes država prihvataju te posreduju pri njihovom prenošenju u egzekutivne i legislativne ustavne organe, te obrnuto, obrazlažu narodu odluke koje se donesu u tim organima i na taj način ostvaruju legitimaciju za cijelokupni politički sistem.“ Prema uvidima Locke-a u (Zgodić, 2014: 345). Pomen političkog sustava Njemačke važan je jer se politička volja naroda koji bira zakonodavnu vlast projicira preko stranaka u zakonodavnom organu.

demokratičnost.⁷³ Iako postoje potrebe korištenja kako proporcionalnog tako i većinskog sustava, nije potpuno došlo do devalviranja vrijednosti glasačevog glasa jer postoji i oblik proporcionalnog predstavništva. Proporcionalno predstavništvo uobličeno je kroz glasački listić na kojemu građani biraju pojedinačne kandidate. Većinski sustav ide više na ruku političkim strankama gdje je vodstvu stranke ostavljeno na volju koje će točno kandidate postaviti ili poslati za Bundestag dok građani imaju jedinu mogućnost glasanja za cijelu listu koju nudi stranka, što je svojevrstan deficit prema predstavnicičkoj demokraciji. No bez obzira na određena ograničenja ili smanjenja predstavnicičke demokracije opet je u Bundestagu kroz izabrane predstavnike projicirana politička volja naroda.⁷⁴ Gornji dom zakonodavnog organa ili Bundesrat svojevrsno je predstavništvo prije svega pokrajina tj. nižih teritorijalnih jedinica nego li direktno samih građana. „Bundesrat je gornji dom nemačkog parlamenta. Bundesrat nije izborni dom, već u njegov sastav ulaze predstavnici koji su imenovani i opozvani od svojih pokrajinskih vlada. On predstavlja 16 federalnih jedinica, i aktivno učestvuje u procesu odlučivanja na nivou Federacije. Bundestag je po svojim političkim nadležnostima jači dom.“ (Radaković, 2013: 43) Zbog federalnog uređenja države savezni zakonodavni organ formiran je dvodomno, gornji dom treba predstavljati interes pokrajina, a koje i delegiraju članove Bundesrata. Ovakav način izbora članova gornjeg doma predstavlja veliki deficit za predstavnicičku demokraciju jer građani nemaju direktne mogućnosti utjecanja na izbor članova, što smanjuje samu demokratičnost, ali pruža mogućnost za projiciranje volje

---

⁷³ Tako je nastala jedna nova politička kultura koja je demokratskim sadržajem ispunila normativnu formu Temeljnog zakona. Ako je preobrazba razorene zemlje u prvorazrednu ekonomsku velesilu bila privredno čudo, preobrazba moralne i intelektualne pustoši koju je iza sebe ostavio nacizam – u demokraciju, koja je umnogome nadmašila svoje anglosaksonske i francuske uzore, može se nazvati njemačkim političkim čudom. Zanimljivo je da Temeljni zakon normira i unutarnje ustrojstvo političkih stranaka koje su obvezane na internu demokraciju i ako ne poštuju tu obvezu mogu biti zabranjene. (Perišić, 2013) Kao što autor Vuk Perišić apostrofira, treba uzeti u obzir Njemačku prošlost kada se govori o demokratičnosti u toj državi. Nacistička prošlost koja je uobličena kroz masovno istrebljivanje na rasnoj, vjerskoj ili nacionalnoj osnovi ne pridonosi zasigurno formiranju povoljnog političkog tla za uvođenje demokracije. Put koji je njemačka politika prešla od groznog nacizma prema današnjoj situaciji, a koja se odnosi na demokratičnost svakako je zadivljujuća. Treba uzeti i u obzir da je predanost ekonomskom prosperitetu države uvelike pridonjela stabilizaciji razorene države i ostvarivanju socijalne kohezije. Budući da je poslijeratna Njemačka ustrojena kao kapitalistička država evidentan je i doprinos kapitalističke privrede njenom socijalno moralnom oporavku. „Uz osiguranje reprodukcije klasnih odnosa između kapitala i rada i funkcioniranja tržišta, savremena kapitalistička država ivršava, međutim, i druge strategijske zadatke. A jedan od njih jeste i to da osigura socijalnu koheziju bar u mjeri koja će jamčiti reprodukciju samog kapitalističkog načina proizvodnje.“ (Zgodić, 2014: 155)

⁷⁴ „Šef države je Savezni predsednik, a postoji i predsednik vlade – savezni kancelar. Savezni kancelar, koga bira Bundestag, rukovodi kabinetom saveznih ministara.“ (Matić, 2012: 148) Koliki značaj i koliku političku moć ima Bundestag vidi se i na mogućnosti ili pravu da izabere predsjednika vlade ili kancelara. Shodno tome ovdje se točno ogleda koliko je važno primjenjivanje što veće građanske participacije prilikom izbora.

pokrajina, što i jest bit federalizma.⁷⁵ Postoje mišljenja u kojima se dvodomni parlamenti sa jednim od domova koji nije izborni, ne percipiraju kao demokrtski deficitarni, a takvi uvidi postoje npr. kod Peter Maira koji se poziva na Lijpharta i njegovu klasifikaciju demokratskog sustava na većinske i konsocijacijske modele. „Većinskim demokracijama smatraju se one u kojima pobjednička stranka ili koalicija stranaka može prakticirti virtualno neograničenu vlast unutar političkog sustava, u tom smislu da je moć izvršne vlasti jedva ograničena. Među tim demokracijama, drugim riječima, postoji velika razlika između pobjeđivanja i gubljenja, a vlast je ekskluzivna – gubitnici nemaju glasa – a ne inkluzivna. Nasuprot tome, u konsenzualnim demokracijama... vlast će vjerovatnije biti podjeljena, a ne natjecateljska. Manjine su formalno uključene u proces odlučivanja, izvršnu vlast ograničuju ustavni sudovi, moćni drugi domovi i decentraliziran sustav teritorijlnog upravljanja.“ (Mair, 2013: 95) Ovdje je važno staviti naglasak na kontrolu izvršne vlasti, ukoliko se radi o konsenzualnoj demokraciji, od strane jakog drugog doma koji većinom predstavlja interes nižih razina vlasti, ali i decentralizirani sustav uređenja. Njemačka je, država konsenzualne demokracije i vidljivo je da postoje mehanizmi koji kroz pogled drugog neizbornog doma, a vrlo je važno naglasiti kada on služi kao mehanizam kontrole i zaštite manjinskih prava, doprinosi demokratizaciji, ali promatrano iz drugog kraja stanja stvari nameće se i zaključak o devalvaciji demokracije kroz neizbor članova gornjeg doma. Kroz ovako koncipiran način funkcioniranja stvari u primjeru Njemačke vidljivo je da federalizam u određenoj mjeri smanjuje samu predstavnicičku demokraciju, ali, još jednom naglašavam i pridonosi povećanju dugih partikularnih interesa, manjinskih zajednica ili regija.⁷⁶ „Na osnovu uvida u savremeno poimanje temeljnih atribucija demokratskih političkih režima nije teško vidjeti da u stvarnosti nije postojala i nigdje ne postoji čista demokratska država: ona ostaje ideal, prijekat i vizija.“ (Zgodić, 2014: 218) Iz zaključka autora Esada Zgodića evidentno je da se većina suvremenih država suočava sa još uvijek procesom razvitka vlastite demokracije, stoga je jasno zašto se

---

⁷⁵ „Kad je riječ o Njemačkoj, članak 20. Temeljnoga zakona u stavku 2. kaže: “Sva državna vlast proizlazi iz naroda. Narod ju ostvaruje na izborima, referendumom te preko tijela zakonodavne, izvršne i sudske vlasti.” Izborima se odlučuje o personalnim pitanjima.“ (Velički, 2008: 120)

⁷⁶ Potrebno je naglasiti kako su oba korištena primjera Njemačke i SAD-a primjeri nacionalnih zapadnih država, iako postoje određene različite etničke zajednice unutar njihovih granica, još uvijek se radi o manjinskim zajednicama, nacionalnim manjinama. Pogotovo je postojanje manjinskih zajednica izraženo u Njemačkoj, gdje gravitira veliki broj useljenika različitih nacionalnosti ili etničkog porijekla. Možemo konkretno govoriti o Turskoj zajednici koja živi u Njemačkoj, ta zajednica zadržala je svoj etnički identitet, etnički identitet onakav kakvog ga nalazimo definiranoga u terojskim uvidima etničke države autora Esada Zgodića. „Kada se radi o etnonacionalnim zajednicama kao zajednicama koje govore zasebnim jezicima, a ti jezici jesu njihovo ključno identitetsko obilježje, onda bi granice etničke države, tvrdi se tako, trebale ukoliko se hoće postići mir i trajna stabilnost, biti isključivo etnojezičke granice.“ (Zgodić, 2014: 295) Turska zajednica unutar Njemačke posjeduje zajednička obilježja na osnovu svoje etnije, religije i jezika. Postoji određena mogućnost kako će Turska zajednica možda pokušati ostvariti određene političke benefite kroz korištenje kanala predstavnicičke demokracije i federalno uređene države.

pojavljuju različite degradacije demokracije u obje pomenute države. Njemačka je kao država pokušala izbaciti i mogućnost držvnog referenduma zbog pomenutih iskustava iz prošlosti, kako bi se izbjegao prevelik utjecaj direktnе demokracije na političke odluke. Sumirano iz ova dva primjera konstituiranja državne vlasti koje sam istražio, mogu zaključiti da federalni način državnog uređenja u određenoj mjeri dovodi do devalvacije republikanskih načela, ali se ta devalvacija događa zbog ispunjavanja onog zbog čega se i pristupa uvođenju federalizma, a odnosi se na profiliranje i zaštitu političke volje nižih teritorijalnih jedinica na razini državne vlasti.

4.2. Politika federalizma i konsocijacijska demokracija

Konsocijacijska demokracija svoj oblik dobila je kroz sudjelovanje svih relevantnih političkih grupacija u vlasti određene države, kad kažem sudjelovanje u vlasti tada mislim na pravo i mogućnost sudjelovanja tih skupina u političkom zakonodavnom i izvršnom odlučivanju. Pored sudjelovanja u zakonodavnom i izvršnom procesu državne vlasti svih relevantnih političko etničkih grupa naglasak pri razmatranju konsocijacijske demokracije stavlja se i na pravo pomenutih grupa da svojevoljno odlučuju ali i uređuju oblasti koje se tiču vlastite kulture ili obrazovanja. „Mnogi su proučavatelji povijesti političke znanosti skloni začetke te discipline pronaći u ranim (1977.) i osobito u zrelim djelima A. Lijpharta (1984.-1999.) u kojima je on razvio model konsocijacijske demokracije kao skup institucionalnih aranžmana za osiguranje demokracije u pluralnim društvima, tj. u društvima podijeljenima dubokim rasnim, etničkim, vjerskim ili jezičnim rascjepima.“ (Kasapović, 2004: 105) Iz uvida autorice Mirjane Kasapović koja se poziva na Lijphartove definicije konsocijacijske demokracije vidimo da se u njegovim uvidima konsocijacijska demokracija definira kao skup institucionalnih aranžmana za osiguranje demokracije u pluralnim društвим, što znači da je za konsocijacijsku demokraciju potrebna instucionalna garancijska postojanost kako bi se kroz institucije osigurala demokratičnost u kojoj će članovi pluralnih društava maksimizirati svoja politička prava.⁷⁷ Ovdje na djelu imamo institucionalno osiguravanje postojanosti demokratičnosti, dok se treba naglasiti i moranje postojanja mehanizama koji bi tu istu demokraciju u određenom dijelu „ograničili“ kroz instiucionalne spremnosti da ne zapadne u stanje autoritarizma. „Međutim, demokratija bi sasvim sigurno izgubila svoj normativni

⁷⁷ „Osnovno obilježje konsocijacijske demokracije jest da političke vođe svih značajnih segmenata nekog pluralnog društva surađuju u velikoj koaliciji u upravljanju zemljom.“ (Milardović, 1992: 140) Iz uvida Andelka Milardovića vidimo da se percipira potreba sudjelovanja svih društvenih, etničkih grupa u vlasti, a ta vlast trebala bi biti odlikovana politikom dogovora i suradnjom kako bi se postiglo što kvalitetnije upravljanje zemljom, ali i zaobišle ili umanjile političko nacionalne tenzije koje plodno tlo nalaze u multietničkim društvima.

smisao bez ustavnog nadzora i ograničenja, jer bi se vjerovatno s vremenom konvertirala u neki oblik autoritarizma i samovolje, tako da je čisti i neregulirani oblik demokratije nezamisliv i neprihvatljiv za savremenu politiku. Republikanski svjetonazor, demokratska vlast i ustavna vladavina, u osnovi, kooperativno konstituiraju demokratski politički proces i uz to, čine trajnu i nepromjenjivu političku strukturu.,, (Fejzić, 2019: 3) Maksimizacija benefita demokracije kroz republikanski oblik vlasti postiže se tendencioznom primjenom ustavnih ograničenja, kako ista demokracija ne bi skliznula u samovolju, te time svrsihodno doprinjela nemogućnosti primjene konsocijacijskih politika. „Konsocijacijska demokracija, prema Lijphartu, ima četiri bitne karakteristike (elementa). Prvi i najvažniji element jest činjenica da je na „*vlasti velika koalicija političkih vođa svih značajnih segmenata određenog pluralnog društva*“ Preostala tri osnovna elementa konsocijacijske demokracije su: „*međusobni veto*“ čija je svrha dodatno zaštititi vitalna manjinska prava, „*proporcionalnost*“ koja služi kao temeljno mjerilo prilikom imenovanja državnih službenika i dužnosnika, a također i pri raspodjeli javnih sredstava, a četvrti element je „*visok stupanj samostalnosti svakog segmenta u odlučivanju o unutarnjim pitanjima*“.“ (Mataković, 2014: 3) Budući da se i autor Hrvoje Mataković poziva na Lijphartove uvide, treba naglasiti da svi oni, a kada ih interpretira Lijphart svoju pozadinu i korjen vuku iz Nizozemske političke zbilje budući da je Lijphart proučavao zbilju Nizozemske politike i sukoba kojim je bila okarakterizirana. Zato, važno je naglasiti da je Nizozemska visoko diverzificirana republika čije grupe su odlučile koristiti demokratsku konsocijacijsku politiku kako ne bi došlo do devastiranja države koja je nastala ujedinjenjem zasebnih regija. No bez obzira što je Lijphart na umu vjerojatno imao Nizozemsku kao orijentaciju, njegovi uvidi ukazali su na nužnost stavki koje konsocijacijska demokracija mora imati, a ogledaju se kroz: uspostavu vlasti čija će struktura biti prožeta ukupnostima svih važnih aktera pluralnog društva, posjedovanja veta svih etničkih ili drugih zajednica koje su sudionici te političke zbilje kako bi na dodatni način osigurali nemetljivost i zaštitu interesa, proporcionalna zastupljenost u instucijama, ali i mogućnost projiciranja vlastite političke volje unutar vlastite zajednice. „Duboke etničke, religiozne, kulturne i druge društvene podele i grupisanja koja ih slede prepreka su „neutralnim“ demokratskim procedurama. Tamo gde su političke preferencije birača formirane duž etničkih ili religijskih linija, partije koje reprezentuju manjinske grupe, po pravilu, nisu u mogućnosti da formiraju većinu“ (Beljinac, 2012: 202) Politika konzensualne demokracije često nailazi na osuđujuće stavove kroz sugeriranje da upravo doprinosi smanjenju, a ne povećavanju demokratičnosti, te da u odnosu na konsocijativnu demokraciju, većinska demoracija pruža dosta veću demokratičnost političkih procesa. Ukoliko pogledamo prethodne teorijske definicije konsocijalne demokracije, ali i uzmememo li u obzir stavove Nikole Beljinca stvara se

jasnija slika onoga što je suština problema multinacionalnih društava. Kao što i Beljinac sugerira i deskribira problem je u manjinskim zajednicama koje u većinskoj demokraciji ne mogu doći do političkog izražaja te u stanovitom broju političkih natjecanja bivaju poražane i onemogućene da obrazuju vladu po svojim htjenjima i vizijama. Budući da sudionici većinske demokracije vrlo često i planski negiraju, te zanemaruju političku volju manjinskih etničkih zajednica, ali i reduciraju općenito mogućnost participacije u zakonodavnom ili izvršnom procesu, povećavaju mogućnost nacionalnih tenzija i netrpeljivosti. Samim time jasno je da se iz političkih tenzija često može vrlo lako preći u stanje otvorenog sukoba kroz razne oblike manifestacije, a ukoliko se radi o postkonfliktnom društvu evidentna je mogućnost ponovne obnove sukoba.⁷⁸ Kako bi se izbjegla potencijalna mogućnost reafirmacije otvorenih sukoba pokušalo se pronaći rješenje kroz uvođenje konsocijacijske demokracije. Da bi konsocijacijska demokracija bila efektivan model potrebno je da vođe političkih, etničkih, vjerskih, jezičnih ili kulturnih grupa prihvate politiku usuglašavanja i traženja političkog rješenja uz zaobilaženje konfrontacije.⁷⁹ Budući da je ovo sve do sada rečeno teorijska priča i zahtjeva provjeru na konkretnim primjerima, pokušat ću na primjeru Bosne i Hercegovine ispitati koliko je realna mogućnost primjene konsocijacijske demokracije ali i federalnog uređenja države.⁸⁰ Nakon propitivanja stajališta i konkretnih politika koje egzistiraju u Bosni i Hercegovini koja je u nedalekoj prošlosti bila razorena ratom, istu provjeru teza izvršit ću i na državi koja nije u skorijoj prošlosti prolazila ratne sukobe, a osim toga i ekonomski je prosperitetnija. Radi se o primjeru Švicarske budući da u nekoj određenoj mjeri upravo ona ima donekle sličnu regionalnu strukturu. Političko društvena realnost evidentno je prožeta nacionalnim nesuglasjem, te nepostojanjem volje za političkim dogовором. Ova rečenica polazna je prepostavka od koje ću krenuti. „Nefunkcionalnost Ustava Bosne i Hercegovine,

---

⁷⁸ „Helga Malin Biningsbo (Helga Malin Biningsbo) u kvantitativnom istraživanju u kojem je obuhvatila 118 post-konfliktnih društava u periodu od 1985. do 2002. godine, takođe, uočava pozitivnu korelaciju između konsocijacije i postizanja mira“ (Beljinac, 2012: 203) Beljinac se poziva na naučna istraživanja nekoliko autora, među kojima je i Helga Malin Biningspo, a ono evidentno iz tih istraživanje jest da su strane koje su bile akteri u sukobu odlučile prekinuti sukob nakon što su ponuđena rješenja prijepora nastala na temelju konsocijacijskih politika.

⁷⁹ Kada se govori o političkim vođama u diverzificiranim društvima, najčešće se mišljenje odnosi na vođe najjačih stranaka koje predstavljaju određene diverzificirane zajednice. Da je za konsocijacijsku demokraciju imperativ dogovaranje među stranačkim vođama percipiraju i autori Almond, Bingman, Dalton i Strom. „Arend Lijphart upotrijebio je termin konsocijacioni (ili prilagodljivi) da bi opisao partijske sisteme u kojima su partijski lideri u stanju da premoste duboke razlike između suprostavljenih glasača kroz diobu vlasti, široke koalicije i decentralizaciju, odnosno prenošenje odlučivanja o osjetljivim pitanjima na posebne društvene grupe“ (Almond, Bingman, Dalton, Strom, 2009: 119)

⁸⁰ Potrebno je naglasiti da Bosna i Hercegovina u svom političkom uređenju nije federalna država nego li decentralizirana unitarna država iz razloga nepostojavanja autonomije tj. suverenosti entiteta. Entiteti Federacija i Republika Srpska ne sudjeluju u suverenitetu. Cilj istraživanja bit će propitivanje i sumiranje već obavljenih istraživanja mogućnosti primjene federalnog uređenja države, ali i benefiti ili nemogućnost kvalitativnog iskorištavanja modela konsocijacijske demokracije.

koji omogućava etnokratskim elitama da ostvare hegemonijski status i neprikosnovenu političku moć, rezultat je mirovnog sporazuma, zbog čega je skoro nemoguće govoriti o legitimacijskoj prirodi navedenog ustava jer nije kreiran, predložen i usvojen prema normativnim pravilima demokratske procedure.“ (Fejzić, 2019: 1) Definiciju konzervativnosti Ustava na političku disfunkcionalnost detektira autor Elvis Fejzić gdje je evidentno da Ustav kao takav pruža polaznu osnovu za konfliktne politike koje vode istaknuti članovi političkih opcija, a koje proizilaze iz etnički orijentiranih tabora. Sam Ustav, iako evidentno manjkav, ne posjeduje ni legitimacijsku osnovu jer kako tvrdi pomenuti autor, nije ni usvojen prema proceduralnim pravilima. Ono što treba percipirati prikom promišljanja o Ustavu Bosne i Hercegovine jest da je taj Ustav (kroz Dejtonski sporazum) bio i polazna točka okončanja rata, dugog i predugog rata, te ukoliko se pristupi priči o većinskoj demokraciji i poveznici sa Ustavom BIH, nameće se pitanje da li bi zaraćene strane pristale na njegovo potpisivanje ukoliko bi se on temeljio na principima većinske demokracije? Na takav Sporazum ne bi se trebalo gledati toliko demistifikacijski iz mirnodopskog konteksta, nego bi se on trebao promatrati iz konteksta mogućeg u tom trenutku nastanka. ”Američka je strategija bila stvoriti od BiH stupnjevitu konsocijacijsku demokratsku državu, a i društvo prema modelu Arenda Lijpharta... Faktički, dejtonski prijedlog ustava BiH sadrži četiri elementa pluralne demokracije nacionalno segmentirajućih društava.“ (Lerotic 1996: 132) Zvonko Lerotic sugerira da se pokušalo kroz Dejtonski sporazum uvesti načelo konsocijacijske demokracije, jer su kroz Ustav BIH već utkani određeni uslovi konsocijacijske demokracije koje sam već spominjao. Složio bih se s ovom konstatacijom da Bosna i Hercegovina u svom ustavnom uređenju već sadrži određene elemente konsocijacijske demokracije.⁸¹ „Etnički podijeljeno društvo BiH je kroz konsocijacijsku demokraciju ostvarilo oblik političkog nadmetanja bez međuetničkih sukoba, ali po cijenu jačanja podjele društva i biračkog tijela po etničkoj pripadnosti, za što su u velikoj mjeri zaslužne političke stranke.“ (Kapidžić, 2018: 9) Kapidžić ipak egzaktnije u odnosu na Pehara identificira jedan od evidentnih načina političkog razilaženja, a jedan od tih izvora jest utjecaj političkih stranaka i njihovo profiliranje kao nacionalnih stranaka koje osnovne politike temelje i prezentiraju biračima unutar opet točno određenih nacionalnih polarizacija na koje i pretendiraju. Na ovom tragu nacionalno

⁸¹ „U današnjem političkom sustavu države, nastalim kroz Daytonski mirovni sporazum, mjesto konfesije je preuzeala nacionalna pripadnost koja je čvrsto institucionalizirana kroz konsocijacijsko uređenje države. Današnje političke stranke u velikoj mjeri oslikavaju nacionalno-religijsku podjelu građana BiH i borbu za glasove na izborima prvenstveno vode među pripadnicima vlastitog naroda.“ (Kapidžić, 2018: 8) I autor Damir Kapidžić akcentira da je Bosna i Hercegovina trenutno uređena na određenim principima konsocijacijske demokracije, iako se autor bavi propitivanjem stranačkog sustava, uvidio je da postoji stanovita diverzificiranost građana Bosne i Hercegovine na nacionalnoj osnovi.

orjentiranih stranaka možemo spoznati i htijenja liderokratije i etnokratije kao disfunkcionalnih modela koji plodno tlo nalaze u konceptu konsocijalizma. „Etnokratskoj vladavini, u pravilu, odgovara konsocijacijski režim vlasti u sferi praktične politike, zato što na ovaj način može pouzdano sačuvati, čak, i produbiti postojeći antagonistički odnos između dominantnih etničkih zajednica koji je zasnovan na logici prijatelj-neprijatelj. Zbog svojih normativnih odrednica primijenjena konsocijacijska demokratija ne može imati dostatan demokratski potencijal i predstavlja samo mimikriranu verziju etnokratske liderokratije. U ovom režimu vlasti dislocira se nerijetko proces odlučivanja van institucija vlasti i, uz to, prenose se političke ovlasti na partijske lidere koji često nemaju nikakav legitimitet jer nisu istovremeno i izabrani politički predstavnici. Ne treba posebno naglašavati da je proces donošenja odluka i realiziranja volje vlasti u pluralističkim demokratijama znatno dinamičniji nego u konsocijacijskim režimima vlasti. Zbog toga je takav model demokratske vladavine potreban bosanskohercegovačkoj praktičnoj politici – kako bi se konsocijacijski redukcionizmi u sferi upravljanja državom postavili na razumni i nužni minimum, potreban za očuvanje nacionalnih posebnosti – jer se već dugo vremena njeno građanstvo suočava sa tjom političkom vlašću koja nije spremna, a ni sposobna da provede ustavne i političke promjene.“ (Fejzić, 2019: 6) Etnokracija pronalazi plodno tlo u konceptu konsocijacijske demokracije, te je vrlo sporno za samu demokraciju kada se politički dogovori vrše mimo institucija vlasti, te kao takvi nisu podložni demokratskim sredstvima kontrole.⁸² Činjenica jest da je komplikiran politički sustav začepljeno sljepo crijevo koje umara cijeli organizam i stvara mu probleme, no isto tako treba prilikom pristupanja razmišljanju o pluralističkoj demokraciji biti oprezan budući da se mehanizmi pluralističke demokracije mogu vrlo lako zloupotrebljavati prema manjebrojnijim nacionalnim zajednicama o čemu će više riječi posvetiti tokom ovog poglavlja. Da bi konsocijacijska demokracija pružila društvu benefite, a ne profilirala liderokratske politike ili etnokratske politike postoje i određeni uvjeti koji moraju biti postojani. „No da bi bili učinkoviti konsocijacijski sustavi zahtijevaju da se ispune barem tri temeljna uvjeta: Prije svega, rivalske etnije moraju odustati od ambicije za brzu integraciju ili asimilaciju druge (-ih) etnije (-a) u "svoju" naciju, odnosno odustati od stvaranja vlastite nacije-države. Drugo, sukcesivne generacije političkih vođa moraju imati

---

⁸² Jedan od primjera političkih dogovora koje se vodio izvan institucija vlasti Bosne i Hercegovine jest dogovor između Bakira Izetbegovića i Milorada Dodika koji su dogovorili mehanizam za kordinaciju sa EU u ugostiteljskom objektu. Takav vaninstitucionalni dogovor rezultirao je načelnim dogovorom u kojem županije neće sudjelovati u kordiniranju tog procesa, a benefit dogovora bilo je i potpisivanje kreditnog aranžmana. Ovo je samo jedan od primjera kada etnokracija korespondira sa vaninstitucionalnim dogovorom, te su dogovori nastali kroz takvu interakciju demokratski neprihvatljivi. Marija Arnautović (2016). Dogovor Dodik – Izetbegović: A gdje je tu Čović?. Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/dogovor-dodik-izetbegovic-pod-znakom-pitanja/27893217.html> [07.02.2020].

visoku motivaciju za rješavanje konflikata i očuvanje konsocijacijskog sustava. Vođe rivalskih etničkih zajednica moraju se bojati posljedica mogućeg među-etničkog nasilja ili čak rata i iskreno htjeti da očuvaju gospodarsku i političku stabilnost svojih regija. I treće, političke vođe relevantnih etnija moraju sami uživati stanovitu političku autonomiju kako bi mogli pregovarati i sklapati kompromise bez bojazni da će biti optuženi za izdaju. Radi se uistinu o zahtjevnim uvjetima, a bez njih (kako pokazuju slučajevi Libanona, Sjeverne Irske, Cipra i danas, nažalost, Fidžija) konsolidacijski eksperimenti osuđeni su na neuspjeh.“ (Čičak-Chand, 1995: 22) Bitnost ovog citata ogleda se u percepciji autorice Ružice Čičak Chand koja je pobrojala kvalitativne uvjete koje je potrebno ispuniti kako bi konsocijacijska demokracija mogla pružiti one benefite koji se od nje očekuju. Ja ću pokušati kroz pomenute uvjete provući političku zbilju Bosne i Hercegovine da vidimo da li su ispunjeni ili ne. Prvi uvjet je malo diskutabilan jer spominje „brzu integraciju ili asimilaciju“, smatram da ni brza ni spora asimilacija niti integracija nisu povoljni i prihvatljivi uslovi za konsocijacijsku demokraciju jer se bit takve konsocijacijske demokracije sastoji od profiliranja i suradnje među različitostima, a ukoliko je postojanost različitosti naglašena onda nema potrebe ni za asimilacijom niti integracijom.⁸³ Drugi uvjet za funkcioniranje konsocijacijske demokracije jest volja za rješeavanjem potencijalnih sukoba i prijepora. Ovaj uvjet gotovo da je smiješno i analizirati jer mnoštvo je primjera nerješavanja sukoba, a uz to se generiraju i novi pa čak i o pitanjima koja nisu ni od krucijalnog značaja za očuvanje političkih prava.⁸⁴ Iz navedenog primjera jasno se pokazuje da politički subjekti ne vode prekomjernu brigu o eventualnim posljedicama obespravljavačkih izjava koje svakodnevno izjavljuju. Treći uvjet koji se

---

⁸³ „Isključivanje strateškog glasanja. Glasovi svih konstitutivnih naroda bi trebalo da imaju supstantivni uticaj na izbor njihovog člana Predsedništva. O predstavnicima manjih etničkih grupa ne bi trebalo da odlučuju glasovi jedne od većih grupa, kako bi se izbegao scenario u kom Bošnjaci biraju svog favorita kao hrvatskog člana državnog Predsedništva (slučaj Komšića).“ (Bochsler, 2011: 73) Svjedoci smo već trećeg puta nametanja člana predsjedništva malobrojnijem narodu na teritoriju Bosne i Hercegovine. Politika koju propagira Željko Komšić jest uvođenje građanskog principa jedan čovjek jedan glas. Takav princip glasanja smanjuje mogućnost ili je potpuno dokida da manje brojniji narodi iskažu svoju političku volju, konkretnije da izaberu svojevoljno predsjednika, a pored toga politika građanske opcije nije ništa drugo do prikriveno htjenje bivstvovanja nacionalne države kroz premoć najbrojnije nacije, samo ovdje pojmljene kao „građani“. Budući da osoba koja se zalaže za takvu politiku pobjeđuje 3 puta na izborima dovoljno govori da se nije odustalo od politika stvaranja države većinske nacije i politike asimilacije. „Izjava da su Bošnjaci izborom Željka Komšića pokazali da odustaju od nacionalizma imala bi smisla da je Željko Komšić bio kandidat za bošnjačkog člana Predsjedništva. Problem i apsurd je u činjenici da je Željko Komšić bio kandidat za hrvatskog člana Predsjedništva, a da su ga pri tom izabrali Bošnjaci.“ (Vukoja, 2011: 83)

⁸⁴ „After the failure of constitutional reforms in April 2006, Milorad Dodik, then Republika Srpska's prime minister, suggested that Republika Srpska had the right to hold its own referendum, with separation from Bosnia An unstated (yet soon openly discussed) aspiration.,, (Toal, 2013: 1) Pokretanje referendumu čiji rezultati nisu provedljivi u ovakvoj konstelaciji političke moći ili sugeriranje na politike secesionizma svakodnevna su pojava ne samo pomenutog političara nego li i većine ostalih. Takva retrogradna politika služi kao učvršćivanje pozicije unutar nacionalnog korpusa, a takvim procesom umanjuje se mogućnost primjene konsocijacijske demokracije.

spominje nažalost smatram da ni on nije do kraja moguć za ispuniti jer u Bosni i Hercegovini nisu koncizno definirana osnovna prava na način da ne mogu biti zloupotrebljena, a samim time svako pristajanje na kompromis vrlo lako i vjerojatno će dovesti do optužbe za izdaju nacionalnih interesa. Primjer možemo uzeti promjenu izbornog zakona, niti Hrvatska politička opcija, niti ona Bošnjačka nemaju hrabrosti poduzimati korake jer će jedna od strana svakako biti optužena za izdaju nacionalnih interesa, samo ovisno od toga koja će od pomenutih strana imati privid popustljivoga. Sagledavši i propitavši sva tri uvjeta za funkcioniranje konsocijacijske demokracije vidimo da niti jedan od njih nije ispunjen na pozitivan način kada se radi o primjeru konsocijacijske demokracije. „Dakle, može se tvrditi da konsocijacijski mehanizam nije jedino moguće rješenje za Bosnu i Hercegovinu, međutim, ne može se tvrditi da njegova implementacija nije bila uspješna i da nije proizvela funkcionalni sustav jer se konsocijacijski mehanizmi nisu implementirali do kraja, a istovremeno su se čak implementirali mehanizmi koji su počivali na potpuno suprotnim konceptima koji u sebi sadržavaju tendenciju jačanja centralne nauštrb nižih razina vlasti. Za odbacivanje konsocijacijskih mehanizama argument se ne može pronaći u neefikasnosti sustava jer on nije ni imao priliku biti konsocijativan.“ (Subašić, 2015: 67) Postoje mišljenja kao što ih zagovara Mate Subašić, a polaze od tvrdnje da konsocijacijska demokracija nikada nije do kraja implementirana u Bosni i Hercegovini, te da se stoga ne može ni govoriti o njenoj nefunkcionalnosti. Pored toga Subašić smatra da su se u Bosni i Hercegovini profilirale u većoj količini politike koje zagovaraju i profiliraju politiku povećavanja ovlasti centralnih institucija, tj. preferiraju politiku centralizacije što u startu onemogućuje sudjelovanje različitih ili manjinskih aktera, te reducira jednu od Lijphartovih osnovnih prepostavki odlučivanja svih zajednica o svojim političkim problemima. Sama mogućnost korištenja konsocijacijske demokracije (njenog uvođenja jer vidimo da ne smatraju svi da je čak i uvedena na političku pozornicu Bosne i Hercegovine) stvara sukobe među političarima ali i autorima koji se u svom istraživanju bave konsocijacijskom demokracijom, a dolaze iz miljea Bosne i Hercegovine.⁸⁵ „Prema ustavnom uređenju Bosna i Hercegovina formalno nije

---

⁸⁵ Do koje razine je onemogućena primjena konsocijacijske demokracije pokazuje i svojevrstan argumentacijski sukob koji je nastao u dva različita istraživačka rada o temi konsocijacijske demokracije. Da politike suradnje i dogovora ne nailaze na plodno tlo u Bosni i Hercegovini pokazuje i argumentacijsko istraživački sukob autorice Mirjane Kasapović i autora Asima Mujkića. „Upravo je to realnost pred kojom ‘odgovorni realisti’ kao što je Mirjana Kasapović radije zatvaraju oči. U još jednom segmentu bosanskohercegovačka konsocijacija pada na testu. Naime, uobičajeno mjesto konsocijacializma sugerira da su izborni sistemi proporcionalne zastupljenosti najprikladniji za multietnička društva. Pa ipak, neki autori stvari vide malo drukčije.“ (Mujkić, 2008: 126) Ovdje neću ulaziti u dubinsku analizu točnosti argumentacije jednog ili drugog autora, nego li želim pokazati koliko je malo prostora ostavljen kompromisu i približavanju stavova, kad je sukob o konsocijacijskoj demokraciji izašao iz političke arene i preselio se u polje naučno istraživačke oblasti kroz direktno obraćanje autora jedan drugomu, uz ponegdje i uvredljive konotacije.

federalno uređena država, jer ustavom nije tako definirana. Bitna karakteristika svake federacije jeste i snažna centralna vlada. Ako uzmemo u obzir strukturne slabosti centralnih državnih institucija i način odlučivanja u državnom parlamentu (entitetsko glasanje) Bosna i Hercegovina ima i određena obilježja konfederativnog uređenja, odnosno unije dva entiteta. Sa druge strane ustavna struktura Bosne i Hercegovine i njenih entiteta ukazuje da Bosna i Hercegovina predstavlja prostu visokodecentraliziranu, a ne federalnu državu. Pored toga, entiteti kao teritorijalne jedinice nemaju zasebnog doma u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine koji imaju sve federalno uređene države.“ (Sadiković, 2019: 8-9) Prema uvidima autora Elmira Sadikovića jasno se i argumentirano definira da Bosna i Hercegovina nije federalno uređena država. Već prethodno sam naglasio sličnu konstataciju, samo bih još dodao da entiteti ne baštine suverenitet kao što bi ga trebali posjedovati kao suverene federativne jedinice da se radi o federalno uređenoj državi.⁸⁶ „Ako bi i prihvatili federalizaciju kao model državnog uređenja Bosne i Hercegovine suštinsko pitanje je na kojim osnovama se mogu oblikovati njene federalne jedinice, jer svaki federalni politički sistem prepostavlja postojanje jasno određenih teritorijalnih federalnih jedinica. Prisjetimo se Horowitza i njegovog koncepta homogenog federalizma po kojem federalizam može doprinijeti smanjenju međunacionalnih konflikata samo pod prepostavkom da su manjinske nacije teritorijalno koncentrirane u određenim regijama kao federalnim jedinicama.“ (Sadiković, 2019: 9) Još jednom autor Elmir Sadiković upućuje na vrlo važnu činjenicu, a ona se odnosi na to kako koncipirati federalizam u BiH uz prepostavku da je za federalizam potrebno egzistiranje točno određenih teritorijalnih jedinica, a bilo bi poželjno da te jedinice u svojoj supstanciji imaju točno određene nacionalne identite čija bi prava federalno uređenje štitilo ali i proklamiralo. Elmir Sadiković se u svojim uvidima poziva na Horowitza te smatra da federalizam kao oblik uređenja u BIH ne bi u tolikoj mjeri doprinjeo smanjenju napetosti i konflikta jer je federalizam funkcionalan samo tamo gdje nacionalne zajednice bivstvuju kroz vlastite teritorijalne jedinice. No postoje i drugačija stajališta spram pogleda kako bi se federalno uređenje moglo koncipirati unutar Bosne i Hercegovine. „U Lazarovoј definiciji nadziru se različite posljedice primjene načela ”samovladavine“ i ”zajedničke vladavine“ na

---

⁸⁶ „Predstavlja oblik vladavine s visokim stupnjem decentralizacije i autonomije federalnih jedinica, u kojemu izvorni suverenitet pripada zajedničkoj državi i federalnim sastavnicama kojima je uskraćeno pravo na vanjsko samoodređenje.“ (Varenjek, 2014: 17) Ovdje vidimo jedno vrlo važno stvar za enetualno uređenje Bosne i Hercegovine kao federalne države. Budući da je Bosna i Hercegovina prošla kroz ratna razaranja i pokušaje secesije, sama mogućnost uvođenja federalizma budi pomisao na otcjepljenje nekog određenog teritorija države kroz instucionalizaciju takve mogućnosti, no takav scenarij nije realističan jer i ako federalne jedinice baštine suverenitet ugovorom ili sutavom jednostavno se može zabraniti pravo na vanjsko samoopredjeljenje. Ovakvo ograničavanje otcjepljivanja nekog dijela teritorije poništava ili čini nebitnim onaj glavni prijepor federalno uređenoj BIH, a to je mogućnost secesije.

teritorijalne jedinice i konstitutivne skupine, što on posebno ne razlaže, iako implicira mogućnost federiranja, kako teritorijalnih regija tako i skupina. Naime, opseg i dubina teritorijalne samovladavine određeni su unutrašnjim fizičkim granicama i ustavno definiranim nadležnostima, što nije jednostavno primjenjivo na konstitutivne skupine. Istina, identitetske skupine mogu federirati kroz teritorijalne aranžmane bilo normativno i/ili de facto. Međutim, u situacijama kada se skupina ne poklapa s teritorijem, samoodlučivanje se mora ostvariti na alternativne načine – kroz institucionalno-proceduralne i normativne mehanizme koji će poticati politički identitet skupine i jačati njezin potencijal za izgradnju institucija važnih za očuvanje njezina političkog statusa u funkciji gospodarske, društvene i kulturne održivosti.“ (Vanjek, 2014: 19) Dejan Vanjek suprotno mišljenju autora Elmira Sadikovića, a pozivajući se na Elazarove uvide smatra da ukoliko se pristupi federalizaciji Bosne i Hercegovine, to federalno preuređivanje ne mora biti nužno na teritorijalnoj osnovi nego li se može korisiti i federalizam preko društvenih skupina. Takav način uvođenja federalizma moguće je kako je to rekao Vanjek „samoodlučivanje se mora ostvariti na alternativne načine – kroz institucionalno-proceduralne i normativne mehanizme“, a ovdje se misli na postepeni put prvotno konzumiranja normativnih mehanizama osiguravanja prava te postupno uvođenje i kreacija vlastitih institucija kroz koje će zajednice dalje projicirati svoje interese. „Hrvatski politički predstavnici ne traže ništa drugo doli da se ovakva federacija s trinaest federalnih jedinica, organizira racionalnije i kroz tu racionalniju organizaciju osigura njezina stabilnost. I to tako što bi se asimetričnu federaciju preoblikovalo u simetričnu u odnosu na konstitutivne narode. To bi eliminiralo uzroke nezadovoljstva malobrojnjih Hrvata, a time i generatore nacionalizama, međunacionalnih trivenja i nestabilnosti države.“ (Šutalo, 2016: 1) Nešto različitog mišljenja je Milan Šutalo koji zagovara minimalističku promjenu dosadašnjeg uređenja kroz formiranje još jedne administrativne jedinice u kojoj bi većinu činili Hrvati, dok bi u drugoj jedinici Bošnjaci bili nacionalna većina. Po njegovom mišljenju jednakopravnost bi se osigurala simetričnom federacijom gdje bi jednak politički utjecaj imali Hrvati i Bošnjaci unutar Federacije BIH, dok u svojim uvidima ne spominje reorganizaciju Republike Srpske. Autor Enver Išić se u svom znanstvenom radu poziva na zaključke Venecijanske komisije, a koji se odnose na preustroj organizacije državnog uređenja, a samim time i političkih ovlaštenja institucija vlasti. „S obzirom na to da je takav prijedlog ukidanje kantona, neprihvatljiv za Hrvate, Komisija smatra da bi trebalo da se u FBiH zakonodavne funkcije koncentriraju na nivou FBiH, dok bi kantonalne strukture bile prvenstveno izvršne prirode. Trend je i u drugim evropskim federalnim državama kretanje ka izvršnom federalizmu, gdje se zakonodavni zadaci koncentriraju na centralni nivo, izvršni nivo se ostavlja entitetima koji su bliži građanima.“ (Išerić, 2011: 358) Čak i ovakav pristup koji na

prvu djeluje kao moguć, sadrži određene defektne mogućnosti.⁸⁷ Sumirajući rečeno o mogućnosti uvođenja federalnog uređenja u Bosnu i Hercegovinu smatram da federalizam kao oblik državnog uređenja trenutno nema plodno tlo za svoju afirmaciju, a percipirano na način da su stavovi među političkim, usudio bih se reći i političko nacionalnim akterima toliko različiti i oprečni da će se vjerojatno težiti zadržavanju trenutačnog statusa ili kako neki kažu zamrznutog sukoba.⁸⁸ Ovakvo mišljenje potrekpljujem i istraživanjem koje je proveo u svojoj doktorskoj disertaciji prof. dr. Elmir Sadiković. „Više od jedne trećine ispitanika (39,2%) bi podržalo federalizaciju Bosne i Hercegovine sa tri konstitutivne jedinice, pod uslovom da federalne jedinice budu odredene na prirodnogeografskim i ekonomskim kriterijima. 21,4% ispitanika ne podržava bilo kakvu federalizaciju Bosne i Hercegovine. 15,8% ispitanika podržava federalizaciju Bosne i Hercegovine sa tri konstitutivne jedinice, pod uslovom da se federalne jedinice uspostave na etničkom kriteriju. 13,2% ispitanika ne

---

⁸⁷ „Iz mišljenja Venecijanske komisije vidljivo je da Komisija Bosnu i Hercegovinu definira kao izuzetno decentraliziranu federaciju sastavljenu od dva entiteta. Međutim, mora se na ovome mjestu istaći da po samom Ustavu Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina nije definirana kao federacija.“ (Išerić, 2011: 355) I sam autor Išerić percipirao je nedostatke u preporukama ili prijedlozima koje je ponudila Venecijanska komisija. Ovdje je na djelu elementarno nepoznavanje stanja stvari, ali možda i neupućenost. Potpuno je pogrešna konstatacija da je Bosna i Hercegovina federalna država, a što sam do sada nekoliko puta argumentirao. Uz pogrešno definiranje državnog uređenja i priča o prenošenju zakonodavnih ovlasti na entitet Federaciju, a kantonima prepustiti izvršnu vlast od onoga što bude usvojeno na razini Federacije BIH također odlikuje nepoznavanjem pravog stanja stvari. Samo ustrojavanje Dom naroda Parlamenta Federacije BIH diskutabilno je ali i u nekoliko navrata zloupotrebljavano. Konkretan primjer zloupotrebe federalne zakonodavne vlasti jest imenovanje Edima Fejzića kao izaslanika Hrvata iz Bosansko podrinjske županije gdje žive svega 24 Hrvata. Bosansko podrinjska županija sa svoja 24 Hrvata daje isto izaslanika koliko i Posavska Županija gdje živi 36 000 Hrvata. Uz primjer Edima Fejzića postoji i primjer imenovanja Anela Šehovića iz Unsko sanske županije kao izaslanika iz reda Hrvatskog naroda. Oba su ovo primjera politikanske i kalkulacijske demokracije, kao i izbornog inžinjeringu. Prebacivanje zakonodavnih nadležnosti na parlament Federacije u svim pitanjima zasigurno neće pridonjeti relaksiranju napetosti među nacionalnim grupama.

⁸⁸ Egzistiraju i mišljenja koja se temelje na istraživanju uvođenja vaninstitucionalnih aktera politike na političku pozornicu, kako bi se pomoću njih utjecalo na političke ili potrebitije ustavne reforme. Jedno od takvih mišljenja nalazimo i kod autora Elvisa Fejzića. „Interesno organiziranje progresivnih ciljnih grupa poput akademske zajednice, studenata, ili radnika ima poseban značaj za vaninstitucionalnu politiku. Navedene ciljne grupe i njihove interesne organizacije mogu biti, zapravo, ključni nosioci ustavno-političkih promjena i u bosanskohercegovačkoj praktičnoj politici.“ (Fejzić, 2019: 4) Vaninstitucionalne grupe zasigurno posjeduju potencijalno političkog djelovanja ali politički kontekst u Bosni i Hercegovini nije plodno tlo takvom aktivizmu. Uzmimo na primjer akademsku zajednicu, već sam dokazao da postoje sukobi na razini domaćih akademika, a koji dolaze kako je spomenuto u jednom od njihovih radova koje sam pominjao, iz suprotnih etničkih tabora. Akademska zajednica daleko je od usuglašenih stavova, a vidjelo se i na primjeru konsocijacijske demokracije koji sam spomenuo. Studenti su pasivna grupa koja nije u stanju iznjeti teret promjena unutar univerziteta, jer se na potencijalnim prosvjedima većinom okupi manji broj studenata. Pored toga konkretni primjer studentske nemoći imamo u izdavanju zajedničkog priopćenja triju studentskih organizacija politoloških fakulteta iz Sarajeva, Banjaluke i Mostara protiv imenovanja Martine Mlinarević Sopta kao veleposlanice u Češkoj, nakon što se otkrilo da pomenuta ne posjeduje fakultetsku diplomu. Ovaj slučaj jedan je od malobrojnih koji je približio stajališta triju udruženja studenata, no čak i tako ujedinjeni protiv imenovanja osobe sa srednjom stručnom spremom za veleposlanika, nisu svojim djelovanjem polučili konkrentne rezultate. Radnici kao potencijalno politički utjecajna grupa u Bosni i Hercegovini... ne sjećam se konkretnih radničkih prosvjeda ili da se prilikom nekog aktivizma potenciraju pitanja rada ispred recimo nacionalnih pitanja. Ukoliko se pojavi neki radnički aktivizam, poput recimo radnika nekadašnjeg velikog giganta, drvne industrije Krivaja iz Zavidovića, taj aktivizam svodi se samo na tu grupu ljudi vezanih za tu firmu, dok se ostali građani, vjerojatno zbog svoje pasivnosti ne priključuju djelovanju kako bi to pitanje okrumpnili i postavili na političku agendu.

podržava trodijelnu federalizaciju Bosne i Hercegovine. 2,6% ispitanika podržava federalizaciju Bosne i Hercegovine sa tri konstitutivne jedinice, pod uslovom da se ne mijenjaju entitetske granice. 7,8% ispitanika nema stav o tome.“ (Sadiković, 2019: 10) Ovdje vidimo rezultate istraživanja provedenog nad 500 ispitanika unutar države Bosne i Hercegovine, a kako navodi autor vodilo se računa o nacionalnoj zastupljenosti ispitanika kako bi se dobila točnija slika odnosa volja građana ili pripadnika nacionalnih zajednica prema mogućnostima uvođenja federalizma u Bosnu i Hercegovinu.⁸⁹ „Republika Hrvatska načelno podržava euroatlantske integracije Bosne i Hercegovine, ali kroz svoju vanjsku politiku već dugi niz godina afirmira stav o federalizaciji Bosne i Hercegovine. Pritom se koncept federalizacije različito čita i eksploratira u unutrašnjim političkim previranjima u BiH. Hrvati u BiH ga doživljavaju kao etnoteritorijalno zaokruživanje i stvaranje nove hrvatske federalne jedinice. Srpski politički predstavnici podržavaju ovu ideju ukoliko bi se federalizirala samo Federacija Bosne i Hercegovine. Bošnjački predstavnici su protiv ideje federalizacije, ali bi je čak i podržali ukoliko bi se ona odnosila na cijeli teritorij Bosne i Hercegovine, a ne samo Federaciju BiH.“ (Beridan, Smajić, Turčalo, 2018: 157) Iz uvida u pregledni rad ove grupe autora vidimo da se percipira različitost stavova nacionalnih zajednica spram pitanja uvođenja federalizma. Ne ulazeći u moguće benefite koje bi federalizam mogao priuštiti nacionalnim zajednicama u Bosni i Hercegovini, evidentno je da nema konsenzusa o pitanju njegovog oblika, ali i ono važnije ni mogućnosti njegovog uvođenja.⁹⁰ „Postdejtonska bosanska svakodnevica markirana je političkim opstrukcijama i etno-nacionalnim verbalnim konfrontiranjima, što, u osnovi, otežava proces donošenja političkih odluka, a to se direktno reflektira i na proces izgradnje stabilne države. Politička kultura u ovoj političkoj epohi još nema obilježja civilne građanske kulture, prije svega zbog toga što etnokratski sistem vlasti stvara podanički mentalitet kod građana.“ (Fejzić, 2017: 243) Ovdje nam autor Elvis Fejzić

⁸⁹ Osvrćući se na pomeuto istraživanje kako bi potkrjepio svoju tezu da još uvijek nema uvijeta za uvođenje federalnog uređenja države smatram potrenim prikazati i nacionalni postotak prihvaćanja federalnog uređenja. „Prema nacionalnoj pripadnosti, među Bošnjacima 31,8% ispitanika bi podržalo federalizaciju Bosne i Hercegovine sa tri konstitutivne jedinice, pod uslovom da federalne jedinice budu određene na prirodno - geografskim i ekonomskim kriterijima... Među Hrvatima, 8,8% ispitanika bi podržalo federalizaciju BiH pod uslovom da se federalne jedinice uspostave na etničkom kriteriju.“ (Sadiković, 2019: 10) Iz ovog istraživanja vidimo različit pogled na mogućnost, a i na sam koncept uvođenja federalizma. Iako federalno uređenje nudi rješenje prijepora, a ispitao sam to na slučaju Kanade i Belgije, u Bosni i Hercegovini još uvijek ne postoji politička volja koja će stvoriti povoljnju klimu za uvođenje federalizma.

⁹⁰ „O prijedlogu federalizacije nedavno se oglasila i vodeća bošnjačka stranka SDA, reagirajući na izvješće EU o BiH. Tako se ističe da federalizam znači uvod u daljnje etničke podjele koja nije ostvarena ni ratnim sredstvima. Za SDA je neprihvatljivo da Rezolucija sadrži bilo kakve formulacije koje prizivaju nove etničke i teritorijalne podjele, kao što je pojam – federalizam ili isticanje etničkog principa na uštrp građanskog.“ (Radica, 2016: 26) Puno je konkretnih primjera koji prikazuju diverzificiranost pogleda na moguće federalno preuređenje države Bosne i Hercegovine. Dok jedni u obliku federalizma vide spasonosnu politiku spašavanja političkih prava, za druge je ona destabilizirajući faktor koji će doprinjeti dezintegraciji vlastiti političkih prava.

još jednom naglašava disfunkcionalnost etnokratski koncipirane političke zbilje postdejtonске Bosne i Hercegovine koja je uobličena kroz procese opstrukcija i etnonacionalnim konfrontacijama, što dalje percipirano dovodi sve većoj nacionalnoj diverzifikaciji i konfrontaciji. Nakon analize primjenjivosti konsocijacijske demokracije i federalnog uređenja unutar Bosne i Hercegovine, pristupit ću analizi Švicarskog uređenja države budući da se Švicarsku smatra za državu koja u velikoj mjeri koristi benefite konsocijacijske demokracije, te pored konsocijacijske demokracije baštini i federalno uređenje države iako se formalno naziva konfederacijom.⁹¹ Politički sustav švicarske uspostavljen je na načelima sveobuhvatne participacije svih zajednica u donošenju političkih odluka, što i jest jedan od glavnih uvjeta konsocijacijske demokracije.⁹² Švicarska u svojim političko administrativnim mehanizmima ima razrađene modele po kojima je na djelu očuvanje raznolikosti identiteta, a koji su najobliženiji u diverzifikaciji na temelju religije i jezika.⁹³ „Švicarka je postala federacijom 1848. kada se iz saveza država preobrazila u saveznu državu. Iako je službeni naziv države Švicarska Konfederacija, to je u političkoj realnosti visoko decentralizirana federacija.“ (Iličić, Bušić, 2016: 156) Naziv konfederacija smatra se da potiče još od vremena sjedinjavanja kraljevina u savez država. Nakon sjedinjenja i uspostave Švicarske kao države, kraljevine koje su se ujedinile postale su vremenom kantoni koji su zadržali svoje ustave i suverenitet. Jedna od glavnih odlika federalno uređene države jest da federalne jedinice, a u ovom primjeru kantoni sadrže vlastiti suverenitet. Većina kantona je diferencirana na različitim sonovama. „Švicarska je izrazito pluralno društvo. Ukupno broji cca 7.300.000

---

⁹¹ „Da bi se dobila jasnija slika simboličnosti i oblika vezanih za federalne države, ne možemo naći boljeg načina nego pogledati svjetli primjer uspješne, kohezivne, multinacionalne federacije, Švicarske. Istinska federacija je dvostruka unija dviju grupa: unija građana i unija konstitutivnih jedinica (koje uobičajeno zovemo provincije, ali koje se u Švicarskoj zovu kantoni). Preambulom iz 1999 deklarirano je: Mi, stanovnici Švicarske i Kantoni...usvajamo sljedeći Ustav. Član 1 proklamira da stanovnici Švicarske i Kantoni Zurich, Berne (i ostala 24, svaki posebno imenovan) čine Švicarsku Federaciju. Široko je rasprostranjeno mišljenje da je dvostruka unija ljudi i konstitutivnih jedinica fundamentalna točka razlikovanja između federalizma i konfederalizma, dok je ovaj drugi unija konstitutivnih jedinica, a ne običnih građana.“ (Norman, 2006: 126) Kao što naglašava autor Wayne Norman, Švicarska jest po obliku državnog uređenja federalna država budući da njen federalno uređenje čine stanovništvo ali i kantoni.

⁹² Prema tome, mišljenja sam da ako i postoji država u Evropi (a možda čak i u cijelom svijetu) koja i dalje može biti viđena kao stabilna multikulturalna demokratija i kao pozitivan primjer u konsocijacijskoj teoriji onda je to Švajcarska. Švajcarska je istinski test. (Stojanović, 2006: 133) Veći broja utora slaže se sa činjenicom da je Švicarska uz Belgiju država u kojoj egzistira najpovoljnija politička situacija za primjenu koncepta konsocijacijske demokracije.

⁹³ Švicarska je jedna od malobrojnih država modernog i postmodernog svijeta koja u mjeri mogućeg primjenjuje politiku izravne (neposredne) demokracije. Dok se kroz prošlost neposredna demokracija temeljila na direkтом javnom glasanju, danas se neposredna demokracija primjenjuje najviše putem referendumova. „Relativni uspjeh inicijative proizlazi iz činjenice da i u zemljama s velikom tradicijom neposredne demokracije, kao što je Švicarska, na referendum izlazi između 30 i 40 posto birača. To se smatra dobrom odazivom, a legitimitet tako donesene odluke ne dovodi se u pitanje.“ (Cipek, 2014: 4)

stanovnika koji su podijeljeni na četiri glavne jezičke grupe sa sljedećim procentualnim udjelima: njemačka 65%, francuska 18%, talijanska 10%, i retoromanska 1%. Ostalih cca 6% od broja ukupnog stanovništva čine neautohtone jezičke grupe useljenika čiji jezici nisu zvanični i koji kao takvi (kao pripadnici svoga jezika i kulture) ne učestvuju u ustavnom regulisanju različitih odnosa u društvu. Osim toga Švicarska je vjerski bipolarna gdje rimokatolička sa 49% i protestantska sa 40% udjela čina dvije glavne grupe. Savremene pluralne države se u pravilu suočavaju sa problemom koegzistencije više nacionalnih ili etnokulturnih grupa, njihovom međusobnom odnosu, kao i odnosu samih kolektiviteta sa jedne, naspram apstraktnog grada u pojedinca sa druge strane.“ (Djedović, 2017: 56) Kao što sam već rekao, a i ovdje se koncizno vidi kroz postotke udjela stanovništva da je Švicarska visoko podjeljeno društvo, a glavne odrednice podjele ogledaju se kroz jezik i religiju. Za razliku od Bosne i Hercegovine pluralnost stanovništva u Švicarskoj je više bazirano na vjerskim i jezičnim razlikama te su ratličite grupe porprilično i većinom teritorijalno koncentrirane. „Katoličke su regije uglavnom bile ruralne te odsječene od industrijalizacije dok je protestantskim regijama industrijalizacija bila glavna preokupacija.“ (Iličić, Bušić, 2016: 157) Ove dvije vodeće religijske zajednice imale su različit pogled na raspodjelu moći između federalnog nivoa vlasti i kantona. Katolici su bili više opredjeljeni zadržavanju što većih ovlasti na razini kantona,⁹⁴ dok su protestanti težili što većoj demokratizaciji i prenosu ovlasti na centralnu vlast ili kako se u literaturi često spominje na „konfederaciju“. „U Švicarskoj postoje tri razine vlasti: općinska, kantonalna i federalna. Općinska autonomija i opseg vlasti ovise o pojedinim kantonalnim ustavima i zakonima koji usmjeravaju općine. Švicarsku federaciju čine 20 kantona i 6 polukantona, a svaki od njih ima svoj ustav koji mu osigurava autonomiju i suverenost. U čl. 3 Ustava Konfederacije piše kako su Kantoni suvereni ako njihova suverenost nije ograničena Ustavom Federacije i imaju sva prava koja nisu prenesena na Konfederaciju. Svaki kanton ima svoju zakonodavnu i izvršnu vlast, koje donose, odnosno provode fiskalnu, ekonomsku, obrazovnu i unutarnju politiku kantona.“ (Raos, 2015: 111) Sagledavanjem državnog uređenja Švicarske evidentno je da

⁹⁴ „Naime, švicarski katolici nisu otpočetka bili kooperativni i nisu prihvaćali federalne tendencije, pa su u mnogim slučajevima razvijali paralelne sustave. Tek nakon uvođenja fakultativnog referenduma 1874. godine švicarski katolici prihvaćaju izlazak iz geta i počinju formirati katoličke organizacije na državnoj razini, iz kojih proizlazi 1912. godine Konzervativna pučka stranka (Konservative Volkspartei, KVP), prethodnica suvremene Demokršćanske pučke stranke (Christlichdemokratische Volkspartei, CVP). Taj primjer svjedoči da je proces dostizanja konsocijacijske demokracije ponekad dugotrajan te da institucionalni dizajn (švicarski federalni ustav) nije izravno rješenje problema podijeljenih društava.“ (Pepić, Raos, 2015: 111) Kao što sam već naglasio, a vidljivo je i iz uvida u istraživanje Ivana Pepića i Višeslava Raosa da su katolici bili privrženiji kantonalnoj razini vlasti, a bili su skeptični prema svakom vidu prenosa ovlasti na zajedničku državu. Na ovom tragu vidljivo je da je za uvođenje federalnog uređenja države ipak potrebno načini dosta ustupaka i kompromisa kako bi se usuglasili zajednički stavovi.

postoje tri razine vlasti, što Švicarsku za razliku od Bosne i Hercegovine, čini državu koja ima jednu razinu vlasti manje. Još jedna bitna razlika između ove dvije države ogleda se u tome da federalne jedinice u Švicarskoj baštine suverenitet, dok federalne jedinice u Bosni i Hercegovini ne uživaju vlastiti suverenitet. Većina od 20 švicarskih kantona unutar svojih teritorijalnih granica posjeduje strukturu stanovništva koja se može definirati kao relativno homogeno stanovništvo, naravno prisutne su i manjinske zajednice unutar kantona, no ipak se može ustvrditi da je većina kantona unutar svojih granica društveno homogena. Kantoni koji su zahvaljujući inzistiranju i svom konzervativizmu katoličkih društvenih grupa zadržali vrlo velik stupanj autonomije, danas kroz svoja zakonodavna tijela upravlјaju najvećim dijelom poslova, no pored toga kantoni imaju i pravo sudjelovanja u radu centralnih vlasti što ih dovodi u izuzetno povoljan politički položaj.⁹⁵ „Na saveznom nivou postoji dvodomno parlamentarno tijelo koje se zajednički naziva Saveznom skupštinom. Saveznom odnosno, federalnom ili državnom nivou pripada tzv. „Nadležnost nadležnosti“, što znači da sama država, Konfederacija, odnosno Savez, ima primarno pravo da odluči koje nadležnosti zadržava, a koje predaje na kantonalni nivo, jer je prema Ustavu savezno pravo iznad kantonalnog. U Švicarskoj Konfederaciji, Savezna skupština ima „vrhovnu vlast“ i sastoji se iz Narodnog vijeća (koji predstavlja Savez, odnosno federalnu državu) i od Vijeća kantona (koje je predstavničko tijelo 26 kantona). Oba doma su ravnopravna i oba se biraju direktno od strane građana. Teritorijalna zastupljenost je osigurana kroz Vijeće kantona, a socijalna kroz proporcionalni izborni sustav za Narodno vijeće. Domovi generalno zasjedaju odvojeno, i u odvojenim zakonodavnim procedurama usvajaju prijedloge zakona, koji prolaze kroz postupak ujednačavanja. „(Saračević, 2012: 32) Iz uvida Nermine Saračević vidimo da se zakonodavno tijelo Švicarske koncipira kao dvodomno u kojemu je jedan od domova, vijeće kantona, predstavništvo volje kantona što je još jedan pokazatelj federalnog uređenja države. Iako je formalno ustavno pravo državne razine nad svim ostalim ustavima i zakonima, nema mogućnosti zloupotrebljavanja tog Ustava jer postoje točno određeni mehanizmi ukoliko bi se htjelo pristupiti prenosu ovlasti sa kantonalnog nivoa na državni.⁹⁶ Zanimljivo je da oba doma

⁹⁵ „Švicarska je jedna od najdecentraliziranih država na svijetu, gdje kantoni i opštine kontrolisu 2/3 javnog budžeta i resursa, a suodlučivanje o javnim politikama na saveznom nivou je podijeljeno između savezne vlade, 26 kantona i 3000 opština.“ (Linder, Vatter, 2001: 96) Kroz načelo federalno uređene države vidimo da su u procesu centralnog odlučivanja prisutne i niže razine vlasti, a kroz pretpostavku da je Švicarska jedna od najrazvijenijih država Europe vidljivo je da konsocijacijska demokracija pruža benefite kroz politiku dogovaranja , ali naravno važno je percipirati, kad su zajednice spremne na dogovor kako bi se postigao viši cilj dobroti društva.

⁹⁶ Ukoliko bi netko odlučio zloupotrebiti vrhovnost Ustavnog zakona Švicarske, kantonima ostaje na raspolaganju mogućnost veta. „Za prijenos nadležnosti na savezni nivo, potrebno je dobiti tzv. dvostruku većinu. To u praksi znači da je neophodno dobiti demokratsku većinu (od strane naroda, po principu jedna osoba jedan glas), a također i federalnu većinu koju je potrebno dobiti od strane kantona, pri čemu svaki kanton bez obzira na veličinu i sastav ima jednak pravo glasa u Vijeću kantona. Pri tome je moguće da manji kantoni stave veto na

Savezne skupštine usvajaju zakone, a da oni postaju pravosnažni nakon usuglašavanja između oba doma što se može tumačiti kao odlika konsocijacijske demokracije.⁹⁷ „Švicarska državna struktura je rezultat razvoja ustavnog poretka koji pažljivo balansira lokalnu autonomiju sa nužnim potrebama federalne vlasti. To vidimo i na primjeru vjere i vjerskih organizacija koja je data u nadležnost kantona što je sigurno relaksiralo to pitanje i nije ga stavilo u pitanja od nacionalnog interesa iako se preamble Ustava Švicarske poziva na Svemogućeg Boga.“ (Djedović, 2012: 74) Ustav iako u svom tekstu ne pominje i ne definira tako precizno nadležnosti zasebnih nivoa vlasti, kreiran je na način da uspostavlja sklad i primorava na dogovor između razina vlasti. Kako navodi autor Edin Djedović u primjeru religije, jasno je da se radi o osjetljivom pitanju oko kojega su nastajali prijepori i konflikti. Budući da su kantoni instance vlasti koji su bliže građanima njima je dato na upravljanje i pitanje religije kako bi unutar vlastitih granica, prema vlastitom stanovništvu pronašli što pošteniji model po kojemu će se ljudi moći identificirati, a ne treba izgubiti iz vida da su kantoni između sebe vjerski diverzificirani dosta je logičnije da to pitanje zbog različitosti uređuju kantoni, nego li da odgovor nameće državni nivo vlasti. Iz ovoga primjera vidimo da su političke kompetencije i ovlasti različitih razina vlasti utemeljene na principu supsidijarnosti i da se sva ona pitanja koja su u najvećoj mjeri fokus i zanimalje društva, prenesena na kantonalni nivo vlasti koji je bliže građanima.⁹⁸ „Uprkos razlikama među kantonima, u smislu veličine i broja

---

određeni prijedlog zakona ili odluku jer se mogu udružiti i prevagnuti nad većim kantonima.“ (Saračević, 2012: 31-32) Kako to još jednom koncizno prezentira Nermina Saračević, pravo veta kojeg posjeduju kantoni ogleda se u jednakoj zastupljenosti unutar zakonodavnog organa bez obzira na veličinu kantona, takvim položajem jednakosti glasa među svima kantonima onemogućeno je većim kantonima da preglasavaju manje kantone.

⁹⁷ „Uloga drugog, manjeg doma u švicarskom parlamentu nije, dakle, primarno zastupanje ili borba za specifične interese kantona, nego je cilj da se kroz blokiranje inovativnih politika i kroz konzervativni pristup osigura politička stabilnost i konsenzusni način vođenja politike.“ (Linder,Vatter, 2001: 100-102). Politički sustav je kreiran tako da, vidimo i kroz vidove ograničavanja djelovanje nekog tijela, opet se teži politici konsenzusa, ne politici konforntacije ili pukog blokiranja, a što je vrlo čest primjer u političkim procedurama Bosne i Hercegovine. „Vlada i parlament moraju osigurati da je uspostavljena ravnoteža između različitih interesnih grupa kako bi interesi i potrebe većine bili zadovoljeni, i time se direktno sprovela volja naroda zasnovana na vladavini većine.“ (Moeckli, 2010: 102–107). Švicarski zakonodavni proces traje poprilično dugo jer se prilikom donošenja zakona ide putem konsenzusa kao bi se pribavila što šira politička podrška određenom zakonu, te uz to izbjegla potreba slanja nekog zakona na referendumsko glasanje.

⁹⁸ „U Švicarskoj ne postoji nacionalni medij. Fokus novinara ostaje prije svega na njihovo neposredno okruženje vlastitog jezika, a kasnije i na dalekom horizontu koji pripada vlastitoj govornoj zajednici. Ne pribjegava se zanimanju za kulturno različite izvore.“ (Erk, 2008: 80) Kulturna i jezična diverzificiranost prisutne su i u sferi medija, budući da su mediji jezično diverzificirani, a na način da postoje po 2 javna programa na sva 3 jezika. Takav koncept medijskog prostora nije doveo do unazadivanja političkih odnosa između različitih grupa, nego se može smatrati da je upravo pluralnost zadovoljavanja lingvističkih potreba i konzumiranje konzensualne politike imala uz ostale čimbenike pozitivan utjecaj na blagostanje cijele države. Slično ustrojstvo javnih TV programa prisutno je u Belgiji, dok i Velika Britanija ulaže napore za konsocijaciju medijskog prostora. „Velški i gelski jezik i kultura i dalje će za svoje programe dobivati izravnu vladinu pomoć – kanali S4C (Vels) i Gelski TV fond.“ (McQueen, 2000: 264)

stanovnika te gospodarskih pokazatelja, danas u Švicarkoj svih 20 kantona i šest polu kantona nastalih cijepanjem nekad triju velikih kantona, imaju jednak ustavno pravni status, što se opravdava i kao svojevrstan oblik zaštite prava manjina.“ (Bušić, Iličić, 2016: 158) Uz percipiranje ogromnih razlika koje postoje između Švicarske i Bosne i Hercegovine ne treba pribjegavati provjeravanju mogućnosti kopiranja određenih političkih institucija ili načina uređenja jer su razlike između ove dvije pomenute države nemjerljive. No, s druge strane treba percipirati samu mogućnost dogovora, jer ono što jest bitno u švicarskom uređenju jest mogućnost dogovora i zaštita manjina. Ovdje se na primjeru vidi prijenos ovlasti u jednakoj mjeri na sve kantone, bez obzira kojom količinom stanovništva raspolažu, samim time kantoni sa manje stanovnika zaštićeni su kroz mogućnost profiliranja svojih političkih htjenja, te je takva mogućnost zaštićena ustavom.⁹⁹ Kada se govori o švicarskim kantonima, važno je naglasiti jednu važnu činjenicu, a odnosi se na izvor svih prava i autonomije koju posjeduju kantoni. „Dok se tako može definirati federalno ustrojstvo Belgije, u kojoj je središnja vlast zbilja dala autonomiju djelovanja podnacionalnim jedinicama, niz se drugih federalnih država, prije svih SAD i Švicarska, ne mogu podvesti pod tu definiciju jer je središnja vlast u njima dobila mogućnost djelomičnog autonomnog djelovanja zahvaljujući spremnosti postojećih političkih entiteta (država ili kantona) da joj vlast u određenim pitanjima prepuste. S tom se kritikom donekle slaže i Beer kada ističe da autoritet autonomne vlasti saveznih jedinica ne ovisi o spremnosti federalne države da im prepusti djelovanje u određenim pitanjima, nego da autoritet svih razina vlasti ima samo jedan izvor, a to je narod kao nositelj suverenosti.“ (Čepo, 2014: 618-619) Dario Čepo nas ovdje upućuje na primjer Belgije gdje je iz državne vlasti proizašlo federalno uređenje države i gdje je dio suvereniteta sa centralne države prenešen na federalne jedinice, dotle švicarski primjer ima skroz drugačiju političku tendenciju koja se uobičava kroz stvaranje centralne vlasti prenošenjem dijela suvereniteta sa federalnih jedinica kantona na centralne državne institucije. Iz ovakvog pravca uobičavanja političkog uređenj države jasno je zašto kantoni uživaju toliko široku lepezu političkih ovlaštenja i nadležnosti. Kada se govori o nacionalnosti svih stanovnika Švicarske. Literatura u većini slučajeva smatra da je državna nacija u određenoj mjeri izgrađena i profilirana, no postoji spornih tumačenja na koji način je došlo do profiliranja državne nacije. „Formula

---

⁹⁹ Uz nadležnost kantona da odlučuju i uređuju pitanje religije, još jedno vrlo važno pitanje za građane kantone, ali i države, a koje je dato kantonima na raspolanje jest pitanje službenog jezika. I na primjeru službenog jezika Švicarci su se vodili istom logikom te prenjeli tu naležnost na institucije što bliže građanima. Zanimljivo je naglasiti da je većina švicarskih kantona jednojezično područje od kojih najveći broj koristi njemački jezik, dok ostali koriste francuski, u najmanoj mjeri talijanski. Federalno uređenje države zasigurno je doprinijelo da kulturno jezične zajednice unutar svojih kantona njegaju vlastito sebstvo te svoju kulturu, a ne sukobljavajući svoje interese sa nekim kulturama drugih kantona. Ni jezične manjine nisu ostale izvan politike konsenzusa, nego li je jezičnim manjinama unutar kantona garantirano pravo jezičnih manjina.

uspješnosti Švicarske nalazi se u činjenici što se političke granice ne poklapaju s konfesionalnim i jezičnim granicama. Uvjet razvoja multikulturalnih zajednica je društvena svijest o nužnosti uvažavanja etničkih i vjerskih različitosti, kulturnih standarda i stereotipnih ponašanja dominantnih i nedominantnih grupa.“ (Stanković, Pejinović, 2010: 471) Ja se ne bih složio sa uvidima autorice Katice Stanković Pejinović koja smatra da je formirana državnanacija nastala u određenoj mjeri zahvaljujući odvojenosti političkih granica od jezičnih ili konfesionalnih granica. Ovdje za sporno smatram to što su upravo kofesionalne ili jezične zajednice svoju političku teritoriju zaokružile teritorijom kantona u kojima čine većine. Iz percipiranja svoje zasebnosti i konzumiranja osobnog svojstva kroz teritorijalno zaokruženu cjelinu, kanton, afirmiran je i jezički i vjerski identitet, a što je blagonaklono utjecalo i na prihvaćanje državne nacije kao nešto što nije nametnuto ili što ne ugražava vjerski ili jezički identitet. Što se tiče samog poređenja dvije analizirane države, jedne kao potencijalne države s potencijalnim mogućnostima za uvođenje konsocijacijske demokracije i federalnog uređenja, s druge strane imamo državu koja baštini oba pomenuta modela, ono je vrlo teško izvodivo jer su razlike između dvije države doista velike. Ako se vratimo na primjer Bosne i Hercegovine jasno je da konsenzus postoji samo oko malog broja pitanja, što stvara najveće ograničenje primjeni konsocijasičke demokracije, a bez politike utemeljene na dogovoru i suradnji nema promjene uređenja države, na bilo kojem principu.¹⁰⁰ Ono što se nudi kao mogućnost unutar političke zbilje Bosne i Hercegovine jest činjenica da se još uvijek radi o državi koja je u procesu tranzicije, te određeni procesi prihvaćanja potrebe o konsenzusu zahtjevaju vremena, ako se uzme u obzir bliska ratna prošlost, a dok su mogućnosti unutar Švicarske izuzetno šarolike pogotovo kroz dimenziju zaštite prava i većine i manjine. No mora biti uzeta u obzir činjenica koju sam nekoliko puta naglasio, da Švicarska nije jako dugo vremena imala nikakav oružani sukob na svom teritoriju i nezahvalno je čak propitivati zašto nisu iste mogućnosti u obje pomenute države. No bez obzira na različite polazne pretpostavke o mogućnostima, cilj Bosne i Hercegovine trebala bi biti politika donošenja odluka konsenzusom, jer samo političkim dogovorom bit će omogućeno neko

¹⁰⁰ „U BiH najveći dio problema proizilazi iz činjenice da je javni servis ustrojen na daytonskom teritorijalnom principu dva entiteta, a ne po kriteriju tri jezika ili tri naroda. S obzirom na nepostojanje hrvatske federalne jedinice veliki dio građana hrvatske nacionalnosti osjeća se zakutinima, zbog čega u značajnom postotku ne žele plaćati RTV pristojbu. S druge strane u Republici Srpskoj Federalna se televizija otvoreno doživljava kao medij koji širi nacionalnu nesnošljivost prema Srbima, dok veliki dio građana bošnjačke nacionalnosti to isto misli o Televiziji Republike Srpske. I kada se u BiH pokušaju primijeniti europska iskustva sličnih država, obično dolazi do zlouporebe, bilo da je riječ o zagovornicima podjela ili pak integracije.“ (Vasilj, 2012: 37) Ovdje imamo samo jedan od primjera, servisiranje javnih televizijskih programa gdje ne postoji suglasnost o njihovom financiranju, ali ni o tome kako oni trebaju biti koncipirani jer postoje tri različita i suprostavljena pogleda na rješavanje ovog pitnja. Ovo je samo jedan od primjera, a primjera nepostojanja dogovora jako je puno, što na kraju eliminir mogućnost za uvođenje konsocijacijske demokracije.

eventualno drugačije državno uređenje, a svako nametnuto rješenje vidjeli smo da doprinosi samo većoj destabilizaciji i ruiniranju međunacionalnih odnosa. Svakako bi trebalo pokušati iskorisiti pozitivne primjere koju nudi konsocijacijska demokracija, jer politika sukobljavanja i namećanja već godinama od rata nije donijela prevlast niti jendnoj nacionalnoj grupi, nego li stanje stagnacije, korupciju i zaostajanje, ne samo za Europom nego li i nekim državama balkana.

5. POLITIKA FEDERALIZMA U TEORIJAMA KOZMOPOLITSKE POLITIKE

Tijekom prethodnih dijelova rada vršio sam istraživanje federalnog uređenja, ali u dimenziji gdje je federalizam vezan za nacionalnu ili multinacionalnu državu. Ostatak rada kroz ovo poglavlje koncepciski će se baviti idejom kozmopolitske politike, ali i konzumiranjem federalnog uređenja u naddržavnoj sferi. Da bi se učinio svojevrsni iskorak od ideje nacionalne države ka idejama i naddržavnim projektima potrebno je istražiti koncept kozmpolitizma, što je on u svojoj biti, na što ga konkretno i da li ga konkretno možemo primjeniti, te da li takav koncept možemo projicirati na ideju Europskog jedinstva. „Osnovna ideja kozmopolitizma i ono što je zajedničko svim njenim opisima i interpretacijama je da ljudska bića, ne uzimajući u obzir njihov društveni i kulturni položaj ili političku afilijaciju, pripadaju ili barem imaju pravo da pripadaju jedinstvenoj univerzalnoj moralnoj zajednici koju je potrebno čuvati i njegovati.“ (Repovac-Nikšić, 19: 2019) Kozmopolitizam, govoreći o njemu kao ideji ili onome što je začeto kroz povijest teorije odnosilo se na mogućnost bistvovanja čovjeka promatranog kao posebna individua sa svim svojim zasebnostima i partikularnostima u suživotu sa drugim ljudima koji baštine i posjeduju istu partikularnost. Ista partikularnost individua smatra se za postojanje ljudi koji su u onom svom sebstvu potpuno različiti, ali u teoriji kozmopolitizma moraju i imaju mogućnost da budu jednaki uvažavajući se međuobno u svojim različostima kao određeni građani svijeta.¹⁰¹ Analizu koncepta kozmopolitizma započet će sa uvidima u antičke teorije, a koje su spominjale i proučavale koncept kozmopolitizma, s ciljem da bi ga percipirali, shvatili, ali i uporedili sa suvremenim pojmom kozmopolitizma. „Za stoike je grad mjesto kojim vlada zakon. Ali samo zakon koji proizlazi iz kozmosa može se držati pravim zakonom, iz čega slijedi i to da je kozmos jedini stvarni grad. Grad je također mjesto na kojem se odvija život, a u slučaju kozmosa, on je i prebivalište svih živih bića. Grad je i taj koji određuje tko su nam sugrađani. Budući da su u kozmopolisu sva ljudska bića (a ujedno i bogovi) sugrađani, zahvaljujući

---

¹⁰¹ Ovdje sam pomenuo koncept građana svijeta budući da se pojам kozmopolit vrlo često interpretira kao građanin svijeta, ili onaj koji cijeli svijet percipira kao svoju domovinu, ali ne i da se smatra samo pripadnikom jedne određene, a ukoliko govorimo u kontekstu moderne države, a ne nacionalne ili multinacionalne države.

njihovom posjedovanju uma s kojim razumijevaju pravi zakon, javlja se ideja da bismo na ostala ljudska bića trebali gledati s urođenom sklonošću, kao da nama pripadaju. Ovo čini osnovu stoičkog kozmopolitizma zasnovanu na zajedništvu ljudskog roda u umu. Ta je ideja imala snažne posljedice u helenskom svijetu slobodnih ljudi i robova, stavivši ga u doticaj s drugačijom tradicijom drevnih izraelskih proroka koji su prvi zastupali analognu poziciju. Spoj ovih dviju tradicija mišljenja bit će presudan za razvitak kršćanstva. Također, značajno je primijetiti kako stoici u svojoj doktrini kozmopolisa nisu jednačili kozmos s čovječanstvom. Kako se današnja ideja kozmopolitizma izričito odnosi na ljude, trebamo pretpostaviti kako je ovo jednačenje u nekom kasnjem razdoblju u povijesti provedeno.“ (Beroš, 2017: 175) No, da bi smo na egzaktan način mogli spoznati bit kozmopolitizma te ga onda reflektirati na suvremena politička pitanja koja su nam i u primarnom zanimanju, treba ispitati početak značenja pojma kozmopolitizam što je značio u filozofskoj tradiciji, a na što se konkretno odnosi u suvremenom svijetu. Ovdje vidimo jednu posljedično uzročnu vezu gdje su filozofi stojici smatrali da je grad jedini u kojem vlasta zakon, a zakon proizilazi iz kosmosa kao jedini efektivan i pravičan budući da je nastao kao kreacija Bogova, a posljedično takvom razmišljanju nameće se njihov zaključak da je onda grad jednak kozmosu. Kozmos je onda i mjesto gdje će se s njim stopiti ono što se pojnilo kao grad odnosno stopiti kozmos i polis. Svojevrsnim stapanjem ove dvije instance građani su sada postali pripadnici kozmopolisa, gdje uz suživot sa bogovima čine jednu jedinstvenu zajednicu, ali onaku u kojoj će se međusobni odnosi temeljiti na pripadanju jednih drugima. Ovdje je pripadnost i zajedništvo uobičeno kroz koncept umne superiornosti, a stanovnici kozmopolisa koji bi ga usavršavali i predvodili smatrani su za umno superiorene odnosno radi se o konceptu mudraca i bogova. „Drugim riječima, značajni stoički autori srednjeg razdoblja poput Panetija i Poseidonija smatrali su kako Rim ima poslanje vladati svijetom jer kroz svoju vladavinu podvrgnute narode dovode do vrline. Slične razloge za opravdanje imperijalne vladavine moglo se čuti i u devetnaestom i dvadesetom stoljeću, a čini se kako bi se i danas mogli pronaći zagovaratelji takvih »prosvijećenih« stavova..“ (Beroš, 2017: 176) Prema uvidima Marina Beroša u istraživanje nastanka kozmopolitizma, daje se i deskripcija kontinuiteta puta od koncepta bistovanja zajednice kozmopolisa kojega predvode mudraci pa do politika i filozofija koje su se zalagale i legitimirale imperijalne aspiracije pod argumentacijom da su oni koji predvode imperije, a one su izjednačene u to vrijeme sa kozmopolisom, upravo pomenuti vrli mudraci koji će svojim imperijalnim pokoravanjem pridonjeti prosvjećivanju onih pokorenih. Ovdje ne treba zapasti u pogrešnu predodžbu kada se priča o gradu jer se filozofski stoički pojmljen grad u mnogome razlikuje od današnjih lokalnih jedinica

teritorijalne organizacije te ovdje nije na djelu politika komunitarizma.¹⁰² Filozofska gledišta i sam način koncipiranja kozmopolitizma u određenoj su mjeri različita, te se u ponečemu razlikuju i od današnjih pogleda na koncept kozmopolitizma. Ako države kakve postoje imaju uopće smisla, onda je to zato što njihovi građani nisu ni mudri niti kreposni, međutim čini se da društvo mudraca ne bi imalo potrebu za državom i njenim institucijama, jer ukoliko bi svi živjeli u skladu s vrlinom, ne bi bilo potrebe za vojskom, policijom, sudovima, novcem itd. Iz ovoga proizlazi da Diogenov pojam kosmopolites ne podrazumijeva izgradnju neke svjetske političke zajednice, jer naprosto država, pa ni ona koja bi obuhvaćala cijeli svijet, ne bi bila potrebna slobodnoj asocijaciji ljudi koji su izašli iz typhosa i žive u skladu s prirodom. Budući da je za njega vrlina bitna odrednica ljudskih bića, onda samo ona može biti osnovica za jedinstvo čovječanstva, a ne neka svjetska država. Mudracima, koje je Diogen nazivao "slikom bogova" sigurno nije potrebna neka sila iznad njih koja bi ih usmjeravala prema dobru, jer upravo obrnuto, ljudi puni vrlina su sami sebi dovoljni i slobodni, te jedini umiju "vladati ljudima" odnosno voditi druge do bistrine razuma (atypia), vrline i sreće. Mudrac će vrlo rado prihvati drugog mudraca za sugrađanina, jer oni već žive kao građani kozmosa. (Marić, 2013: 44) Prema istraživanju Diogenove filozofije vezane za koncept kozmopolitizma od strane Damira Marića, vidljivo je da Diogen kao filozof i samoperceptivno mudrac, kozmopolis ne smatra koncepcijom koja će imati političke premise i atribute nego li je to zajednica satkana od mudraca, a prema njemu mudraci su ljudi oličeni vrlinom koja je dovoljna za samoegzistenciju drugih mudraca te im kao takvima nije potreban koncept državne prisile kako bi se regulirala sfera života. Odsustvo, nepotrebnost političke zajednice, države i prinude stvorilo je okvir za postojanje njih mudraca, kao predvoditelja u jednom svijetu koji je Diogen pojmio kao kozmopolis. Uvezši u obzir poimanje kozmopolitizma od strane stoika, a i Diogena vidimo da su začetci koncepta kozmopolitizma istakli određene činjenice koje su supstancialni dijelovi i ovog postmodernog kozmopolitizma koji je ovdje u fokusu zanimanja, a to je bit postojanja šire ljudske zajednice koja će prevazilaziti lokalno orijentirane zajednice. Budući da smo u filozofskim uvidima spomenuli i pojam moralnosti, postajan je i u postmodernom vremenu pojam moralni kozmopolitizam koji je svoje mjesto pronašao na filozofskom putu prema političkom kozmopolitizmu.¹⁰³ Budući da će se u ovom

¹⁰² Iako se pominju gradovi, njih kao lokalne teritorijalne jedinice možemo dovoditi u kontekst sa kozmopolitizmom samo u vremenu postmoderne. Priča o odnosu kozmopolitizma i komunitarizma ogleda se u dijамetalno oprečnim stavovima, budući da komunitaristi smatraju jedino moralno i moguće življenje unutar prisutne i postojane lokalne zajednice, a ne da se čovjeka pojedinca percipira kao stanovnika svijeta. Komunitaristi pored lokalnih zajednica mogućnost egzistiranja poimaju i unutar nacije, države, ili vlastite grupe.

¹⁰³ „Moralni kozmopolitizam je pozicija čiji zagovornici smatraju da su svi ljudi, neovisno o pripadnosti konkretnoj političkoj ili društvenoj zajednici, pripadnici iste moralne zajednice (ili bi to trebali biti), tj. da važeće moralne norme proizvode neke moralne obveze za pomoći svim ljudima. Moralni kozmopolitizam može voditi i prema političkom kozmopolitizmu. Politički kozmopolitizam je pozicija čiji zagovornici smatraju da bi svi ljudi

poglavlju baviti kozmopolitizmom ali onakvim kakav je prisutan u postmodernom svijetu onda za kozmopolitizam mogu tvrditi da je to koncept ali moguće i svojevrsna ideologija jer postoje otvoreni zagovornici i progatori tog koncepta čiji su glasovi pogotovo u današnje vrijeme postali glasni zbog nikad globaliziranijeg svijeta. Ostavivši na tren postrani koncept „kozmopolitizam“ moramo percipirati da egzistiramo u svijetu koji je kao nikada prije postao globalno povezan i ovisan, a svjedoci smo da događaji na jednoj strani svijeta mogu imati vrlo jak odjek na drugoj strani svijeta.¹⁰⁴ Stoga ne čudi zašto je koncept koji je začet u antičkom vremenu tek kao filozofska ideja više nego realnost ponovno percipiran kao važan i konceptualno istraživački prikladan za postmoderno društvo. Čitav prethodni dio ovog rada baziran je na proučavanju suvremene države kroz način njenog uređenja i ostalih varijacija, ali politički trendovi postmodernog svijeta usmjeravaju mnogobrojna istraživanja na organizacije ili ono što se naziva naddržavne aktere jer je nikad veća povezanost građana svijeta putem modernih tehnologija omogućila iskorak ka percepciji i promišljanju iznad državne sfere.¹⁰⁵ Ovom nacionalnodržavnom pogledu na svijet pojavila se svojevrsna alternativa u obliku koncepta kozmopolitizma. „Kozmopoliti, s različitim prioritetima i intenzitetom, zagovaraju otvaranje granica: slobodno kretanje roba, usluga, kapitala, prava i ljudi, a mjerama protiv klimatskih promjena daju prednost pred povijesno utemeljenim, no normativno kontingenčnim granicama nacionalnih država. Prema temeljnomy kozmopolitskom argumentu, ovlasti nacionalnih država i međuvladina suradnja nisu dovoljne za učinkovito

---

trebali biti članovi iste političke zajednice, koju različiti autori vide na različite načine, od međunarodnih institucija ograničenog fokusa i dosega, preko globalne federacije, sve do centralizirane svjetske države.“ (Grgić, 2018: 156) Koncept moralnog kozmopolitizma prednost daje moralnim načelima u odnosu na političku zajednicu ljudi, jer su za zagovaratelje ove koncepcije ljudi prije svega pripadnici moralne zajednice, a tek onda neke druge šire zajednice. Da moralni kozmopolitizam vodi do političkog kozmopolitizma, smatra i autor Lovro Grgić iako uviđa da su ljudi prvenstveno pripadnici iste moralne zajednice, a tek onda pripadnici iste globalne federacije ili globalne centralizirane države što ovisi o specifičnim percepcijama.

¹⁰⁴ „Tijekom procesa globalizacije sve više dolazi u prvi plan vanjski odnos među državama. Zbog sve veće gustoće interakcije dolazi do porasta, kako suradnje tako i sukoba među državama.“ (Pusić, 1999: 5) Proces globalizacije koji je određen naddržavnim interakcijama, a u postmodernom svijetu dobiva na sve većoj važnosti otvorio je ponovno temu promišljanja o politici kozmopolitizma. Potrebno je percipirati da promišljanja o kozmopolitizmu nikada nisu bila zaustavljena, nego li je sa procesom globalizacije na djelu ponovno troniziranje ideje kozmopolitizma. Isto tako važno je i naglasiti da odrednice globalizacije kao što su transnacionalna ekonomska gramzivost i neoliberalni kapitalizam stoje u suprotnosti sa konceptom kozmopolitizma jer stvaraju razlike među ljudima u nekoliko oblika a najviše u obliku kapitalne akumulacije, ili vode izrabljivanju stanovnika nerazvijenih zemalja što se opet suprostavlja elementu kozmopolitizma jednakosti ljudi i međusobno istog vrednovanja.

¹⁰⁵ „Spomenuti pristupi, koji su se oslanjali na koncept države-nacije, pokazali su se neadekvatnima u novonastalom kontekstu obilježenom međunarodnim odnosima i nadnacionalnim entitetima te nekim oblicima svojevrsnog kozmopolitskog zakona, kao što su razni protokoli koji se bave smanjenjem čovjekova štetnog utjecaja na okoliš.“ (Grgurinović, 2010: 149) Autorica Ivona Grgurinović također percipira manjkavosti koncepcija koje su orijentirane na državu, u nešto različitijem obliku od mog viđenja stvari, ali bit je ipak slična kroz nemogućnost odgovora na izazove koje nosi postmoderni svijet.

suočavanje s izazovima globalizacije. Sukladno tom argumentu, suverena prava nacionalnih država treba prenijeti na supranacionalna tijela. Europska unija (EU) bi mogla biti jedan od modela takvog prijenosa suverenosti. Kozmopoliti imaju iznadprosječnu razinu obrazovanja, iznadprosječna primanja te visoke razine kulturnog i ljudskog kapitala. Preferiraju multikulturalizam, odbacuju asimilaciju, te su visoko mobilni kako prostorno, tako i na tržištu rada.“ (Merkel, 2016: 75) Ovdje možemo percipirati ono što je u određenoj mjeri suštinsko za koncept kozmopolitizma, a ono se ogleda kroz otvaranje granica nacionalnih država prolasku ljudi, kapitala, usluga. Kozmopolitički koncept ne podržava rješavanje međunacionalnih pitanja kroz politike koje se temelje na rješavanju na razini nacionalnih vlada nego li zagovara koncepte koji su iznad država, te nacionalne države stavlja u drugi plan političkog promišljanja. Zanimljivo je i istraživanje koje je proveo autor Wolfgang Merkel o kozmopolitizmu, neću se referirati na cijelo istraživanje nego li je zanimljiva činjenica o odnosu kozmopolitizma i obrazovanja, a ovo će spomenuti jer je evidentno da su kozmopolitizam zagovarali najveći filozofi, a smatrali su da ga mogu proklamirati samo mudraci. Naravno ovo istraživanje je potpuno drugačiji kontekst od onog antičkog ali suština jest odnos obrazovanih i kozmopolitizma. Podaci za testiranje ove tri hipoteze uzeti su iz ankete provedene tijekom 2014. i 2015. godine u pet zemalja (Njemačka, Poljska, Turska, Meksiko i Sjedinjene Američke Države) među elitama u dvanaest područja: politici, upravi, pravosuđu, vojsci i policiji, sindikatima, lobističkim skupinama, poslovnom i financijskom sektoru, akademskoj zajednici, vjerskim ustanovama, civilnom društvu, medijima i kulturi. Ovim elitama postavljena su ista pitanja kao i općoj populaciji u petom i šestom valu World Values Survey (WVS), kao i u Transatlantic Trends Survey (TTS) 2008. i 2009. Godine ... Nasuprot tome, obrazovanje je snažno korelirano s kozmopolitskim vrijednostima: što netko ima viši stupanj obrazovanja, to više pokazuje kozmopolitske preferencije. Štoviše, elite i viša srednja klasa dolaze u napast koristiti kozmopolitske preferencije kao statusni simbol, te stoga kao kulturnu strategiju statusne diferencijacije nasuprot nižim slojevima.“ (Merkel, 2016: 78) Zanimljiv je zaključak da visoko obrazovani percipiraju i proklamiraju koncepte kozmopolitizma i u vremenu antičke filozofije i u postmodernom vremenu.¹⁰⁶ Svojevrstan prijelaz iz vremena antičkog kozmopolitizma ka ovom postmodernom možemo percipirati u periodu nastanka glavnih monoteističkih religija koje su u svojoj biti kozmopolitiske religije jer nisu nacionalno orijentirane budući da članovi tih religijskih zajednica čine svjetske

---

¹⁰⁶ Ovakva percepcija u postmodernom svijetu prema kozmopolitizmu može biti i odgovor na konzumiranje kulturno-istorijskih pravila koja u svojoj biti odbacuju zatvorenost. Visoko obrazovane zajednice u pravilu su one koje su kulturno uzdignutije, a kozmopolitizam tronizira kulturne premise ispred politika zatvorenosti i samoopredjeljenosti.

religije.¹⁰⁷ Da bi napravio svojevrsni rezime ovoga o čemu sam do sada govorio vezano za koncept kozmopolitizma, uradit će to kroz nekoliko definicija poznatijih autora koji se bave konceptom kozmopolitizma. „Razlike se ne svrstavaju niti razrješuju hijerarhijski, nego se kao takve prihvaćaju, dapače pozitivno vrednuju. Prihvaća se ono što se isključuje u objema pozicijama hijerarhijske različitosti i univerzalne jednakosti, naime da se drugi percipiraju kao različiti i kao jednakci.“ (Grande: 2006:108) Autor Edgar Grande ovdje naglasak stavlja na kulturu različitosti koja se njeguje unutar koncepta kozmopolitizma jer kako i sam kaže i percipira da se razlike prihvaćaju, percipiraju se da postoje, njeguju se i ne teži se njihovoj unifikaciji ili asimilaciji u nešto drugo, prihvaćaju se ljudi u svojoj osnovnoj biti po čemu se razlikaju ali su kao takvi različiti međusobno jednakci.¹⁰⁸ „Prema ovoj inačici kozmopolitizma idealno kulturno pripadanje jest ono pripadanje koje je otvoreno za različite kulture, potencijalno za sve i svaku kulturu koja je ikad stvorena. Miščević navodi tri argumenta za takav kozmopolitizam. Prvi je argument iz autonomije: samo kulturni pluralizam pripadanja osigurava pojedincu odabir između različitih načina života (kontekst odabira), od kojih su neki nacionalni, dok su drugi nadnacionalni ili podnacionalni. Autonomija je bitna za razvitak pojedinca. Višestruke identifikacije nipošto ne proizvode “slabo jastvo”, nego čine dio svakodnevnoga bogatstva života i mogućnosti za pojedince. Drugi je argument iz blagonaklone nepristranosti: mi po naravi nismo nepristrani, te je širenje krugova pripadanja zapravo odgoj za nepristranost koju treba steći. I treće je argument iz stvaralaštva: jedinica stvaralaštva u kulturi je pojedinac, a ne skupina.“ (Matulović, 2002: 179) Autor Miomir Matulović u svom prikazu knjige Nenada Miščevića propituje i temu kozmopolitizma, ali u prvi plan stavlja kulturološku dimenziju kozmopolitizma. Autor percipira da sve kulture mogu u kozmopolitiskoj sferi doći do izražaja, da će tu steći profiliranje i uvažavanje, slično kao što Grande spominje samo na primjeru čovjeka. Pored toga, važna je i dimenzija u kojoj se naglašava pluralnost identiteta koji se mogu postići u kozmopolitiskoj sferi, te da takav pluralizam ne dovodi do smanjenja sebstva svakog čovjeka, nego li ga upravo suprotno,

---

¹⁰⁷ „Takva je duhovnost integralni dio kozmopolitske kulture zato što se ne vezuje uz ikoji lokalno ili tradicijski uvjetovan obrazac, nego predstavlja globalni svjetonazor proizašao iz težnje za "svjetskom religioznoću" unutar koje su pojedinačne religije shvaćene kao fragmenti u mozaiku božanske istine.“ (Dragun, 2008: 4) Religije su mimo svoje religioznosti koncepti kozmopolitizma jer ukoliko se pogledaju neka od glavnih obilježja kozmopolitizma vidljivo je da su religije ispunile većinu njih, prevazilaze nacionalne granice, izjednačavaju svoje pripadnike te se razlike među njima poštoju ali ne zauzimaju važno mjesto, teže širenju na cijeli svijet među jednakim ljudima.

¹⁰⁸ „Kozmopolitizam je, kao etos, kao “stanje svijesti”, skup lojalnosti čovječanstvu kao takvome. Takva vizija nastaje kao suprotnost isključivoj lojalnosti lokalnim interesima i nacionalizmu.“ (Kurečić, 2011: 56) Pored Grandeove percepcije čovjeka u svojim različitostima treba percipirati i čovjekov odnos spram teritorije jer koncept kozmopolitizma ne glorificira nacionalne ili etatističke težnje, nego li čovjeka izdiže u sferu svjetskog

obogaćuje. Nakon što sam istražio većinu osnovnih komponenti kozmopolitizma i utvrdio što je on to u svojoj biti, ispitat ću da li je moguće nadnacionalne organizacije koncipirati na načelima kozmopolitizma. Za konkretan primjer uzet ću Europsku uniju kao nadnacionalnu organizaciju utemeljenu na starom kontinentu, dok ću sporedno i u određenim kontekstima spomenuti i ostale značajnije nadnacionalne ili transnacionalne organizacije poput Ujedinjenih naroda.

5.1. Kozmopolitska Europa: mogućnost ili iluzija?

Europska unija kao zajednica europskih država temelji se na ujedinjenju država članica koje trebaju ispuniti određene kriterije kako bi stupile u pomenuti savez. Države koje su pristupile i koje su kandidati za članstvo moraju u svoje političke sustave preuzeti vrijednosti koje su vrednovane kao pozitivističke, vrijednosti koje se konzumiraju dugi vremenki period u zemljama razvijenoga zapada, a neke od tih vrijednosti su osnovne sastavnice i politike kozmopolitizma. Vrijednosti koje su pomenute definirane su kroz različite ugovore, a jedan od njih jest i pravni ugovor *acquis communautaire* koji u svojoj suštinskoj odrednici mogu reći sadrži i osnovne instance ljudskih prava, ali i obaveze koje država mora ispuniti.¹⁰⁹ „Devetoga svibnja 1950. godine francuska je vlada u svojoj svečanoj deklaraciji izabrala Europu. ...Europu oslobođenu bratoubilačkih i sterilnih borbi, koja se kretala putem zajedništva, zaloga napretka, sigurnosti i mira.” (Schuman, 2000 :4) Europska unija nastala je iz želja da se kroz jedan nadnacionalni element pokuša stvoriti takvo političko ozračje koje bi minimiziralo mogućnost za izbijanje ponovnog sukoba u zapadnoj evropi. „Ujedinjena Europa uzdiže se u veliku viziju i nadu u nov početak. Ona se povezuje sa relapolitičkim interesima. Države Europe shvaćaju da se sada mogu politički, ekonomski i vojno potvrditi samo ako uspiju zajednički djelovati. U podsjećanju na zajedničko nasljeđe, u pobjeđenim narodima raste nova evropska samosvjest.“ (Isensee, 2004: 300) Završetkom hladnog rata, završetkom ratova na prostoru bivše Jugoslavije i smanjenjem bojazni od

---

¹⁰⁹ „Postojanje takvoga pisanog “pravilnika”, koji kroz trideset i jedno poglavje propisuje što i kako treba činiti kako bi se zadovoljilo visoke europske standarde, daje nam gotovo čvrste naznake kako u Europskoj Uniji postoji dovršen i koherentan sustav zajedničkih vrijednosti, koje se s izvjesnim, ali dostižnim naporom mogu postići i kao takve primijeniti i unutar nacionalnih okvira država članica Europske Unije.“ (Altaras-Penda, 2005: 158) Europska unija baštini pomenuti sustav vrijednosti koji bi trebao biti zajednički svim članicama unije, naravno države koje su kandidati moraju takve vrijednosti usvojiti, ili barem započeti proces usvajanja takvih vrijednosti. Ono na čemu se najviše inzistira jest pravičnost sudova i primjenjivanja određenih odrednica o sudstvu, a koje su posebne odrednice zakonodavstva unije. Budući da je nama susjedna država Hrvatska zadnja ušla u Europsku Uniju, inzistiranja na reformi sudstva dovelo je do niza optužnica prema vodećim političkim akterima Hrvatske, a svakako je najpoznatiji slučaj Sanader, slučaj koji još nije sudski završen. Ovdje je potrebno i percipirati kako se „europskim vrijednostima“ ne pokušava uopćiti sve ono što čini kontekst jedne države, nego li se inzistira na konkretnim pitanjima kao što su npr. kvaliteta i pravičnost sudstva.

ponovnih sukoba počela se profilirati politika koja je i možda svojevrsni moto europskog ujedinjenja, a ogleda se u izreci ujedinjeni u rzličitosti.¹¹⁰ Ovakva izreka govori dosta o teorijskom modelu kakva bi Europa trebala biti, naglasak stavljam treba biti jer ne znači da je doista tako, što će svakako i provjeriti kroz daljnji tijek rada. No da se vratim na pomenutu uzrečicu jer ona sadrži i elemente kozmopolitizma u sebi uobličene kroz ideju da evidentne razlike između nacija na tlu Europe ne moraju biti kamen spoticnja nego ujedinjivački element u obliku Europske Unije. Naravno ne treba zapasti u puku idealizaciju ideje europskog ujedinjenja jer svaka od pojedinih država ima svoje vlastitet interese zbog kojih se odlučila za članstvo u Europskoj uniji. Ako bi kozmopolitiska Europa bila pokušana ostvariti, onda svaki od zasebnih interesa pojedine države morali bi biti u suodnosu sa interesima drugih članica, a i različiti interesi ne bi smjeli dovoditi do uništavanja interesa druge članice.¹¹¹ Pored ujednačavanja interesehnih sfera nameće se pitanje kako primjeniti koncept kozmopolitizma kao nečega što je svjetska ili globusna sfera na neku političku organizaciju koja je teritorijalno određena poput Europske unije? Odgovor na ovakvo pitanje nalazimo u uvidima autora Edgara Grandea. „U tome tumačenju pojам kozmopolitizma prostorno nije utvrđen; nije vezan za “kozmos” ili “globus”; on nipošto ne obuhvaća “sve”. Načelo kozmopolitizma može se naći, odnosno prakticirati svuda, na svim razinama i u svim područjima društvenoga i političkoga djelovanja u međunarodnim organizacijama te u obiteljima i susjedstvima. Naša postavka glasi da je tako shvaćen pojам kozmopolitizma ključ za razumijevanje i oblikovanje novih oblika političke vladavine onkraj nacionalne države kakvi su nastali u Europi.“ (Grande, 2006: 108) Iz Grandeovih uvida jasno je da kozmopolitizam ne mora nužno imati svjetski karakter kako što je imao u uvidima filozofa antičkog vremena, te se ovdje i pojavljuje odgovor na razliku između ova dva takorekući oblika kozmopolitizma. Suvremenii kozmopolitizam se može primjeniti na mnogostrukosti

¹¹⁰ Autori Ulrich Beck i Edgar Grande u svojim promišljanjima o kozmoplitzmu percipirali su važnost prevladavanja sjećanja na sukobe koji su generirani međueuropskim sukobljajnjem, te promišljaju o tome koliko je ideja kozmopolitizma doprinijela minimizaciji takvih konfliktata: „Prvo: europski san, čudo jest to da neprijatelji mogu postati susjedi. U tome je skrivena sljedeća poruka: put do kozmopolitske mreže država koje surađuju ne prepostavlja samo političku slobodu, demokratske institucije, i tržišno gospodarstvo, već i drugačije shvaćanje povijesti. Samo ako se uspije prekinuti s povijesti nacionalnog spremnika i zamjeniti je institucionaliziranim oblicima transnacionalnog sjećanja, u kojima se uloge žrtava i počinitelja iznova definiraju u sustavnoj promjeni perspektiva, demokracija može zaista uhvatiti korjene. U svijetu u kojem se etnički konflikti posvuda rasplamsavaju, ili prijete rasplamsavanjem, treba ozbiljno shvatiti geslo Kozmopolitske Europe: bez ciljane pomirbene politike nemoguća je demokracija, ali i trajni mir i sigurnost.“ (Beck, Grande, 2006: 280) Zasigurno se može tvrditi kako je ideja o ujedinjenoj Europi i njena konkretizacija, doprinijela stagnaciji konflikta između najjačih europskih država, a najkonkretniji primjer jest u uspostavljanju veza i relaksacije odnosa između Njemačke i Francuske koje su baštinile dugu tradiciju konfrontacije.

¹¹¹ „Ta strategija dopušta zemljama članicama realističko ostvarivanje vlastitih interesa, ali se zato od njih očekuje da istodobno uzimaju u obzir interese drugih i interese zaajednice. To u konačnici dovodi do toga da se ne maksimiraju samo vlastiti interesi, već i u smislu igre s pozitivnim zbrojem, interes zajednice. Uspjeh europskoga integracijskoga procesa počivao je do sada prije svega na toj državnoj strategiji.“ (Beck, Grande, 2006: 184)

razina, kako kaže Grande od nadnacionalnih organizacija do razine susjedstva. Ovako shvaćen način profiliranja kozmopolitizma otvorio je vrata razvitku Europske unije na načelima ne više uniformizacije kroz pravila i načine djelovanja nego na uvažavanju partikulariteta svake države zasebno.¹¹² Taj partikularitet svake države ponaosob koji se treba uvažiti mora biti i percipiran i kao konstitucijalna tolerancija, odnosno da se nadnacionalna zajednica utjelovi i kroz poštivanje konstitucionalističke prakse. Ukoliko se pristupi kreiranju europeizacije na nekim drugim načelima koja nemaju u sebi percipirana kozmopolitska obilježja onda postoji vrlo velika mogućnost da će doći do ruiniranja i oskrnjivanja postojećih identiteta, a vrlo vjerojatno i do smanjenja nacionalnog suvereniteta.¹¹³ „Procesom europske političke integracije države dio svog suvereniteta predaju na supernacionalnu razinu, a europeizacija se odnosi na efekte koje to izaziva. Smjer djelovanja europeizacije se ne odnosi samo na utjecaj razine Europske unije na nacionalne sustave javnih politika već i obrnuto, na utjecaj nacionalne, na europsku razinu te na različite horizontalne odnose europske i nacionalne razine. ...Treba iznova promisliti Europu. Problem Europe je nacionalni nesporazum sa samom sobom (ili Europa ili nacionalne države) koji stvara političke blokade.“ (Babić-Krešić, 2015: 387) Ukoliko se europeizacija promatra ili pokušava koncipirati na načelima poput jedine moguće opcije prijenosa suvereniteta i integracije u EU onda je na djelu neuzimanje u obzir koncepta kozmopolitizma koji nudi rješenje kroz profiliranje jednakih postojanih i interesno profiliranih država čiji suverenitet ne bi trebao biti oskrnavljen budući da se zajednicu treba utemeljiti na jednakosti postojanja, a ne prijenosa naležnosti na stvarenje nečega novoga, neke nove zajedničke nadnacionalne države.¹¹⁴ „Stoga Europska

---

¹¹² Da koncept ujedinjene kozmopolitske Europe nije toliko apstraktan i vezan za nešto što egzistira samo u nadnacionalnoj sferi smatra i autor Josef Isensee koji smatra da se kozmopolitacija ne odvija u oblacima nego li je to ideja vezana za teritorij. „Ujedinjena Europa dakle nije neko kozmopolitsko carstvo u oblacima, nego politička ideja vezana za prostor. Ona pušta korjenje dobiva obrise zahvaljujući svojem odnosu prema prostoru, jer napisljetu je upućena na granice.“ (Isensee, 2004: 292)

¹¹³ „Pogreška političkih promotora Maastrichta u tome je što se – što je bilo legitimno u fazi izgradnje, ali sada postaje opasno – jednostrano orijentiraju po principu integracije i zanemaruju princip diferencijacije, što europsku ideju poznaju samo pod aspektom jedinstva, a ne i mnoštva, te ideju izjednačavaju sa ustanovama zajedničkog tržišta i na njihovom rastu rade kao na samosvrsi.“ (Isensee, 2004: 305) Ovdje jasno vidimo koliko se realni politički procesi integracije Europe odmiču od koncepta kozmopolitske Europe utemeljene na partikularizmu i diferencijaciji.

¹¹⁴ Europski prostor koji bi se ukoliko se utemelji na načelima kozmopolitizma morao biti nastanjen ljudima koji imaju svoj vlastiti identitet. Da li će se taj identitet stopiti u neki novi europski identitet? Odgovor nalazim u uvidima Darija Čepa koji smatra da će se zadržati postojeći identiteti ali da će doći i do njegovanja jednog novog identiteta ublaženog kroz europski identitet. Iako Čepo problematizira proces globalizacije koji dovodi u vezu sa kozmopolitskim rješenjem važan je dio gdje percipira mogućnost stvaranja novog identiteta, što za mene predstavlja svojevrsnu kontradiktornost jer bi kozmopolitska Europa trebala tronizirati partikularitete. „Na viziji kozmopolitske Europe unutar koje bi europski građani imali aktivnu ulogu u procesu odlučivanja i koja bi, jačanjem zajedničkog identiteta, služila kao najsnažnija obrana od negativnih trendova globalizacije.“ (Čepo, 2011: 79) Jedan novi zajednički identitet ne bi trebao biti cilj agende koja se zalaže za europeizaciju , ukoliko se

unija ni u kojem slučaju ne smije biti promatrana ili pogrešno shvaćena kao nedovršena nacija ili kao nepotpuna savezna država, nego kao novi povijesni kozmopolitski projekt. Mnogi se, i to s pravom, boje neke supersavezne države. Međutim Europa ne može biti izgrađena na razvalinama nacija. Postojanje različitih država pretpostavka je kozmopolitske Europe. Vrijedi i obratno: bez kozmopolitske Europe nacionalne države osuđene su na propast.“ (Posavec, 2005: 127) Sličnog je stava i Zvonko Posavec koji naglašava pogrešnost shvaćanja i promišljanja Europe kao jedne nove zajedničke države, bila ona uteljena na obliku nedovršene nacionalne države ili pak savezne države nego li je jedino moguće utemeljenje ono na načelima kozmopolitizma koji bi eliminirao strah od gubitka vlastite zasebnosti. „Tek izgradnjom postmodernističkog europskog imperija dovršava se epoha građanskih revolucija konstituiranjem europskog građanstva. Dakle, imperij bez imperatora, vlast koja se rastače u difuzno, višerazinsko nehijerarhijsko odlučivanje, a produkt te transformacije autonomnih nacionalnih država u samodisciplinirane članice europskog imperija jesu kozmopolitizirane europske nacionalne države.“ (Grubiša, 2011: 75) Europski kozmopolitski model mogao bi svojim integriranjem država u velikoj mjeri pomoći u izbjegavanju potencijalnih sukoba među državama. Pored umanjivanja mogućnosti izbijanja sukoba takva kozmopolitizacija Europe doprinijeti će povezivanju ljudi, koje se već i događa samim procesom globalizacije.¹¹⁵ Proces globalizacije pored povezivanja ljudi nosi sa sobom određene rizike i neizvjesnosti po postojeće države, a način prevazilaženja tih izazova ogleda se i u kozmopolitskoj državi. Takvo stajalište nalazimo kod autora Esada Zgodića, a koji se poziva na Beckove uvide o pitanju odnosa globalizacije, nacionalnih država i kozmopolitizma. „Onom razaralačkom što se producira u svijetu nacionalnih država, mogu, dakle, produktivno replicirati samo kozmopolitske države, jer one istovremeno naglašavaju potrebu nacionalnog samoodređenja s odgovornošću i pri tome rade na povezivanju onih drugih stranaca unutar i izvan svojih granica. Nije riječ o negiranju ili osuđivanju samoodređenja. Naprotiv, riječ je o

---

ona temelji na načelima kozmopolitizma, a ne i iz razloga jer se ne radi kroz kozmopolitski koncept na stvaranju nove nadnacionalne države. Bilo je to retka istorijska prilika da Evropa pokaže da više nije stara. Da to više nije onaj stari, senilni kontinent, koji ima bogatu istoriju ali malo pamćenja i praktičnog nauka od istorije (ili ono malo parče, mali istureni atlantsko-mediteranski, zapadni rt ogromnog azijskog prostranstva – koje se pretvara da je kontinent), već jedna nova geopolitička i društveno-kulturna stvarnost koja će konačno utvrditi sopstveni identitet – geografski preko definisanja granica; politički preko demokratije i nadnacionalnog političkog entiteta Evropske unije i njenih institucija; kulturni preko svog zajedničkog hrišćanskog nasleđa dugog trajanja; ekonomski preko slobodne trgovine i preduzetništva bez carinskih granica; ideološki preko kolektivne mobilizacije za ostvarivanje svih prethodnih dimenzija. Ili definisati svoju matricu kolektivnog identiteta u „grčkoj misli, u rimskom zakonu i u religijskoj jevrejskohrišćanskoj tradiciji“ (Lorenso, 2011: 234).

¹¹⁵ „Oni putuju, uče jezike, rade u inozemstvu i sklapaju brakove s pripadnicima drugih nacija, a metapolitički europski poredak osigurava im bolju zaštitu od nepredvidljivih globalnih rizika i spekulacija neoliberalnog kapitala u borbi moći i protumoći u doba globalizacije.“ (Petković, 2010: 72) Uz društvenu interakciju postoji mogućnost da se pojedinac zaštići kroz mehanizme jednakog poretku od raznih oblika ugroza, a najviše onih uobličenih u ruhu nemilosrdnog neoliberalnog kapitala.

oslobađanju od uskovidnosti i pokazivanju zanimanja za svjetske interese.“ (Zgodić, 2014: 355) Ovdje se kozmopolitska država nameće kao nešto je suštinski moguće, ukoliko želi savladati izazove koje nosi proces globalizacije, a na djelu je odgovor u obliku kozmopolitiske zajednice.¹¹⁶ Da bi se još konkretnije razumjela ideja kozmopolitiske države pozvat će se još jednom na uvide autora Urlicha Becka prije nego li se uputim u konkretizaciju problema u Europskoj uniji. „Kozmopolitska država, razumljivo, pripada budućnosti, ali u savremenom svijetu prepoznaje se i put koji vodi k njoj: put prema kozmopolitskoj državi kreće se svuda gdje neka zemlja cijeni demokraciju i ljudska prava od autokracije i nacionalizma; gdje se vodi borba za to da se u samom procesu opredjeljivanja za kulturno druge snažno izraze konzekvencije toga opredjeljenja i da se iznova međusobno usklade i povežu prava manjina i većina, univerzalistička i partikularistička prava. Da je taj put stvaran, a ne imaginaran, govori i Europa: nju se može promišljati kao novovrsnu transnacionalnu kozmopolitsku državnu tvorevinu koja svoju političku snagu crpi iz prihvaćanja i pripitomljavanja europske nacionalne mnogostrukosti, uključujući i njezine simpatične ograničenosti.“ (Beck, 2004: 136-137) Ovakvi uvidi djeluju dosta realistički, ali prije donošenja samog zaključka potrebno je propitati kako se Europa nosi sa konkretnim pritiscima, dolazi li do izražaja ujednačavanje stavova ili suprostavljenja mišljenja, da li je na djelu borba za univerzalistička ljudska prava ili vraćanje nacionalizmu. Ulrich Beck i Edgar Grande u svom djelu Kozmopolitska Europa detaljno eksplaniraju pitanje kozmopolitiske Europe, te pokušavaju ponuditi odgovore na neka od ovih pitanja, respektirajući njihove uvide, pokušat će na konkretnim primjerima potvrditi ili osporiti njihove teze. Analizu mogućnosti uspostavljanja kozmopolitiske Europe na konkretnim primjerima započeo bih s onima više materijalističke prirode koji su vezani za čovjekov matrijalno ekonomski boljšitak. Jedna od važnih politika EU ogleda se kroz poljoprivrednu politiku, svjedoci smo nekonzistentnog provođenja agrarnih politika, a koje prije svega vrše nacionalne države kako bi same zaštitile svoju poljoprivredu i povećali konkurentnost proizvođača. Takve unilateralne intervencije ili nacionalno orijentirane intervencije, ruše tezu o zajedničkom pristupu rješenja problema konsenzusom i rješenjem za sve, a kroz kanale utjecaja nadnacionalne razine.¹¹⁷ Primjeri djelovanja kompanija koje svoja sjedišta imaju u Europi, a

---

¹¹⁶ „S navedenim distancama koncept kozmopolitiske države zasniva se, prije svega na načelu nacionalne indiferencije države, a ono omogućuje suživot identiteta pomoću načela konsitucionalne tolerancije.“ (Beck, 2004: 135) Kozmopolitska država prema uvidima Ulrich Becka zasnivala bi se na elementima nacionalne raznolikosti koja bi bila percipirana i zaštićena, a odnosi između nacionalnih raznolikosti ne bi smjeli biti konfliktno okarakterizirani, nego li bi se temeljili na konstitucionalnoj toleranciji.

¹¹⁷ Da dolazi do individualističkih rješenja problema agrarnih politika detektiraju i autri Edgar Grande i Ulrich Beck. „Ona je pristanak Španjolske vezala za uvjet da se strukturalni fond kojim su se do tada koristile pretežno južno europske zemlje zadrži i nakon proširenja na istok. I, naposljetku Francuska se u interesu svog agroindustrijskog kompleksa uporno opirala, reformi agrarne politike EU, koja je trebala biti pokušaj uklanjanja

poslove obavljaju po cijelome svijetu pokazuju da se prešlo kroz proces globalizacije u nadnacionalni način trgovanja i proizvodnje. Primjer pogrešnosti percipiranja da postoje europske kompanije koje će kroz europske standarde imati više benefite u gospodarstvu opvrgnuli su i autori Beck i Grande. „Predodžbu da europska poduzeća međusobno surađuju kako bi mogla bolje konkurirati američkim i japanskim poduzećima, koja je u europskoj komisiji prevladavala još u osamdesetim godinama, brzo su opovrgle globalne arhitekture transnacionalnih poduzetničkih mreža. Jednako kao što u radoblju gospodarske globalizacije ne mogu postojati nacionalna – američka, njemačka ili francuska velika preduzeća, ne mogu postojati ni ona europska.“ (Beck, Grande, 2006: 246) Iz ovih uvida vidljivo je da određena ekonomска kozmopolitizacija nema čvrsto uporište u konkretnim primjerima, jer se ne mogu u procesu globalizacije ni profilirati europska poduzeća, nego li su ona transnacionalna.¹¹⁸ Kada govorimo o ekonomiji na razini EU onda trebamo i percipirati ekonomске probleme s kojima se susreću određene države koje pribjegavaju ekonomskom zaduživanju kako bi sanirale svoje deficite. Umjesto kozmopolitiskog načina rješavanja takvih pitanja zajedničkih politika razumjevanja i suradnje često se pribjegava nekonvencionalnim metodama. „Ona čak nema ni delotvorna pravna sredstva (za razliku od uslovljavanja zavrtanja ruku u međuvladinim sporazumima u koje se ulazi pod prijetnjama) da kontroliše potrošnju država članica koja se finansira zaduživanjem.“ (Ofe, 2015: 24) Ukoliko se uzme za primjer i rješavanje sporova između država, a možemo promatrati sukob između Slovenije i Hrvatske za prevlast nad određenim dijelom Jadranskog mora, na djelu je pored korupcijske afere i naglašenost rješavanja tog problema nakon neuspjele arbitraže, bilateralno.¹¹⁹ Pored

---

dotadašnjeg sustava viška proizvodnje.“ (Beck, Grande, 2006: 193) Na tragu ovakvog stajališta i percepcije neprincipijelnosti prilikom formiranja agrarne politike, nailazim na slično mišljenje i kod autora Komar Slavka, a koji se referira na autora Eric Hobsawma. „Britanski povjesničar Eric Hobsbawm u svom znamenitom djelu Doba ekstrema piše: Sukob postaje sve žešći kad stvar nije jednostavno ekonomska, nego kad dobiva politički i kulturni kontekst. Francuzi, a u manjoj mjeri i Nijemci, bore se da održe goleme subvencije za svoje seljake, ne samo zato što oni imaju dosta važnu ulogu kao glasači nego i zato što iskreno vjeruju i osjećaju da bi uništenje seljačke poljoprivrede, bez obzira koliko ona neefikasna i nekonkurentna bila, značilo uništenje pejsaža, tradicije, dijela nacionalnog obilježja i karaktera.“ (Komar, 2000: 432)

¹¹⁸ Još jedan negativni ekonomski primjer, a uobličen kroz formu europske kozmopolitske integracije tržišta nalazim i kod autora Klaus Ofea. „Ipak, treba primetiti da te ekonomске atrakcije tržišno integrисane Eu uz eliminisanje granica i drugih (necarinskih) prepreka u trgovini ne donose korist podjednako svim vrstama investitora i država, regionala, sektora industrije, i zaposlenima koje pogađaju. Činjenica da isti regulatorni režim važi za sve, ni u kom slučaju ne stvara jednakе uslove, s obzirom na ogromne razlike u ekonomskim institucionalni, demografskim, geografskim i političkim uslovima. Ovdje je važna percepcija pogrešne primjene načela jednakosti regulacije, jer nije ispoštovano pravilo kozmopolitskog poštivanja partikularnosti, što se ogleda kroz nejednake početne uvjete prilikom sudjelovanja u ekonomskom nadmetanju.

¹¹⁹ „Hrvatskoj je u interesu bilo postati članicom Europske unije pa je pristala na arbitražu međunarodne zajednice, međutim, kada je taj nacionalni interes ostvarila i kada je na rang-listu prioriteta došao novi interes (a sam je spor uza sve to kontaminiran) – odluke arbitraže nije prihvatile. Hrvatsko-slovenska arbitraža dokaz je da politički ipak prevladava jer će rješenje tog spora biti bilateralno, bez direktnе medijacije međunarodne zajednice.“ (Jambrović, 2018: 24) Autorica Tea Jambrović istraživala je utjecaj pravnog nad političkim te u

rješavanja sporova među državama, prisutno je nejednako primjenjivanje Šengenskog sporazuma na dva načina, prvi je jer Irska i Britanija nisu željele sudjelovati, a drugi je način da države koje su željele nisu određeni vremenski period mogle ispuniti potrebne uslove za njegovo provođenje kao što je npr. Hrvatska.¹²⁰ Još jedan kozmopolitiski neuspjeh u pogledu Europe jest ponovno uspostavljanje granica potaknuto izbjegličkom ili migrantskom krizom, a uobličeno kroz degradiranje Šengenskog sporazuma otvorenih granica država članica. „Pod utjecajem sve većeg priliva izbjeglica, ne samo da se Dablinski sporazum EU srušio, već se i srušio šengenski režim otvorenih granica, jedno od najznačajnijih i najpopularnijih postignuća europskih integracija ikada.“ (Ofe, 2015: 111) Ponovno uspostavljanje graničnih kontrola i instalacija bodljikave žilet žice na određenim granicama također onemogućuje profiliranje zajedničkih politika reguliranja pitanja migracija, ali i dezavuirala osnovne postulate kozmopolitske Europe. Pored ekonomskih odrednica koje utiču na cjelokupnu populaciju EU, još jedna negativna konotacija koja utječe na percipiranje kozmopolitske Europe jest nepostojanje potrebne suglasnosti oko provođenja zajedničke vanjske i međunarodne politike. Takav deficit nalazimo percipiran također u uvidima autora Klaus Ofea koji konstatira „Stalni neuspjeh EU da sprijeći ili pomiri međunarodne, kao i domaće konflikte, kako u istočnom susedstvu, tako i u čitavom regionu Bliskog istoka i severne Afrike i da doprinese stabilizaciji ovih regionala, teško da pruža inspirišuću viziju o ulozi EU u međunarodnoj politici.“ (Ofe, 2015: 61) Prije nego li se dotaknem konkretnih društvenih pitanja, treba razmisliti o samoj demokratskoj legitimaciji koncepta ujedinjene Europe ili kozmopolitske Europe. Koncept demokratske legitimacije kroz izborni proces, kao što je crpe vlasti nacionalnih država, na primjeru kozmopolitske Europe u najmanjoj mjeri je manjkav.¹²¹ Utvrđivanjem deficit-a

---

svom istraživanju dotakla onoga što je važno za ovaj rad, a to je način na koji se rješava spor između Hrvatske i Slovenije vezano za dio Jadranskog mora. Ukoliko bi bio primjenjen kozmopolitiski princip pri rješavanju ovog problema onda bi se odgovor na ovaj problem trebao potražiti na uvažavanju stajališta, pronalasku zajedničkog rješenja i na kozmopolitskoj razini, a evidentno je da se sam proces vratio na rješavanje na nacionalnu razinu, uz postojanje korumpiranosti same arbitražne komisije.

¹²⁰ Postojanje ovakvog problema nejednakosti Šengenskog sporazuma detektirali su i autori Beck i Grande. „Treća je varijanta Schengenski sporazuma koji je izvan konteksta ostalih ugovora EU, sklopio najprije mali broj država članica EU (Belgija, Njemačka, Francuska, Luksemburg, Nizozemska). Sporazum je u međuvremenu potpisalo 15 država, među njima i dvije države koje nisu članice EU – Norveška i Island, a Velika Britanija i Irska kao članice EU nisu pristupile sporazumu. (Beck, Grande, 2016: 306) Ovdje vidimo da Velika Britanija i Irska nisu željele sudjelovati u primjeni ovog sporazuma što je još jedan argument neprihvaćanja zajedničkih politika, nego li insistiranje na nacionalnoj kontroli granica.

¹²¹ Manjkavost demokratske legitimacije vidljiva je na participaciji građana cijele EU, a participacija se ogleda samo prilikom obrazovanja Europskog parlamenta, a koji u konačnici ne predstavlja u potpunosti zakonodavno tijelo EU. „Mogućnost sudjelovanja građana trenutno se reducira na izbore, koji se održavaju svakih 5 godina, za europski parlament, koji je slab u usporedbi s nacionalnim parlamentima.“ (Beck, Grande, 2006: 196) Ovdje ključni problem predstavlja minimizirana participacija građana na legitimiranju cijelog koncepta Europe utemeljene na kozmopolitskim principima. Popunjavanje članstva ostalih institucija EU ne podliježe izbornom procesu. Pored Beckovih uvida gravitira i mišljenje da institucije EU imaju određeni legitimitet ali da je

demokratske legitimacije, pristupam istraživanju načina rješavanja društvenih pitanja kao što su recimo kreiranje rješenja za određena problemska pitanja, a onda takvo kreiranje treba da bude na način da nitko ne ispašta ili ne snosi veći teret takvog rješenja. "Radije loše rješenje za sve države članice nego bolje za samo neke" (Scharrer, 1984: 12) Odstupanje od ove idealtipske preferencije vidljivo je kroz pitanje migrantske krize s kojom se Europa suočava. Sve države članice ne žele prihvati ovakav način rješavanja problema kroz prihvatanje određenog postotka migranta, te pribjegavaju vlastitom načinu rješavanja ovog problema, ignorirajući rješenje koje se ponudilo sa europske razine. Ukoliko je ta kozmopolitska logika doista konzistentno primjenjena onda bi se ovo pitanje rješavalo samo na razini Europske unije, a ne i na razini nacionalnih država. Određeni problemi bi se trebali rješavati primjenom referendumna na razini cijele Europe kako bi se građani uključili u procese odlučivanja, a vidimo i svjedoci smo da je jedini referendum koji je se doista održao bio je o izlasku Britanije iz Europske unije što se formalno i dogodilo. Takav način, nadnacionalni način rješavanja problema nije do sada zaživio u obliku referendumna.¹²² Budući da je predloženi ustav Europske unije odbijen referendumski potrebno je detektirti i stajališta koja su egzistirala prije njegovog odbijanja. Jedno takvo stajalište nalazimo kod autorice Branke Lončar Mrkoci, a koja se referira na uvide Jurgen Habermasa. „Habermas, kao branitelj nužnosti europskoga političkog naroda i europskoga ustava, sa svojom vizijom ‘ustavnoga patriotizma’ vjeruje da se samim činom konstitucionalizacije i dobivanjem ustava zajednica različitih naroda može transformirati u zajednicu s kolektivnim političkim identitetom i zajedničkom sudbinom, odnosno ustavnu zajednicu. Građani takve zajednice lojalni su ustavnim načelima (što su univerzalna načela demokracije, vladavine zakona i poštovanja ljudskih prava), a ne nužnosti zajedničke kulture ili nekoga drugog etno-kulturno-organskog

---

problem u nemogućnosti formiranja europskog demosa. „Ni uvođenjem pravno formaliziranog građanstva unije, koje se posreduje državljanstvom neke države članice, ne može stvoriti narod unije kao političko jedinstvo, ne može stvoriti europsku naciju. Upravo time i nedostaje subjekt za moguću europsku demokraciju europski narod. Nema demokracije bez demosa.“ (Isensee, 2004: 306) Nepostojanje demokratske legitimacije ovdje je percipirano kroz nemogućnost profiliranja europske nacije.

¹²² „Smrtna presuda Europskom ustavu donesena je na dva referendumna, u razmaku od samo nekoliko dana. Prvo su se 29. svibnja 2005. godine Francuzi s oko 55% glasova izjasnili protiv Ustava, a potom su 1. lipnja Nizozemci s još većom većinom (61,6 prema 38,4%) glasovali protiv istog dokumenta. Kako je člankom 447. prijedloga Ustava propisano da će on biti ratificiran od svih država članica, u skladu s njihovim odnosnim ustavnim zahtjevima, jasno je da Ustav ne može stupiti na snagu u slučaju da ne bude prihvaten makar u jednoj državi. I dok je u slučaju ranijih ugovora iz Maastrichta i Nice bilo ponavljanja referendumna (u Danskoj i Irskoj) kako bi “iz drugog pokušaja” došlo do prihvatanja tih ugovora i zahtijevane jednoglasnosti, ovaj put malo tko govori o tome da bi se Ustav, u sadašnjem obliku, mogao još jednom podnijeti na glasovanje Francuzima i Nizozemicima.,, (Podolnjak, 2007: 178) Uzimajući u obzir činjenice koje iznosi autor Robert Podolnjak vidljivo je da se u Europskoj uniji pokušavaju primjeniti pravila kozmopolitizma, da on u određenoj mjeri postoji ali svakako nije do kraja profiliran jer ipak stanovništvo još nije spremno da se tako olako „udalji“ od nacionalnih država i prednost dadne kozmopolitskim načelima upravljanja.

elementa. Upravo ustav utemeljen na navedenim ustanovnim načelima Habermas smatra nužnim katalizatorom za formiranje i jačanje europskoga civilnog društva, političke kulture i javne sfere. No Habermasov postnacionalni ‘ustavni patriotizam’ nije isključivo europski, nego ima kozmopolitske ciljeve, budući da je njegova teza da je stvaranje europskoga identiteta samo tranzicijski međukorak sa svrhom ostvarenja ‘građanina svijeta’ koji bi živio prema univerzalnom pravu.“ (Lončar-Mrkoci, 2007: 151) Habermas je potencirao potrebu kreiranja europskog ustava kako bi se na osnovu njega moglo pristupiti svojevrsnoj legitimaciji nadnacionalnog projekta i kako bi se na osnovu toga mogao formirati zajednički politički identitet koji bi bio primarni u odnosu na nacionalne identite. Tako ustoličen politički, a nadnacionalni identitet, poslužio bi u procesu daljnje kozmopolitizacije koji bi nadilazio Europu i omogućio stvaranje svjetske države.¹²³ Budući da sam već akcentirao odbijanje potencijalnog europskog ustava, vidimo da ovakva stajališta nemaju uporište u konkretizaciji takvih ideja.¹²⁴ “Mora postojati jasno definirano ‘sebstvo’ političkoga samoodređenja i samoutjecaja, kojemu se mogu pripisati kolektivno obvezatne odluke.” (Habermas, 2001: 88). Jurgen Habermas pokušava istaknuti i dokazati potrebu kreiranja kolektivnih tijela nadnacionalne razine, a kroz mogući koncept savezne države koja bi dalje svoje pune potencijale postigla kroz postojanje zajedničkog ustava, političke javnosti, transparentne i pristupačne javne sfere.¹²⁵ Suprotna stajališta koja imaju u određenoj mjeri skepticizam prema

---

¹²³ Ukoliko bi se i pristupilo kreiranju neke svjetske države, ona bi u svojoj koncepciji bila u suprotnosti sa načelima kozmopolitskog koncepta. Ovakvo stajalište argumentiram uvidima kod autora Josef Isenseea koji smatra da ukoliko bi svetska država bila ustoličena na demokratskim i federalnim ustanovnim načelima opet bi ta određena viša država bila tumač ustava i određivala pravila prema državama članicama što je u suprotnosti sa kozmopolitskim idealom glorificiranja posebnosti političkih zahtjeva i političke individualnosti prilikom kreiranja rješenja. „Ni liberalni i federalni ustav svjetske republike ne bi sprečavao da posljednja riječ u interpretaciji ustava leži u rukama središnje države, koja za sve obavezujuće odlučuje o tome koje će kompetencije preostati državama članicama, što zahtjeva princip supsidijarnosti, gdje treba povući granice ljudskih prava.“ (Isennsee, 2004: 284)

¹²⁴ „Kritike Habermasova ‘ustavnog patriotizma’ uglavnom se svode na utopijsku i idealističku narav te slabu mogućnost oživotvorenja tog koncepta. No razmatrajući uvjete potrebne za realizaciju ‘ustavnoga patriotizma’ i sam Habermas naglašuje da političkoj kulturi globalnoga društva nedostaje zajednička etičko-politička dimenzija, koja je nužna za formiranje globalne zajednice i globalnoga identiteta.“ (Lončar-Mrkoci, 2007: 151) Citirana autorica također percipira da je ovakav koncept ustavnog patriotizma u najvećoj mjeri idealistički, jer se teško može konkretizirati.

¹²⁵ „Habermasova je predodžba bila da je istodobnost tih golemih proturatnih prosvjeda diljem Europe 15. veljače 2003. godine bila “signal za rađanje europske javnosti”, koja je prevladala podjelu Europe nastalu pismom “voljnih” država što su sklopile savez sa SAD-om. Koalicija nekih članica i tadašnjih kandidata za članstvo u EU-u značila je, s jedne strane, neuspjeh zajedničke vanjske politike, no s druge je strane – uvjeren je Habermas – moć osjećaja podigla na noge zajedničku Europu.“ (Muhleisen, 2004: 29) Ovaj primjer je važan iz dva razloga. Prvi se ogleda o nemogućnosti projiciranja zajedničke vanjske politike što bi trebala biti jedna od glavnih odrednica kozmopolitskog koncepta, a promatrana kroz zajedničko djelovanje. Drugi razlog jest to da se preoptimistički poima javni prosvjed koji nije bio ciljan da djeluje kolektivistički, nego su ti prosvjedi rezultat pojedinačnih prosvjeda vođenih protiv rata u Iraku.

ovakvim pozitivističkim uvidima prema kozmopolitiskoj Evropi u uvidima Habermasa, Grandea i Becka nalazimo kod autora Krešimira Petkovića.¹²⁶ „Ona je pohitala u kozmopolitizaciju i teorijski-diskurzivno ukinula kolektivne identitete bez čvrstog uporišta u društvenim trendovima koji bi opravdali takav postupak. Giddens i Beck odviše su lako otpisali politiku klasične modernosti nacionalnih država i na tim osnovama uspostavili kozmopolitsku i socijalnu Europu. Ako je njihova sociologija europske integracije valjana, nije jasno zašto se referendumski odbijaju novi europski sporazumi, zašto jačaju populističke stranke, zašto Europa nije kozmopolitska nego protekcionistička i zašto ona nikako ne uspijeva nastupiti zajednički i odlučno u međunarodnoj areni?“ (Petković, 2010: 74) Uzmemo li u obzir najnoviji primjer Breksita, vidimo da nacionalne politike, ali ni stanovnici Britanije nisu bili spremni odreći se nacionalnih interesa zarad zajedničke politike Europske unije koju ovdje poimam kao potencijalu kozmopolitsku organizaciju¹²⁷. Postavljena pitanja autora Krešimira Petkovića potkrepljuju tezu da je prerano uvedena ideja kozmopolitske Europe, ali ni Ulrich Beck u svom djelu Kozmopolitska Europa ne ide do kraja sa zaključkom o benefitima i realnosti kozmopolitske Europe, te i sam respektira da postoje brojna pitanja koja su otvorena i na koja će tek trebati odgovoriti, a pored toga i novi politički procesi kreću se u novim smjerovima, kao što je Brexit ili druge populističke politike.¹²⁸ Postoje određeni primjeri koji ponovno glorificiraju nacionalno, a ono se može ogledati i kroz odbijanje europskog ustava, što na još jedan način dokazuje da nacionalne države još uvijek nisu

¹²⁶ „Neuspeli grčki referendum o merama štednje, smena političkih lidera koji u pitanje dovode ideju evropskog poretku ili post-izborno obesmišljavanje njihovih partijskih programa, nemoć stotina hiljada ljudi na ulicama Atine, Pariza, Rima, Madrija da dovedu do makar i najmanje političke promene, sve to svedoči o uspešnosti Moneove strategije disciplinovanja politike i demokratije. Razočarani su danas oni koji su od integracije očekivali ostvarivanje republikanskih načela, očuvanje autonomije država članica ili uspostavljanje evropske ekonomske vlade, jačanje zajedništva i solidarnosti među Evropljanima itd.“ (Kovačević, 2018: 74) I uvidi Bojana Kovačevića percipiraju nemogućnost projiciranja političke volje država ukoliko se ona ne slaže sa europskim normativom takve politike.

¹²⁷ Političari u UK svojim su odnosom prema Uniji doprinijeli stvaranju polariteta koji je podijelio britansko društvo. Gubitak identiteta i osjećaja pripadnosti pripisao se Uniji, a tako prezentirani podaci utjecali su na konačno „NE“ Uniji. Kada se u obzir uzmu gospodarski i ekonomski pokazatelji gdje je trgovina sa EU u konstantnom padu i deficitu dok se sa ostatkom svijeta bilježi deficit može se zaključiti kako izlazak iz EU i nije tako loš. Izdvajanja za proračun EU prikazana su kao nepotrebna te kako se taj novac može preusmjeriti direktno u razvoj gospodarstva. (Šugić, 2017: 88) Istraživanje koje je proveo Zlatko Šugić orientirano je na ekonomsku stranu priče o Breksitu, no pored toga percipirao je i ono političko, a ono se ogledalo u tome da prvenstveno političke elite koje su utjecale na građane igraju još uvijek ulogu koja nije spremna da podijeli svoje vlastite suverene nadležnosti sa unijom koja se pokušava utemeljiti na kozmopolitskim principima. „Takva kozmopolitska Europa nije bez proturječnosti, ali je našla način postupanja s tim napetostima i zna spriječiti kako da se unija dezintegrira i politički blokira zbog neizbjegne ambivalencije druge europske moderne.“ (Beck, Grande, 2016: 284) Smatram da su autori na koje se referiram, ovdje napravili određenu pogrešku prilikom donošenja zaključka o mogućnosti kozmopolitske Europe da pronađe rješenja koja bi mogla dovesti do dezintegracije, a najočitiji primjer jest primjer Brexita.

¹²⁸ „Tko je nakon ove lavine upitnika stekao dojam da ni autori ove knjige ne znaju odgovore na ta pitanja, potpuno je u pravu.“ (Beck, Grande, 2006: 324) Citirani autori na kraju svog istraživanja na jedan satiričan način pokazuju da još uvijek postoje otvorena pitanja kada je kozmopolitska Europa u pitanju i da će se tek u budućnosti pokazati da li je ona mit ili realna mogućnost.

spremne odnosno njihovi građani i političke elite, odreći se suverenističkog, samosvojstvenog, jedinstvenog vlastitog načina donošenja odluka. Neka od kozmopolitskih načela doista postoje i već se primjenjuju, sama Europska unija svojevrsni je pokušaj kozmopolitike organizacije, no ukoliko govorimo sublimirano o svim ovim načelima kozmopolitizma smatram da je trenutno još uvjek nemoguće potpuno Europu percipirati utemeljenu na kozmopolitskom konceptu.

5.2. Da li kozmopolitska politika realizira federalizam u transnacionalnoj sferi?

Kozmopolitska politika iako još uvjek u začetcima konkretne primjene i za sada ograničenih mogućnosti primjene, u svom osnovnom konceptu zahtjeva priznavanje partikularnih interesa društava i država u nadnacionalnoj sferi djelovanja. Kroz ovaj dio istraživanja približit ću koncept kozmopolitike politike kroz priznavanje zasebnosti interesa posebnih aktera i mogućnost projiciranja tih interesa, a opet i kroz mogućnost primjene politike federalizma u transnacionalnoj sferi djelovanja. Stoga, svrshodno je istraživanje ovog odnosa započeti teorijskim definiranjem na što se konkretno odnosi transnacionalna sfera ili razina te tko su njeni akteri. Detekciju rješenja ovog pitanja nalazimo u radu autorice Ane Pažanin koja se bazira na istraživanja Ulrich Becka. „Beck bira pojmove na transnacionalnoj, a ne na nacionalnoj ili internacionalnoj razini. Ta transnacionalna razina ima na umu interakciju svjetskogospodarskih aktera, civilnog društva, supranacionalnih organizacija i ... nacionalnih država.“ (Pažanin, 2009: 54) Transnacionalna razina pojmljenja je kao razina interakcije koja se odvija iznad ili preko granica nacionalnih država, dok su akteri u toj sferi pored nacionalnih država sada i recimo transnacionalne korporacije poput Microsofta, Monsanta, Facebooka, Samsunga itd, akteri civilnog društva poput Crvenog križa, Green Peace ili Liječnici bez granica, a svi oni skupa utječu svojim djelovanjem na određene političke procese.¹²⁹ Fokus istraživanja bit će prije svega na položaj nacionalnih država u tijelima nadnacionalnih organizacija koje egzistiraju u nadnacionalnoj sferi, dok je i ulogu ostalih aktera kao i naroda koji su pod utjecajem nadnacionalnih organizacija važno

---

¹²⁹ Važni su postali transnacionalni odnosi ili interakcije koje se odvijaju preko državnih granica, a nisu pod nadzorom država, odnosno vlada. Uz to recentne promjene u svjetskom kontekstu, poput globalizacije i ekonomske liberalizacije, zahtijevaju nove načine i vođenja i izučavanja vanjske politike, između ostalog zbog pojave novih aktera, sve veće važnosti transnacionalnih odnosa te afirmacije političkih sustava koji nisu države, ali vode vanjsku politiku. (Radošević, 2012: 18) Autor Dubravko Radošević percipira postojanje nadnacionalne sfere, a poima je kroz postojanje interakcije koja se odvija preko državnih granica. Važno je naglasiti malu kontrolnu ulogu nacionalnih država na takvu interakciju, te egzistiranje i drugih aktera u tom procesu mimo nacionalne države.

percipirati kako bi se detektirao sam odnos i mogućnost federalizma u transnacionalnoj uvjetno kozmopolitkoj sferi.¹³⁰ Postojanje onoga što smo pojmili kao transnacionalna ili nadnacionalna sfera dovelo je do minimiziranje uloge državnih granica u određenom omjeru, ali ne potpuno, što za posljedicu ima lakše održavanje interakcije između država. Uz suvremene države kao akteri u transnacionalnoj sferi pojavljuju se i brojne nadnacionalne organizacije. „Zajedno sa značajnim porastom broja „aktera“ u svjetskoj politici – na primjer Ujedinjene nacije, Ekonomski i socijalni savjet UN, Svetska banka, Međunarodni monetarni fond, Svetska zdravstvena organizacija – pojavili su se i brojni pritisci da se poveća domaćaj međunarodnog prava.“ (Held, 1997: 105) Budući da je kozmopolitska ideja najčešće primjenjena na primjeru EU i budući da sam već proveo istraživanje mogućnosti njezine kozmopolitizacije, u ovome dijelu ispitat ću postoje li federalni principi primjenjeni u konceptu pokušaja kozmopolitizacije EU, te pored toga istražiti da li postoje elementi federalizma u transnacionalnim organizacijama.¹³¹ „Mjeru recentnih trendova koji traže funkcionalne ekvivalente države na transnacionalnoj razini najjasnije se uočava u razvitu EU-a. Tekući proces europske integracije potiče brojne pokušaje konceptualizacije toga

---

¹³⁰ „Ruku pod ruku sa ovim razvojem stvari, kozmopolitski model teži stvaranju efikasnih transnacionalnih zakonodavnih i izvršnih tijela, na regionalnom i globalnom nivou, ograničenim okvirima osnovnog demokratskog prava. To bi obuhvatalo i stvaranje regionalnih parlamenta (na primjer u Latinskoj Americi i Africi), kao i snaženje njihove uloge tamo gde već postoje (Evropski), kako bi se njihove uloge priznale kao legitiman izvor regionalne i međunarodne organizacije.“ (Held, 1997: 316) Stvaranje regionalnih parlamenta koji bi trebali biti zakonodavna tijela otvorilo bi put ka federalizaciji kozmopolitske sfere, no odmah treba naglasiti kako regionalni parlamenti npr. ovaj koji već postoji, Evropski parlament, ima diskutabilnu demokratsku snagu odlučivanja, kao što sam deskriptirao u prethodnom dijelu istraživanja. Na osnovu prethodnog istraživanja o demokratizaciji evropskog parlementa mogu ovakvu inicijativu odbaciti kao neutemeljenu zbog nedostatka zakonodavne moći, a što je preduvjet za ostvarivanje federalnog načela, kako u državnoj tako i u transnacionalnoj sferi. „Odlučivanje u Uniji ne odvija se na isti demokratski način kao onaj unutar države. To je zbog toga što Unija organizira odnose između država i njihovih naroda te mora poštovati nacionalni identitet svake države članice... Kao rezultat toga proces odlučivanja mora sadržavati federalne garancije.“ (Lenaert, Nuffel, 2005: 652). Postoje i stajališta koja se baziraju na potvrđivanju postojanja pokušaja određenih demokratizacija političkih procesa unutar same EU. Autori Lenaert I Van Nufel naglašaju potrebu uvođenja federalnih garancija prilikom odlučivanja kako bi se ispoštovalo načelo mogućnosti projiciranja partikularnih interesa.

¹³¹ „Federalisti integraciju tretiraju kao nadnacionalnu zajednicu, koja je po svojim funkcijama istovjetna suvremenoj državi (teorija podijeljene suverenosti odnosno teorija izvorne suverenosti federacije), dotle pluralisti, i djelomično funkcionalisti, za konačni rezultat integracije ističu političku zajednicu. Za njih cilj integracije nije izgradnja nadvladinih političkih institucija, već im je bitno kakvi su odnosi i veze između postojećih zajednica. Funkcionalisti smatraju da je politička zajednica prikladan mehanizam za rješavanje svih problema država koje ulaze u integraciju, a posebno problema njihove ekonomske suradnje.“ (Mileta, 1990: 7) Razmimoilaženje stavova o tome kakva buduća unija treba biti koncipirana koja se detektiraju na osi federalisti i pluralisti ostat će kamen spoticanja tokom čitavog vremena egzistiranja unije do danas. Ove dvije koncepcije dijametralno suprotne iznjedrile su političko previranje u nadnacionalnoj sferi, gdje je uloga primjenjivosti na strani pluralista što ću pokušati dokazati kroz daljnje istraživanje. „Evropska unija je specifična međunarodna organizacija (sui generis) kao novi oblik odnosa između država čiji je pravni osnov funkcioniranja nadnacionalnog odnosno supranacionalnog karaktera.“ (Halilović, 2013: 17) Autor Safet Halilović percipira kao i većina autora Europsku uniju kao transnacionalnu organizaciju koja kroz suradnju država egzistira u transnacionalnoj sferi i zbog toga može pružiti kvalitetan primjer istraivanja primjene federalizma.

specifičnog sustava ustava na regionalnoj, federalnoj i europskoj razini. Među brojnim otvorenim pitanjima najzanimljivija su pitanja o uzajamnom odnosu između političke i legalne autonomije država članica, njihova politička i legalna kooperacija na europskoj razini, te neovisnost određenih izvornih europskih institucija.“ (Bačić, 2014: 54) Kao i što naglašava autor Arsen Bačić EU je ta transnacionalna organizacija koju možemo najviše približiti konceptu suverene države kako bismo vršili pomenuto istraživanje. Potrebno je naglasiti svjesnosti nemogućnosti poimanja EU kao države nego li se u ovom istraživanju samo služim određenim sličnostim EU sa suverenom državom radi jasnijih polaznih osnova.¹³² Da postoje određeni intelektualni izleti u poimanje Eu kao države svjedoči i sljedeći uvid. „Već duže vrijeme postoji tendencija da se odnosi između institucija unije, vlada država članica i građana EU razmatraju u okvirima koncepta (kon)federalnog državnog uređenja. Iako EU karakteriše više konfederalnih obilježja, razmatranje njene prirode retko se vezuje za pojам konfederacije. Umjesto toga debate se uglavnom vode o tome da li je EU već federalna država i ako nije, da li će to postati. Jedni, na primjer, tvrde da su usvajanjem ugovora iz Maastrichta nastali začetci države federalnog tipa. Kao potvrdu tog stava ističu postojanje zajedničke spoljne i bezbjednosne politike, zajedničke valute, državljanstva unije... Oni malo oprezniji ističu da iako je taj ugovor vodio u pravcu stvaranja federalne države EU, do toga ipak nije došlo.“ (Baširević, 2011: 56) Autorica Violeta Beširević apostrofira ono o čemu sam već govorio, a ogleda se u postajanju stajališta koja se objektiviraju kao poimanje Europske unije u obliku federalne države. Uz određenu pogrešnost primjene razlika između federalnog i konfederalnog poimanja EU, ovdje nam je bitnija pogreška definiranja EU kao nadnacionalne države, dok će njen uređenje biti istraženo tokom dalnjeg rada. Svaki od ovih pomenutih argumenata sam već detektirao u prethodnom dijelu i napravio njihovu protuargumentaciju kako bi osporio poimanje EU kao države. Samu Uniju promatrat ćemo kao nadnacionalni koncept, a ne državu. „Iz temelja se drukčjom pokazuje situacija s odlučivanjem u federalizmu slobodnih država, kakav Kant ima pred očima. Jedinstvo nije unaprijed dano, kao u demokratskom modelu, nego zadano. Ono se stvara u otvorenom procesu uzajamnog usklađivanja i utjecaja u nadmetanju i slobodnom usuglašavanju. Ne odlučuje većina, nego jednoglasnost. Oblik djelovanja nije zakon nego ugovor, dakle samoobavezivanje sudionika. Federalni poredak zasniva jedinstvno u mnoštvu. On ostaje otvoren i prepušta prostor igri

---

¹³² Uz ideje percipiranja Europske unije kao neke svjetske europske države, prisutne su i ideje percipiranja europskog stanovništva kao svjetskog građanstva. Percepciju takvih stajališta detektira i autor Josef Isensee koji ih kategorički odbacuje zbog svjesnosti nemogućnosti konkretizacija takvih ideja. „U tome se ideja ujedinjene Europe povezuje s idejom svjetskog građanstva. U njoj su i prepoznatljive kozmopolitike karakteristike. Ujedinjena Europa ne znanči planetarno jedinstvo jedne svjetske države, nego kontinentalno jedinstvo jedne skupine unutar svijeta država.“ (Isensee, 2004: 291) Isensee odbacuje ovakvu percepciju budući da smatra kako ideja svjetske države Europe iz svog koncepta ima izbačeno bistvovanje nacionalnih država, što je dosta sporno.

političkih snaga, uravnoteživanju suprostavljenih moći, konkurenčiji nacionalnih interesa kao i konkurenčiji u određivanju univerzalnog zajedničkog dobra. Federalne mjere mogu pripitomiti prirodni antagonizam te ga prevesti u građanski agon.“ (Isensee, 2004: 285) Evropska Unija u svojoj egzistenciji ne oslanja se na neko dato jedinstvo nego li ga gradi na politici usuglašavanja. Da bi se ispunili uvjeti o egzistenciji koja se neće temeljiti na konfliktima, ako bismo percipirali Europsku uniju kao federalnu, onda se odluke trebaju donositi jednoglasno, kako bi malobrojnije države mogle projicirati svoje interese.¹³³ Ukoliko bi se europski federalizam mogao koncipirati na kozmopolitskim načelima svakako da bi onda došlo do pacificiranja odnosa među suprostavljenim stajalištima država. Koncepti od kojih se može poći da bi se provjerila konkretizacija federalizacije Evropske Unije kao kozmopolitske transnacionalne organizacije jest njezin pravni status.¹³⁴ „Pored toga, ugovori iz Lisabona priznaju Evropskoj uniji status pravnog lica, tj. punu pravnu sposobnost da zaključuje međunarodne ugovore sa drugim državama i međunarodnim organizacijama. Time Evropska unija stiče sposobnost koju imaju federalne države, poput Sjedinjenih Američkih Država ili Ruske federacije, da u potpunosti učestvuje u međunarodnim odnosima.“ (Zečević, 2011: 338) Ugovor iz Lisabona koncipirao je Europsku uniju kao pravo lice čime je Unija stekla mogućnost zaključivanja međunarodnih ugovora. Mogućnost zaključivanja ugovora sa ostalim transnacionalnim organizacijama stvara i mogućnost poimanja Unije kao federale organizacije čija centralna vlast provodi međunarodnu vanjsku politiku. No ipak i ovdje postoje svojevrsna ograničenja „federalnoj uniji“, a ogledaju se u tome da i dalje nacionalne

---

133 Europski Parlament kao što sam već naglasio ne možemo percipirati kao zakonodavno tijelo, no ipak ima određene elemente federalizma kroz način brojnosti poslanika. „Degresivna proporcionalnost je jedno od ključnih federalnih načela, koje praktično znači da su velike zemlje članice pristale na svojevrsnu pozitivnu diskriminaciju u odnosu na male zemlje. U krajnjem, zemljama sa malim brojem stanovnika dat je nesrazmerno veliki broj glasova u poređenju sa većim i naseljenijim državama članicama, što dovodi do nedosledosti u praksi pa, primera radi, jedan poslanik iz Luksemburga predstavlja oko 80.000 stanovnika, dok nemački poslanik predstavlja 800.000 ljudi. Drugim rečima, pri izboru Evropskog parlamenta ne primenjuje se princip „jedan čovek – jedan glas“, koji bi odslikavao jednakopravno pravo glasa i potpunu demokratsku reprezentativnost. Pored toga, budući da državama pripadaju kvote različitih veličina, ne važi ni princip jednakosti država.“ (Novičić, 2019: 167) Ovdje na konkretnom primjeru vidimo da se kroz raspdjelu mandata unutar Evropskog Parlamenta pristupilo kreiranju zaštite mogućnosti djelovanja manjih država članica. Iako su kroz parlament EU zadovoljeni određeni kriteriji federalizma, opet se radi samo o jednom tijelu EU koje je podložno demokratskoj kontroli kroz izbore, dok ostala tijela nisu podložna izbornom procesu.

134 Začetci ideje o federalnoj Evropi gravitiraju u tekstu uspostave Evropske jezdnice za ugalj i čelik kojom se stavlja pod zajedničku kontrolu Njemačke i Francuske proizvodnja čelika. Ovo je važno percipirati iz razloga da su sami osnovači današnje Evropske unije u to vrijeme Uniju zamišljali kao federalnu zajednicu. „Ako doista bacite pogled na tekst dokumenta, vidjeti će te da je ideja spajanja ugljena i čelika bila zapravo recept, ili metoda koja je za cilj imala postizanje mira i stabilnosti na području Europe. Ono što posebno upada u oči čitanjem teksta dokumenta je termin federalna Europa. Možete li zamisliti koliko je taj termin i sada, 55 godina nakon osnivanja Evropske unije još uvijek kontroverzna tema. Međutim u to su vrijeme utemeljitelji Evropske unije imali viziju izgradnje federalne Europe.“ (Barić-Punda, Grčić, Pečarić, 2006: 3) Kroz daljnju analizu mogućnosti projiciranja kozmopolitskih i federalnih načela u transnacionalnoj sferi, provjerit ću da li je zaživjela ideja federalne Europe.

države u najvećoj mjeri odlučuju od zajedničkoj vanjskoj politici. Konkretno uobičenje primjene federalizma u tjelima Europske Unije nalazimo u Strassbourškom kolegiju. „Tako je i strassbourški kolegij skupština država koja je stastavljena po federativnom paritetu država članica, a ne po demokratskoj jednakosti građana Europe. Ni uvođenje pravno formaliziranog građanstva Unije, koje se posreduje državljanstvom neke države članice, ne može stvoriti narod unije kao političko jedinstvo, ne može stvoriti Europsku naciju. Ovdje naglasak stavljamo na federalnu zastupljenost država članica u pomenutom tijelu kao bi se osigurala jednakost zastupljenosti država u tjelima Europske unije. „Njihov je glavni cilj očuvanje dobrovoljnoga jedinstva članica – nacionalnih stranaka o zajedničkim načelima i vrednotama. U svojim pravilima o unutarnjim odnosima, europske federacije zato ne predviđaju nadglasavanje ni u unutarnjim procesima formiranja političkih stajališta, niti kad je riječ o temama o kojima većinom odlučuje Vijeće ministara. Među pokazatelje napretka u tom procesu ubraja se prerastanje neformalnih susreta vođa nacionalnih stranaka u institucionalizirane “samite stranačkih vođa”, što se dogodilo u razdoblju od kraja osamdesetih godina 20. stoljeća na ovom. Ti sastanci na vrhu postali su središnjim tijelima odlučivanja unutar stranačkih federacija.“ (Fink-Hafner, 2007: 6) Pokušaj približavanja federalnih načila i njihove konkretizacije u transnacionalnoj sferi vidljiv je i kroz pokušaj uvođenja stranačkih federacija. Ovdje se pod pojmom stranačkih federacija podrazumjevaju grupe stranaka sličnih ideoloških stajališta koje su okupljene na transnacionalnoj razini ali potječe iz nacionalnih država. Stranke okupljene u stranačke federacije primjenjuju kozmopolitiski načelo djelovanja budući da je sam način okupljanja dobrovoljan, a uvažavanja stajališta i politika nenadglašavanja su na vrhu političke agende. Institucionalizacija okupljanja stranačkih šefova kako bi se postigli dogovori bez politika nametanja i nadglasavanja, pokušaj je kako kozmopolitizacije tako i federalizacije djelovanja kroz uvažavanje stajališta i stranaka koje svoja sjedišta imaju i u slabije razvijenim članicama.¹³⁵ „Najveći stepen federalizacije Unija je postigla u oblasti ekonomije. Naime, na osnovu primene ugovora o osnivanju stvoreno je jedinstveno evropsko tržište bez granica i carina gde se slobodno kreću roba, ljudi, kapital i u čijim okvirima se slobodno pružaju usluge, a prethodno izneto, međutim, ne može da prikrije činjenicu da Unija nema federalne

¹³⁵ Iako je Europskom parlamentu bila dodijeljena nadležnost da utvrdi zajednički europski izborni sustav pa je 1998. bio napravljen Anastassopoulos izvještaj o zajedničkim izbornim načelima – zamisao o stvaranju zajedničkoga “bazena” europarlamentaraca, izabranih u transeuropskim ili prekoeuropskim izbornim jedinicama – on to sve do danas nije učinio. U tom pogledu ni europski ustav ništa ne mijenja. (Fink-Hafner, 2007: 10) Dosta je konkretnih primjera pokušaja kozmopolitizacije Europske unije. Sam takav pokušaj dosta je pozitivan, no njegova primjena kao što je vidljivo nailazi na određene poteškoće. Kreiranje transnacionalnih izbornih jedinica može se promatrati i kao pokušaj federalizacije, kao stvaranje potencijalne nadnacionalne stranačkosustavne sfere. Ovakva ideja u sebi sadrži višerazinske elemente koji su predviđeni federalizma, no kao što sam već naglasio problem ovakvog koncepta je uvijek u teškoći njegove konkretizacije.

poreze i konsekventan federalni budžet koji bi joj omogućio da primeni Kenezijanska ekonombska načela, odnosno da finansira javne radove i zajedničke naučno-tehnološke projekte čime bi intenzivirala privrednu aktivnost u zoni evra. Evropska unija, takođe, još uvek nema klasičnu federalnu vladu zavisnu od parlamentarne većine koja bi samostalno mogla da vodi ekonomsku politiku i da adekvatno reaguje na svetske ekonombske potrebe i krize.“ (Zečević, 2011: 343) Najveći benefit ujedinjenja europskih država ogleda se kroz ekonombske benefite.¹³⁶ Uvođenje zajedničkog tržišta kao onog između regija u federalnim državama, bez carina i ograničavanja stvara prostor za povećanje suradnje među državama. No, naravno i ovdje postoji druga strana medalje u pokušaju federalizacije Unije. Ono što je najviše sporno jest da ukoliko uniju promatramo kao centralnu federalnu instituciju koja će ubirati poreze da financira recimo razvojne projekte, onda je to pogrešna percepcija budući da Unija nema ovlasti prikupljanja poreza kao što to imaju centralne vlade federalnih država. Budući da federalni način uređenja primjenjujemo na nacionalne države potrebno je ispuniti određene uslove kako bi se federalizam mogao primjeniti na transnacionalnu sferu.¹³⁷ „Budući da federalistički model zahtjeva više solidarnosti nego što su povijesno autonomne europske nacije spremne promišljati, Habermas predlaže konsolidaciju europskih institucija. Ta konsolidacija bi trebala biti vođena načelom da demokratsku jezgru Europe predstavlja ukupnost građana država europske ekonombske i monetarne unije koji bi imali dvojnu ulogu: izravno bi participirali u vlasti kao građani reformirane unije i neizravno kao članovi jedne od participirajućih europskih nacija.“ (Vrabec, 2014: 19) Habermasovo poimanje koncepta ujedinjene Europe većinom se kreće ka uniformnosti, devalvirajući snagu nacionalnih država koju još uvijek vidno posjeduju. Shodno tome reflektira se i daljnja bitnost nacionalnih država, te nemogućnost konkretizacije ideje o europskom narodu.,, (Isensee, 2004: 307) Jedinstvo europske nacije možemo promatrati i kao protu argument kozmopolitizacije Europe

---

¹³⁶ „Europu je video kao političku federaciju zajedničkoga slobodnog tržišta, kao međudržavni federalizam koji nudi osnove ekonomije opsega i slobodnoga toka kapitala, ljudi i roba.“ (Kovač, 2018: 27) Autor Bogomir Kovač u se referira na uvide Fridrich Von Hayeka koji je kođer poimao Europu na federalnim načelima vezanim za zajedničko slobodno tržište. Ovakvim pozitivističkim uvidima treba pristupiti provjerivački, te će zbog toga ovakvi uvidi biti konkretizirajuće provjereni, dok i autor Elvis Fejzić propituje u svojim uvidima iskrenost i mogućnost jednakog plodonosnog uživanja zajedničkog tržišta. „Prema svemu sudeći, u Evropskoj uniji su još neki jednakiji od drugih. Ostaje otvoreno i pitanje: da li EU teži stvaranju jednog velikog evropskog tržišta – na kome bi njene najbogatije članice lakše ostvarivale svoje prikrivene interese ili, pak, stvaranju jedne istinske nadnacionalne evropske tvorevine koja bi bila ispunjena idejom kozmopolitizma, ravnopravnosti, humanizma, jednakosti, slobode, tolerancije i solidarnosti?“ (Fejzić, 2007: 102)

¹³⁷ „Iz normativne perspektive, ne može biti europske federalne države vrijedne naziva europske demokracije ako se široka, europska, integrirana javna sfera ne razvije u okružju zajedničke političke kulture: civilno društvo koje obuhvaća interesne udruge, nevladine organizacije, građanske pokrete itd. i, naravno, stranački sustav prikladan europskoj areni“. (Habermas, 1998: 160) Autor Jurgen Habermas ovdje navodi određene normative koji bi morali biti ispunjeni kako bi se moglo govoriti o Evropi utemeljenoj na federalnim principima.

budući da kozmopolitski koncept zahtjeva mnoštvo partikularnih naroda koji već i egzitiraju na teritoriju Europe, a ne uniformnost jednog europskog naroda koji bi ruinirao partikularitete u univerzalizam. Da bi se ostavarila suradnja među Europskim narodima nekoliko je mišljenja o tome u kojem pravcu takvo jedinstvo treba ići. Ja će u razmatraje uzeti uvide Immanuela Kanta koji pledira uvođenje saveza država, a koje će se temeljiti na nečelima federalizma kako bi se omogućilo proiciranje interesa svih članica saveza. „Kant smatra da je stvaranje svjetske republike neostvarivo, jer se države ne žele povinovati nikakvoj najvišoj zakonodavnoj vlasti koja će svakoj jamčiti njezina prava te jedino rješenje vidi u širokom savezu država koji se temelji na načelu federaliteta.“ (Popović, 2019: 21) Ukoliko se govori o procesima koji bi se odvijali u pravcu stvaranja neke svjetske države, koja bi imala grane vlasti, vrlo vjerojatno bi takva svjetska država naišla na otpor među nacionalnim državama, takvog je stajališta i Kant, te nudi mogućnost saveza država na načelima federalizma kao alternativu.¹³⁸ U nešto sličnom obliku, autor Esad Zgodić koji se poziva na koncepcije Ulrich Becka nudi mogućnost ubličavanja nadnacionalne zajednice na primarno kozmopolitskim principima, a onda i na federalnom uređenju dok se nadnacionalna držva odbacuje kao i u Kantovim uvidima. „Beck ne slijedi zamišljanje svjetske države, on, dakle, pledira oblikovanje kozmopolitske unije država. One će stvarati prostor funkcionalne, a ne stare klasične, apsolutne, suverenosti, a s njom mogu se koncipirati kombinirani oblici jedne transnacionalne ili kozmopolitske arhitekture državne federacije, koji malim i velikim koracima, postupno, igrom na sigurnu dobit transnacionalizacije, ukidaju naoko neraskidivo jedinstvo nacije i države, a da zbog toga ne dođe do vakuma moći.“ (Zgodić, 2014: 357) Zgodićevom interpretacijom Beckovih uvida istaknuta je važnost koncipiranja unije država koja će imati kozmopolitski karakter, a odnos na kojem bi trebale biti koncipirane jest federalni. „Na sadašnjem nivou evropske integracije, nije potrebno strukturno podudaranje tj. saglasnost institucionalnog poretka Evropske unije sa principom demokratije kakav je ustavom propisan za nivo države, jer Unija ne podrazumeva prenos modela federalne države na evropski nivo, već proširenje ustavnog federalnog modela nadnacionalnom dimenzijom saradnje.“ (Novičić, 2019: 170) Autorica Žaklina Novičić također smatra da transnacionalna organizacija kao što je Evropska unija ne mora imati obilježja nacionalne države, kako bi na nju moglo biti projicirano federalno načelo, a projekcija će se izvršiti kroz načelo

---

¹³⁸ „Federalno udruživanje se zasniva slično Američkim Državam na državnom ustavu i stoga je neraskidivo, dok konfederalna struktura označava samo dobrovoljno udruživanje različitih država koje može da se raspusti svakog trenutka.“ (Kant, 1970: 171) Iako sam već akcentirao Kantovo zalaganje za savez država koji se temelji na federalnim načelima, Kant ipak zagovara u nešto višoj mjeri konfederalni način pristupanja takvoj uniji, a s ciljem pacifikacije međudržavnih odnosa.

kozmopolitiske suradnje.¹³⁹ „Stvaranje Europske unije još je jedan zanimljiv primjer gospodarske, političke i kulturne suradnje. Premda su dosad poduzeti koraci – kao i oni koje će se poduzeti u skoroj budućnosti – daleko od stupnja federalizma karakterističnog za Sjedinjene Države ili neke druge federalne zemlje, stvaranje europskog parlamenta i europskog suda, zajedno sa zajedničkom valutom, podigli su sigurnosne instrumente NATO-a i ekonomski instrumente zajedničkog tržišta na potpuno novu i nezabilježenu razinu političke suradnje.“ (Lakoff, 2000: 79) Iako je Uropska unija određenim državama donijela prije svega sigurnosni benefit, ali i novčani još je prerano govoriti o toj nadnacionalnoj organizaciji utemeljenoj kozmopolitiski, a još i na federalnim načelima. „Iako Evropska unija poseduje odlike i primenjuje institucionalne tehnike federalizma, u ovom trenutku njenog razvoja bilo bi preuranjeno poistovetiti je sa klasičnom federalnom državom iz više razloga. Kao prvo, iako je ugovorima iz Lisabona Unija dobila status pravnog lica u međunarodnim odnosima i iako su jasnije podeljene njene i nadležnosti država članica, nijedna odredba ugovora o osnivanju ne definiše Uniju kao federalnu državu niti je države članice smatraju takvom. Identitet nacionalnih država je u Uniji zaštićen, jer mogu da se povuku iz Evropske unije ukoliko to smatraju svršishodnim. Evropska unija nema jedinstvenu spoljnu i odbrambenu politiku koju u federalnim državama sprovode centralni organi. Doduše, ugovorima iz Lisabona iz 2009. godine učinjen je napor u pravcu efikasnijeg zastupanja Unije na međunarodnoj sceni u smislu uvođenja stalnog mesta predsednika Evropskog saveta i potpredsednika Komisije, koji je ujedno Visoki predstavnik Unije za spoljne poslove i bezbednosnu politiku.“ (Zečević, 2011: 343) Pored mišljenja koja se zasnivaju na nemogućnosti i pogrešnosti poređenja Europske unije sa federalizmom suverenih država, postoje i mišljenja koja smatraju takvo poređenje adekvatnim. Jedan od autora koji zagovara poređenje Eu sa načelima federalizma primjenjenim na nacionalnoj razini jest Slobodan Zečević koji smatra kako Evropska Unija i dalje ima značajne nedostatke kako bi se uobičena kao transnacionalna organizacija mogla percipirati kao federalna organizacija. Princip kozmopolitizacije Europe najviše je ruiniran nemogućnošću usuglašenog djelovanja, što je uz brojne ostale razloge dovelo do Brexita, a mogućnost izlaska iz Unije ruši i svaki mit o

---

¹³⁹ „Europski federalizam nastaje idejom o Paneuropi prije Drugog svjetskog rata, no najveći doprinos europskoj federaciji dao je Altiero Spinielli, talijanski političar koji je jedan od inicijatora nastanka Europskog parlamenta. Spinelli ju se međutim, zajedno s drugim neofunkcionalistima, usprotivio Jean Monnet koji je smatrao da će europska federacija nastati tek kad dođe do ekonomске integracije.“ Među samim osnivačima koncepta Europske unije postojalo je oprečno stajalište spram mogućnosti definicije Europske unije kao federalno uredene nadnacionalne sfere djelovanja. Ovakvi različiti pristupi osnovača bili su početak oprečnih mišljenja koja se argumentirano suprostavljaju do dana današnjeg.

federalnoj Evropi. No bez obzira na skeptične stavove o federalizaciji EU, ipak federalizaciju unije kao nadnacionalne organizacije ne treba odbaciti, kao ni kozmopolitizaciju. Budući da trenutno nema uvjeta za potvrđivanje njihovog postojanja, iz ovog istraživanja vidljivo je da se mogu izvući brojni benefiti ukoliko se nastavi na zagovaranju ovakvih principa kako bi u budućnosti došlo do njihove primjene, a dalje projicirano i kao platforma koja će osigurati integritet unije, te je zaštiti od dalnjeg ruiniranja kakvo je izazvano Brexitom. Pored Europske unije koju sam istraživao kroz prizmu kozmopolitizma i federalizma, provjerit ću i da li se principi federalizma nalaze u određenim nadnacionalnim institucijama koje nemaju obilježja država, a kroz konkretizaciju tijela Ujedinjenih naroda. Nadnacionalne organizacije u političkoj stvarnosti sve više dobijaju na važnosti, a usudio bih se tvrditi da je proces globalizacije u velikoj mjeri doprinjeo takvom stanju.¹⁴⁰ Na početku ću odmah naglasiti kako nadnacionalne organizacije koje nisu kreirane od strane država kao što su multinacionalna poduzeća nisu ono na čemu će se temeljiti ovaj dio istraživanja. „Jednu od najočiglednijih manifestacija tog stanja stvari predstavlja dodeljivanje posebnog prava na veto stalnim članicama Saveta Bezbednosti UN. Ovaj privilegovani politički status povećao je autoritet i legitimnost položaja svake od velikih sila. Jer, iako im je u načelu zabranjena upotreba sile suprotno odredbama Povelje, one su vetom bile zastićene od osuda i sankcija u slučaju unilateralnih akcija.“ (Held, 1997: 110) Federalizam kao jedan od načina državnog uređenja svakako je vezan za državu, no određene odrednice federalizma mogu se promatrati i na npr. transnacionalnim organizacijama kroz uređenje njihovog funkcioniranja. Ovdje sam za početak takvog istraživanja izabrao UN budući da je to jedna od najpoznatijih svjetskih transnacionalnih organizacija. Citirani uvid u djelo autora David Helda vrlo je važno jer akcentira položaj moćnih država u odnosu na one teritorijalno, populacijski i ekonomski slabije. Kao što i autor David Held naglašva moćne države koje su stalne članice Savjeta Bezbjednosti kao svojevrsnu protekciju svojih interesa imaju pravo veta. Pravo veta moćnim državama omogućava da unilateralno pokreću akcije, čak iako su takve akcije protivne volji ostalih članica. Da je Savjet Bezbjednosti utemljen na federalnim načelima onda bi on vrlo

---

¹⁴⁰ U ovom dijelu istraživanja potrebno je percipirati kako nacionalna država još uvijek nije izgubila svoj značaj, jer i u nadnacionalnoj sferi suverene države su te koje još uvijek imaju moć odlučivanja. „Države su i dalje nosioci međunarodnog poretka, pravi tvorci i jamci međunarodnog prava. U kritičnom slučaju terorističkih napada na SAD 11. rujana 2001. pokazale su se prave strukture moći: zakon globalnog djelovanja određuje SAD kao svjetsku silu, a ne Ujedinjeni Narodi; čak i u krugu saveznika odluka nije bila u rukama NATO-a ili Europske unije, nego pojedinačnih država koje su svaka svoju politiku uskladivale sa svjetskom silom. Ona odlučuje o ratu i miru, ako ne uz odobrenje Ujedinjenih Naroda, onda bez njih.“ (Isensee, 2004: 276) Autor Josef Isensee ovdje daje konkretni primer djelovanja nacionalne države SAD-a mimo nadnacionalnih organizacija i percipira još uvijek veliku koncentraciju moći unutar nacionalnih država, čak i toliko da mogu jednostavno ignorirati ili zaobilaziti volju nadnacionalnih intitucija. No bez obzira što je država i dalje zadržala moć vlastitog projiciranja sile, ostaje za vidjeti onaj važni dio koji se ogleda u mogućnosti kozmopolitizacije i federalizacije nadnacionalnih organizacija.

vjerojatno trebao biti utemeljen dvodomno, a najslabije države bi trebale imati pravo veta kako bi mogle projicirati svoje interes. Ovako koncipirana transnacionalna organizacija niti zadovoljava minimume federalnih principa niti kozmopolitiske principe budući da volja slabije razvijenih država uopće ne mora biti uzeta u obzir jer čak i ukoliko bi veliki broj manjih država koje nemaju pravo veta pristupio zajedničkoj inicijativi, takva inicijativa bi lako bila odbijana ukoliko bi samo jedna od velikih državnih sila stavila veto.¹⁴¹ „U radu Generalne skupštine narod kao politički kolektivitet nije neposredno zastavljen, jer je svaka država članica u ovom organu predstavljena putem nacionalnih delegacija. Članovi nacionalnih delegacija su vladini službenici, te samim tim u Generalnoj skupštini predstavljaju zvaničnu politiku matične države i nastupaju u skladu sa njenim interesima. Oni nisu predstavnici građana, jer ih ne biraju građani, nego Vlade država članica.“ (Gordanić, 2018: 340) Još jedno tijelo pri Ujedinjenim Nacijama koje egzistiraju u transnacionalnoj sferi, a koje posjeduje demokratski deficit jest Generalna skupština. Iako su države jednako zastupljene u predstavljaju pred Generalnom skupštinom kroz vladine delegacije stvara se demokratski deficit jer su vlade te koje biraju deligate, a ne građani država. Uz demokratski deficit vezuje se i federalni deficit koji se ogleda u nepostojanju dvodomnog izbornog tijela u kojemu bi se mogla projicirati volja građana. Uz pomenute nedostatke dodatni je problem i to što često Savjet Bezbjednosti odnosi prevagu u konstelaciji moći. „Usprkos tome, čini se da su zagovornici kozmopolitskog oblika uspostave mira u porastu. Niz političkih teoretičara, poput Davida Helda ili Danielea Archibugija, zagovaraju neku vrst reforme globalnog upravljanja, odnosno osnaživanje već postojećih institucija kao što su Ujedinjeni narodi, na način da one budu izravnije demokratski odgovorne svjetskom stanovništvu.“ (Broš, 2017: 66) Kao što sam već i detektirao, daljnja kozmopolitizacija je sve više prihvaćen principi koji bi trebalo

---

¹⁴¹ Sud za pravdu tijelo pri UN koje presuđuje u sporovima između država nema adekvatne mehanizme koji bi omogućili primjenu preuda. Nezaštićenost država čak i ukoliko sud presudi u njihovu korist vidimo na primjeru sporenja između Nikaragve i SAD-a. „Na primjer, kada je sandistička vlada Nikaragve (prihvatajući obaveznost sudske nadležnosti) pokrenula postupak protiv Sjedinjenih Država zbog miniranja njenih luka i pružanja pomoći pobunjenicima 1984., Sjedinjene Države su pokušale da ospore kompetenciju suda u tom sporu, a pošto u tome nisu uspele, oglušile su se na odluku suda. Kada se suoči sa takvim odbijanjem, sud može da učini malo, ako uopšte može nešto da učini. U sadašnjem trenutku svaka članica UN-a automatski je strana potpisnica Statuta suda, ali nije obavezna da prihvati njegovu nadležnost ukoliko se na to posebno ne obaveže.“ (Held, 1997: 119) Vidljivo je unilateralno zaobilazeњe i ignoriranje suda od Sjedinjenih država, no potrebno je naglasiti kako se u ovom primjeru radi o trenutku svjetske povijesti kada je vladala bipolarna podjela svijeta, te je SAD bila država koja je predvodila zapadni blok, no bez obzira na takvo stanje svjetskih odnosa moći ovakva politika djelovanja se suprostavlja federalnim načelima, ali i kozmopolitskom konceptu koji suštinski odbija nasilno jednostrano djelovanje u nadnacionalnoj sferi. „Ukoliko prevladaju egoistični interesi, nezdrave ambicije, dekadencija i zlo, politika je ona Arhimedova poluga koja može da utiče na ljude i njihovu prirodu, podvrgavajući ih zakonima i mudroj vladavini, pretvarajući ih iz pohlepnih i samoživih bića u pristojne i vrle građane.“ (Pavlović, 2007: 74) Moćne države zaobilazeći svjetske organizacije kao što je UN obesmišljavaju sam njegov koncept budući da bi upravo takve transnacionalne organizacije trebale biti te koje će sankcionirti najmoćnije države ukoliko zastrane u samovolju.

razvijati kako bi se ostvarili uvjeti njegove primjene. Zbog nedostatka demokratizacije odnosa u transnacionalnoj sferi, evidentan je i nedostatak primjenjivosti načela federalizma. Pored Europske unije i Ujedinjenih naroda kao aktera transnacionalne sfere koje sam analizirao, svoju analizu mogućnosti projiciranja federalnih načela kroz kozmopolitiski koncept u transnacionalnoj sferi detektirat ću i na području onoga što neki autori poimaju kao svjetsku državu ili svjetsku federaciju. „Promatramo li stvari tako, ni jednoj svjetskoj državi ili federaciji ne možemo proreći veliku budućnost. Ne možemo očekivati dobrovoljno ujedinjavanje država svijeta. S obzirom na to da su najmanje trećina tih država diktature, ne možemo ni prepostavljati da bi se demokracije svijeta ujedinile. Ako kao primjer uzmem najnoviji prijedlog za uspostavljanje svjetske federacije, Höffeov pledoaje za demokratsku svjetsku republiku, tada možemo uočiti sve poteškoće i nekonzistentnosti takvoga projekta. Prema Höffeovu mišljenju, svjetska bi federacija trebala biti samo “sekundarna država”. Nacionalne bi države ostale. Svjetska republika treba samo regulirati ono što te države ne mogu dostatno regulirati. Prema njegovu mišljenju, to je svjetski pravni poredak, svjetski mirovni poredak te etabriranje socijalnih i ekoloških minimuma.“ (Henning, 2003: 36) Prema pisanju autora Ottman Henninga koji se u svom istraživanju koncepcija koje potječu od Otfried Hoffea poziva na nemogućnost stvaranja svjetske države. Otfried Hoffe zagovara tezu da se na dobrovoljnem principu udruživanja može stvoriti svjetska federacija koja će se sastojati od samostalnih država koje će se udružiti na dobrovoljnem principu. Henning odbacuje Hoffeove koncepcije jer smatra da države neće pristupiti dobrovoljnem ujedinjavanju čak i osnovnog razloga jer se razlikuju u oblicima političkih režima, gdje detektira nemogućnost ujedinjenja demokracija i diktatura.¹⁴² „Svjetska savezna republika. Kao treće rješenje preporučuje se, stoga, težiti za jednim od mnogih u međuvremenu predloženih modela svjetske savezne republike. Tu postoji cijela paleta različitih modela; pozivam se primjerno na prijedlog

---

¹⁴² Ottmann Henning Detektira još nekoliko argumenata kako bi dezavuirao koncepcije Otfried Hoffea, te razmišlja o tome da ukoliko bi se i pronašao neki model eventualne kreacije svjetske države odakle bi ta država mogla projicirati svoju moć prisile n poslušnost kako bi mogla funkcionirati. Ta eventualna nadnacionalna država morali bi biti toliko moćna da primora najmoćnije svjetske države da se povinju „centru“. Iduća detekcija problema koju vrši Nenning jest i onaj problem koji ruši mit o kozmopolitiskoj nadnacionalnoj federaciji, jer smatra da bi bilo izglednije da se najmoćnije države natječe za dominaciju unutar svjetske federacije i da pretendiraju na dominaciju centralnom vlasti kao što se stalno čini u međunarodnim odnosima, a time se istovremeno i onemogućuje princip kozmopolitizma. „Prvi se odnosi na pitanje moći: odakle bi federacija, pod pretpostavkom da dobrovoljno nastane, uzela svoju moć prisile? Ova bi morala biti veća od moći najjače preostale nacionalne države, recimo SAD-a ili Kine. Ona bi morala biti veća od moći eventualnih saveza preostalih država. Odakle bi potjecala ta premoć ako bi države i nadalje postojale? Ne bi li realističniji bio scenarij po kojem bi se veće države natjecale za utjecaj na središnju vlast, onako kao što se već sada natječe za vrlo skromnu moć UN-a i koriste ga za svoje vanjskopolitičke ciljeve?“ Uz navedene detektirane probleme, javlja se i problem izbijanja ratova unutar takve potencijalne federacije, jer eventualni rat bi značio građanski rat neviđenih razmjera, a uz to vezuje se i problem demokratičnosti tako velike tvorevine ukoliko bi se pokušala koncipirati na temelju participativne demokracije.

Otfrieda Höffa. Prema njemu postulate praktičnoga uma ispunjava savezna i supsidijarna svjetska republika, čiji unutarnji ustroj u globalnome razmjeru, otprilike, ocrtava Savezna Republika Njemačka sa svojim saveznim zemljama, sa svjetskom vladom, svjetskim kongresom i svjetskim vijećem te sa svjetskim pravnim poretkom u kojem su kao globalna temeljna prava institucionalizirana prava svakoga pojedinca. Höffe pritom razlikuje monizam globalne pravednosti: na globalnoj se razini osiguravaju i štite jednaka subjektivna slobodarska prava za sve, u saveznim se ustrojima razlikuju politička prava, a socijalna se participacijska prava, bitno, smještaju na razine pojedine države. Dakako da se taj prijedlog može u pojedinostima kritizirati, ali je upravo kao i drugi modeli svjetske savezne države, pogotovu ako uključuju kontinentalni međustupanj između pojedinih država i svjetske republike, privlačan iz perspektive prava i teorije demokracije.“ (Lohmann, 2004: 97) Autor Georg Lohmann se poziva također na koncepcije Otfrida Hoffea o svjetskoj republici koja bi se konceptualno mogla federalno organizirati slično kao savezna Republika Njemačka. Ovdje treba kritički sagledati ovakav Hoffeov pristup budući da bi se centralne organe svjetske republike trebalo demokratski koncipirati, što bi u izbornom procesu bilo nemoguće zbog istog razloga koji je već pominjan, još uvijek u svijetu egzistiraju diktature koje ne podliježu demokratskoj legitimaciji. Na koji način bi se državu Sjevernu Koreju moglo svesti pod isti izborni proces kao pomenutu Njemačku? Budući da se pojavljuju poteškoće u legitimiranju Europske unije, kako bi se tek onda legitimirala neka federalna svjetska tvorevina koja bi okupila sve države svijeta. Koncepcijski dosta je teško konkretizirati i realizirati Hoffeove ideje zbog različitih partikularnih interesa suverenih zemalja, kako pomiriti u takvoj transnacionalnoj organizaciji interes Rusije i Amerike da bivstvuju u kozmopolitiskoj sferi na principima uvažavanja i dogvaranja. Kroz teorijske koncepte koje sam istražio smatram da kozmopolitizam kao koncept pruža mogućnost za primjenu federalnih načela u transnacionalnoj sferi, ali naglašavam samo u teorijskom smislu, dok pokušaj konkretizacije nailazi na neosporne činjenice nemogućnosti takvog djelovanja, zbog nepomirljivih partikularnih interesa suverenih država koje još uvijek primat u vanjskoj politici stavljuju na vlastite interese bez prekomjernog konzumiranja kozmopolitiskih načela. „Postojeći sistemi globalnog upravljanja nisu uspjeli da pruže delotvorne demokratske mehanizme političke kordinacije i promena. Vestfalski model utemeljen na principu delotvorne moći - tj. principu prema kome u krajnjoj liniji sila određuje pravo u međunarodnoj zajednici – u potpunoj je nesaglasnosti sa potrebom stalnog demokratskog pregovaranja između članova međunarodne zajednice.“ (Held, 1997: 310) Autor David Held također percipira državu kao aktera koji se služi silom kako bi zadovoljio svoje vlastitne interese, dok politika kozmopolitizma ne nalazi plodno tlo za primjenu i konzumiranje u transnacionalnoj sferi. Ukoliko se uzme za primjer

trenutni rat koji se vodi u Siriji u koji je uključen veliki broj svjetskih aktera oslikava se stanje primjene sile od najmoćnijih aktera. Kada se pojavio prijepor između dva tradicionalno dobra saveznika Amerike i Turske (treba uzeti u obzir da je savezništvo između ove dvije države bilo na takvoj razini da Amerika ima u Turskoj stacionirane nuklearne rakete) oko pitanja kurdske enklave u Siriji, Amerika je pribjegla politici pritiska i ucjene prema Turskoj kroz prijetnju uvođenjem ekonomskih sankcija. Tradicionalni saveznici u transnacionalnoj sferi ovdje su od politike usuglašavanja prešli na politiku prisile. Drugi primjer nemogućnosti kozmopolitizacije nadnacionalne sfere ogleda se u najnovijem primjeru gdje Turska koja želi postati članica EU ucjenjuje Europu puštanjem migrnata kako bi osigurala privolu za svoju vojnu operaciju u Siriji. Ukoliko bi se koncipirala neka svjetska transnacionalna organizacija ili država teško je zamisliti kako bi se rješavali ovako složeni problemi čak i da se formira neko zakonodavno federalno tijelo zajedničke države ili organizacije kada su države i dalje okrenute politikama ucjena i projiciranja moći, što je najbolje dokazano kroz institucije UN-a, a ne politici kozmopolitiskog uvažavanja i usuglašavanja.

ZAKLJUČAK

Formiranje suverene suvremene države započeto je na tlu Europe gdje su oformljene prve države koje su uobličene kroz sve osobine koje danas posjeduje suvremena država, s tim da je pomenuta država prešla put do sadašnjosti koja se ogleda kroz postmodernost i možemo govoriti o postmodernim državama. Bez obzira da li ju percipirali kao modernu ili postmodernu državu ona je svoju egzistentnost sačuvala i zadržala. Način na koji je postmoderna država uobličena sastoji se od nekoliko varijabli koje se ogledaju kroz: oblik vladavine koji se u njoj primjenjuje, a u najvećem broju slučajeva radi se o monarhiji i republici; dok je koncepcija političkih režima koji se primjenjuju također jedna od varijabli državnog oblika, a ogledaju se kroz dva najčešća oblika demokraciju i autokraciju, te u konačnici države su diverzificirane i po načinu političkog uređenja koje se utjelovljuje kroz unitarni, federalni i regionalni koncept. Federalno uređene države koje su bile primat u ovom istraživanju razlikuju se od ostalih država koje nemaju federalno uređenje prvenstveno po višerazinskom konceptu vlasti, jer vlast nije egzistentna samo u centru nego li postoji i na nižim razinama, te što je vrlo važno niže razine upravljanja posjeduju autonomiju djelovanja, te pomenuta srednja razina vlasti posjeduje svoje zakonodavne, izvršne i sudske organe. Pored bitnosti autonomije iduća vrlo važna činjenica jest da niže razine vlasti sudjeluju u kreiranju zajedničkog središnjeg zakonodavnog tijela. Niže jedinice koje egzistiraju u

federalno uređenim državama, a često nazivane regioni, zajednice ili čak države mogu teorijski svoje egzistiranje nastaviti mimo država čije su bile članice budući da imaju sve elemente državnosti. Teorijska mogućnost disolucije rijetko je korištena jer se federalnom uređenju pristupalo iz razloga povećanja prava ugroženim zajednicama kako bi takve zajednice nastavile mirni suživot unutar zajedničke države. Federalno uređenje se primjenjuje i u nacionalnim i u multinacionalnim državama. Nacionalne države koje su primjenile federalno uređenje jesu Amerika, Njemačka i Austrija, te je njihov federalizam bio testiran na moguća ograničenja, mogućnosti i izazove. Američki federalizam na svom putu od integriranja države do najmoćnije države svijeta prošao je period modifikacije. Proces modifikacije kretao se u pravcu jačanja centralne države i uloge predsjednika, što se pokušalo konpenzirati većom dotacijom novca iz centra. Ovakav tok jačanja centralne vlasti nije u prekomjernoj mjeri osporavan jer se radi o većinski jednonacionalnoj državi. Austrija kao nacionalna država ne poznaje u velikoj mjeri unutar nacionalne sukobe te je stoga federalno uređenje lišeno bojazni od separatizma. Austrijski Lenderi u velikoj mjeri koriste kooperativni federalizam kako bi usuglasili ciljeve djelovanja prema centralnoj vlasti i tako osigurali provođenje politika za koje se zalažu. Austrijski federalizam odlikuje se i uspotrebom federalnog ustavnog suda, a čije su odluke većinom donošene na štetu pokrajina. Kooperativni federalizma pozitivan je primjer suradnje među regijama unutar federalno uređenih država. Njemačka kao još jedna europska nacionalna država uređena je na federalnim načelima. Njemački federalizam nailazi na svojevrsno ograničenje koje se očituje u njemačkoj politici koja se kroz političke procese kretala smanjenju kompetencija pokrajina, a povećanja nadležnosti centralne vlasti. Najveći benefit koji je Njemačka imala od federalnog uređenja jest ekonomsko osnaživanje slabije razvijenih regija koje su jedno vrijeme bile pod okupacijom Istočnog bloka. Najveći nedostatak ovakvog federalizma jest ruiniranje zakonodavne vlasti pokrajina koje su političkim procesima svedene skoro na razinu samo izvršavanja već donesenih zakona od centralne vlasti. Multinacionalne ili etnički heterogene države također baštine kulturu federalizma, a kao istraživački potencijal istražio sa državno uređenje Belgije i Kanade. Belgija je Europska država koja je uvela federalno državno uređenje kako bi se kroz državno uređenje pristupilo rješavanju antagonizama koji su posljedica jezične diverzificiranosti i podijeljenosti Belgijskog stanovništva. Zbog jezičke raznolikosti nastao je prijepor između Valonaca i Flamanaca budući da se težilo uvođenju primjene dominantnih jezika u regije gdje etnička zajednica čini većinu. Politički procesi u Belgiju tekli su u smjeru smanjivanja napetosti i pribjegavanju politici konsocijacije koja se temelji na prepostavkama suradnje u kooperacije kako bi se izbjegli koflikti. Federalno uređenje Belgije nije u potpunosti doprinijelo smanjivanju političkih previranja između dvije

najdominantnije zajednice, ali je omogućilo ustoličavanje regionalnih vlasti koje su zadržale vrlo velik djelokrug ovlasti, dok su i etničke zajednice također kvalitetno zastupljene u federalnoj razini vlasti, te još posjeduju i opciju veta. Iduća država čiju sam analizu i istraživanje obavio jest kanada koja je procesu federalizacije pristupila iz sličnih razloga kao Belgija, a ogledaju se najviše u smanjivanju separatističkih težnji koje prvenstveno ima provincija Kvebek. Diverzifikacija između grupa koje egzistiraju u Kanadi najveći je razlog politika separatizma, te se federalizam nametnuo kao svojevrstan odgovor na te politike. Političari koji zagovaraju jedinstvo kanade sebe nazivaju federalistima, te je stanovništvo dva puta u Kvebeku odbacilo separatizam i izabralo cjelovitu Kanadu. Pokrajina Kvebek se kroz federalno uređenje države izborila za povećavanje autonomije i službeni francuski jezik, unutar provincije, ali i u općinama gdje čine 50% stanovništva, dok je s druge strane federalizam imao integrativnu funkciju očuvanja države. Nakon istraživanja federalizma u nacionalnim i multinacionalnim državama, prešao sam na istraživanje federalizma u državama koje primjenjuju republikanski oblik vladavine, te na istraživanje profiliranja federalizma u demokratskim državama koje baštine politiku konsocijalizma. Amerika kao jedna od najmoćnijih država svijeta uvela je federalno uređenje zbog zahtjeva država, ali i svoje veličine. Federalno uređenje nesumnjivo je uz precizan Ustav doprinijelo američkoj moćnoj poziciji, ali je sa stajališta republikanizma stvoren svojevrstan deficit predstavničke demokracije budući da su amričke države te koje su zastupljene u zakonodavnem federalnom organu, a ne direktno stanovnici cjelokupne Amerike. Njemačka republika također ima, mogu tako reći dvostruki pogled prema demokratičnosti zbog federalnog uređenja, a ogleda se kroz predstavljenost pokrajina u gornjem domu zakonodavnog federalnog organa koji nije izborni dom. Ovakav način koncipiranja federalne zakonodavne vlasti smanjuje demokratičnost konstituiranja zakonodavnog organa, ali s druge strane služi zaštiti pokrajinskih interesa što i jest primarni cilj. Konstitucionalna demokracija koja teži politici dogovora, usuglašavanja i respektiranja jednake zastupljenosti unutar političke agende ima diskutabilan status budući da egzistiraju previše diverzificirana stajališta o tome da li se uopće primjenjuje, dok je samo federalno državno uređenje u pozitivističkoj korelaciji sa konceptom konsocijalizma budući da pruža kvalitetnu osnovu primjeni konsocijalnih činitelja. Bosna i Hercegovina kao država nije federalno uređena država i trenutno ne postoji dovoljna politička volja kao ni privola većine stanovništva Bosne i Hercegovine za njegovo uvođenje, dok je takva težnja u najvećoj mjeri bazirana unutar Hrvatskog političkog korpusa. Švicarska kao jedna od najbogatijih Europskih država u velikoj mjeri konzumira politiku konsocijalizma, a najkonkretnije uobličeno kroz političke dogovore manjih kantona prilikom želje da ospore neku inicijativu, a pored toga kantonima je na raspolaganju u vijeću kantona i pravo veta, a i zastupnički su

jednako zastupljeni svi kantoni bez obzira na veličinu. Federalno uređenje države i konsocijacijska politika Švicarskoj su donijeli stabilnost i zadovoljavanje interesa koji su se najviše ogledali kroz primjenu vlastitih govornih jezika. Završavanjem istraživanja federalizma koji egzistira kao državno uređenje unutar nacionalne države, otpočinje novo poglavljje istraživanja primjene federalnih načela u transnacionalnoj sferi. Istraživajući mogućnost kozmopolitizacije Europske unije došao sam do zaključka da kozmopolitizam ima veoma pozitivne koncepte no Europa u svom sadašnjem obliku nije utemeljena u potpunosti na takvim principima i u ovom trenutku se ne može govoriti o kozmopolitiskoj Evropi budući da je previše argumenata koji je u konkretnim slučajevima odmiču od koncepta kozmopolitizma, a ogledaju se prije svega u odbijanju ustava, nedostatka demokratičnosti institucija, politike ucjenjivanja, te Brexit. Federalizacija i kozmopolitizam u transnacionalnoj sferi samo teorijski korespondiraju i politika kozmopolitizma pruža plodno tlo za federalizaciju transnacionalnih organizacija, no konkretizacija takve prakse još nije realizirana budući da suverene države projiciraju silu u vanjskoj politici ili međunarodnoj politici, transnacionalne organizacije boluju od nedostatka demoratičnosti, a usporedo s tim nacionalne države pogotovo one moćne ili projiciraju svoje interesne ili zaobilaze transnacionalne organizacije. Federalizam kao oblik političkog uređenja najprimjenjiviji je u sferi nacionalne države i svoj puni potencijal ostvaruje u suvremenim državama, dok je transnacionalna sfera još uvijek prostor u kojemu se najviše djeluje na osnovu toga koliko nacionalna država ima moći.

BIBLIOGRAFIJA

Knjige

1. Barić, Vesna, Punda, Branko, Pečarić, Mario (2007), *Hrvatska i EU – Izazovi integracije*, Split: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu.

2. Beck, Ulrich (2004), *Moć protiv moći u doba globalizacije*, Zagreb: Školska knjiga.
3. Beck, Ulrich (2006), *Kozmopolitska Europa – društvo i politika u drugoj moderni*, Zagreb: Školska knjiga
4. Beširević, Violeta, (2011), *Ko se boji federalne Evrope? Kritički osvrna na Lisabonsku odluku Saveznog Ustavnog suda Njemačke*, Pravni zapisi, Beograd: Pravni Fakultet Univerziteta Union u Beogradu.
5. Bidet, Jacques (2008), *Opća teorija moderne. Teorija prava, ekonomije i politike*, Zagreb: Disput.
6. Dino, Abazović, Asim, Mujkić (2015), *Kratki uvod u problem političke volje: studija slučaja Bosne i Hercegovine*, Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung.
7. Cooper, Robert (2009), *Slom držva, Poredak i kaos u 21. stoljeću*, Zagreb: Profil International.
8. Ćirić, Jovan (2008), *Uvod u pravo SAD*, Beograd: Institut za uporedno pravo.
9. Erk, Jan (2008), *Explaining federalism*, Oxon: Routledge.
10. Hejvud, Endru (2004), *Politika*, Beograd: Clio.
11. Elazar, Daniel (1987), *Exploring federalism*, Birmingham: University of Alabama Press.
12. Gasmi, Gordana (2010), *Pravo i osnovi prava Evropske unije*, Beograd: Univerzitet Singidunum, 2010.
13. Habermas, Jurgen (2001), *Es gibt doch Alternativen*, Frankfurt: Zeit der Übergänge.
14. Habermas, Jürgen (1998), *The Inclusion of the Other: Studies in Political Theory*, Massachusetts: Institute of Technology Press. Cambridge.
15. Held, David (1997), *Demokratija i globalni poredak: Od moderne države ka kozmopolitskoj vladavini*, Beograd: Filip Višnjić.
16. Isensee, Josef (2004), *Država ustav demokracija*, Zagreb: Politička kultura.
17. Jovičić, Miodrag (2006), *Savremeni federalizam*, Službeni glasnik: Beograd
18. Kant Immanuel (1970), *Kants Political Writings*, H. Reiss, Cambridge: Cambridge University Press.
19. Lenaerts, Koen, Piet, Van Nuffel (2005), *European Union Law*, London: Sweet & Maxwell.
20. Lerotić, Zvonko (1985), *Načela federalizma višenacionalne države*, Zagreb: Globus.
21. Lijphardt, Arend (1992), *Demokracija u pluralnim društvima*, Zagreb: Globus/Školska knjiga.
22. Lorenzo, Eduardo, (2011), *Razočarana evropa*, Novi Sad: Mediterraen Publishing.
23. McQueen, David (2000), *Televizija*, Beograd: Clio.
24. Merkel, Wolfgang (2009), *Transformacija političkih sustava: teorije i analize*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

25. Milardović, Andelko (1997), *Uvod u politologiju*, Zagreb: Pan liber.
26. Milardović-Ivanković, Andelko, (2004), *Pod globalnim šeširom*, Zagreb: Centar za politološka istraživanja.
27. Milardović-Ivanković, Andelko (2004), *Populizam i globalizacija*, Zagreb: Centar za politološka istraživanja.
28. Moeckli, Silvano (2010), *Politički sistem Švajcarske*. Sarajevo i Zagreb: University Press-Magistrat i Politička kultura.
29. Norman, Wayne (2006), *Negotiating nationalism: Nation-building, federalism, and secession in the multinational state*, Oxford: University Press.
30. Offe, Claus (2016), *Evropa u zamci*, Beograd: JP Službeni glasnik.
31. Pehar, Antonio (2012), *Ustavna demokracija za Bosnu i Hercegovinu*, Zagreb: Čigoja.
32. Repovac-Nikšić, Valida (2019), *Teorijske rasprave o kozmopolitizmu*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu Fakultet Političkih Nauka.
33. Marcel, Prélét (2002), *Političke institucije: opća teorija političkih institucija*, Zagreb: Politička kultura.
34. Ribicic, Ciril, Zdravko Tomac (1989), *Federalizam po mjeri i Buducnosti*, Zagreb: Globus.
35. Sadiković, Elmir (2014), *Evropa regija - Kohezijska politika Evropske Unije i Zapadni Balkan*, Sarajevo: TKD Šahinpašić.
36. Schuman, Robert (2000), *Za Europu*, Zagreb: Europski dom
37. Singh, Gurharpal (1993), *Ethnic conflict in India: a case-study of Punjab*, u: J. McGarry.
38. Brendan O'leary, McGarry, John (1993), *The politics of ethnic conflict regulation*, London: Routledge.
39. Taylor, Charles (1989), *Cross-Purposes: Liberal Communitarian Debate*, u: Nansy Rosenblum *Liberalism and Moral Life*, Cambridge.
40. Taylor, Charles (1994), *The Politics of Recognition*, u: Amy Gutmann *Multiculturalism and the Politics of Recognition*, New York: Princeton University Press
41. Zgodić, Esad (2009), *Multiverzum vlasti: za novu kratologiju*, Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.
42. Zgodić, Esad (2015), *O državama: Kritički pojmovnik statologije*, Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.
43. Will, Kymlicka (2004), *Multikulturalizam multikulturno građanstvo*, Zagreb: CID.

Časopisi i zbornici:

1. Altaras Penda, Ivor (2005), *Temeljne vrijednosti Evropske Unije–od utopije do stvarnosti*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih nauka.

2. Babić-Krešić, Ivana (2015), *Globalizacija, europeizacija i tranzicija-fenomeni današnjice i smjernice budućeg razvoja*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, Zagreb: Kršćanski akademski krug.
3. Bačić, Arsen (2007), *Politička gramatika federalizma i hrvatsko iskustvo*, Zbornik radova Pravnog fakultet, Split: Pravni fakultet Sveučilišta u splitu.
4. Bačić, Arsen, Petar, Bačić (2015), *Konstitucionalizam i federalizam: Određuje li klauzula o supremaciji federalni karakter Europske unije?*, Europske studije, Zagreb: Fakultet političkih nauka.
5. Bačić, Arsen (1997), *Republikanska monarhija i ustavni inženjerir s kraja stoljeća*, Politička Misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
6. Bačić, Arsen (2014), *Konstitucionalizam i konfederalizam*, Adrius: zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, Split: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti..
7. Bačić, Petar (2009) *Novi commonwealthski model konstitucionalizma (Kanada, Australija i Indija)*, Politička Misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
8. Baksa, Josip (1975), *Nastanak i razvitak federalizma*, Politička Misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
9. Beroš, Marin (2017), *Kozmopolitski i ili imperijalni mir kao osnova globalne vladavine*, Filozofska istraživanja, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
10. Beroš, Marin (2017), *Povratak imperijalnog kozmopolitizma*, Filozofska istraživanja, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
11. Beridan, Izet, Mirza Smajić, Sead Turčalo (2018), *(Geo) politički i sigurnosni izazovi demokratskoj konsolidaciji tranzicijskih država: slučaj Bosne i Hercegovine*, Forum za sigurnosne studije, Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
12. Beljinac, Nikola. (2012), *Konsocijativna demokratija u postkonfliktnim društvima*, Politeja Naučni časopis, Banja Luka: Fakulteta političkih nauka u Banjoj Luci.
13. Bušić, Mario (2013), *Federalizam kao mehanizam očuvanja poebnosti*, Časopis Susreti, Grude: Matica Hrvatska.
14. Cipek, Tihomir (2014), *Krise demokracije u Bosni i Hercegovini: je li neposredna demokracija rješenje?*, Političke analize, Zagreb: Centar za cjeloživotno obrazovanje.
15. Čepo, Dario (2014), *Federalizam kao koncept razvoja Europske unije*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb: Pravni fakultet.
16. Čičak-Chand, Ružica (1991), *Naznake o nekim etničkim manjinama u Knadi*, Politička Misao: časopis za politologiju, Zagreb: Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu.
17. Daniel, Bochsler (2011), *Nediskriminativna pravila i etnička predstavljenost: izbor državnog Predsedništva BiH*, Status magazin za političku kulturu i društvena pitanja, Mostar: Udruga građana dijalog.
18. Deren-Antoljak, Štefica (1985), *Aspekti američkog federalizma*, Politička Misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

19. Deren-Antoljak, Štefica (1992), *Izbori i izborni sustavi*, Društvena istraživanja-Časopis za opća društvena pitanja, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

20. Degan, Vladimir-Đuro (1991), *Konfederalizam*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

21. Degan, Vladimir-Đuro (2002), *Načelo suverene jednakosti*, Politička Misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

22. Dimitrijević, Nenad (2001), *Konstitucionalizam i privatizovane države*, Časopis Reč, Beograd: Fabrika knjiga.

23. Djedović, Edin (2017), *Belgija država građana i jezičnih zajednica*, Zbornik radova Pravnog fakulteta, Tuzla: Pravni fakultet

24. Djedović, Edin (2017) *Švicarski ustavnopravni balans pluralnih interesa*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzli, Tuzla: Pravni fakultet univerziteta u Tuzli.

25. Djedović, Edin (2018) *Kvebek kao posebna nacija u okviru jedinstvene Kanade*, Anal Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici, Zenica: Pravni fakultet.

26. Dragun, Maja (2008), *Konzumeristička obilježja današnje sinkretičko-eklektičke duhovnosti*, Društvena istraživanja-Časopis za opća društvena pitanja, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

27. Dubravko Radošević (2011), *Moderna demokratska ljevica i ekonomski kriza*, Anal hrvatskog politološkog društva, Zagreb: Hrvatsko politološko društvo.

28. Đanković, Đan (1964), *Dvostranački sistem u SAD*, Politička Misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

29. Đulabić, Vedran (2006), *Regionalizam i regionalna samouprava-komparativni prikaz temeljnih dokumenata*, Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave, Zagreb: Fakultet pravnih zanosti.

30. Đurman, Petra (2015), *Javna uprava i politički sustav Ujedinjenog Kraljevstva: između tradicije i reformi*, Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave , Zagreb: Fakultet pravnih zanosti.

31. Elazar, Daniel (1986), *Pluralizam, federalizam i sloboda*, Politička Misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

32. Fejzić, Elvis (2007), *Kritika evrocentrizma*, Godišnjak Bošnjačke zajednice kulture, Sarajevo: Preporod.

33. Elvis Fejzić (2017), *Ideološki radikalizam, politički autoritarizam i kolektivistička kultura u Bosni i Hercegovini*, Godišnjak BZK Preporod, Sarajevo: Preporod.

34. Fejzić, Elvis (2019), *Ustavna aksiologija republikanizma i aktivitet parlamentarnih stranaka u Bosni i Hercegovini: kontradikcije, apologije i preporuke*, Sveske za javno pravo, Sarajevo: Fondacija Centar za javno pravo.

35. Fink-Hafner, Dragica (2007), *Stranački sustav na razini Evropske Unije*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih nauka.

36. Gordanić, Jelica (2018), *Parlamentarna skupština kao jedan od mogućih modela revitalizacije Generalne skupštine ujedinjenih nacija*, Međunarodni problemi: časopis

Instituta za međunarodnu politiku i privredu, Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.

37. Grande, Edgar (2006), *Iznova pronaći europu: kozmopolitska vizija*, Analji hrvatskog politološkog društva, Zagreb: Hrvatsko politološko društvo.
38. Grubiša, Damir (2011), *Politološke dvojbe o Europskoj uniji: Potraga za određenjem*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
39. Grgurinović, Ivona. (2010), *The Sociology of Cosmopolitanism. Globalization, Identity, Culture and Government.*, Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva, Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo i Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta.
40. Grgić, Lovro (2018), *Utemeljenje neizravnog kozmopolitizma: Imigracija i zatvaranje granica u ime kozmopolitizma*, Prolegomena: časopis za filozofiju, Zagreb: Udruga za promicanje filozofije.
41. Halapić, Edin (2012), *Ustav Sjedinjenih Američkih Država i sudska interpretacija*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo: Pravni fakultet.
42. Halilović, Safet (2013), *Proširenja Evropske unije*, Godišnjak Bošnjačke zajednice kulture, Sarajevo: Preporod.
43. Hesse, Joachim Jens (2003), *Deset teza o budućnosti Evropske unije*, Politička Misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
44. Iličić, Gordana, Mario, Bušić (2016), *Načini prevladavanja kulturnih, jezičnih i religijskih podjela u političkom sustavu Švicarske*, The Central and Eastern European Online Library, Mostar: Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru.
45. Jahn, Egbert (1992), *Demokracija i nacionalizam-jedinstvo ili protuslovlje*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
46. Jambrović, Tea (2018), *Postoji li primat pravnog nad političkim? Slučaj hrvatsko-slovenske arbitraže*, Političke analize, Zagreb: Centar za cjeloživotno obrazovanje.
47. Jakab, András (2010), *Dvije suprotstavljenje paradigme kontinentalnoeuropskog ustavnopravnog mišljenja Austrija i Njemačka*, Revija za ustavno teorijo in filozofijo prava.Kranj: Klub Revus – Center za raziskovanje evropske ustavnosti in demokracije.
48. Karan, Siniša (2014), *Oblik državnog uređenja Bosne i Hercegovine*, Godišnjak Fakulteta Pravnih Nauka, Banja Luka: Fakultet pravnih nauka.
49. Katunarić, Vjeran (1992), *Centar, periferija i regionalizam: tvrda europska postmoderna*, Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
50. Kapidžić, Damir (2017), *Segmentirani stranački sustav Bosne i Hercegovine*, Political perspectives: journal for political research, Srajevo : Fakultet političkih nauka.
51. Kasapović, Mirjana (2004), *Institucionalni dizajn*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
52. Kicker, Renate (1986), *Federalizam u Austriji uz poseban osvrt na vanjskopolitičke aspekte*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

53. Kostadinov, Biljana (2007), *E pluribus unum: ustavnost država članica američke federacije*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb: Pravni fakultet.
54. Komar, Slavko (2000), *Novi (stari) problemi europske poljoprivrede*, Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturalnog razvoja, Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
55. Kovač, Bogomir (2018), *EU trijunf pogrešnih ideja i institucija kapitalizma*, Matica, Cetinje: Matica Crnogorska.
56. Kurečić, Petar (2011), *Suvremeni izazovi dominantnim geopolitičkim vizijama*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
57. Lalović, Dragutin (2005), *Suverena država-temeljni pravnopolitički projekt moderne*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
58. Lakoff, Sanford (2000), *Nationalism and democracy*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih nauka.
59. Lerotić, Zvonko (1976), *Antagonizam unutar klasičnih federalativnih jedinica*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
60. Lerotić, Zvonko (1985), *Načela federalizma višenacionalne države*, Zagreb: Globus.
61. Lerotić, Zvonko (1996), *Postdaytonska Hrvatska*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
62. Lončar-Markoci, Branka (2008), *Je li moguć europski politički narod?*, Politička Misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
63. Lohmann, Georg (2004), *Demokracija i ljudska prava*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
64. Lohmann, Georg (2004), *Global justice, human rights and role of global law*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
65. Marić, Damir (2013), *Nnastanak ideje kozmopolitizma: kozmopolitizam Diogena iz Sinkope*, Pregled-časopis za društvena pitanja, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
66. Mair, Peter (2013), *Demokracije*, u: Caramani, Daniele (2013), Komparativna politika, Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
67. Maldini, Pero (2002), *Građansko društvo i demokracija u tranzicijskim društvima*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
68. Maldini, Pero (2014), *Politički i administrativni aspekti regije: regionalizam, regionalizacija i regionalna politika*, Dubrovnik: Zbornik sveučilišta u Dubrovniku.
69. Manojlović, Romea (2015), *Javna uprava i politički sustav Savezne Republike Njemačke: modernizacija kroz očuvanje tradicije*, Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave, Zagreb: Fakultet pravnih znanosti.
70. Marčetić, Gordana, Teo, Giljević (2010), *Lokalna samouprava u Njemačkoj i Francuskoj*, Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave, Zagreb: Fakultet pravnih znanosti.

71. Mataković, Hrvoje (2014), *Razvoj političkih stranaka u Nizozemskoj*, Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu, Čakovec: Hrvatska zaklada za znanost.

72. Matić, Davorka (2005), *Nacionalizam, nacija i nacionalna država: imaju li budućnost?*, Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociološka istraživanja okoline, Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo, Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

73. Matić, Marina (2012), *Legislative process in Germany*, Strani pravni život, Beograd: institut za uporedno pravo.

74. Matulović, Miomir (2002), *Kritika nacionalizma*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

75. Merkel, Wolfgang (1999), *Teorije transformacije: demokratska konsolidacija postautoritarnih društava*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

76. Merkel, Wolfgang (2016), *Kozmopolitizam protiv komunitarizma: novi sukob u europskim demokracijama*, Political perspectives: journal for political research, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

77. Milardović, Andelko (1992), *Osvrti, prikzi, recenzije*, Politološka misao, Zagreb: Centar za politološka istraživanja.

78. Mileta, Vlatko (1990), *Ekonomski osnove federalizma*, Politička Misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

79. Miller, David (1994), *U skromnu obranu nacije-države*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

80. Mujkić, Asim (2008), *Ideološki problemi konsocijacijske demokratije u Bosni i Hercegovini*, Status Magazin za političku kulturu, Mostar: Udruženje građana dijalog

81. Muhamović, Mahir (2016), *Nacionalna država u Evropi: predodređena ili konstruisana zajednica?*, Tuzla: Zbornik radova Pravnog fakulteta.

82. Mühleisen, Hans-Otto (2004), Jurgen Habermas i europska integracija, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

83. Nedić, Tomislav (2014), *Pravni, politički i ekonomski aspekti teorije europskog federalizma-izazovi, dvojbe i kontroverze*, Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, Zagreb: Pravni fakultet.

84. Nešković, Slobodan (2019), *Actors in international relations and limited sovereignty*, Ekonomija: teorija i praksa, Novi Sad: Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment

85. Nikolić, Oliver (2015), *Referendum u Kanadi*, Strani pravni život, Beograd: Institut za uporedno pravo.

86. Novićić, Žaklina (2019), *Evroskepticizam i evropski parlament: paradoks uzajamne legitimizacije*, Medunarodni Problemi, Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.

87. Ottmann, Henning (2003), *Political borders in a world with fewer borders*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

88. Pavlović, Vukašin (2007), *Makijaveli: republikanizam i tehnologija vlasti*, Godišnjak, Beograd: Fakultet političkih nauka.
89. Pažanin, Ana (2009), *Globalizacija i politika*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih nauka.
90. Pepić, Ivan (2015), *Sabine Saurugger-Teorije i koncepti europske integracije*, Europske studije, Zagreb: Fakultet političkih nauka.
91. Pepić, Ivan, Višeslav, Raos (2015), *Komparacija konsocijacijske i centrifugalne demokracije: Švicarska i Bosna i Hercegovina*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih zanosti.
92. Perić, Berislav (1990), *Država i pravni sustav*, Zagreb: Narodne novine, Zagreb: Službeni list.
93. Perović, Bojana (2010), *Ustavno ustrojstvo regionalne države u Španiji*, Medunarodni Problemi, Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
94. Petković, Krešimir (2010), *Europska unija i refleksivna modernizacija*, Revija za sociologiju, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
95. Podolnjak, Robert (2006), *Uzroci neuspjeha Europskog ustava iz perspektive ustavotvorstva*, Analji hrvatskog politološkog društva, Zagreb: Hrvatsko politološko društvo.
96. Posavec, Zvonko (1993), *O suverenitetu*, Politička misao: časopis zapolitologiju, Zagreb: Fakultet političkih zanosti.
97. Posavec, Z.vonko (2002), *Nastanak, procvat i kraj države*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih zanosti.
98. Posavec, Zvonko (2003), *Političke stranke i javno dobro*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih zanosti.
99. Posavec, Zvonko (2005), *Dileme oko Europskoga ustava*, Analji Hrvatskog politološkog društva, Zagreb: Hrvatsko politološko društvo.
100. Posavec, Zvonko (2012), *Republikanizam i liberalizam kao temelji Moderne*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih zanosti.
101. Pusić, Eugen (1999), *Globalizam i državna uprava*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih zanosti.
102. Radaković, Milovan (2013), *Snaga Nemačke*, Časopis Medjunarodni problemi, Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
103. Raduški, Nada. (2009), *Iskustva razvijenih evropskih zemalja u rešavanju pitanja nacionalnih manjina*. Časopis Sociologija, Beograd: Institut društvenih nauka.
104. Radica, Paško (2016), *Bosna i Hercegovina–Nedovršena država, podijeljeno društvo, i nemogućnost konstituiranja političke zajednice*, National security and the future, zagreb: Udruga Svetog Jurja.
105. Rodin, Davor (2007), *Liberalizam i republikanizam: dvije nedemokratske i nepolitičke ideološke opcije*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih zanosti.

106. Ribarević, Luka (2012) *Hobbes i republikanizam: Levijatan protiv Commonwealtha*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih zanosti.
107. Sorensen, Georg (2013) *Globalizacija i nacionalna država*, u: Caramani, Daniele (2013), urednik, Komparativna politika, Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
108. Vanjek, Dejan (2014), *Federalizam i konstitutivnost naroda u Bosni i Hercegovini: od unitarne republike do federalne države*, Političke analize, Zagreb: Centar za cjeloživotno obrazovanje.
109. Vasilj, Miroslav (2012), *Belgijska i švicarska iskustva kao putokaz za ustroj javnoga RTV servisa BiH*, MediAnalit: međunarodni znanstveni časopis za pitanja medija, novinarstva, masovnog komuniciranja i odnosa s javnostima, Dubrovnik: Sveučilište u Dubrovniku.
110. Velički, Damir (2008), *Ostvarivanje neposredne demokracije u Njemačkoj i Austriji*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih zanosti.
111. Vujeva, Domagoj (2012), *Republikanizam i liberalizam u svjetlu Hegelove znanosti o državi*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih zanosti.
112. Vujačić, Marko (2013), *Federalizam u doba krize: modernizacija američkog federalizma od Građanskog rata do Novog dogovora*, Politički život, Beograd: Univerzitet u Beogradu.
113. Vukova, Ivan (2011), *Bošnjačko odustajanje od nacionalizma na SDP-ov način nasuprot deklaraciji ZAVNOBIH-a i preambuli Ustava*, Status magazin za političku kulturu i društvena pitanja, Mostar: Centar za dijalog.
114. Vukelić, Krunoslav (2005), *Regionalizacija danas, centralizacija sutra*, Revija za sociologiju, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
115. Vrabec, Samir (2014), *Konstitucionalizam, europski ustav i europski identitet u Habermasovim političkim spisima*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
116. Saraćević, Nermina (2012), *Uloga parlamenta u modernim demokracijama Parlamentarizam u Bosni i Hercegovini*, Edicija BH politika Sarajevskog otvorenog centra, Sarajevo: Open Centre.
117. Stanković, Marko (2014), *Šesta državn reforma u Belgiji: Novi ali ne i posljednji stadijum devolucije*, Časopis za pravne i društvene nauke ,Beograd: Analisi pravnog fakulteta u Beogradu.
118. Stanković-Pejnović, Vesna (2010), *Past and future of multiculturalism in Southeast Europe*, Medjunarodni problemi, Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
119. Stojanović, Nenad (2006), *Do multicultural democracies really require PR? Counterevidence from Switzerland*, Swiss Political Science Review,Zurich: University of Zurich.
120. Subašić, Mate (2015), *Bosna i Hercegovina ili Federacija BiH i Republika Srpska-analiza mogućnosti implementacije konsocijacijskog i integrativnog pristupa*, Politička misao: časopis za politologiju, Zagreb: Fakultet političkih zanosti.
121. Štifanić, Mirko (1996), *Društveno-prostorna identifikacija, regija i regionalizam*, Revija za sociologiju, Zagreb: Filozofski fakultet.

122. Šugić, Zlatko (2017), *Brexit-razlozi i očekivane posljedice*, Ekonomski istraživanja, Pula: Diss. University of Pula Faculty of economics and tourism Dr. Mijo Mirković.
123. Zečević, Slobodan (2011), *Proces federalizacije institucionalnog sistema evropske unije*, Godišnjak FPN, Beograd: Fakultet političkih nauka.
124. Žigmanov, Tomislav (2009), *Moralno-etički aspekti utemeljenja multikulturalizma kod Willa Kymlicke*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb: Habitus.

Internet izvori:

1. Čičak-Chand, Ružica: "Etnički konflikt i načini njegovog rješavanja", Migracijske i etničke teme, datum pristupanja: 09.12.2019., dostupno na: <https://ojs.imin.hr/index.php/met/article/viewFile/566/536>
2. Đulabić, Vedran: „Lokalna samouprava i decentralizacija u Hrvatskoj“, Friedrich-Ebert-Stiftung, Regional Office for Croatia and Slovenia, datum pristupa 15.07.2019., dostupno na: <https://bib.irb.hr/datoteka/962156.VDulabic-Lokalnasamouprava-i-decentralizacija.pdf>
3. Gerard, Toal: „Republika Srpska will have a referendum, the retorical politics of Milorad Dodik“, Nationalities Papers, datum pristupanja 08.12.2019., dostupno na <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00905992.2012.747500>
4. Golijan, Drafan, Golijan Jelena: „Karakteristike političko pravnog sistema sjedjenih američkih država sa osvrtom na Vrhovni sud“, Fakultet za poslovne studije, datum pristupa 15.06.2019., dosupno na: <http://svarog.nubl.org/wp-content/uploads/2019/06/Dr-Golijan-M.-Dragan-Golijan-D.-Jelena-KARAKTERISTIKE-POLITI%C4%8CKO-PRAVNOG-SISTEMA-SJEDINJENIH-AMERI%C4%8CKIH-DR%C5%BDAVA-SA-OSVRTOM-NA-VRHOVNI-SUD.pdf>
5. Heršak, Emil, Ružica, Čičak-Chand: „Kanada: multikulturalizam, Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu, datum pristupanja: 03.12.2019., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/127444>
6. Jakšić, Kristina: „O Kanadi“, Kazalište: časopis za kazališnu umjetnost, datum pristupanja: 20.11.2019., dosupno na: <https://hrcak.srce.hr/189017>
7. Jurić, Tado: „Bosna i Hercegovina: ka zajednici ravnopravnosti“, Hrvatsko katoličko sveučilište, datum pristupnja: 12.01.2020., dostupno na: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/52490310/Bosnia_and_Herzegovina_towards_Society_of_Justice_T._Juric_01.04.2017.pdf?response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DBosnia_and_Herzegovina_towards_Society_o.pdf&X-Amz-Algorithm=AWS4-HMAC-SHA256&X-Amz-Credential=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A%2F20200313%2Fus-east-1%2Fs3%2Faws4_request&X-Amz-Date=20200313T162243Z&X-Amz-Expires=3600&X-Amz-SignedHeaders=host&X-Amz-Signature=0d3410ee0f7784fa8ac588ae3ee384637b048ca74fba21468984a8185369b1e1
8. Kovačević, Bojan: „Skriveni evropski federalizam u službi izgradnje poretka bez političke slobode, Theoria, datum pristupanja: 03.02.2020., dostupno na: <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0351-2274/2018/0351-22741802063K.pdf>
9. Kurečić, Petar: "Territoriality and Identity in the Post-modern Geopolitical Condition: Fundamental or Evolutional changes?, Međunarodna znanstveno-stručna konferencija" Dani

kriznog upravljanja, datum pristupa 07.05.2019, dostupno na: https://www.researchgate.net/profile/Petar_Kurecic/publication/272610117_Teritorijalnost_i_identitet_u_postmodernim_geopolitickim_uvjetima_fundamentalne_ili_evolutivne_promjene_Territoriality_and_Identity_in_the_PostModern_Geopolitical_Condition_Fundamental_or_Evolutional/links/54ea023c0cf27a6de11322ca/Teritorijalnost-i-identitet-u-postmodernim_geopolitickim-uvjetima-fundamentalne-ili-evolutivne-promjene-Territoriality-and-Identity-in-the-Post-Modern-Geopolitical-Condition-Fundamental-or-Evolution.pdf

10. Marković, Goran: "Federalizam i konsocijacija u ustavnom sistemu BiH", Fondacija centar za javno pravo, datum pristupanja: 22.11.2019, dostupno na: <https://www.ceeol.com/search/gray-literature-detail?id=800479>

11. Mehić, Safet: "USTAV SAD", Univerzitet u Bihaću, datum pristupanja 15.01.2020., dostupno na: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/58796938/Ustav_SAD_studija.pdf?response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DUstav_Sjedinjenih_Americkih_Drzava_studi.pdf&X-Amz-Algorithm=AWS4-HMAC-SHA256&X-Amz-Credential=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A%2F20200313%2Fus-east-1%2Fs3%2Faws4_request&X-Amz-Date=20200313T172433Z&X-Amz-Expires=3600&X-Amz-SignedHeaders=host&X-Amz-Signature=40826236e45804049b646b98cc61d8f2e2b81d6cd9b44fcad0cd80f0385f6bd8

12. Mihaljević, Tea: „Narodni suverenitet“, Veleučilište Lavoslav Ružička, datum pristupanja: 25.01.2020, dostupno na: <https://repozitorij.vevu.hr/islandora/object/vevu:720>

13. Perišić, Vuk: „Njemačko demokratsko čudo“, Peščanik, datum pristupanja: 17.01.2020., dostupno na: <https://pescanik.net/njemacko-demokratsko-cudo/>

14. Pobrić, Nurko: "Federalizam i konsocijacija za BiH–osvrt na jednu studiju", Fondacija Centar za javno pravo, datum pristupanja: 03.01.2020, dostupno na: <https://www.ceeol.com/search/gray-literature-detail?id=573161>

15. Sadiković, Elmir: "Političke posljedice etničke federalizacije Bosne i Hercegovine", Fondacija centar za javno pravo, datum pristupanja: 10.01.2020, dostupno na: http://www.fcjp.ba/analize/Elmir_Sadikovic_Politicke_posljedice_etnicke_federalizacije_Bosne_i_Hercegovine.pdf

16. Sadiković, Elmir: „Političke posljedice etničke federalizacije Bosne i Hercegovine“, Fondacija Centar za javno pravo, datum pristupanja 06.01.2020, dostupno na: http://www.fcjp.ba/analize/Elmir_Sadikovic_Politicke_posljedice_etnicke_federalizacije_Bosne_i_Hercegovine.pdf

17. Šutalo, Milan: Na čemu su utemeljeni argumenti protivnika federalizma?, Hrvatski medijsi servis, datum pristupanja: 04.01.2020, dostupno na: <https://hms.ba/jesu-li-argumenti-kriticara-federalizma-cinjenicno-utemeljeni/>

18. Vranješ, Nevenko: „Ustavni modeli učešća federalnih jedinica“, Institut za uporedno pravo, datum pristupa: 04.12.2019, dosupno na: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=577139>

19. Wolf, Linder, Adrian, Vater: Institutions and outcomes of Swiss federalism: The role of the cantons in Swiss politics, West European Politics, Datum pristupanja 14.01.2020, dostupno na:

https://is.muni.cz/el/fss/podzim2019/IRE214/um/10/Institutions_and_outcomes_of_Swiss_federalism_The_role_of_the_cantons_in_Swiss_politics.pdf

IZJAVA o autentičnosti radova

Naziv odsjeka i/ili katedre:	<u>Politologija-Upravljanje državom</u>
Predmet:	<u>Implikacije politike federalizma u suvremenim državama: ograničenja, mogućnosti i ciljevi.</u>

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime:	<u>Marko Jukić</u>
Naslov rada:	<u>Implikacije politike federalizma u suvremenim državama: ograničenja, mogućnosti i ciljevi</u>
Vrsta rada:	<u>Završni magistarski rad</u>
Broj stranica:	<u>131</u>

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum
Žepče 16.03.2020

Potpis